

มาตรการทางกฎหมายเพื่อพิสูจน์ความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรงขณะกระทำความผิดอาญา

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานิติศาสตร์
คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2558
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

LEGAL MEASURES FOR PROVING SEVERE MENTAL DISORDER
AT THE TIME OF CRIMINAL COMMISSION

Miss Tuangporn Ngamphaiboon

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Laws Program in Laws
Faculty of Law
Chulalongkorn University
Academic Year 2015
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	มาตรการทางกฎหมายเพื่อพิสูจน์ความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรงขณะกระทำความผิดอาญา
โดย	นางสาวดวงพร งามไพบูลย์
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณพล จันทน์หอม

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

.....คณบดีคณะนิติศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.นันทวัฒน์ บรมานันท์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์วิระพงษ์ บุญโญภาส)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณพล จันทน์หอม)

.....กรรมการ
(นายแพทย์ อรรถพล สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ภาณินี กิจพ่อคำ)

ดวงพร งามไพบูลย์ : มาตรการทางกฎหมายเพื่อพิสูจน์ความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรงขณะ
กระทำความผิดอาญา (LEGAL MEASURES FOR PROVING SEVERE MENTAL
DISORDER AT THE TIME OF CRIMINAL COMMISSION) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก:
ผศ. ดร.คณพล จันทน์หอม, 187 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาในการพิสูจน์ถึงเหตุแห่งความวิกลจริต
ในขณะกระทำความผิดอาญา อันเป็นเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษตามมาตรา 65 แห่งประมวล
กฎหมายอาญา และศึกษาปัจจัยที่ศาลใช้ในการตัดสินคดีในประเด็นดังกล่าวจากแนวคำพิพากษาศาล
ฎีกา รวมถึงการวิเคราะห์หาแนวทางในการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายให้มีความเหมาะสมกับสภาพ
สังคมไทยในปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า ในการที่ศาลจะปรับใช้มาตรา 65 นี้ หากไม่ปรากฏข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ
เหตุแห่งความวิกลจริตจากพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์ ฝ่ายจำเลยจะต้องมีการนำเสนอข้อเท็จจริง
ถึงเหตุดังกล่าว ดังนั้น การที่ศาลจะวินิจฉัยความรับผิดชอบของจำเลยอย่างไรจึงขึ้นอยู่กับความสามารถ
ในการนำเสนอพยานหลักฐานของฝ่ายจำเลย และดุลยพินิจของศาลเป็นสำคัญ ทั้งๆ ที่ข้อเท็จจริง
เกี่ยวกับความวิกลจริตดังกล่าวเป็นข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดและตัวผู้กระทำ
ความผิด อันอาจมีผลต่อการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญา ซึ่งควรจะเป็นข้อเท็จจริงที่ทุกฝ่ายที่
เกี่ยวข้องในคดีจะต้องร่วมมือกันในการช่วยค้นหาความจริงเกี่ยวกับความวิกลจริตนี้ แม้ว่าเรื่อง
เกี่ยวกับสภาพจิตจะเป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือความรู้ความเข้าใจของบุคคลทั่วไปก็ตาม แต่ฝ่ายรัฐที่
เกี่ยวข้อง ก็สามารถที่จะประสานความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชให้มาตรวจประเมินสภาพจิต
ของผู้กระทำความผิด และอธิบายลักษณะอาการความเจ็บป่วยทางจิตให้ศาลได้เข้าใจสภาพจิตของ
จำเลยมากขึ้นได้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการใช้ประกอบดุลยพินิจในการตัดสินคดีให้มีความ
ยุติธรรมและเหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิดแต่ละราย

ผู้วิจัยจึงเสนอแนะให้มีการกำหนดลักษณะของคดีที่บังคับให้ต้องมีการส่งตัวผู้ต้องหาหรือ
จำเลยไปตรวจสภาพจิตโดยเร็วที่สุดภายหลังจากเกิดเหตุ เพื่อให้ได้ผลการตรวจสภาพจิตเป็น
พยานหลักฐานเบื้องต้นเพื่อที่ศาลจะใช้ประกอบพยานหลักฐานอื่นในการวินิจฉัยตัดสินคดีให้เหมาะสม
กับตัวผู้กระทำความผิดแต่ละรายอย่างแท้จริง

สาขาวิชา นิติศาสตร์

ปีการศึกษา 2558

ลายมือชื่อนิติ
.....

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก
.....

5585981534 : MAJOR LAWS

KEYWORDS: SEVERE MENTAL DISORDER / CRIMINAL RESPONSIBILITY / INSANITY

TUANGPORN NGAMPHAIBOON: LEGAL MEASURES FOR PROVING SEVERE MENTAL DISORDER AT THE TIME OF CRIMINAL COMMISSION. ADVISOR: ASST. PROF. KANAPHON CHANHOM, Ph.D., 187 pp.

The purpose of this thesis is to study the problem of proving the insanity of the accused at the time of the offense which can be used as a ground for an impunity or mitigation under section 65 of the Criminal Code. In addition, this thesis studies the factors that the Supreme Court considers before rendering its decision and also conducts analysis in order to find the means to amend the law to be appropriate for Thai society.

This study found that applying section 65 to the case, the defendant is obliged to prove his insanity unless this fact is appeared from the plaintiff's evidence. In consequence, the Court's decision regarding the criminal responsibility only depends on the defendant's provability and the Court's discretion. Although the facts concerning the insanity are related to the offence and the offender and may affect the criminal responsibility, all parties should cooperate to find the truth about such insanity. Even though the issue of mental state is beyond the ability of ordinary people to understand, the governmental authorities could ask for cooperation from psychiatric expertise to evaluate the defendant's mental condition and describe the symptoms to the Court. This procedure will make the Court more understandable in the defendant's condition and will helpful to use its discretion before rendering the judgment to be fair and appropriate for individual offender.

This thesis suggests that the law shall determine the nature of the case which should be forced to send the accused or the defendant to examine mental status as soon as possible after the incident so that the result from this examination will be a preliminary evidence that the court is able to use to support other evidences before making an appropriate decision for the individual offender.

Field of Study: Laws

Student's Signature

Academic Year: 2015

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความเมตตากรุณาและความอนุเคราะห์อย่างสูงจากผู้มีพระคุณหลายท่าน ดังจะกล่าวต่อไปนี้ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณพล จันทน์หอม ที่ได้ให้ความกรุณารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ โดยท่านได้ให้คำปรึกษา คำแนะนำรวมถึงการชี้แนะแนวทางในการศึกษาวิจัยและเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ตั้งแต่ผู้เขียนเริ่มหาหัวข้อวิทยานิพนธ์ตลอดมาจนผู้เขียนจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จ ทั้งยังคอยเอาใจใส่และคอยให้กำลังใจแก่ผู้เขียนเสมอมา

กราบขอบพระคุณท่านศาสตราจารย์วีระพงษ์ บุญโญภาส ที่กรุณารับเป็นประธานกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์ ท่านรองศาสตราจารย์ภาณินี กิจพ้อคำ และท่านอาจารย์ นายแพทย์ อรรถพล สุนทรธำมรงค์ ณ พัทลุง ที่กรุณารับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งทั้งสามท่านได้ให้ความเมตตาแก่ผู้เขียนเป็นอย่างยิ่ง คอยให้คำแนะนำ แนวคิดและคอยชี้แนะแนวทางที่เป็นประโยชน์ในการจัดทำวิทยานิพนธ์ ตลอดจนคอยให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจแก่ผู้เขียนเสมอมา จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

กราบขอบพระคุณบิดามารดาและพี่ชายของผู้เขียนที่ให้โอกาสผู้เขียนได้ศึกษาหาความรู้ ทั้งยังคอยให้กำลังใจ ให้การช่วยเหลือและให้การสนับสนุนผู้เขียนตลอดมาจนทำให้ผู้เขียนสามารถจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี นอกจากนี้ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณพี่ๆ ที่สำนักงานอัยการสูงสุด และคณะผู้พิพากษาประจำศาลจังหวัดนครปฐม ที่ได้ให้ความเมตตาในการให้คำปรึกษาแนะนำกับผู้เขียน รวมถึงขอขอบคุณเพื่อนๆ รุ่นพี่ รุ่นน้อง ที่คอยให้ความช่วยเหลือและคอยให้กำลังใจตลอดระยะเวลาที่ผู้เขียนทำการศึกษาและทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ประจำหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิตทุกท่านที่ช่วยอำนวยความสะดวกและให้คำแนะนำต่างๆ แก่ผู้เขียน

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ คงจะเป็นประโยชน์กับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย และคุณความดีอันเกิดแต่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขอมอบความดีนั้นให้แก่บุคคลทุกท่านที่ได้กล่าวมาตลอดจนท่านผู้เขียนตำราและเอกสารต่างๆ ที่ผู้เขียนได้นำมาอ้างอิง แต่ถ้าหากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีข้อผิดพลาดประการใด ผู้เขียนต้องกราบขออภัยมา ณ ที่นี้ และขอน้อมรับเอาไว้แต่เพียงผู้เดียว

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 สมมติฐาน	4
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
1.4 ขอบเขตของงานวิจัย	5
1.5 วิธีการศึกษาค้นคว้า	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
1.8 โครงสร้างวิทยานิพนธ์	8
1.9 คำนิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง	10
บทที่ 2 นิติจิตเวชศาสตร์กับความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต	14
2.1 นิติจิตเวชศาสตร์.....	15
2.1.1 จิตเวชศาสตร์.....	15
2.1.1.1 ลักษณะของผู้มีอาการป่วยทางจิตเวช.....	16
2.1.1.2 วิธีการวินิจฉัยอาการป่วยทางจิตเวช	18
2.1.1.3 การจำแนกโรคทางจิตเวช.....	21
2.1.2 ความหมายของนิติจิตเวชศาสตร์	25
2.1.3 ความเป็นมาของนิติจิตเวชศาสตร์.....	26

2.1.3.1	ความเป็นมาของนิติจิตเวชศาสตร์ในต่างประเทศ.....	26
2.1.3.2	ความเป็นมาของนิติจิตเวชศาสตร์ในประเทศไทย	30
2.1.4	บทบาทของนิติจิตเวชศาสตร์ต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญา.....	33
2.2	แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับหลักความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต	36
2.2.1	แนวคิดทางอาญาวิทยา	37
2.2.2	แนวคิดทางทัณฑวิทยา	41
2.2.3	โครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญา ตามระบบกฎหมายคอมมอนลอว์.....	44
2.2.4	โครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญา ตามระบบกฎหมายซีวิลลอว์.....	45
2.2.5	การตรวจสอบความจริงในคดีอาญา.....	48
2.3	ความสัมพันธ์ระหว่างนิติจิตเวชศาสตร์กับความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต	56
บทที่ 3 กฎหมายและคำพิพากษาของศาลไทยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบทางอาญา ของบุคคล		
วิกลจริต		
3.1	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย.....	59
3.2	ประมวลกฎหมายอาญา	63
3.2.1	โครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญา.....	63
3.2.2	ความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต	68
3.2.3	วิธีการเพื่อความปลอดภัยสำหรับบุคคลวิกลจริต.....	74
3.3	ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องใน กระบวนการ	
	ยุติธรรมทางอาญา.....	76
3.3.1	การดำเนินคดีในชั้นพนักงานสอบสวน	77
3.3.2	การดำเนินคดีในชั้นพนักงานอัยการ.....	82
3.3.3	การพิจารณาและวินิจฉัยคดีในชั้นศาล	86
3.3.4	ชั้นราชทัณฑ์.....	92
3.4	พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551	94

3.5 ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวข้อง.....	99
3.5.1 คำพิพากษาที่ตัดสินว่าการกระทำของจำเลยไม่มีความผิด เพราะขาดเจตนา.....	99
3.5.2 คำพิพากษาที่ตัดสินว่าการกระทำของจำเลยเป็นความผิด แต่ไม่ต้องรับโทษ.....	100
3.5.3 คำพิพากษาที่ตัดสินว่าการกระทำของจำเลยเป็นความผิด แต่ศาลลดโทษให้.....	102
3.5.4 คำพิพากษาที่ตัดสินว่ากรณีไม่มีเหตุตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65.....	103
3.5.5 คำพิพากษาอื่นๆ ที่น่าสนใจ.....	105
บทที่ 4 เปรียบเทียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญา ของบุคคลวิกลจริต ตามกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ.....	108
4.1 ประเทศอังกฤษและเวลส์.....	109
4.1.1 โครงสร้างความรับผิดทางอาญา.....	110
4.1.2 ความรับผิดทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต.....	111
4.1.3 การดำเนินคดีอาญา.....	113
4.2 ประเทศสหรัฐอเมริกา.....	115
4.2.1 โครงสร้างความรับผิดทางอาญา.....	117
4.2.2 ความรับผิดทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต.....	119
4.2.3 การดำเนินคดีอาญา.....	122
4.3 ประเทศเยอรมนี.....	127
4.3.1 โครงสร้างความผิดทางอาญา.....	128
4.3.2 ความรับผิดทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต.....	131
4.3.3 การดำเนินคดีอาญา.....	133
4.4 เปรียบเทียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องตามกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ.....	137
บทที่ 5 วิเคราะห์กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีและพิจารณาวินิจฉัยความรับผิด ทาง อาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต.....	145
5.1 ถ้อยคำที่บัญญัติในกฎหมาย.....	146

5.1.1	ถ้อยคำที่เกี่ยวข้องกับสภาพจิตใจ	146
5.1.2	ความสามารถในการรู้ผิดชอบและความสามารถในการบังคับตนเอง	150
5.2	การดำเนินคดีอาญาและการพิจารณาความรับผิดทางอาญา.....	151
5.2.1	การดำเนินคดีในชั้นพนักงานสอบสวน	151
5.2.2	การดำเนินคดีในชั้นพนักงานอัยการ.....	153
5.2.3	การพิจารณาและวินิจฉัยคดีในชั้นศาล	156
5.2.3.1	การนำเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุแห่งความวิกลจริตในขณะกระทำ ความผิด.....	156
5.2.3.2	ภาระการพิสูจน์ถึงเหตุวิกลจริต	159
5.2.3.3	บทบาทของพยานผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวช	160
5.2.3.4	แนวทางการวินิจฉัยคดี.....	161
5.3	ความเข้าใจและทัศนคติของคนในสังคม	164
บทที่ 6	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	167
6.1	บทสรุป	167
6.2	ข้อเสนอแนะ	175
	รายการอ้างอิง	181
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	187

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันนี้ ผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตมีอัตราที่สูงขึ้น บางรายแสดงอาการอย่างชัดเจน ในขณะที่บางรายไม่แสดงอาการชัดเจน แม้เรื่องของความผิดปกติทางจิตจะเป็นเรื่องทางการแพทย์ แต่ในบางครั้งก็มีความเกี่ยวข้องกับกฎหมายด้วย หากผู้ที่มีอาการผิดปกติทางจิตไปก่ออาชญากรรมหรือกระทำความผิดอาญา เนื่องจากอาการผิดปกติทางจิตส่งผลต่อความสามารถในการรับรู้หรือการตัดสินใจทำอะไรบางอย่าง จึงทำให้บุคคลเหล่านี้มีอัตราเสี่ยงที่จะก่ออาชญากรรมหรือกระทำความผิดได้ง่ายกว่าบุคคลที่มีสภาพจิตปกติทั่วไป ดังจะเห็นได้ว่า ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา มีคดีที่เกิดขึ้นเป็นข่าวดังตามหน้าหนังสือพิมพ์ เช่น ข่าวของผู้หญิงที่มีอาการทางจิตและไล่แทงเด็กนักเรียนในโรงเรียน ข่าวของลูกชายนักธุรกิจดังขับรถเฉี่ยวชนรถโดยสารประจำทางและขับรถไล่ชนคนบนทางเท้า คดีในต่างประเทศที่มีชายบุกกราดยิงเด็กนักเรียนในโรงเรียน หรือกราดยิงผู้คนในโรงพยาบาล เป็นต้น ซึ่งการกระทำความผิดที่เป็นผลอันเนื่องมาจากอาการผิดปกติทางจิตนี้ ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมากมาย บางคดีเป็นคดีที่กระทำอย่างทารุณโหดร้ายกว่าคนปกติธรรมดา ทำให้สังคมเกิดความหวาดกลัว ไม่รู้ว่าเมื่อใดตัวเองจะตกเป็นเหยื่อหรือผู้เสียหาย

ในเชิงนิติศาสตร์ กฎหมายอาญาในนานาประเทศ บัญญัติถึงความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ที่กระทำความผิดในขณะที่มีความผิดปกติทางจิตหรือที่ทางกฎหมายเรียกกันว่า “ความวิกลจริต” โดยส่วนใหญ่เป็นไปในทางทิศทางเดียวกันคือ มองว่าการกระทำที่เป็นผลมาจากความวิกลจริต บุคคลนั้นไม่ได้มีเจตนาชั่วร้ายที่จะกระทำความผิด จึงไม่สมควรที่จะต้องได้รับโทษอย่างเดียวกับบุคคลที่จิตปกติ เพราะความวิกลจริตอาจทำให้ผู้กระทำความผิดไม่ทราบหรือไม่เข้าใจว่าอะไรควรทำหรือไม่ควรทำ เมื่อไปกระทำความผิดจึงไม่รู้สำนึกในความผิดที่ตนเองกระทำ ไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย ต่อมาเมื่อถูกลงโทษทางอาญา โทษดังกล่าวก็ไม่ได้แก้ไขปัญหาความวิกลจริต ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของการกระทำความผิด โทษทางอาญาจึงไม่สามารถข่มขู่หรือยับยั้งการกระทำ ความผิดที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตได้ แต่บุคคลเหล่านี้สมควรที่จะได้รับการดูแลรักษาเยียวยาและฟื้นฟูสภาพจิตด้วยวิธีการทางการแพทย์ซึ่งจะเป็นการแก้ไขปัญหาความเจ็บป่วยและป้องกันการกระทำความผิดซ้ำได้เหมาะสมมากกว่า ส่วนผลในทางกฎหมายนั้น ความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริตและระดับหรือขนาดของความวิกลจริตของแต่ละประเทศ จะบัญญัติหลักเกณฑ์แตกต่างกันไป โดยมีการยกเว้นไม่ถือว่าเป็นความผิดอาญาเพราะเหตุวิกลจริตหรือเป็นความผิดแต่กฎหมายยกเว้นโทษ หรือ กฎหมายลดหย่อนโทษให้ โดยสำหรับในส่วนของการ

กฎหมายอาญาของประเทศไทย ยอมรับหลักการดังกล่าวเช่นเดียวกัน มีการบัญญัติถึงความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ที่กระทำความผิดในขณะที่วิกลจริตมาตั้งแต่ สมัยกฎหมายตราสามดวง ที่ยกเว้นโทษให้คนบ้า และหลักดังกล่าวก็มีการบัญญัติถึงเรื่อยมาจนถึงประมวลกฎหมายอาญา ฉบับปัจจุบัน

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 บัญญัติเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษ ให้กับผู้ที่กระทำความผิดอาญาในขณะที่วิกลจริต โดยใช้เกณฑ์ความสามารถในการรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ในขณะกระทำความผิดเป็นสำคัญ หากการที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้นั้น เกิดขึ้นเนื่องมาจากจิตบกพร่อง โรคลจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ แต่ถ้ายังพอรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือยังบังคับตนเองได้บ้าง กฎหมายจะลดโทษให้ อย่างไรก็ดี การจะกล่าวอ้างเรื่องความวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิดอาญาเพื่อเป็นเหตุยกเว้นโทษหรือเหตุลดโทษนั้น หากไม่ปรากฏข้อเท็จจริงเรื่องนี้จากพยานหลักฐานที่ฝ่ายโจทก์นำสืบมา ฝ่ายจำเลยจะต้องมีภาระการพิสูจน์ที่จะต้องนำพยานหลักฐานเข้าสืบให้ปรากฏข้อเท็จจริงว่า จำเลยกระทำความผิดในขณะที่ไม่รู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เนื่องมาจากจิตบกพร่อง โรคลจิต หรือจิตฟั่นเฟือน จึงอาจกล่าวได้ว่า ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 เป็นข้อต่อสู้อย่างหนึ่งของจำเลยในชั้นศาล และการที่ศาลจะวินิจฉัยในเรื่องนี้อย่างไรจึงขึ้นอยู่กับความสามารถในการนำสืบพยานหลักฐานของทางฝ่ายจำเลยและดุลยพินิจของศาลเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ในการพิจารณาเรื่องสภาพจิตของผู้กระทำความผิดนั้น เนื่องจากปัญหาเรื่องสภาพจิตเป็นปัญหาที่ซับซ้อนและละเอียดอ่อนอยู่นอกเหนือความรู้ความเข้าใจของบุคคลธรรมดาทั่วไป อีกทั้งเป็นการยากที่จะพิสูจน์ถึงสภาพจิตที่แท้จริงของจำเลยในช่วงขณะที่มีการกระทำความผิด จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ความรู้ทางด้านจิตเวชศาสตร์เข้ามาช่วย แต่ในเมื่อศาลไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตเวชจึงต้องอาศัยความเห็นของจิตแพทย์ในฐานะพยานผู้เชี่ยวชาญมาประกอบการวินิจฉัยคดี และถึงแม้ว่าผลการตรวจสอบสภาพจิตทางการแพทย์นั้นจะเป็นเพียงข้อสันนิษฐานตามหลักวิชาการว่า จำเลยน่าจะมีอาการผิดปกติทางจิตในขณะที่กระทำความผิดหรือไม่ก็ตาม แต่ก็ต้องถือว่ามีความน่าเชื่อถือเพราะมีหลักวิชาการมาสนับสนุน

ในอดีตที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า การนำเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความวิกลจริตของจำเลยในขณะที่กระทำความผิดเพื่อเป็นเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 โดยส่วนใหญ่แล้ว จะมาปรากฏในชั้นพิจารณาของศาล โดยจำเลยมีหน้าที่นำสืบถึงข้อเท็จจริงนี้ ทั้งๆ ที่เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น กระบวนการยุติธรรมจะเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเริ่มตั้งแต่ชั้นตำรวจทำการสอบสวน แล้วส่งสำนวนมายังพนักงานอัยการเพื่อพิจารณาและส่งฟ้องต่อศาล ระยะเวลาตั้งแต่เกิดเหตุ กว่าจะถึงชั้นพิจารณาคดีของศาลจึงเป็นระยะเวลานาน อาจทำให้เป็นการยากที่จะพิสูจน์ว่าการกระทำความผิดเกิดขึ้นในขณะที่จำเลยไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะวิกลจริตหรือไม่ ทำให้จำเลยไม่ได้รับการลดโทษหรือยกเว้นโทษตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ที่ต้องการคุ้มครองผู้ที่ไม่ได้มีจิตใจชั่วร้ายใน

การกระทำความผิด โดยในส่วนของ การดำเนินคดีอาญา เมื่อการดำเนินคดีอาญาเป็นการตรวจสอบความจริง เพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิด อันเป็นการยืนยันความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหา และหากผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำความผิดจริง ก็จะมีการกำหนดมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิด ดังนั้น ทุกๆ องค์การในกระบวนการยุติธรรมจึงต้องร่วมมือกันในการค้นหาความจริงในคดี โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดอาญา ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่อาจมีผลต่อการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญหากปล่อยให้ เป็นหน้าที่ในการนำสืบของฝ่ายจำเลยแต่เพียงฝ่ายเดียว อาจมีบางกรณีที่มีการกระทำความผิดในขณะวิกลจริต แต่อาการความวิกลจริตของผู้กระทำความผิดไม่ได้แสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนในระหว่างการดำเนินคดีและไม่ปรากฏข้อเท็จจริงดังกล่าวขึ้นในระหว่างการพิจารณาคดีของศาล จึงทำให้ผู้ต้องหาต้องได้รับโทษเช่นเดียวกับผู้ที่มีสภาพจิตปกติ อาจไม่ได้รับการบำบัดรักษาจนส่งผลให้อาการทางจิตเลวร้ายลง และในที่สุด เมื่อพ้นโทษออกมาแล้วก็อาจกลับมากระทำความผิดซ้ำอีก เนื่องจากผู้ต้องหาไม่สามารถเข้าใจถึงเหตุผลในการที่ตัวเองถูกลงโทษเพราะมีความผิดปกติทางจิต จึงเป็นปัญหาของกระบวนการยุติธรรมที่ไม่ได้แก้ไขปัญหาย่างถูกต้องและเหมาะสม ส่งผลต่อความปลอดภัยของสังคมและกระทบต่อสิทธิของจำเลยที่จะได้รับการคุ้มครองตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65

นอกจากนี้ ในการดำเนินคดีอาญาก็ไม่ได้มีกฎหมายบังคับให้มีการตรวจสอบสภาพจิตของผู้กระทำความผิดเพื่อพิสูจน์ถึงความรับผิดชอบทางอาญา แม้ว่าในทางปฏิบัติอาจมีการอ้างใช้ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ร่วมกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ที่วางหลักไว้ว่า ในระหว่างทำการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณีสั่งให้แพทย์ตรวจผู้ต้องหาหรือจำเลย ถ้าได้ความว่าวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่ามาตรานี้ เป็นเรื่องของขั้นตอนในการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริต โดยมีเจตนารมณ์มุ่งคุ้มครองถึงเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นสำคัญ การส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยให้แพทย์ตรวจสอบสภาพจิตจึงเป็นการตรวจสอบสภาพจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างการดำเนินคดีอาญาเพื่อพิจารณาในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีเป็นสำคัญ ไม่ใช่เป็นการตรวจสอบสภาพจิตประเมินย้อนกลับไปในขณะที่กระทำความผิดเพื่อรวบรวมข้อเท็จจริงในการพิสูจน์ความผิดและข้อเท็จจริงอันเป็นเหตุยกเว้นโทษหรือเหตุผลโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 อีกทั้ง แม้จะมีพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 บังคับใช้แล้วก็ตาม แต่พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ก็มุ่งเน้นไปที่การคุ้มครองผู้ป่วยทางจิตให้ได้รับการบำบัดรักษาและเป็นการป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดจากผู้ป่วยจิตเวช ส่วนบทบัญญัติใน

พระราชบัญญัติดังกล่าวที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญานั้น ก็เป็นบทบัญญัติที่กำหนดมาเพื่อรองรับการที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาส่งผู้ต้องหาหรือจำเลยมาตรวจสภาพจิตเพื่อประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 อย่างไรก็ตามหากเป็นกรณีที่ผู้กระทำความผิดมีความสามารถพอที่จะต่อสู้คดีได้จึงไม่เข้าเกณฑ์ที่จะได้รับการตรวจสภาพจิตตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 แต่ได้กระทำความผิดในขณะที่วิกลจริต ผู้นั้นก็จะถูกดำเนินคดีเช่นเดียวกับบุคคลที่มีสภาพจิตปกติ พอมาถึงชั้นศาล ฝ่ายจำเลยก็อาจไม่สามารถที่จะหาพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือพอที่จะมาพิสูจน์ถึงเหตุตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 จึงเห็นได้ว่า แม้จะมีบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 แต่ก็ไม่ได้ทำให้ผู้กระทำความผิดในขณะที่วิกลจริตได้รับความเป็นธรรมและการคุ้มครองจากประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 อีกทั้ง แนวคำพิพากษาศาลฎีกาของไทยเกี่ยวกับเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ก็มีการวางแนววินิจฉัยไว้น้อย ใช้ถ้อยคำสับสน ขาดความชัดเจนและแน่นอน บางกรณีศาลก็พิจารณาตัดสินโดยไม่มีการรับฟังความเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวช จึงสมควรมีการศึกษาและกำหนดมาตรการทางกฎหมายเป็นแนวทางการพิจารณาและวินิจฉัยคดีให้มีความชัดเจนและแน่นอน เพื่อให้เหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิดแต่ละรายดังเจตนารมณ์ของการยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 และเพื่อให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน

1.2 สมมติฐาน

การที่กฎหมายกำหนดให้จำเลยเป็นฝ่ายที่มีภาระในการนำสืบพิสูจน์ถึงความวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิดอาญาเพื่ออ้างใช้เป็นเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ซึ่งเป็นการนำสืบพยานหลักฐานภายหลังจากเกิดเหตุเป็นระยะเวลาเนิ่นนาน อาจทำให้ฝ่ายจำเลยไม่สามารถที่จะหาพยานหลักฐานที่มีความน่าเชื่อถือเพียงพอจะพิสูจน์ต่อศาลได้ ดังนั้น ควรมีการกำหนดลักษณะของคดีที่บังคับให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการต้องส่งผู้ต้องหาหรือจำเลยไปตรวจประเมินสภาพจิตของผู้นั้นในขณะที่มีการกระทำความผิดโดยเร็วที่สุดหลังจากเกิดเหตุ และนำผลการตรวจประเมินนั้นมารวบรวมไว้เป็นพยานหลักฐานในเบื้องต้นประกอบพยานหลักฐานอื่นในคดี เพื่อให้ศาลได้พิจารณาและวินิจฉัยคดีได้อย่างยุติธรรมและเหมาะสมกับสภาพของจำเลยเป็นรายบุคคลอย่างแท้จริง

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาแนวคิดของการนำความรู้ทางนิติจิตเวชศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการพิจารณาและวินิจฉัยตัดสินความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต

1.3.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ศาลใช้ในการพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต

1.3.3 เพื่อเปรียบเทียบและวิเคราะห์หลักกฎหมายของไทย หลักกฎหมายของประเทศอังกฤษและเวลส์ หลักกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา และหลักกฎหมายของประเทศเยอรมนี ที่เกี่ยวข้องในการพิจารณาและวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต

1.3.4 เพื่อกำหนดแนวทางในการเพิ่มเติม แก้ไข ปรับปรุง มาตรการทางกฎหมายในการพิสูจน์ถึงความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดอาญา ให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65

1.4 ขอบเขตของงานวิจัย

ในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะทำการศึกษาถึงปัญหาในการพิสูจน์ถึงเหตุแห่งความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดอาญาของจำเลยซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในคดี เนื่องจากอาจเป็นเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 โดยศึกษาหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องในเรื่องดังกล่าวทั้งทางกฎหมายและทางการแพทย์ รวมถึงบทบาทของพยานผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชที่เกี่ยวข้องกับการตรวจประเมินสภาพจิตของจำเลย เปรียบเทียบกับหลักเกณฑ์ดังกล่าวตามกฎหมายของประเทศอังกฤษและเวลส์ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศเยอรมนี ทั้งนี้ การศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะมุ่งเน้นเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดอาญาเท่านั้น ไม่รวมถึงความวิกลจริตในขณะดำเนินคดีอาญา

1.5 วิธีการศึกษาค้นคว้า

การจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้การศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศที่เป็นตำราทางวิชาการ ตำบทยุทธศาสตร์ คำพิพากษาของศาลฎีกา บทความ เอกสารประกอบการสัมมนา วิทยานิพนธ์ งานวิจัยของผู้ทรงคุณวุฒิทางกฎหมายและทางการแพทย์ ตลอดจนข้อมูลทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรืออินเทอร์เน็ต รวมถึงการปรึกษากับผู้ทรงคุณวุฒิทางกฎหมายและผู้ทรงคุณวุฒิทางการแพทย์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าว

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 เป็นการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับความเจ็บป่วยทางจิตและเหตุผลที่กฎหมายยกเว้นโทษหรือลดโทษให้แก่บุคคลวิกลจริต

1.6.2 ทำให้ทราบถึงปัจจัยต่างๆ ที่ศาลนำมาใช้พิจารณาประกอบการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต

1.6.3 ทำให้ทราบถึงความเหมาะสมของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาและวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต

1.6.4 เป็นแนวทางในการเพิ่มเติม แก้ไข ปรับปรุง มาตรการทางกฎหมายในการพิสูจน์ถึงความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดอาญา ให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาพบว่า มี วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและมีเนื้อหาใกล้เคียงกับเนื้อหาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้แก่

1. วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ดังนี้

1.1 “การดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยที่วิกลจริต” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี 2532 โดยนายตุล เมฆยงค์

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ มุ่งศึกษาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยที่วิกลจริต ปัญหาการดำเนินคดีที่มีผลต่อการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาและจำเลย ข้อบกพร่องของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยที่มีอยู่ในขณะนั้น ซึ่งจะศึกษาเฉพาะเรื่องความวิกลจริตของผู้ต้องหาและจำเลยในชั้นสอบสวนจนถึงชั้นพิจารณาคดีของศาล แต่ไม่รวมถึงกรณีที่ผู้ต้องหาและจำเลยมีความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดอาญา โดยวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เสนอให้มีบทบัญญัติหรือระเบียบเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาและจำเลยที่วิกลจริตให้ชัดเจนมากขึ้น เช่น การวินิจฉัยความวิกลจริตและความสามารถในการต่อสู้คดี การจำกัดระยะเวลาในการตรวจผู้ต้องหาหรือจำเลย การรื้อฟื้นคดีขึ้นมาพิจารณาใหม่ เป็นต้น

1.2 “มาตรการทางกฎหมายสำหรับผู้ที่มีสภาพจิตไม่ปกติ: ศึกษากรณีการดำเนินคดีอาญา การรับโทษทางอาญา และการคุ้มครองสังคม” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี 2551 โดยนางสาวศกุนา แก้วนพรัตน์

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ศึกษาเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายสำหรับผู้ที่มีสภาพจิตไม่ปกติ ที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และประมวลกฎหมายอาญา รวมทั้งศึกษาพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ในส่วนของต่างประเทศ ศึกษากฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ โดยมุ่งเน้นศึกษาถึงกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ที่กล่าวถึงผู้ที่วิกลจริตในขณะการดำเนินคดีอาญา และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ที่บัญญัติออกมารองรับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 โดยไม่ได้มีการศึกษาเน้นถึงประเด็นที่วิกลจริตในขณะกระทำความผิดอาญา

ส่วนวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้า จะทำการศึกษาเกี่ยวกับการอ้างเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษให้กับผู้ที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต ซึ่งเป็นคนละประเด็นกับวิทยานิพนธ์สองเล่มข้างต้นที่ศึกษาถึงความวิกลจริตในขณะดำเนินคดีอาญา นอกจากนี้ แม้ว่าวิทยานิพนธ์ของนางสาวศุภนา เก้านพรัตน์ จะศึกษาถึงหลักเกณฑ์ตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ด้วย แต่ประเด็นหลักของวิทยานิพนธ์ฉบับดังกล่าว ก็ไม่ได้ศึกษาถึงความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดอาญาอันเป็นเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษตามกฎหมาย

2. วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65

“ความรับผิดชอบอาญาของคนวิกลจริต” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี 2525 โดยนายพวงทอง อมรลักษณ์นานนท์

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ มุ่งศึกษาถึงความรับผิดชอบอาญาของคนวิกลจริตตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ในเนื้อหาของวิทยานิพนธ์จะพิจารณาถึงรายละเอียดของหลักเกณฑ์การพิจารณาความรับผิดชอบอาญาของคนวิกลจริต ขนาดของความวิกลจริตและผลของความวิกลจริต การยกเอาความวิกลจริตขึ้นเป็นข้ออ้างเพื่อให้พ้นจากการถูกลงโทษ โดยมีข้อเสนอแนะให้มีกฎหมายกำหนดให้มีการตรวจสภาพจิตของผู้ต้องหาที่กระทำความผิด แก่ไข้อยู่คำในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ให้เป็นไปในทางการแพทย์ และจัดให้มีการศึกษาวิชาจิตเวชศาสตร์ในหลักสูตรการศึกษาวิชากฎหมาย

ส่วนวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าจะเน้นไปที่การกำหนดให้มีการตรวจสภาพจิตผู้ที่กระทำความผิดโดยมีข้อสงสัยว่าอาจจะกระทำความผิดในขณะวิกลจริต โดยจะทำการศึกษาหลักการทางการแพทย์และนำมาประยุกต์ใช้กับมาตรการทางกฎหมายในการดำเนินคดีและอ้างใช้ผลตรวจสภาพจิตนั้นเป็นพยานหลักฐานเบื้องต้นในการพิสูจน์ความรับผิดชอบ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าวิทยานิพนธ์เล่มข้างต้นจะมีข้อเสนอแนะให้มีกฎหมายกำหนดให้มีการตรวจสภาพจิต แต่วิทยานิพนธ์เล่มดังกล่าวก็ไม่ได้ทำการศึกษาลึกลงไปกว่าจะทำการตรวจอย่างไรและผลของการตรวจจะมีผลทางกฎหมายอย่างไร อีกทั้งวิทยานิพนธ์เล่มดังกล่าว ทำการศึกษาไว้ตั้งแต่เมื่อประมาณสามสิบกว่าปีก่อน ซึ่งปัจจุบันเทคโนโลยีทางการแพทย์ได้พัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก จึงสมควรที่จะมี

การศึกษาว่าจะแก้ไขเพิ่มเติมมาตรการทางกฎหมายอย่างไร เพื่อที่จะกำหนดให้มีการตรวจสอบสภาพจิตผู้ต้องหาโดยเอาเทคโนโลยีทางการแพทย์ในปัจจุบันมาช่วยในการค้นหาความจริงในคดีอาญา เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ยกเว้นโทษหรือลดโทษให้กับผู้ที่กระทำความผิดในขณะที่วิกลจริต

3. วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาในการดำเนินคดีอาญากับบุคคลวิกลจริต

“ปัญหาการดำเนินคดีอาญาและการบังคับโทษกับผู้ป่วยจิตเวช” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี 2549 โดยนายสังกาสเนาวรัตน์พันธ์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ทำการศึกษาปัญหาในการดำเนินคดีตั้งแต่ชั้นของพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ศาลและราชทัณฑ์ โดยมุ่งเน้นไปที่การศึกษากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา การให้ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชในการดำเนินคดีอาญา ปัญหาในการดำเนินคดีและการบังคับโทษ ในส่วนของกฎหมายต่างประเทศศึกษาการให้ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ โดยเสนอให้มีการแก้ไขถ้อยคำและความหมายทางกฎหมายให้สอดคล้องกับทางการแพทย์โดยใช้คำว่า “ผู้ป่วยจิตเวช” เสนอให้ใช้แบบทดสอบเพื่อแยกแยะผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชในระหว่างการดำเนินคดี เสนอให้มีการกำหนดหลักเกณฑ์การวินิจฉัยความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหา เสนอให้มีการคุ้มครองการดำเนินคดีกับผู้ป่วยจิตเวชที่สามารถต่อสู้คดีได้ เป็นต้น

ส่วนวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าจะมุ่งศึกษาหามาตรการทางกฎหมายที่จะมาสนับสนุนและรองรับการพิสูจน์และอ้างใช้เหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ให้กับผู้ที่กระทำความผิดในขณะที่วิกลจริตเป็นหลัก ก็คือการกำหนดให้มีการบังคับตรวจสอบสภาพจิตผู้กระทำความผิด ซึ่งแตกต่างจากวิทยานิพนธ์ฉบับข้างต้นที่ศึกษาปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินคดีและเสนอแนะในขั้นตอนต่างๆ ซึ่งค่อนข้างจะเน้นไปในทางที่คุ้มครองผู้วิกลจริตในการดำเนินคดีอาญา แม้ว่าประเด็นที่ข้าพเจ้าจะทำการศึกษาอาจจะมีส่วนที่คล้ายกับวิทยานิพนธ์เล่มข้างต้นบ้าง แต่ประเด็นหลักของวิทยานิพนธ์จะแตกต่างกัน นอกจากนี้ วิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้าจะทำการศึกษาโดยเปรียบเทียบกับกฎหมายของประเทศเยอรมนีด้วย ซึ่งเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบซีวิลลอว์เช่นเดียวกับประเทศไทย

1.8 โครงสร้างวิทยานิพนธ์

การที่กฎหมายมีบทบัญญัติที่ยกเว้นโทษหรือลดโทษให้กับผู้ที่กระทำความผิดในขณะที่วิกลจริต แต่ในความเป็นจริงบทบัญญัติดังกล่าวกลับไม่ค่อยได้ถูกนำมาปรับใช้ในคดี เพราะ

ถ้อยคำที่บัญญัติไว้ในกฎหมายไม่ได้มีการกำหนดความหมายให้ชัดเจน จึงทำให้มีปัญหาในการตีความหมาย และในการนำสืบพินัยจนถึงเหตุดังกล่าวจะต้องนำสืบย้อนกลับไปในขณะที่กระทำความผิด แต่อาการวิกลจริตอาจจะไม่ได้แสดงออกอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งประเด็นเรื่องความวิกลจริตมีความเกี่ยวข้องกับศาสตร์ทางจิตเวชอันเป็นศาสตร์เฉพาะทางที่อยู่นอกเหนือความรู้ความเข้าใจของบุคคลธรรมดาทั่วไป แต่กฎหมายไม่ได้มีบทบัญญัติที่กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิสูจน์ประเด็นเรื่องความวิกลจริตที่อาจส่งผลต่อการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาให้ชัดเจน วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จึงมุ่งศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งกฎหมายอาญาสารบัญญัติและกฎหมายอาญาวิธีสบัญญัติ เพื่อหาแนวทางในการแก้ไข ปรับปรุงกฎหมายของประเทศไทยให้สามารถที่จะปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมกับผู้กระทำความผิดแต่ละรายอย่างแท้จริง โดยมีลำดับในการนำเสนอเนื้อหา ดังนี้

ในบทที่ 2 จะนำเสนอแนวคิดทางนิติจิตเวชศาสตร์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และแนวคิดในทางกฎหมายเกี่ยวกับหลักความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริตรวมถึงแนวคิดในการดำเนินคดีอาญา จากการศึกษาพบว่า นิติจิตเวชศาสตร์เป็นการนำเอาความรู้ทางจิตเวชศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยเฉพาะในคดีอาญาที่มีประเด็นปัญหาว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยกระทำความผิดในขณะที่มีอาการวิกลจริตหรือไม่ นิติจิตเวชศาสตร์จะมีส่วนสำคัญอย่างมากในการช่วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญาค้นหาความจริง

บทที่ 3 นำเสนอหลักกฎหมายของไทยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ที่กระทำความผิดในขณะที่วิกลจริต โดยเริ่มตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 และแนวคำพิพากษาศาลฎีกา โดยจากการศึกษาหลักกฎหมายพบว่า กฎหมายที่กล่าวมามีบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตอันเนื่องมาจากการที่บุคคลวิกลจริตเป็นผู้ที่ด้อยความสามารถว่าบุคคลปกติ ในส่วนของการศึกษาแนวคำพิพากษาของศาลฎีกาพบว่า การวินิจฉัยตัดสินความรับผิดชอบทางอาญาที่มีประเด็นเกี่ยวข้องกับความวิกลจริต ศาลใช้ปัจจัยในการพิจารณาแตกต่างกันในแต่ละคดี บางคดีมีการอ้างอิงหลักวิชาการทางจิตเวช ในขณะที่บางคดีก็ไม่ได้มีการอ้างอิงถึงวิชาการทางจิตเวชมาประกอบการพิจารณา

บทที่ 4 เป็นบทที่ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายในต่างประเทศเกี่ยวกับการพิจารณาและวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ที่กระทำความผิดในขณะที่วิกลจริตว่ามีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา และมีวิธีการในการดำเนินคดีอย่างไร จากการศึกษาพบว่า ประเทศอังกฤษและเวลส์ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศเยอรมนี ยอมรับแนวคิดในการไม่ลงโทษผู้ที่กระทำความผิดในขณะที่วิกลจริต แต่เนื่องจากความแตกต่างของระบบกฎหมายทำให้แนวคิดในการดำเนินคดีและระบบการนำสืบพยานหลักฐานในคดีมีความแตกต่างกันไป โดยในกลุ่มประเทศคอมมอนลอว์ เช่น ประเทศอังกฤษและเวลส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา มีแนวคิดในการดำเนินคดีอาญาว่าเป็นการต่อสู้กัน

ระหว่างคู่ความในคดี จึงถือว่าเหตุแห่งความวิกลจริตดังกล่าวเป็นข้อต่อสู้ของจำเลย ฝ่ายจำเลยจึงมีภาระในการพิสูจน์ถึงเหตุวิกลจริต ในขณะที่ประเทศเยอรมนีซึ่งเป็นกลุ่มประเทศซีวิลลอว์ มีแนวคิดในการดำเนินคดีอาญาที่ไม่ได้เป็นไปในลักษณะของการต่อสู้กันระหว่างคู่ความในคดี แต่เป็นการที่ฝ่ายรัฐดำเนินการในการค้นหาความจริงเพื่อตัดสินคดี ฝ่ายจำเลยจึงไม่มีหน้าที่ในการยกข้อต่อสู้เพื่อที่จะไม่ต้องรับผิด เหตุแห่งความวิกลจริตดังกล่าวจึงไม่ได้ถือว่าเป็นข้อต่อสู้ของจำเลย

จากนั้นบทที่ 5 ผู้เขียนจะมุ่งวิเคราะห์ถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาและวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะที่วิกลจริตว่ามีความเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบันอย่างไร จากการวิเคราะห์พบว่า แม้กฎหมายไทยจะมีบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดทางอาญา แต่ก็ยังมีปัญหาและข้อขัดข้องในการบังคับใช้ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 อันเนื่องมาจากถ้อยคำในบทบัญญัติของมาตรา 65 ซึ่งไม่ได้มีการให้ความหมายและขอบเขตอย่างชัดเจน การตีความหมายจึงขึ้นอยู่กับความเข้าใจของแต่ละบุคคลซึ่งอาจไม่ได้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และปัญหาของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ไม่ได้มีบทบัญญัติที่ชัดเจนมารองรับการพิสูจน์เหตุแห่งความวิกลจริตตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ทำให้จำเลยบางรายไม่ได้รับการคุ้มครองจากบทบัญญัตินี้ดังกล่าวอย่างแท้จริง

ในบทที่ 6 จะนำเสนอบทสรุปภาพรวมของปัญหาที่เกิดขึ้นในการพิจารณาและวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะที่วิกลจริต และเสนอแนะให้มีการแก้ไขถ้อยคำตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในส่วนของการรวบรวมพยานหลักฐานและหลักเกณฑ์ในการพิสูจน์เหตุแห่งความวิกลจริต ในขณะที่กระทำความผิด เพื่อให้มีความเหมาะสมกับบุคคลวิกลจริตอย่างแท้จริง

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นลำดับในการนำเสนอเนื้อหาของหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่องมาตรการทางกฎหมายเพื่อพิสูจน์ความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรงขณะกระทำความผิดอาญา ซึ่งได้มีการศึกษาทั้งศาสตร์ทางจิตเวชและศาสตร์ทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับความสำคัญของการที่กฎหมายยกเว้นโทษหรือลดโทษให้กับบุคคลวิกลจริตและนำมาสู่การเสนอแนะปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้มีความยุติธรรมและเหมาะสมต่อไป

1.9 คำนิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากการที่กฎหมายแต่ละฉบับใช้ถ้อยคำในการกล่าวถึงความเจ็บป่วยทางจิตแตกต่างกัน ผู้เขียนจึงมีความจำเป็นต้องกล่าวอธิบายถ้อยคำแต่ละคำ ดังต่อไปนี้

คำว่า “จิตบกพร่อง” (บัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 และ มาตรา 48) คณะผู้ร่างกฎหมายได้อ้างอิงมาจากถ้อยคำในภาษาอังกฤษว่า “Mental Deficiency”

ซึ่งเป็นศัพท์ทางการแพทย์ในสมัยที่มีการร่างประมวลกฎหมายอาญา โดยลักษณะของจิตบกพร่องนั้น คณะผู้ร่างกฎหมายท่านหนึ่งได้อธิบายว่า จิตบกพร่องจะเป็นอยู่ตลอดไม่มีทางหายขาดหรืออาจกล่าวได้ว่าบกพร่องเป็นการถาวร¹

หากพิจารณาการจำแนกโรคทางจิตเวช จะไม่พบคำว่า จิตบกพร่อง (Mentally Defective) แต่หากพิจารณาจากคำอธิบายตามตำรากฎหมายว่า หมายถึง ผู้ที่สมองไม่เจริญเติบโตตามวัยหรือบกพร่องมาแต่กำเนิดหรือเสื่อมลงเพราะความชรา ก็หมายถึง คนปัญญาอ่อน (Mental Retardation)²

“โรคจิต” (บัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 และมาตรา 48) คำอธิบายในทางตำรากฎหมายและความเข้าใจทางการแพทย์ดูจะใกล้เคียงกัน³

“จิตฟั่นเฟือน” (บัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 และ 48) มาจากคำในภาษาอังกฤษว่า “Mental Disorder” ซึ่งผู้ที่เป็นอาจมีทางหายได้⁴ โดยตามตำรากฎหมายหมายถึง จิตพิการ ได้แก่ผู้ที่มีความหลงผิด (Delusion) ประสาทหลอน (Hallucination) และ แปรผิด (Illusion) โดยถ้าพิจารณาจากอาการแล้วก็คือ อาการของโรคจิต⁵

กฎหมายไทยแต่เดิม ตามกฎหมายตราสามดวงใช้คำว่า “คนบ้า” ตำรากฎหมายอธิบายคำว่า “บ้า” หมายถึง ผู้กระทำผิดในเวลาที่เขาไม่มีสติรู้ผิดชอบเพราะมีโรคไทย ต่อมาในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 มาตรา 46 และมาตรา 47 ใช้คำว่า “วิกลจริต” โดยจะถือเป็นเหตุยกเว้นโทษได้ต่อเมื่อกระทำผิดในเวลาวิกลจริตอันเกิดแต่สัญญาวิปลาศ หรือเกิดแต่พยาธิ ถ้าปรากฏว่าผู้กระทำไม่สามารถจะรู้ผิดชอบหรือยับยั้งได้ ซึ่งในการประชุมกรรมการพิจารณาแก้ไขกฎหมายลักษณะอาญา เมื่อปี พ.ศ. 2482 มีข้อสังเกตจากที่ประชุมเกี่ยวกับความหมายของคำว่า “วิกลจริต” เพราะเป็นคำกว้าง จนในที่สุดที่ประชุมได้ตกลงให้มีการแก้ไขคำให้ดีขึ้น โดยให้มีการติดต่อกับกรมสาธารณสุขถามถึงคำที่ควรใช้ แต่แม้จะมีหนังสือตอบกลับมาจากอธิบดีกรมสาธารณสุข ก็ไม่ปรากฏการให้ความหมายของคำว่า “วิกลจริต” ในทางการแพทย์ ต่อมาเมื่อมีการประชุมอนุกรรมการพิจารณาร่างประมวลกฎหมายอาญาเมื่อปี พ.ศ. 2487 ก็ได้มีการกล่าวถึงคำว่า “วิกลจริต” อีกครั้ง โดยร่างเดิมเสนอให้ใช้คำรวมว่า “วิกลจริต” เพียงคำเดียว แต่อนุกรรมการ

¹ โชค จารุจินดา, "รายงานการประชุมร่างประมวลกฎหมายอาญา (และบันทึกประกอบ) มาตรา 47-48," ตุลพาห เล่มที่ 7, ปีที่ 9 (2505): 843.

² แสง บุญเฉลิมวิภาส, "ผู้ป่วยจิตเวช: ความเข้าใจที่ต่างกันระหว่างนักกฎหมายกับจิตแพทย์," วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 17, ฉบับที่ 4 (2532): 175.

³ เรื่องเดียวกัน.

⁴ โชค จารุจินดา, "รายงานการประชุมร่างประมวลกฎหมายอาญา (และบันทึกประกอบ) มาตรา 47-48," ตุลพาห.

⁵ แสง บุญเฉลิมวิภาส, "ผู้ป่วยจิตเวช: ความเข้าใจที่ต่างกันระหว่างนักกฎหมายกับจิตแพทย์," วารสารนิติศาสตร์.

บางท่านเสนอว่า ควรจะใช้คำว่า “จิตฟั่นเฟือน” เพื่อให้หมายถึง “Mental Disorder” อนุกรรมการอีกท่านเสนอให้ใช้คำว่า “จิตบกพร่อง” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Mental Deficiency” ในที่สุดที่ประชุมได้กำหนดให้ใช้คำทั้งสองและกำหนดคำว่า “โรคจิต” เข้าไว้ในบทบัญญัติด้วยแทนคำว่า “วิกลจริต” ดังที่ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65⁶

ศาสตราจารย์แสวง บุญเฉลิมวิภาส ได้ให้ความเห็นไว้ว่า คำว่า “วิกลจริต” เป็นคำกว้าง คำอธิบายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายไว้ว่า จริตผิดปกติ ซึ่งเป็นความหมายที่กว้างอีกเช่นกัน จึงเห็นว่าหากจะนำมาบัญญัติไว้ในกฎหมายโดยถือเป็นศัพท์กฎหมายก็คงจะต้องมีนิยามศัพท์ว่ามีความหมายอย่างไร เพื่อให้ตรงกับความมุ่งหมายในทางกฎหมายและตรงกับความเข้าใจทางการแพทย์ หรือหากจะไม่ใช้คำที่มีความหมายรวมเช่นนี้ ก็อาจจะจำแนกรายละเอียดออกไปในทำนองเดียวกับการใช้คำในมาตรา 65 ก็ได้ ซึ่งถ้าเป็นประการหลัง ก็ควรจะใช้คำให้ตรงกับความเข้าใจทางการแพทย์ เพื่อมิให้เกิดความสับสนในเมื่อแพทย์จะต้องทำความเข้าใจเสนอต่อศาล และนักกฎหมายเองก็จะได้เข้าใจตรงกันด้วย การใช้คำที่ยังเป็นปัญหาย่อมก่อให้เกิดการให้ความหมายและคำวินิจฉัยที่แตกต่างกันไป ทำให้กฎหมายอาญาขาดความชัดเจนและแน่นอน⁷

อย่างไรก็ตาม คำว่า “วิกลจริต” “จิตบกพร่อง” “โรคจิต” และ “จิตฟั่นเฟือน” แม้ว่าจะเป็นถ้อยคำที่ใช้กันอยู่ทั่วไปและได้มีการบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จึงอาจถือได้ว่าเป็นถ้อยคำทางกฎหมาย โดยเฉพาะกรณีที่ในคดีอาญาจะต้องมีการตีความให้ชัดเจนและแน่นอน แต่ในเมื่อกฎหมายต่างๆ ที่บัญญัติถ้อยคำเหล่านี้ไว้ก็ไม่ได้มีคำนิยามศัพท์ของถ้อยคำเหล่านี้ไว้โดยเฉพาะ ทำให้ความเข้าใจของแต่ละบุคคลจึงอาจแตกต่างกันไปตามพื้นฐานความรู้ ทั้งๆ ที่ถ้อยคำเหล่านี้ก็อาจกล่าวได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับความรู้ในทางจิตเวชศาสตร์ แต่ในทางจิตเวชก็ไม่ได้มีนิยามศัพท์ทุกคำไว้ชัดเจน มีเพียงแต่คำว่า “โรคจิต” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Psychosis” อยู่คำเดียว⁸

“รู้ผิดชอบ” (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65) มาจากคำว่า “Understanding” เป็นเรื่องไม่เพียงสา ความสำคัญของกฎหมายอยู่ที่คำว่า รู้ผิดชอบหรือไม่ ส่วนสาเหตุไม่สำคัญเท่า โดยคำว่า “Understanding” นี้ ถ้าเอาไปเปรียบกับคนอื่นก็เหมือนกับเด็ก คือเป็นคนไม่เต็มเต็ง⁹

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 181-182; วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, “วิกลจริต จิตบกพร่อง โรคจิต จิตฟั่นเฟือน ในแง่กฎหมาย,” วารสารอัยการ ปีที่ 13, ฉบับที่ 150 (2533): 40-43.

⁷ แสวง บุญเฉลิมวิภาส, “ผู้ป่วยจิตเวช: ความเข้าใจที่ต่างกันระหว่างนักกฎหมายกับจิตแพทย์,” วารสารนิติศาสตร์: 182-183.

⁸ วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, “วิกลจริต จิตบกพร่อง โรคจิต จิตฟั่นเฟือน ในแง่กฎหมาย,” วารสารอัยการ: 37.

⁹ โชค จารุจินดา, “รายงานการประชุมร่างประมวลกฎหมายอาญา (และบันทึกประกอบ) มาตรา 47-48,” ตุลพาห.

“ไม่รู้สภาพของการกระทำ” เป็นเรื่องที่ไม่รู้ว่าการกระทำมีลักษณะอย่างไร อย่างเช่น การที่คนบ้ายิงปืน คนบ้าก็รู้ว่ายิงปืน แต่ไม่รู้ว่ายิงปืนแล้วอาจทำให้คนตายได้¹⁰

“จิตไม่ปกติ” ตรงกับคำว่า “Weakness of Mind” หมายถึง จิตผิดปกติ¹¹

“Insane” เป็นถ้อยคำทางกฎหมาย และเป็นอย่างเดียวกับคำว่า “Unsound Mind”¹²

ทั้งนี้ ในขณะที่มีการร่างกฎหมายนั้น คณะผู้ร่างตั้งใจจะใช้ถ้อยคำที่ไม่เกี่ยวกับวิชาทางการแพทย์ เพราะไม่ต้องการให้แพทย์มาเป็นผู้ปล่อยจำเลย แต่ต้องการให้ศาลเป็นผู้พิจารณาจำเลย และเห็นว่าถ้าอิงวิชาทางการแพทย์ หากวิชาแพทย์เปลี่ยนไป กฎหมายก็ต้องแก้ตาม จึงเห็นว่าควรยึดถือที่หลักของการไม่รู้ผิดชอบ¹³

“วิกลจริต” (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14, 246 และ 248) เป็นศัพท์กฎหมาย ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Insanity” หมายความว่า ผู้ที่มีจิตใจผิดปกติไปจากคนธรรมดา¹⁴

“ความผิดปกติทางจิต” ตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 3 ให้คำนิยามไว้ “หมายความว่า อาการผิดปกติของจิตใจที่แสดงออกทางพฤติกรรม อารมณ์ ความคิด ความจำ สติปัญญา ประสาทการรับรู้ หรือการรู้เวลา สถานที่หรือบุคคล รวมทั้งอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากสุราหรือสารอื่นที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท”

สำหรับในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนจะขอใช้คำว่า “วิกลจริต” ในการกล่าวถึงความเจ็บป่วยทางจิตหรือความผิดปกติทางจิต ซึ่งถึงแม้คำว่า “วิกลจริต” จะไม่ได้มีการให้ความหมายที่ชัดเจน แต่ก็ยังเป็นถ้อยคำที่นักกฎหมายใช้กันและปรากฏอยู่ตามตำรากฎหมาย

¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

¹² เรื่องเดียวกัน.

¹³ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴ จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายอาญา ภาค 1, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2536), หน้า 697.

บทที่ 2

นิติจิตเวชศาสตร์กับความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต

บทนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงนิติจิตเวชศาสตร์ ซึ่งเป็นการนำความรู้ทางด้านจิตเวชศาสตร์ มาประยุกต์ใช้กับกระบวนการยุติธรรม เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้ป่วยจิตเวชที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกฎหมาย โดยผู้เขียนจะทำการศึกษาเฉพาะในส่วนที่ศาสตร์ทางนิติจิตเวชเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในการพิจารณาและวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ที่กระทำ ความผิดในขณะวิกลจริตรวมถึงการกำหนดมาตรการที่เหมาะสมกับตัวผู้กระทำผิดซึ่งวิกลจริต เนื่องจากในปัจจุบันประชาชนทั่วไปรวมถึงผู้บังคับใช้กฎหมายไม่ได้ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลวิกลจริตเท่าที่ควร ทั้งๆ ที่บุคคลวิกลจริตเป็น บุคคลที่ต่อความสามารถถึงเป็นผู้ที่มีโอกาสเสี่ยงสูงในการก่ออาชญากรรมและการกระทำความผิด ของบุคคลวิกลจริตนั้นก่อให้เกิดความเสียหายและสร้างความหวาดกลัวจากประชาชนทั่วไปอยู่เสมอ ซึ่งในส่วนนี้ความรู้ทางนิติจิตเวชศาสตร์จะช่วยเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาการกระทำความผิด ดังกล่าวและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับบุคคลวิกลจริต

สำหรับเนื้อหาในบทนี้ ผู้เขียนจะเริ่มอธิบายถึงความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับจิตเวชศาสตร์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับลักษณะอาการป่วยทางจิตเวช การจำแนกโรคทางจิตเวช รวมถึงแนวทางการ วินิจฉัยอาการป่วย เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงความวิกลจริตซึ่งบางกรณีเป็นปัจจัยที่สำคัญใน การก่อให้เกิดการกระทำความผิดอาญา จากนั้น เมื่อผู้อ่านมีความรู้พื้นฐานทางจิตเวชศาสตร์แล้ว ผู้เขียนก็จะอธิบายถึงความหมายและประวัติความเป็นมาของนิติจิตเวชศาสตร์ว่าเป็นมาอย่างไร มีเหตุการณ์สำคัญอย่างไรบ้างที่ทำให้เกิดแนวคิดในการนำความรู้ทางจิตเวชศาสตร์มาใช้ร่วมกับ กระบวนการยุติธรรม เพื่อให้ผู้อ่านจะได้มองเห็นภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ตลอดจน วิวัฒนาการทางการแพทย์ที่มีผลต่อกระบวนการยุติธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้วิกลจริต ซึ่งจะช่วยให้ ผู้อ่านเข้าใจถึงวิชานิติจิตเวชศาสตร์ได้ดียิ่งขึ้น จากนั้นผู้เขียนจะกล่าวต่อไปในส่วนของแนวคิด ทางกฎหมายอาญาต่างๆ ที่นำเอาความรู้ทางด้านจิตวิทยาเข้ามาช่วยในการวินิจฉัยความรับผิด ทางอาญาของบุคคลวิกลจริต และข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดนั้น มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างไรกับการตรวจสอบความจริงในคดีอาญาอันเป็นหลักการสำคัญในการดำเนินคดี อาญา ทั้งนี้ เมื่อผู้อ่านมีความเข้าใจทั้งในส่วนของนิติจิตเวชศาสตร์และส่วนของแนวคิดความรับผิด ทางอาญาแล้ว ก็จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างนิติจิตเวชศาสตร์และหลักความรับผิด ทางอาญามากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานในการศึกษาในบทต่อไปอีกด้วย

2.1 นิติจิตเวชศาสตร์

นิติจิตเวชศาสตร์ หรือ อาชญาวิทยาคลินิก เป็นการรวมกันระหว่างศาสตร์ด้านจิตเวชและศาสตร์ด้านกฎหมาย โดยในมุมมองของจิตเวชศาสตร์ คนที่มีความผิดปกติทางจิตใจก็ต้องได้รับการบำบัดรักษา ส่วนคนที่ทำผิดกฎหมาย สังคมก็มีมาตรการที่จะผดุงรักษาความยุติธรรมไว้โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการลงโทษ¹ และควบคุมคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แต่เนื่องจากคนที่มีความผิดปกติทางจิตใจหรือที่เรียกกันทั่วไปว่า คนวิกลจริตนั้น อาการของความผิดปกติทางจิตดังกล่าวอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บุคคลเหล่านั้นก่ออาชญากรรมซึ่งสร้างความเสียหายให้แก่สังคมและทำให้ประชาชนหวาดกลัว กระบวนการยุติธรรมจึงต้องเข้ามาดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม ในขณะที่เดียวกันก็ต้องควบคุมดูแลและให้ความช่วยเหลือบุคคลเหล่านี้ให้เขาสามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติด้วย หากมีการนำบุคคลเหล่านี้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมก็จำเป็นที่จะต้องมีส่วนผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้นบุคคลทั้งหลายที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมนอกจากจะต้องมีความรู้ทางด้านกฎหมายแล้ว ก็จำเป็นที่ต้องมีความรู้เบื้องต้นทางด้านจิตเวชด้วย ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชที่เข้ามาเกี่ยวข้องในคดีก็ควรที่จะต้องมีความรู้เบื้องต้นทางกฎหมาย ด้วยเหตุนี้เองจึงมีการนำความรู้ทั้งทางด้านกฎหมายและจิตเวชศาสตร์มาผสมผสานกัน เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและก่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและเหมาะสมในการปฏิบัติต่อบุคคลวิกลจริต

2.1.1 จิตเวชศาสตร์

จิตเวชศาสตร์ เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับโรคหรือความผิดปกติทางจิต ซึ่งสภาพจิตใจของมนุษย์นั้นเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและซับซ้อน การทำงานของจิตใจจะเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับสมองส่วนกลางซึ่งส่งผลต่ออารมณ์ ความคิด ความรู้สึก ความจำ สติปัญญา การรับรู้ การตัดสินใจ บุคลิกภาพ และจิตใจยังสัมพันธ์กับสภาวะทางร่างกาย นอกจากนี้ ประสบการณ์และการเลี้ยงดูตั้งแต่วัยเด็ก รวมถึงสิ่งแวดล้อมภายนอกต่างๆ ก็มีผลต่อสภาพจิตใจของมนุษย์เช่นกัน ในบางครั้งโรคหรือความผิดปกติในทางจิตเวชก็ไม่สามารถแยกจากภาวะปกติได้ชัดเจน เนื่องจากอาการที่เกิดขึ้นเป็นการเบี่ยงเบนของอารมณ์ ความคิด และพฤติกรรม ซึ่งอาจพบได้เป็นครั้งคราวในคนปกติทั่วไป ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้อ่านจะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงานของภาวะจิตใจเพื่อให้เข้าใจถึงปัญหาที่ภาวะจิตไม่ปกติ² จนอาจนำไปสู่การก่ออาชญากรรม ซึ่งในส่วนของความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับจิตเวชศาสตร์นี้ ผู้เขียนจะอธิบายถึงลักษณะและอาการของผู้ป่วยทางจิตเวช วิธีการเบื้องต้นใน

¹ นวลจันทร์ ทศนชัยกุล, อาชญาวิทยาคลินิก, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2530), หน้า 10.

² รณชัย คงสกนธ์, ตำรานิติจิตเวชศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: หจก.บางกอกบลิ๊ก, 2551), หน้า 231.

การวินิจฉัยอาการป่วยทางจิตและการจำแนกโรคทางจิตเวช เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงภาพรวมของผู้ป่วยทางจิตเวชและวิธีการทางจิตเวชเป็นพื้นฐานเบื้องต้นในการศึกษาแนวคิดทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยจัดต่อไป

2.1.1.1 ลักษณะของผู้มีอาการป่วยทางจิตเวช

อาการและอาการแสดง ในทางจิตเวชนั้นมีความหมายกว้างครอบคลุมถึงความผิดปกติในทุกด้านของบุคลิกภาพ ซึ่งอาการต่างๆ สามารถรวบรวมข้อมูลได้จากคำบอกเล่าของผู้ป่วยและญาติ การตรวจสัมภาษณ์ รวมทั้งการสังเกตอาการของผู้วินิจฉัยทางจิตเวช ในการรวบรวมข้อมูลของผู้ป่วยนั้น จะต้องรวบรวมข้อมูลจากหลายแหล่งและหลายวิธีมาพิจารณาประกอบกัน เนื่องจากผู้ป่วยจิตเวชมักจะไม่ตระหนักว่า ตนกำลังมีพฤติกรรม ความคิด หรืออารมณ์ที่ผิดปกติหรือถึงทราบความผิดปกติก็เข้าใจว่าสมเหตุสมผลตามความคิดความรู้สึกของเขา นอกจากนี้ การจะตัดสินว่าอาการใดผิดปกติหรือไม่ ยังต้องพิจารณาตามบริบทที่แตกต่างกันออกไป³

อาการทางจิตเวชจะแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้⁴

1. มีความผิดปกติของพฤติกรรมการเคลื่อนไหว เช่น การกระทำซ้ำๆ อย่างไม่มีความหมายใดๆ , การกระทำตามผู้อื่นโดยไม่ได้ตั้งใจ, การย่ำทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งซ้ำๆ โดยไม่มีเหตุผล ซึ่งผู้ป่วยเองก็รู้ว่าเป็นเรื่องไร้สาระแต่ไม่สามารถขัดขืนได้, การที่ผู้ป่วยอยู่นิ่งไม่ได้ เนื่องจากความรู้สึกพลุ่งพล่านกระวนกระวายอยู่ภายในใจ เป็นต้น

2. มีความผิดปกติในเนื้อหาของความคิด เช่น ความคิดหลงผิด ซึ่งเป็นความเชื่อที่ผิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งทั้งที่ไม่เป็นความจริง ผู้ป่วยจะเชื่อมั่นอยู่เช่นนั้นและไม่สามารถเปลี่ยนความเชื่อถือได้ด้วยการอธิบายโดยใช้เหตุผลธรรมดาๆ

3. มีความผิดปกติของรูปแบบความคิด เช่น ผู้ป่วยจะมีปัญหาในด้านความคิดขาดการเชื่อมโยงกันของเหตุผล ไม่สามารถลำดับความคิดตามขั้นตอนของเหตุการณ์, พูดจาไม่ต่อเนื่องกัน ขาดเป็นห่วงๆ , พูดคำซ้ำๆ ติดต่อกันโดยไม่มี ความหมาย เป็นต้น

4. มีความผิดปกติของอารมณ์ เช่น ผู้ป่วยมีความรู้สึกต่างๆ โดยเกิดขึ้นเองทั้งๆ ที่ไม่ปรากฏสาเหตุหรืออาจมีแต่ไม่สมเหตุสมผล พร้อมกันนั้นก็จะมีอาการทางกายร่วมด้วย, ผู้ป่วยมีสีหน้าเฉยเมย ไม่แสดงอารมณ์ใดๆ ไม่สนใจสิ่งแวดล้อม มีปฏิกิริยาโต้ตอบน้อยมากหรือไม่มีเลย,

³ สัญชัย กุลชาติ และปราโมทย์ สุคนิษฐ์, "อาการและอาการแสดงทางจิตเวช," ใน จิตเวชศาสตร์รวมฉบับดี, มาโนช หล่อตระกูล และปราโมทย์ สุคนิษฐ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2558), หน้า 59.

⁴ สมภพ เรื่องตระกูล และสุนันทา ฉันทจรพิงค์, "อาการวิทยา," ใน ตำราจิตเวชศาสตร์, สมภพ เรื่องตระกูล, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2542), หน้า 1-6.

ผู้ป่วยมีอาการหงุดหงิด ฉุนเฉียวง่ายกว่าธรรมดา ขณะมีอาการผู้ป่วยจะมีอารมณ์โกรธรุนแรงมาก โดยไม่สามารถยับยั้งใจตัวเองได้ อารมณ์แปรปรวน เป็นต้น

5. มีความผิดปกติของการรับรู้ เช่น การแปลสิ่งที่พบเห็น หรือได้ยินผิดไป จากความเป็นจริง, ประสาทหลอน มีการรับรู้เกิดขึ้นโดยไม่มีสิ่งใดกระตุ้นจากภายนอก อาจเป็นหูแว่ว หรือเห็นภาพหลอน หรือรู้สึกเหมือนว่ามีอะไรมาไต่ตามตัว หรือได้กลิ่นแปลกๆ หรือ รุ้รสแปลกๆ เป็นต้น

6. มีความผิดปกติของสติสัมปชัญญะ เช่น ผู้ป่วยมีลักษณะงุนงงสับสน การรับรู้ ความเป็นไปรอบๆ ตัวจะเสีย, มีอาการเข็งอซึม สายตามองอะไรดูว่างเปล่า ไม่มีสมาธิและไม่สนใจ ต่อเหตุการณ์ต่างๆ รอบตัว, มีการเพ้อ กระวนกระวาย พลุ่พล่า่นและหวาดกลัว, สติสัมปชัญญะ ไม่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงไปมา บางเวลารู้ตัวดี บางเวลาสับสน เป็นต้น

7. มีความผิดปกติของความจำ เช่น การสูญเสียความทรงจำบางส่วนก่อนหน้า หรือหลังจากเกิดเหตุการณ์บางอย่าง เป็นต้น

หากผู้ป่วยมีความผิดปกติทางจิตที่ถึงขั้นป่วยเป็นโรคจิตเวชที่รุนแรงและเรื้อรัง ผู้ป่วยจะมีความผิดปกติทางด้านความคิด อารมณ์ การรับรู้ และพฤติกรรม จนอาจจะไม่สามารถที่จะช่วยเหลือตนเองได้ ขาดความสามารถในการปรับตัวเข้ากับครอบครัวและสังคม มักมีอาการเป็นๆ หายๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อการใช้ชีวิต และหากไม่ได้รับการดูแลรักษาแต่เนิ่นๆ หรือมีการเข้ารับการรักษาดูแลไม่ต่อเนื่อง จะทำให้สมรรถภาพทางกาย อารมณ์ ความคิด การรับรู้และพฤติกรรมเสื่อมลง จนทำให้ต่อมาอาจไม่สามารถรับรู้ความเจ็บป่วยของตนเองได้ อีกทั้งเมื่อผู้ป่วยมีความบกพร่องในการดูแลตนเองทั้งในชีวิตประจำวันและในการทำหน้าที่การงาน จึงเป็นภาระให้กับญาติและคนใกล้ชิด ตัวผู้ป่วยเองก็จะเกิดความท้อแท้ สิ้นหวัง ไร้ค่า รู้สึกว่าตนมีความแตกต่างและด้อยกว่าผู้อื่น เกิดเป็นตราบาปที่พวกเขา รู้สึกได้จากภายใน บางรายมีพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรงจนไม่สามารถควบคุมตนเองได้ กระทั่งก่อคดีขึ้นซึ่งเป็นไปเพราะการตอบสนองต่อการรับรู้ของระบบประสาทที่ผิดปกติไป ทำให้ไม่สามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผลได้ ไม่รู้ถูกผิด ดีชั่ว หรืออะไรควรหรือไม่ควร เหมือนคนปกติทั่วไป บางรายผู้ป่วยมีภาวะความเจ็บป่วยรุนแรงถึงขั้นที่มีพฤติกรรมเป็นอันตรายต่อตนเองหรือผู้อื่น เช่น มีความคิดหลงผิดหวาดระแวงว่าถูกติดตาม ถูกปองร้าย มีหูแว่ว เป็นเสียงสั่ง รู้สึกถูกควบคุมจากอำนาจภายนอก ทำให้มีความคิดและพฤติกรรมที่ต้องการตอบโต้ เป็นเหตุให้ทำร้ายร่างกายหรือทำให้ผู้อื่นถึงแก่ชีวิตได้ หรือสูญเสียการควบคุมพฤติกรรมตนเอง

อาจทำลายข้าวของ จุดไฟเผา ทำลายทรัพย์สิน หรืออาจมีความเศร้าระดับรุนแรง หรืออาจมีความคิดหลงผิดถึงขนาดคิดและวางแผนฆ่าบุคคลอื่นได้⁵

ลักษณะอาการทางจิตเวชข้างต้น เป็นลักษณะอาการทั่วไป ซึ่งในผู้ป่วยแต่ละรายอาจมีอาการหลายๆ อาการร่วมกัน และอาการบางอย่างบุคคลทั่วไปก็สามารถที่จะสังเกตเห็น อาการความผิดปกติของผู้ป่วยทางจิตเวชได้ แต่มีบางกรณีที่บุคคลทั่วไปก็ไม่สามารถที่จะรู้ถึงอาการ ความผิดปกติของผู้ป่วยทางจิตเวชได้ จะต้องให้ผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชเป็นผู้ตรวจวินิจฉัยอาการโดยละเอียด สำหรับในหัวข้อถัดไป ผู้เขียนจะกล่าวถึงวิธีการวินิจฉัยอาการป่วยทางจิตเวชเบื้องต้นให้ผู้อ่านได้ทราบและเข้าใจในวิธีการตรวจวินิจฉัย

2.1.1.2 วิธีการวินิจฉัยอาการป่วยทางจิตเวช

การตรวจวินิจฉัยผู้ป่วยทางจิตเวชใช้วิธีการเช่นเดียวกับการตรวจโรคทางฝ่ายกาย ประกอบด้วย การสัมภาษณ์ ชักประวัติ สังเกตอาการ ตรวจร่างกาย และตรวจสภาพจิต โดยทุกระบวนการต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกัน ดังนี้⁶

ก) การสัมภาษณ์ เป็นการสนทนาระหว่างผู้ตรวจกับผู้ป่วย โดยผู้ตรวจจะให้ผู้ป่วยได้บอกเล่าเรื่องราวที่เป็นปัญหาจากมุมมองของผู้ป่วยเอง ในขณะที่ผู้ตรวจรับฟังและก็ฟังสังเกตถึงอารมณ์ความรู้สึก และทำความเข้าใจในตัวผู้ป่วยและเรื่องราวของเขา ทั้งนี้ ผู้ตรวจควรแสดงท่าทีที่เป็นมิตร เป็นกันเอง ตั้งใจฟัง ให้ความเห็นใจ เคารพสิทธิและให้เกียรติผู้ป่วย

ข) การซักถามประวัติ เป็นการซักถามประวัติความเจ็บป่วยทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพื่อให้เข้าใจถึงการดำเนินโรคและความเป็นมาของปัญหา ประวัติครอบครัว ประวัติการเจริญเติบโต ความสัมพันธ์ของผู้ป่วยกับคนอื่นรวมทั้งปัญหาชีวิต ในบางกรณีอาจต้องสัมภาษณ์ญาติหรือบุคคลใกล้ชิดประกอบด้วย เพราะตัวผู้ป่วยเองอาจไม่สามารถให้ข้อมูลได้ทั้งหมด เนื่องจากมีอาการโรคจิต มีความหลงผิด หรือไม่สามารถมองเห็นพฤติกรรมของตนเองและผลกระทบต่อคนอื่น ๆ ได้ดีเท่ากับที่บุคคลปกติรอบข้างเห็น

ค) การสังเกตอาการ เป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับอาการ และความผิดปกติต่างๆ ของผู้ป่วยในระหว่างที่ผู้ตรวจสัมภาษณ์และซักประวัติ เพื่อการประเมินและวินิจฉัย อาการต่างๆ

⁵ ดวงตา ไกรภัสสรพงษ์, "พระราชบัญญัติสุขภาพจิต: กฎหมายคุ้มครองสิทธิของผู้มีความผิดปกติทางจิต," ใน นิติเวชศาสตร์ และกฎหมายการแพทย์, แสง บุญเฉลิมวิภาส, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2556), หน้า 123-124.

⁶ ธนา นิลชัยโกวิท, "การสัมภาษณ์และการตรวจทางจิตเวช," ใน จิตเวชศาสตร์รามาริบัติ, มาโนช หล่อตระกูล และปราโมทย์ สุขนิชัย, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาริบัติ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2558), หน้า 35-36; สมภพ เรื่องตระกูล, "การตรวจสภาพจิต," ใน ตำราจิตเวชศาสตร์, สมภพ เรื่องตระกูล, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2542), หน้า 7-8.

ที่ผู้ป่วยแสดง เช่น อาการหวาดกลัว ท่าทางตื่นตกใจ หรือการแสดงอาการคล้ายได้ต่อบกับประสาทหลอน จะช่วยบอกความผิดปกติของผู้ป่วยได้มาก

ง) การตรวจสุขภาพจิต (Mental Status Examination) คือ การตรวจสภาพความคิดจิตใจด้านต่างๆ ของผู้ป่วยขณะทำการสัมภาษณ์ เพื่อค้นหาความผิดปกติต่างๆ และประเมินความรุนแรงของอาการดังกล่าว แล้วนำไปพิจารณาประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการซักประวัติเพื่อดำเนินการวินิจฉัยโรคต่อไป โดยการตรวจสภาพจิตอาศัยการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกในด้านต่างๆ ของผู้ป่วยขณะที่ทำการสัมภาษณ์และการตอบคำถามต่างๆ หรือการปฏิบัติตามคำสั่งต่างๆ ที่ตั้งขึ้นเพื่อใช้ในการตรวจสภาพจิตของผู้ป่วย ซึ่งผู้สัมภาษณ์ควรชี้แจงให้ผู้ป่วยเข้าใจว่าการตรวจสภาพจิตเป็นส่วนหนึ่งของการตรวจตามปกติ เช่นเดียวกับการตรวจร่างกาย และอธิบายเกี่ยวกับวิธีการตรวจแต่ละอย่างก่อนจะเริ่มทำการตรวจในหัวข้อนั้นๆ⁷

การตรวจสภาพจิตประกอบด้วย การตรวจตามหัวข้อต่อไปนี้⁸

1. ลักษณะทั่วไป (General Appearance) สังเกตลักษณะภายนอกของผู้ป่วย เช่น รูปร่าง ความสูง หน้าตาว่าเหมาะสมกับอายุและเพศหรือไม่ การแต่งกายถูกกาลเทศะหรือไม่ สังเกตท่าทีการแสดงออก เช่น สีหน้า ท่าทาง การเคลื่อนไหวร่างกายเป็นปกติหรือไม่ ท่าทีต่อการถูกสัมภาษณ์และสิ่งแวดล้อม มีพฤติกรรมที่มากหรือน้อยกว่าปกติ พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และอาการแสดงที่บ่งลักษณะต่างๆ ของผู้ป่วย หรืออาการที่เกิดควบคู่กับอารมณ์บางอย่างหรือไม่ เช่น มือสั่น หลุกหลิก กระสับกระส่าย ก้าวร้าว เป็นต้น

2. ลักษณะการพูด (Speech) ลักษณะการพูดจะเป็นสิ่งที่แสดงถึงกระแสดวงความคิดของผู้ป่วย ควรสังเกตว่า ผู้ป่วยพูดมากหรือน้อย พูดช้าหรือเร็ว มีจังหวะที่เหมาะสมหรือไม่ และสังเกตความต่อเนื่องของความคิดว่า มีการขาดหายเป็นท่อนๆ มีการหยุดโดยฉับพลัน หรือการพูดไม่ปะติดปะต่อ (Loosening of Association) การพูดอ้อมค้อม หรือพูดนอกเรื่องหรือไม่ ผู้ป่วยบางรายพูดแล้วฟังไม่รู้เรื่องเนื่องจากขาดความต่อเนื่องของความคิดมาก (Incoherence) บางรายอาจพูดไม่ตรงประเด็น (irrelevant) มีภาษาแปลกๆ พูดซ้ำๆ พูดติดๆ ขัดๆ หรือไม่พูดเลย

3. อารมณ์ (Affect and Mood) สังเกตสีหน้าว่ามีการแสดงอารมณ์ที่ผู้ป่วยรู้สึก และมีอยู่ในช่วงนั้นอย่างไร เช่น อารมณ์เศร้า หงุดหงิด วิตกกังวล โกรธ สับสนงุนงง หรือไม่แสดงอารมณ์ และ สังเกตว่าการแสดงออกของอารมณ์ทางสีหน้าท่าทางในแต่ละขณะที่ผู้ป่วยเล่าเรื่องหรือเหตุการณ์ต่างๆ ว่าสอดคล้องกันหรือไม่ นอกจากนี้ ควรให้ผู้ผู้ป่วยบรรยายอารมณ์ความรู้สึกของตนโดยตรงด้วย โดยถามผู้ป่วยโดยตรงว่า ขณะนั้นหรือในช่วงนั้นเขามีความรู้สึกอย่างไร

⁷ ธนา นิลชัยโกวิท, "การสัมภาษณ์และการตรวจทางจิตเวช," ใน *จิตเวชศาสตร์รายาธิบตี*, หน้า 40.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40-45; สมภพ เรื่องตระกูล, "การตรวจสภาพจิต," ใน *ตำราจิตเวชศาสตร์*, หน้า 8-10.

4. ความคิด (Thought) พยายามให้ผู้ป่วยแสดงความคิดออกมาเองให้มากที่สุด สังเกตกระแสดความคิดที่แสดงออกในการพูดว่าต่อเนื่องและฟังรู้เรื่องหรือไม่ สังเกตเนื้อหาความคิดของผู้ป่วย เช่น ความหลงผิด ความคิดหวาดระแวง ความคิดที่ไม่มีเหตุผล การหมกมุ่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การย้ำคิด ความกลัว ความรู้สึกอยากฆ่าตัวตาย หรืออยากทำร้ายผู้อื่น และความรู้สึกลึกลับต่างๆ

5. การรับรู้ (Perception) ควรถามถึงอาการประสาทหลอน เช่น เสียงแว่ว ภาพหลอน และสังเกตอาการที่แสดงว่าอาจมีประสาทหลอน แม้ผู้ป่วยจะปฏิเสธอาการ เช่น การพูดคนเดียวคล้ายโต้ตอบกับผู้อื่น หรือการแสดงปฏิกิริยาเหมือนโต้ตอบกับสิ่งไร้บางอย่าง เช่น หยุดพูดแล้วหันไปทำท่ามองหรือตั้งใจฟังอะไรบางอย่าง

6. การรับรู้เวลา สถานที่ บุคคล และสภาพการณ์ (Orientation) ตรวจได้จากการถามถึงที่อยู่ของผู้ป่วย สถานที่ที่เข้ามารับการตรวจ เวลาขณะนั้น บุคคลที่พาผู้ป่วยมา

7. ความจำ (Memory) สอบถามถึงความจำในอดีต การเรียงลำดับเหตุการณ์ต่างๆ ความจำในเรื่องปัจจุบัน เช่น การถามถึงเหตุการณ์ต่างๆ ในช่วง 24 ชั่วโมง และความจำเฉพาะหน้า ซึ่งตรวจโดยให้ผู้ป่วยจำชื่อสิ่งของ 3 อย่างแล้วบอกให้ทวนตาม 1 ครั้ง หลังจากนั้นก็ทำการตรวจและสัมภาษณ์ในส่วนอื่นต่อไป แล้วค่อยย้อนกลับมาถามชื่อสิ่งของอีกครั้งหนึ่ง

8. ความใส่ใจและสมาธิ (Attention and Concentration) มีการตรวจ 2 วิธี วิธีแรกคือให้ตรวจโดยการลบเลขเป็นอนุกรม และวิธีที่สองทดสอบโดยการอ่านเลขแล้วให้ผู้ผู้ป่วยพูดตามและทวนเลขกลับหลัง เริ่มต้นด้วยเลข 3 หลัก การทดสอบในส่วนที่สองนี้เป็นการตรวจทั้งความใส่ใจ และความจำ

9. ระดับเชาว์ปัญญา ลักษณะความคิด และความรอบรู้ (General Knowledge and Abstract Thinking) การตั้งคำถามและการแปลผลการตรวจในข้อนี้ ต้องคำนึงถึงประสบการณ์ อาชีพ และระดับการศึกษาของผู้ป่วยประกอบด้วย โดยถามในหัวข้อต่างๆ คือ

9.1 ความรู้ทั่วไป เช่น ชื่อบุคคลสำคัญ สถานที่สำคัญ

9.2 การให้เปรียบเทียบของสองอย่างว่าต่างกันหรือเหมือนกันอย่างไร เพื่อดูว่าผู้ป่วยสามารถคิดในระดับที่เป็นนามธรรมได้มากน้อยเพียงใด

9.3 ให้อธิบายความหมายของคำพังเพยและสุภาษิต ซึ่งเป็นการตรวจว่าผู้ป่วยมีความคิดเป็นนามธรรมมากน้อยเพียงใด

10. การตัดสินใจ (Judgment) หมายถึง ความสามารถที่จะประเมินสถานการณ์ต่างๆ และตัดสินใจเลือกการกระทำที่เหมาะสมกับสถานการณ์ ส่วนหนึ่งตรวจได้จากการซักประวัติ การตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆ ตามความเป็นจริง อีกส่วนหนึ่งตรวจได้จากการให้ทดลองตัดสินใจแก้ปัญหาเฉพาะหน้าบางอย่าง

11. ความรู้จักตน (Insight) หมายถึง ระดับการตระหนักรู้และเข้าใจถึงความเจ็บป่วยหรือความผิดปกติของตนเอง เช่น ปฏิเสธความผิดปกติหรือความเจ็บป่วยโดยสิ้นเชิง , ทราบว่าตนเองป่วยและควรได้รับการรักษา แต่ปฏิเสธการรักษา , ทราบว่าตนเองผิดปกติ แต่โทษว่าเป็นจากสิ่งต่างๆ นอกตัว เป็นต้น

จ) การตรวจร่างกายและการตรวจพิเศษ

การตรวจร่างกายเป็นสิ่งที่จำเป็นในการวินิจฉัยความผิดปกติทางจิตเวช โดยผู้ป่วยทุกรายต้องตรวจร่างกายโดยละเอียด เนื่องจากความผิดปกติทางร่างกายอาจเป็นสาเหตุของอาการทางจิตเวช ในบางรายผู้ป่วยมีทั้งโรคทางกายและโรคทางจิตเวชร่วมกัน การตรวจร่างกายและการตรวจพิเศษเพิ่มเติมควรเน้นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของผู้ป่วย⁹

เมื่อทำการสัมภาษณ์ ชักประวัติ สังเกตอาการ ตรวจร่างกาย และตรวจสภาพจิตแล้ว ผู้ตรวจก็จะนำข้อมูลต่างๆ มารวบรวมเพื่อทำการวินิจฉัยโรค และแยกโรค รวมทั้งวางแผนการตรวจรักษาและผู้ป่วยต่อไป ซึ่งในหัวข้อถัดไป ผู้เขียนจะอธิบายถึงการจำแนกโรคทางจิตเวชตามระบบทางการแพทย์ในปัจจุบัน

2.1.1.3 การจำแนกโรคทางจิตเวช

การจำแนกโรคทางจิตเวชศาสตร์ เป็นการทำให้การสื่อสารระหว่างบุคลากรทางการแพทย์ในแง่ของความผิดปกติทางจิตเวชทำได้สะดวกขึ้น การสื่อสารกันสั้นๆ แทนว่า ผู้ป่วยมารับการรักษาด้วยอาการในกลุ่มใดก็จะทำให้มีความเข้าใจตรงกัน นอกจากนี้ ยังมีประโยชน์ในด้านการศึกษาและการวิจัย โดยทำให้สามารถศึกษาความผิดปกติแต่ละชนิดได้อย่างเฉพาะเจาะจง ทราบถึงการดำเนินโรค และทำให้มีการพัฒนาแนวทางในการรักษาที่เหมาะสมได้มากขึ้น¹⁰

การจำแนกกลุ่มของโรคในทางจิตเวชนั้น ทางทางการแพทย์จะมองอาการทางจิตของบุคคลในมุมกว้าง เนื่องจากเป็นการมองในแง่ของการบำบัดรักษา ซึ่งระบบในการจำแนกโรคที่นิยมใช้กันในปัจจุบันมีอยู่ 2 ระบบ ได้แก่¹¹

1) International Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD) เป็นระบบการจำแนกโรคขององค์การอนามัยโลก ฉบับล่าสุด คือ ICD-10 เริ่มใช้ใน พ.ศ. 2535

⁹ ธนา นิลชัยโกวิทย์, "การสัมภาษณ์และการตรวจทางจิตเวช," ใน จิตเวชศาสตร์รามาธิบดี, หน้า 45-46.

¹⁰ รณชัย คงสกนธ์, ตำราจิตเวชศาสตร์, หน้า 252.

¹¹ มาโนช หล่อตระกูล และพิชญา กุศลารักษ์, "การจำแนกโรคและการวินิจฉัยโรคทางจิตเวช," ใน จิตเวชศาสตร์รามาธิบดี, มาโนช หล่อตระกูล และปรมาโทย์ สุนิษฐ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2558), หน้า 69.

2) Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM) เป็นระบบการจำแนกโรคที่พัฒนาโดยสมาคมจิตแพทย์อเมริกัน ฉบับล่าสุด คือ DSM-5 เริ่มใช้ พ.ศ. 2556

การจำแนกโรคทั้งสองระบบนี้ เดิมมีส่วนที่แตกต่างกันอยู่ระดับหนึ่ง แต่ในฉบับล่าสุดของทั้งสองระบบนี้มีแนวคิดส่วนใหญ่คล้ายคลึงกัน โดยต่างก็พยายามปรับให้ใกล้เคียงกัน เพื่อให้การวินิจฉัยเป็นไปในแนวทางเดียวกันและเพื่อความสะดวกในการศึกษา

ระบบ ICD-10 แบ่งกลุ่มโรคทางจิตเวชเป็น 10 กลุ่ม ซึ่งสรุปโดยสังเขป ดังนี้¹²

กลุ่มที่ 1 ความผิดปกติทางจิตใจ ที่เกิดจากโรคทางกาย เช่น โรคของสมอง การได้รับบาดเจ็บของสมองและรวมถึงกลุ่มที่สมองทำหน้าที่ผิดปกติไป (Organic Including Symptomatic Mental Disorders) โรคในกลุ่มนี้ได้แก่ โรคสมองเสื่อม (Dementia) นอกจากโรคสมองเสื่อมแล้ว โรคในกลุ่มนี้ที่พบร่วมกับสมองเสื่อม ก็คืออาการเพ้อคลั่ง (Delirium)

กลุ่มที่ 2 ความผิดปกติทางจิตและพฤติกรรม เนื่องจากการใช้สารออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท (Mental and Behavioral Disorders due to Psychoactive Substance Use) ซึ่งได้แก่ อาการและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากพิษยาโดยเฉียบพลันหรืออาการติดสารเสพติด รวมทั้งอาการที่เกิดจากการถอนยาด้วย

กลุ่มที่ 3 โรคจิตเภทและหลงผิด (Schizophrenia, Schizotypal and Delusional Disorders) เป็นโรคที่มีความผิดปกติที่แสดงถึงความยุ่งเหยิงทางความคิดและประสาทการรับรู้เป็นพื้นฐาน การแสดงออกทางอารมณ์ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ หรือไม่มีอารมณ์ที่แสดงออกไปในทางใดทางหนึ่ง แต่มีความรู้สึกและสติปัญญาตามปกติ โรคกลุ่มนี้รวมเอากลุ่มที่มีอาการหลงผิด (Delusion Disorders) ในเรื่องต่างๆ เข้าไว้ด้วย เช่น หลงผิดคิดว่ามีคนคอยจะทำร้ายหรือปองร้าย หลงผิดคิดว่ามีคนนินทา หรือพูดเรื่องเกี่ยวกับตน หลงผิดคิดว่าตนเป็นคนสำคัญ เช่น คิดว่าตนเป็นพระเจ้า หรือมหาเศรษฐี เป็นต้น

กลุ่มที่ 4 ความผิดปกติทางอารมณ์ (Mood or Affective Disorders) โรคกลุ่มนี้เป็นโรคที่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานคือ อารมณ์ ตั้งแต่อารมณ์เศร้า (Depression) จนถึงอารมณ์ครื้นเครง (Elation) การเปลี่ยนแปลงของอารมณ์ดังกล่าวจะเกิดเป็นพักๆ และเป็นซ้ำๆ เมื่อเกิดสภาวะเครียด และความผิดปกติทางอารมณ์ดังกล่าวอาจเกิดสลับกันในรูปแบบต่างๆ เช่น เศร้าไม่สนุก ครื้นเครงเฮฮา ผสมกันหลายอารมณ์ เรียกว่า Bipolar Affective Disorder โรคในกลุ่มนี้

¹² วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, นิติเวชศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548), หน้า 196-203.

พบในคนสูงอายุเป็นส่วนใหญ่ อาจพบร่วมกับอาการของโรคจิต (Psychotic Symptoms) คือ มีอาการหลงผิด ประสาทหลอนร่วมด้วย หรือไม่มีอาการของโรคจิตก็ได้

กลุ่มที่ 5 กลุ่มโรคประสาท โรคที่เกิดจากความเครียดและอาการของโรคทางกาย (Neurotic Stress-Related and Somatoform Disorders) โรคกลุ่มนี้เป็นกลุ่มใหญ่มาก และพบในผู้ป่วยทั่วไปเป็นส่วนใหญ่ โรคประสาทวิตกกังวล พบได้มากที่สุด มักมีอาการตกใจง่าย เหงื่อออกมาก ปวดศีรษะ ใจสั่น วิงเวียน อาการแน่นท้อง ท้องอืด กล้ามเนื้อเกร็ง ตัวสั่น กลั้วตายหรือ กลั้วการประสพอุบัติเหตุ โรคประสาทกลัว เช่น กลั้วคนมากมาย กลั้วการเข้าสมาคม กลั้วที่โล่งแจ้ง เป็นต้น ส่วนอาการของโรคทางกาย (Somatoform disorders) ผู้ป่วยมักจะรู้สึกว่าตนเป็นโรคของ อวัยวะต่างๆ ในร่างกายอยู่ตลอดเวลา ต้องไปหาหมออยู่เรื่อยๆ ทั้งๆ ที่ หมอตรวจไม่พบพยาธิสภาพ

กลุ่มที่ 6 กลุ่มพฤติกรรมที่เกิดจากความผิดปกติทางสรีรวิทยา (Behavioral Syndromes Associated with Physiological Disturbances and Physical Factors) พฤติกรรม กลุ่มนี้ ได้แก่ ความผิดปกติในการกิน ได้แก่ พวกไม่อยากกินอาหาร รวมทั้งความผิดปกติในการนอน ได้แก่ พวกนอนไม่หลับ หรือตรงกันข้าม นอนหลับได้ทั้งกลางคืนกลางวัน นอกจากนั้นยังมี พวกขี้ละเมอ พวกนี้ละเมอลุกขึ้นทำอะไรโดยไม่รู้ตัว และพวกนอนฝันร้าย ฝันแต่สิ่งน่ากลัว พฤติกรรม ทางเพศไม่ปกติ ได้แก่ การไม่สามารถจะมีเพศสัมพันธ์ได้ตามต้องการ เช่น ไม่มีอารมณ์ทางเพศ ไม่มีความสุขกับเพศสัมพันธ์ หรืออวัยวะไม่พร้อม

กลุ่ม 7 บุคลิกภาพและพฤติกรรมผิดปกติในผู้ใหญ่ (Disorders of Adult Personality and Behavior) บุคลิกภาพผิดปกติในกลุ่มนี้ ได้แก่ กลุ่มที่แสดงออกโดยพฤติกรรม ผิดปกติประเภทต่างๆ เช่น บุคลิกภาพหวาดระแวง จะมีลักษณะเป็นคนอารมณ์ห้วนโหดมาก ไม่ไวใจใคร หวาดระแวงสงสัย อิจฉาริษยา มองโลกในแง่ร้าย บุคลิกภาพแยกตัว ได้แก่ คนที่แยกตัว จากสังคม ไม่ชอบคบหาสมาคมกับใคร ขี้อาย ชอบอยู่ลำพังคนเดียว ไม่ชอบทำงานรวมกลุ่ม บุคลิกภาพต่อต้านสังคม

กลุ่มที่ 8 ปัญญาอ่อน (Mental Retardation) หมายถึง ภาวะที่มีระดับสติปัญญา ด้อยหรือต่ำกว่าปกติ ซึ่งมีสาเหตุเกิดขึ้นในระหว่างการพัฒนาเจริญเติบโตในวัยเด็ก ทำให้เด็กนั้น มีความสามารถจำกัดในด้านการเรียน การปรับตัวให้เข้ากับสังคม หรือมีการเจริญเติบโตไม่สมวัย หรือทั้งสองอย่าง

กลุ่มที่ 9 ความผิดปกติของพัฒนาการทางจิต (Disorders of Psychological Development) การพัฒนาการทางจิต ที่ดำเนินไปอย่างไม่ปกติมีผลทำให้มีความผิดปกติของ พฤติกรรมต่างๆ ในวัยเด็ก เช่น ความผิดปกติเกี่ยวกับการพูดและการใช้ภาษา เช่น พูดไม่ชัด พูดติดอ่าง ออกเสียงคำบางกลุ่มไม่ได้ อ่านและเขียนหนังสือไม่ได้ คิดเลขไม่ได้ เป็นต้น รวมถึง โรคออติสซึม (Childhood Autism)

กลุ่ม 10 พฤติกรรมและอารมณ์ผิดปกติที่เกิดในเด็ก และวัยรุ่น (Behavioral and Emotional Disorders with Onset Usually Occurring in Childhood and Adolescence) เป็นโรคที่เกิดในเด็กและวัยรุ่นโดยเฉพาะ เช่น ชนเกินขนาด อยู่ไม่สุข เด็กกลุ่มนี้ทำอะไรรวดเร็ว ขาดความยั้งคิด ชอบเสี่ยงอย่างบ้าบิ่น ไม่ค่อยมีวินัย เปลี่ยนความสนใจบ่อย นอกจากนั้น ยังมีกลุ่มโรคประสาทในเด็ก (Anxiety Disorders of Childhood) และพฤติกรรมผิดปกติอื่นๆ

ส่วนระบบ DSM-5 มีหลักการในการพิจารณาว่าเป็นโรคทางจิตเวชดังนี้¹³

- 1) เป็นกลุ่มอาการของความผิดปกติในด้านการรู้คิด การควบคุมอารมณ์ หรือพฤติกรรมที่มีความสำคัญทางการแพทย์ ซึ่งมีที่มาจากความบกพร่องของการทำงานของจิตใจ กระบวนการทางชีววิทยา หรือพัฒนาการ
 - 2) อาการเหล่านี้ทำให้บุคคลนั้นเกิดความทุกข์ทรมาน (distress) หรือมีความบกพร่องในกิจกรรมทางสังคม การประกอบอาชีพ หรือกิจกรรมที่สำคัญอื่นๆ มาก
 - 3) อาการที่เกิดขึ้นต้องไม่เป็นสิ่งที่สังคมนั้นๆ ยอมรับกันว่าเป็นเรื่องปกติ เช่น อาการซึมเศร้าจากการสูญเสียผู้ที่ตนรัก
 - 4) พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากค่านิยมด้านการเมือง ศาสนา หรือด้านเพศ หรือเป็นจากความขัดแย้งระหว่างบุคคลนั้นๆ กับสังคม ไม่ถือว่าเป็นความผิดปกติทางจิตเวช นอกจากปัญหาเหล่านี้จะก่อให้เกิดภาวะดั่งข้อแรก
- จะเห็นได้ว่าการจำแนกโรคในทางจิตเวชนั้นจะมีความละเอียดมาก มีการแบ่งผู้ป่วยจิตเวชเป็นกลุ่มต่างๆ เพื่อให้เกิดความถูกต้องและเหมาะสมในการรักษาโรค เนื่องจากในทางการแพทย์ถือว่าผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตทั้งหมดเป็นผู้ป่วยที่ควรจะได้รับการรักษา¹⁴

ในทางการแพทย์นั้น คำว่า “วิกลจริต” ไม่ใช่ถ้อยคำทางการแพทย์ แต่ก็สามารถอธิบายได้ว่าหมายถึง กลุ่มอาการของการที่มีพฤติกรรม ความคิดและการรับรู้ผิดปกติไป จนอาจส่งผลต่อความสามารถในการแยกความแตกต่างระหว่างเรื่องจริงกับเรื่องที่ไม่จริง (Reality Testing) ซึ่งกลุ่มอาการดังกล่าวอาจเกิดขึ้นได้จากโรคทางจิตเวชหลายโรค อย่างไรก็ตาม ในทางกฎหมายแล้ว วิกลจริตที่เกิดจากโรคทางจิตเวชที่มีการแบ่งตามระบบ ICD-10 ในกลุ่มที่ 1 (ความผิดปกติทางจิตใจที่เกิดจากโรคทางกาย), กลุ่มที่ 3 (โรคจิตเภทและหลงผิด), กลุ่มที่ 4 (ความผิดปกติทางอารมณ์) และกลุ่มที่ 8 (ปัญญาอ่อน) เท่านั้น ที่จะอยู่ในข่ายที่อาจจะได้รับการยกเว้นโทษหรือลดโทษตามกฎหมาย

¹³ มาโนช หล่อตระกูล และพิชญา กุศลารักษ์, "การจำแนกโรคและการวินิจฉัยโรคทางจิตเวช," ใน จิตเวชศาสตร์รายาธิปไตย, หน้า 68.

¹⁴ แสงว นุญเฉลิมวิภาส, "ผู้ป่วยจิตเวชกับปัญหาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา " ตุลพาท เล่มที่ 1, ปีที่ 54 (2550): 11.

หากไปกระทำคามผิดอาญาในขณะนั้น ซึ่งอาจกล่าวอย่างง่าย ๆ ได้ว่า นอกจากจะต้องเป็นอาการวิกลจริตที่เกิดจากโรคทางจิตเวชในกลุ่มที่ 1, 3, 4 และ 8 แล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงลักษณะและขนาดของความวิกลจริตด้วยว่า จะต้องถึงขนาดตามที่กฎหมายกำหนด ผู้นั้นถึงจะได้รับการยกเว้นโทษหรือลดโทษ โดยในส่วนรายละเอียดของบทบัญญัติทางกฎหมายผู้เขียนจะกล่าวอธิบายไว้ในบทที่สามต่อไป

ดังนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้นในส่วนของความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับจิตเวชศาสตร์นั้น จะเห็นได้ว่า ลักษณะและอาการของผู้ป่วยทางจิตเวช เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนสัมพันธ์กับการก่ออาชญากรรม อันเนื่องมาจากสภาพจิตใจที่อ่อนไหว บอบบาง บางครั้งก็อาจแปรปรวนมีระบบของความคิดผิดปกติ และระบบประสาทการรับรู้ต่างๆ ก็คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง ทำให้ผู้นั้นบกพร่องในเรื่องความสามารถในการทำการต่างๆ บุคคลเหล่านี้ จึงควรได้รับการดูแลเป็นพิเศษและควรได้รับการรักษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อไม่ให้อาการทรุดหนัก อีกทั้งวิธีการในการวินิจฉัยอาการ และวิธีการในการดูแลรักษาบุคคลเหล่านี้ ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกระทำโดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตเวชศาสตร์ เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะและจะเข้าใจอาการของผู้ป่วยได้ดีที่สุด ในส่วนต่อไป ผู้เขียนจะกล่าวถึงความหมายของนิติจิตเวชศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์ที่เริ่มมีการนำความรู้ทางจิตเวชไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้ผู้อ่านรวมไปถึงผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมมีความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับวิชานิติจิตเวชศาสตร์ อันจะนำมาซึ่งความยุติธรรมให้กับผู้วิกลจริตที่เข้ามาเกี่ยวข้องในคดีได้มากยิ่งขึ้น

2.1.2 ความหมายของนิติจิตเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัย

นิติจิตเวชศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งของวิชานิติเวชศาสตร์ ซึ่งนิติจิตเวชนั้นเป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวเนื่องกันระหว่างวิชาจิตเวชศาสตร์ และวิชากฎหมาย เป็นการนำเอาความรู้ทางด้านจิตเวชมาใช้ในการตรวจวินิจฉัยและรักษา รวมทั้งการปฏิบัติต่อผู้ที่ต้องสงสัยว่าจะมีความผิดปกติทางจิตและได้กระทำความผิดอาญา หรือผู้ที่ร้องขอต่อกระบวนการยุติธรรม ซึ่งมีได้หมายความว่า จะต้องเป็นคู่ความในคดีเท่านั้น แต่ยังรวมถึงผู้ที่ต้องการใบรายงานวินิจฉัยโรคทางจิต เพื่อใช้ประกอบการอย่างใดอย่างหนึ่ง¹⁵

คำว่า “นิติจิตเวชศาสตร์” ในภาษาอังกฤษจะมีการเรียกชื่อวิชานี้ในหลายคำต่างๆ กัน เช่นใช้คำว่า Law and Psychiatry หรือ Social Legal Psychiatry แต่ในทางนิยมแล้ว มักจะใช้คำว่า “Forensic Psychiatry” ซึ่งคำว่า “Forensic” มาจาก “Forum” ในภาษาโรมัน

¹⁵ อารัง ทศกาญจน์, "จิตแพทย์-นักกฎหมาย: ปัญหาการปฏิบัติบางประการ," *วารสารนิติศาสตร์* ปีที่ 18, ฉบับที่ 2 (2531): 84-98.

หมายถึง ที่สาธารณะหรือตลาดซึ่งในสมัยนั้นเป็นแหล่งที่เกิดการพิพาทและตัดสินคดีความกัน ต่อมาเริ่มมีห้องพิจารณาคดีโดยเฉพาะจึงหมายถึงการอภิปราย ถกเถียง หรือให้ปากคำในกระบวนการยุติธรรม ส่วนคำว่า “Psychiatry” คือ การศึกษาเกี่ยวกับโรคหรือความผิดปกติในทางจิตเวช ซึ่งโรคหรือความผิดปกติในทางจิตเวชนั้น บางครั้งแยกจากภาวะปกติได้ไม่ชัดเจน เนื่องจากอาการที่เกิดขึ้นเป็นการเบี่ยงเบนของอารมณ์ ความคิด และพฤติกรรม ซึ่งเรียกว่า “จิตเวชศาสตร์” ดังนั้น “Forensic Psychiatry” หรือ “นิติจิตเวชศาสตร์” จึงหมายถึง การนำเอาวิชาทางจิตเวชศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการยุติธรรมทั้งทางแพ่งและทางอาญา โดยเฉพาะในคดีอาญากรณีที่ผู้ต้องหา จำเลย หรือนักโทษ ถูกต้องสงสัยว่าเป็นผู้ป่วยจิตเวช หรือมีปัญหาทางจิตเวช ในขณะที่กระทำความผิด หรือในระหว่างถูกดำเนินคดี¹⁶

2.1.3 ความเป็นมาของนิติจิตเวชศาสตร์

สำหรับแนวคิดที่มีการเอาจิตเวชศาสตร์และกฎหมายมาประยุกต์ใช้ร่วมกันนั้น มีประวัติความเป็นมายาวนาน มีวิวัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา การศึกษาถึงประวัติความเป็นมาจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงหลักการทางนิติจิตเวชศาสตร์ที่มีแนวคิดในการพิจารณาบุคคลวิกลจริตแยกไปจากบุคคลปกติได้ดียิ่งขึ้น โดยผู้เขียนจะขอกล่าวถึงความเป็นมาของนิติจิตเวชศาสตร์แยกเป็นสองส่วนคือ ความเป็นมาในต่างประเทศ และความเป็นมาในประเทศไทย

2.1.3.1 ความเป็นมาของนิติจิตเวชศาสตร์ในต่างประเทศ

ในสมัยยุคอารยธรรมกรีกและโรมัน ผู้คนยังคงมีความเชื่อทางภูตผีปีศาจอยู่ จึงมีความเชื่อที่ว่าคนที่เป็นโรคจิตหรือคนวิกลจริตนั้น เกิดจากการถูกระงับจากวิญญาณชั่วร้ายและมีความเชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้ทำให้คนเป็นโรคจิต ในสมัยโรมันโบราณเห็นว่า เมื่อคนบ้าได้กระทำความผิดกฎหมายก็ควรที่จะได้รับการลดหย่อนโทษ เนื่องจากการที่เขาเป็นคนวิกลจริตหรือคนบ้านั้น ก็เพราะถูกระงับมาตั้งแต่เกิดแล้ว บุคคลพวกนี้ได้รับความทุกข์ทรมานติดตัวมาอยู่แล้ว¹⁷

ปี ค.ศ. 1736 นักกฎหมายชาวฮอลแลนด์ชื่อ เมทเทิว เฮล (Methew Hael) ได้เรียบเรียงเสนอกฎหมายเกี่ยวกับคนบ้ากระทำความผิดมาตราหนึ่งว่า “The insane should not be punished because they do not know the nature of their action.” หมายความว่า ถ้าผู้กระทำความผิดเป็นคนวิกลจริตแล้ว ก็ไม่ควรลงโทษด้วยเหตุที่ว่าเพราะเขาไม่รู้สภาพและสาระของการกระทำ การเสนอกฎหมายของเขาทำให้เกิดแนวคิดที่ว่า เมื่อคนวิกลจริตกระทำความผิด

¹⁶ รณชัย คงสกนธ์, ตำรานิติจิตเวชศาสตร์, หน้า 23.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

กฎหมายควรจะลงโทษคนวิกลจริตนั้นหรือไม่เพียงใด นับว่าเป็นการริเริ่มความคิดในการแยกพิจารณา ความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลว่า ถ้าคนวิกลจริตกระทำความผิดแล้วผลจะเป็นอย่างไร¹⁸

ต่อมาในปี ค.ศ. 1800 มีคดีเกิดขึ้นที่ประเทศอังกฤษ ซึ่งคดีนี้ถือได้ว่าเป็นคดีที่ เริ่มมีการนำความรู้ทางด้านจิตเวชมาใช้ประกอบในการวินิจฉัยคดี เรียกคดี Hadfield จำเลยเคยเป็น สิบเอกทหารม้า ทำการรบได้รับบาดเจ็บเกี่ยวกับสมอง ทำให้กลายเป็นคนวิกลจริต มีอาการหลงผิด (Delusion) คิดว่าโลกนี้จะสิ้นสุดลงและพระเจ้าได้กำหนดให้จำเลยสละชีวิตตนเองเพื่อช่วยเหลือ เพื่อนมนุษย์ แต่จำเลยไม่ต้องการฆ่าตัวตาย จึงคิดหาวิธีทำให้ตัวเองต้องถูกประหารชีวิตโดยการกระทำความผิด เมื่อข้อเท็จจริงดังกล่าวปรากฏแก่ศาล ผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาคดีได้ให้คำแนะนำ แก่คณะลูกขุนว่า ถ้าการกระทำของจำเลยมิได้เป็นไปโดยความชักนำของเหตุผลแล้ว จะเอาผิดแก่ จำเลยมิได้ และต่อมาคณะลูกขุนก็ได้ชี้ขาดว่าจำเลยไม่มีความผิด ศาลจึงพิพากษาปล่อยจำเลยตาม คำชี้ขาดของคณะลูกขุน¹⁹

จากนั้นก็มียุค Daniel Mcnaghten ซึ่งถือว่าเป็นคดีสำคัญที่เป็นจุดเริ่มต้นของ วิชานิติจิตเวชศาสตร์อย่างจริงจัง คดีนี้เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1843 จำเลยมีอาการป่วยด้วยโรคจิต ชนิดหวาดระแวง เขาระแวงว่าพรรครัฐบาลของอังกฤษในขณะนั้นส่งคนมาตามฆ่าหรือตามทำร้าย ตนเองอยู่ตลอดเวลา จึงตัดสินใจลอบยิงนายกรัฐมนตรีอังกฤษ แต่ได้ยิงผิดตัว กระสุนไปถูกเลขานุการ นายกรัฐมนตรีถึงแก่ความตาย เมื่อถูกจับกุมดำเนินคดี ศาลตั้งปัญหาให้คณะลูกขุนวินิจฉัยชี้ขาดว่า จำเลยสามารถใช้ความเข้าใจและรู้หรือไม่ว่าการกระทำนั้นเป็นการชั่วร้าย ถ้าจำเลยไม่รู้สึกลงใจใน ขณะกระทำการนั้นว่าละเมิดต่อธรรมะของพระเจ้าหรือกฎหมายของมนุษย์ (The Law of God or of Man) แล้ว จำเลยก็ไม่ต้องรับโทษ คดีนี้แพทย์ 9 คนได้ให้ความเห็นตรงกันว่า Mcnaghten ป่วยเป็น โรคจิต ในการพิจารณาคดี และคณะลูกขุนได้อาศัยหนังสือที่ได้มีการนำความรู้ทางการแพทย์ กฎหมาย และจิตเวชศาสตร์มาประยุกต์ใช้เข้าด้วยกัน คณะลูกขุนได้ร่วมกันตัดสินว่า จำเลยป่วยเป็น โรคจิต จึงไม่มีความผิด จากนั้นได้ส่งตัวจำเลยไปรักษาที่โรงพยาบาลโรคจิต²⁰ และจากคดีนี้เอง ศาลสูงสุด (House of Lords) ของอังกฤษ ได้วินิจฉัยวางแนวทางการพิจารณาไว้ว่า การที่จะพิพากษายกฟ้องจำเลยเพราะเหตุวิกลจริตนั้น จะต้องมีการพิสูจน์ให้เห็นโดยชัดแจ้งว่า ในขณะที่จำเลยกระทำความผิด จำเลยกำลังตกอยู่ภายใต้ความบกพร่องทางเหตุผลอันเนื่องมาจาก ความผิดปกติทางจิตใจ จึงทำให้ไม่รู้สภาพและสาระสำคัญของการกระทำว่าเป็นสิ่งที่ผิด²¹ หลักดังกล่าวนี้ เรียกกันว่า หลัก Mcnaghten หรือ Right-Wrong Test กล่าวอย่างง่าย ๆ ว่า

¹⁸ บวลจันทร์ ทัศนชัยกุล, อาชญาวิทยาคลินิก, หน้า 5.

¹⁹ สติชัย เล็งไธสง, "แง่คิดในคดีวอคเกอร์เกี่ยวกับปัญหาวิกลจริต," วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 2, ฉบับที่ 4 (2514): 98.

²⁰ รณชัย คงสกนธ์, ตำรานิติจิตเวชศาสตร์, หน้า 4.

²¹ จิตติ เกษมศิริวัฒน์, "ปัญหากฎหมายเรื่อง "ความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต", บทบัญญัติ 57, 1 (2544): 149.

หลักนี้มุ่งพิสูจน์ถึงความสามารถของจำเลยว่าสามารถแยกความแตกต่างระหว่างความถูกผิดได้หรือไม่²² อย่างไรก็ตาม แม้หลัก McNaghten จะช่วยอำนวยความสะดวกให้กับผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นโรคจิต แต่หลักดังกล่าวยังมีข้อบกพร่องในเรื่องที่ยังไม่ครอบคลุมถึงกรณีที่จำเลยไม่สามารถจะบังคับตนเองได้ และถูกวิจารณ์อย่างมากจากนักกฎหมายอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้อยคำซึ่งเป็นองค์ประกอบของหลักกฎหมายดังกล่าวในคดีนี้ เช่น คำว่า “รู้สภาพและสาระสำคัญของการกระทำ” ในประเทศอังกฤษมีปัญหาของการตีความว่า การรู้ถึงสภาพและสาระสำคัญของการกระทำดังกล่าวเป็นการผิดต่อกฎหมายหรือผิดต่อศีลธรรมกันแน่²³

ต่อมาเกิดหลักความไม่สามารถยับยั้งได้ (The Irresistible Impulsion) เนื่องจากข้อจำกัดของหลัก McNaghten ไม่ครอบคลุมไปถึงกรณีที่จำเลยไม่สามารถที่จะบังคับตนเองได้ ฉะนั้น ศาลจึงได้วางหลักในคดี *Parsons V. State* ในปี ค.ศ. 1887 ว่า การยกข้อต่อสู้ในคดีวิกลจริตจะต้องปรากฏข้อเท็จจริงดังต่อไปนี้²⁴

- 1) ในขณะที่จำเลยกระทำความผิดนั้น จำเลยเป็นโรคจิตหรือไม่
- 2) หากจำเลยเป็นโรคจิตแล้ว ก็จะต้องพิจารณาต่อไปว่า จำเลยสามารถรู้ผิดชอบหรือไม่ ถ้าจำเลยไม่สามารถรู้ผิดชอบ จำเลยก็ไม่มีผิดตามข้อกล่าวหา
- 3) หากจำเลยสามารถรู้ผิดชอบในขณะที่กระทำความผิด ศาลก็อาจวินิจฉัยว่าการกระทำนั้นไม่ผิดกฎหมายได้ ถ้า

3.1) ประสาทสมองของจำเลยถูกทำลายสิ่งการไม่ได้ หรือสมองขาดประสิทธิภาพในการสั่งการให้จำเลยเลือกทำสิ่งที่ถูกหรือผิด

3.2) การกระทำผิดนั้น เกิดขึ้นในขณะที่หรือต่อเนื่องจากอาการสมองพิการ ซึ่งถ้าพบว่าจำเลยมีคุณสมบัติตามข้อ 1, 2) และ 3) นี้แล้ว ศาลก็จะวินิจฉัยว่า จำเลยไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมหรือการกระทำของตนเองได้ และการกระทำของจำเลยก็ไม่ถือว่าเป็นความผิด

กฎ Irresistible Impulsion นี้ เป็นการทดสอบความสามารถที่จะบังคับตนเองมากกว่าความสามารถในการเข้าใจเนื้อหาในการกระทำความผิด แต่อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติหลักนี้ก็ยังมีข้อบกพร่อง 2 ประการคือ สภาพของสมองที่ทำให้จิตไม่อาจต่อต้านการกระทำนั้น

²² แสวง บุญเฉลิมวิภาส, "ผู้ป่วยจิตเวช: ความเข้าใจที่ต่างกันระหว่างนักกฎหมายกับจิตแพทย์," วารสารนิติศาสตร์: 179.

²³ จิตติ เกษมศิริวัฒน์, "ปัญหากฎหมายเรื่อง "ความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต", บทบัญญัติ: 149-150.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 150.

พบได้ยากมากและอาจไม่มีทีเดียว และกฎนี้ทำให้จำเลยสามารถขยายข้อแก้ตัวเรื่องวิกลจริตไปได้อีกไกล ทำให้มีมาตรการที่ศาลจะใช้ประกอบดุลยพินิจในการตัดสินได้ยาก²⁵

ในปี ค.ศ. 1954 The United State Court of Appeals for the District of Columbia ได้วินิจฉัยในคดี *Durham V. United States* ศาลวินิจฉัยว่า จำเลยจะต้องรับผิดชอบหรือไม่ ถ้าหากการกระทำที่ผิดกฎหมายของเขาเป็นผลเนื่องมาจากการวิกลจริต หลัก Durham หรือ Product Rule นี้เป็นที่นิยมมากกว่าหลัก McNaghten และหลัก Irresistible Impulse เพราะให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของโรคจิตหรือความบกพร่องทางจิตของจำเลยได้อย่างกว้างขวาง และขณะเดียวกันก็ทำให้คณะลูกขุนมีอิสระในการวินิจฉัยเกี่ยวกับความรู้ผิดชอบโดยขึ้นกับเหตุการณ์หรือสภาพแวดล้อมของแต่ละคดีไป แต่ก็ยังมีกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย โดยอ้างว่าหลักนี้ทำให้คำวินิจฉัยของคณะลูกขุนต้องขึ้นอยู่กับคำเบิกความของพยานผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชเพียงอย่างเดียวเท่านั้น อย่างไรก็ตาม หลักนี้ แม้จะง่ายต่อการวินิจฉัย แต่ก็ไม่ใช่ที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ด้วยเหตุผลที่ว่า คำจำกัดความของโรคจิตหรือจิตบกพร่อง (Mental Disease or Defect) นั้น ยังไม่เป็นที่แน่นอน ทั้งความหมายของคำว่า “เป็นผลเนื่องมาจากโรค” อาจตีความได้แตกต่างกัน จึงทำให้หลักเกณฑ์นี้ขาดความแน่นอน²⁶

จนในที่สุด The American Law Institute ได้นำส่วนดีของหลัก McNaghten และหลัก Irresistible Impulse มาผสมผสานกัน และได้เสนอร่างกฎหมายอาญาเพื่อพิจารณาคดีกับคนวิกลจริต ซึ่งเรียกว่า “หลักข้อต่อสู้ว่าวิกลจริตของสถาบันกฎหมายอเมริกัน” (The American Law Institute test, the A.L.I. test) และได้นำมาเริ่มใช้อย่างจริงจังในปี ค.ศ. 1972 ในคดีของ Brawner ซึ่งกำหนดเป็นหลักไว้ใน Model Penal Code ว่า บุคคลจะไม่ต้องรับผิดชอบอาญา ก็ต่อเมื่อในขณะที่กระทำความผิดนั้น เขาไม่สามารถรู้ได้ว่าการกระทำของเขานั้น เป็นความผิดหรือไม่และความไม่สามารถรู้นั้นเป็นผลเนื่องมาจากที่เขาเป็นโรคจิต หรือจิตบกพร่อง แต่โรคจิตหรือจิตบกพร่องนี้ ไม่รวมถึงความผิดปกติที่แสดงออกโดยการกระทำผิดซ้ำๆ (Repeated Criminal) หรือผู้ที่มีลักษณะเป็นอันธพาล (Psychopath or Antisocial) ด้วย²⁷ แต่อย่างไรก็ดี แม้ว่าหลักข้อต่อสู้ว่าวิกลจริตของสถาบันกฎหมายอเมริกัน จะได้รับการยกย่องว่าเป็นหลักที่ดีกว่าหลักอื่นๆ ก็ตาม แต่ก็ยังไม่อาจให้คำจำกัดความของคำว่า “วิกลจริต” ที่ชัดเจนแน่นอนลงไปได้ว่ามีอาการอย่างไร²⁸

²⁵ ญัฐจักร ปัทมสิงห์ ณ อยุธยา, “วิกลจริต” ในทัศนะกฎหมายอาญาอเมริกัน, *วารสารอัยการ* ปีที่ 2, ฉบับที่ 22 (2522): 80.

²⁶ จิตติ เกษมศิริวัฒน์, “ปัญหากฎหมายเรื่อง “ความรับผิดชอบอาญาของบุคคลวิกลจริต”, *บทบัญญัติ*: 151-152.

²⁷ รณชัย คงสกนธ์, *ตำรานิติจิตเวชศาสตร์*, หน้า 5.

²⁸ จิตติ เกษมศิริวัฒน์, “ปัญหากฎหมายเรื่อง “ความรับผิดชอบอาญาของบุคคลวิกลจริต”, *บทบัญญัติ*: 152.

ต่อมาในปี ค.ศ. 1982 The District of Columbia มีคำพิพากษาว่า นาย *John Hinckley* ไม่มีความผิดในการพยายามลอบสังหารประธานาธิบดี *Ronald Reagan* เนื่องจากเหตุวิกลจริต (Not Guilty by Reason of Insanity) โดยในคดีนี้ คณะลูกขุนพิจารณาตามหลักข้อต่อสู้ว่าวิกลจริตของสถาบันกฎหมายอเมริกา (A.L.I. Test) ผลจากคำตัดสินดังกล่าวถูกวิจารณ์อย่างมากในสังคมอเมริกา จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสองด้านคือ ด้านแรก ควรจะมีการเข้มงวดในการพิจารณาข้อต่อสู้ว่าวิกลจริต และด้านที่สอง เกิดแนวคิดในการยกเลิกข้อต่อสู้ว่าวิกลจริต โดยเหตุผลหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเพราะประชาชนทั่วไปมีความเข้าใจว่า ข้ออ้างว่าวิกลจริตถูกใช้ไปในทางที่ไม่ถูกต้องและสมควรที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสม²⁹

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ความเป็นมาของนิติจิตเวชศาสตร์ในต่างประเทศนั้น ศาสตร์ทางจิตเวชได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของคนวิกลจริต ซึ่งหากมีการกระทำความผิดในขณะวิกลจริต บุคคลนั้นจะไม่ต้องรับผิดชอบทางอาญา แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงมีข้อโต้แย้งในเรื่องของความหมายของคำว่า “วิกลจริต” ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ความรู้ทางจิตเวชเข้ามาช่วยในกระบวนการยุติธรรม โดยหลักการในการวินิจฉัยหรือแบบทดสอบต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นเพียงแนวทางในการวินิจฉัยความรับผิดชอบในแต่ละคดีไป ซึ่งได้มีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาขึ้นตามวิวัฒนาการและเทคโนโลยีทางการแพทย์ จึงกล่าวได้ว่า ศาสตร์ทางจิตเวชได้รับการยอมรับและเข้ามาเกี่ยวข้องกับการยุติธรรมในต่างประเทศมานานแล้ว สำหรับในหัวข้อถัดไป ผู้เขียนจะกล่าวถึงความเป็นมาของศาสตร์ทางจิตเวชที่เข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

2.1.3.2 ความเป็นมาของนิติจิตเวชศาสตร์ในประเทศไทย

สำหรับในประเทศไทยนั้น พบหลักฐานจากกฎหมายตราสามดวงว่า ในรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชาแห่งกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2230 ได้มีการตรากฎหมายเกี่ยวข้องกับคนวิกลจริตไว้ในบทพระไอยการลักษณะวิวาท ค่าตี มาตรา 15 ระบุไว้ว่า คนบ้าถ้าฆ่าคนตาย ก็ให้พ่อแม่พี่น้องของคนบ้าจ่ายค่าสินไหมทดแทนแล้วรับตัวกลับไปดูแลตามเดิม แต่ถ้าแค่ทำร้ายก็เอาโทษไม่ได้ ส่วนคนบ้าเร่ร่อนไม่มีคนดูแลแล้วฆ่าหรือทำร้ายคนจะเอาโทษไม่ได้ ให้แจ้งตำรวจจับตัวไปดูแลแทน³⁰

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงมีพระราชดำริให้มีการชำระสะสางกฎหมายเก่าๆ ที่มีการคัดลอกมาจากสมัยอยุธยา โดยกฎหมาย

²⁹ R.D.Mackay, *Mental Condition Defences in the Criminal Law* (UK: Clarendon Press, 1995), pp. 111-113.

³⁰ ประทีป ลิขิตเลอสรอง, "นิติจิตเวชศาสตร์เบื้องต้น," ใน *รวมบทความวิชาการในโอกาสเกษียณอายุราชการศาสตราจารย์ นายแพทย์วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์ สุวงศ์ ศาสตราจารย์*, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2536), หน้า 30.

ที่ชำระขึ้นใหม่นี้เรียกว่า “กฎหมายตราสามดวง” โดยกฎหมายตราสามดวงจะมีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับคนวิกลจริตกำหนดไว้อย่างชัดเจนในบทพระไอยการ ลักษณะวิวาทิต่างกัน³¹ บัญญัติไว้ดังนี้

ลักษณะวิวาทิตามตรา 15³² มีว่า “คนบ้าเข้าบ้านท่านตีฟันแทงคนตีตาย จะไหมบบ้าใช้ท่านว่ามีชอบ เพราะว่าบ้าหาตำแหน่งแบ่งสัจมิได้ ท่านว่าให้พ่อแม่พี่น้องเผ่าพันธุ์บ้าใช้ถึงเบียดปลุกตัวผู้ตาย ให้เวนบ้านนั้นไปให้แก่พ่อแม่พี่น้องเผ่าพันธุ์บ้านนั้นจึงชอบ ถ้ามันตีมีบาทเจ็บใช้ หาโทษมิได้ ถ้าที่เบนที่ไร่นาป่าดงพงแขมเบนที่ อยู่แห่งคนผู้สูงอายุครมแลคนพิกลจริตบ้าใช้ ผู้ใดเข้าไปในที่มันอยู่ มันฟันแทงมีบาทเจ็บแลตายก็ดี ถ้าพบปะมันกลางถนนหนทางมิได้หลีกแลมันฟันแทงบาทเจ็บถึงตายก็ดี จะเอาโทษแก่มันมิได้เลย ให้โฆษณาแก่นครบาลให้จับเอาตัวมันจำจองไว้กว่าจะสิ้นกำม”

หลักกฎหมายดังกล่าวไม่มุ่งลงโทษบุคคลวิกลจริตและแนวทางปฏิบัติในสมัยนั้น หากผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลวิกลจริต ศาลจะส่งตัวไปให้แพทย์รักษาพยาบาลจนกว่าจะหายเป็นปกติ แล้วจึงส่งตัวผู้กระทำความผิดกลับไปรับการศึกษาพิพาทคดีต่อไป เช่น ศาลพระราชอาญา สนามสถิตย์ยุติธรรม วันที่ 30 ธันวาคม รัตนโกสินทร์ศก 121 ตามความอาญาในระหว่างกรมอัยการโจทก์ นายแมน จำเลยหาว่า กระทำผิด ฐานลอบทำร้ายต่อร่างกาย นายบุญ มีบาดแผลสาหัสอยู่ได้ 15 วัน นายบุญขาดใจตาย คดีเรื่องนี้ ศาลได้พิจารณาได้ความว่า นายแมนจำเลย ได้เอาผิดเหล็กมีคมฟันนายบุญตายจริง แต่ได้ความจากพยานว่า จำเลยเป็นคนเสียจริต จึงพร้อมกันพิพาทขอให้ยกเว้นโทษจำเลยเสีย ควรให้ส่งตัวนายแมนจำเลยไปยังโรงพยาบาลคนเสียจริต เพื่อจะได้ประกอบยารักษาต่อไป³³

ต่อมา พ.ศ. 2441 ประเทศไทยได้ประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 โดยกฎหมายยอมให้อภัยทั้งแก่ ผู้วิกลจริตที่สามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้างและไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือยับยั้งได้เลย โดยบัญญัติแยกไว้เป็นสองมาตรา³⁴ คือ

“มาตรา 46 ผู้ใดกระทำความผิด ในเวลาวิกลจริต อันเกิดแต่สัญญาวิปลาศก็ตาม เกิดแต่พยาธิก็ตาม ถ้าปรากฏว่ามันไม่สามารถจะรู้ผิดชอบ หรือยับยั้งได้ในเวลาที่กระทำความผิด เพราะเหตุวิกลจริตใช้ ท่านว่าอย่าให้เอาโทษแก่มันเลย

แต่ถ้าศาลพิเคราะห์เห็นว่า จะปล่อยผู้วิกลจริตนั้นไป อาจจะทำให้เกิดเหตุภัยอันตรายแก่ผู้อื่น จะสั่งให้ส่งตัวมันให้เจ้าพนักงานกักขังรักษาไว้ในโรงพยาบาลสำหรับคนวิกลจริต หรือเอาไปคุมขังรักษาไว้ในที่อื่น เพื่อป้องกันภัยอันตรายอย่าให้มีแก่สาธารณชนก็ได้”³⁵

³¹ รมชัย คงสกนธ์, ตำรานิติจิตเวชศาสตร์, หน้า 7.

³² มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, ประมวลกฎหมาย รัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166 พิมพ์ตามฉบับหลวง ตรา 3 ดวง เล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2529), หน้า 275-276.

³³ รมชัย คงสกนธ์, ตำรานิติจิตเวชศาสตร์, หน้า 8.

³⁴ สถิตย์ เล็งไธสง, “แนวคิดในคดีวอเคอร์เกี่ยวกับปัญหาวิกลจริต,” วารสารนิติศาสตร์: 99.

“มาตรา 47 ผู้ใดกระทำความผิด ในเวลาวิกลจริตอันเกิดแต่สัญญาวิปลาศก็ตาม เกิดแต่พยาธิก็ตาม ถ้าปรากฏว่าในเวลากระทำนั้น มันยังมีสติพอจะรู้ผิดชอบ หรือยับยั้งได้ ท่านว่ามันควรต้องมีโทษ แต่ศาลจะเห็นสมควรลดหย่อนอาญาให้เบาลงกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นก็ได้”³⁶

จากมาตรา 46 กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 อธิบายได้ว่า วิกลจริตเกิดได้สองอย่างคือ กรณีสัญญาวิปลาศซึ่งเป็นกรณีที่จิตใจวิปลาศเสียไป และอีกกรณี คือวิกลจริตซึ่งเกิดจากโรค โดยจะต้องปรากฏว่า ในขณะที่ลงมือกระทำความผิดจนถึงขณะที่บุคคลหยุดการกระทำผู้นั้นวิกลจริตถึงขนาดที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบ คือไม่สามารถรู้ว่าการกระทำของเขาเป็นความผิดหรือเป็นการกระทำที่ไม่สมควรจะกระทำ หรือวิกลจริตถึงขนาดที่ไม่สามารถยับยั้งได้ คือในกรณีที่ผู้กระทำรู้ว่าการกระทำของเขาเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย แต่เขาไม่สามารถหักห้ามใจไม่ให้กระทำได้เนื่องจากการวิกลจริต กฎหมายจึงจะยกเว้นโทษให้ แต่การจะปล่อยตัวบุคคลวิกลจริตให้เป็นอิสระย่อมจะเป็นอันตราย กฎหมายจึงกำหนดให้ศาลดำเนินการสั่งให้ส่งตัวไปควบคุมไว้ในโรงพยาบาลโรคจิตจนกว่าจะหาย เมื่อหายแล้วแพทย์จะรายงานให้ศาลทราบ เพื่อให้ศาลสั่งปล่อย ส่วนมาตรา 47 อธิบายได้ว่า เป็นบทบัญญัติในกรณีที่ผู้กระทำความผิดมิได้วิกลจริตถึงขนาดที่ไม่รู้ผิดชอบหรือไม่สามารถยับยั้งได้เลย กฎหมายกำหนดให้ศาลลงโทษ แต่ให้อำนาจศาลที่จะลดหย่อนผ่อนโทษให้น้อยลงกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้โดยไม่คำนึงถึงโทษขั้นต่ำ³⁷

ต่อมาในปี พ.ศ. 2496 เกิดมีคดีที่ผู้กระทำความผิดมีจิตใจไม่ปกติ ปีนไปถ่ายรูบบนเครื่องบินทางอากาศในกองทัพ จึงมีการจับตัวมาสอบสวน แต่ผู้กระทำความผิดดังกล่าวพูดจาไม่รู้เรื่องและสับสนทราบบต่อมาว่า บุคคลนั้นเคยถูกส่งตัวไปรักษาที่โรงพยาบาลสมเด็จพระยา³⁸ ซึ่งเป็นโรงพยาบาลสำหรับผู้ป่วยทางจิต แต่โรงพยาบาลสมเด็จพระยาในขณะนั้นมีสภาพคับแคบไม่มีสถานที่เพียงพอที่จะควบคุมและรักษาคนวิกลจริต สภาพของโรงพยาบาลไม่รู้รื้อกันที่แข็งแรงคนวิกลจริตจึงหนีออกมาเพ่นพ่าน จนบางรายก็ก่อความเดือดร้อนให้กับประชาชน อธิบดีกรมตำรวจในขณะนั้น จึงได้เสนอรายงานต่อนายกรัฐมนตรีเพื่อขออนุมัติจัดตั้งโรงพยาบาลโรคจิตแห่งใหม่ขึ้นเพื่อดูแลรักษาผู้ป่วยจิตเวชคดีขึ้นโดยเฉพาะ เพื่อจะได้ป้องกันการหลบหนีของผู้ป่วย จะได้ไม่มาก่อความเดือดร้อนให้กับประชาชนได้อีก หลังจากนั้นก็มีการผลักดันโครงการจัดตั้งโรงพยาบาล

³⁵ คณະนิตศาสตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กฎหมายลักษณะอาญา รัตนโกสินทรศก 127 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553), หน้า 25-26.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

³⁷ หยุต แสงอุทัย, คำอธิบายกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2548), หน้า 157-158.

³⁸ นवलจันทร์ ทัศนชัยกุล, อาชญาวิทยาคลินิก, หน้า 9.

ดังกล่าวเรื่อยมาจนกระทั่ง เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2510 คณะรัฐมนตรีได้ลงมติรับหลักการ โครงการจัดตั้งโรงพยาบาลนิติจิตเวช โดยให้โรงพยาบาลแห่งนี้รับผู้ป่วยที่เป็นภัยต่อสังคม รับจำเลย หรือผู้ต้องหาที่เป็นโรคจิต และรับผู้ต้องขังที่เป็นโรคจิตภายหลังจากเมื่อศาลพิพากษาแล้ว โดยโรงพยาบาลดังกล่าวเปิดอย่างเป็นทางการในวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2514 ดำเนินการดูแลรักษา ผู้ป่วยจิตเวชคดีตลอดมา ต่อมาเนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ทรงมีพระชันษาครบ 80 ปี กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ได้มีหนังสือถึงสำนักงานราชเลขาธิการในพระองค์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เพื่อขอพระราชทานนามโรงพยาบาลนิติจิตเวชเดิม ซึ่งพระองค์ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระทานนามโรงพยาบาลนิติจิตเวชใหม่ว่า “สถาบันกัลยาณิราชชนครินทร์” และทรงประกอบพิธีเปิดเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2545³⁹

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในส่วนของความเป็นมาของนิติจิตเวชศาสตร์ ทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทยนั้น จะเห็นได้ว่า ตั้งแต่อดีตเรื่อยมา กฎหมายอาญาได้ ให้ความสำคัญกับผู้กระทำความผิดอาญาในขณะที่วิกลจริตโดยในส่วนของความรับผิดชอบทางอาญานั้น มีการยกเว้นโทษหรือลดโทษให้กับบุคคลเหล่านี้ แต่เนื่องจากการพิจารณาและวินิจฉัยความรับผิดชอบ ของบุคคลดังกล่าว จำเป็นต้องอาศัยความรู้ทางด้านจิตเวชศาสตร์เข้ามาช่วยในการพิจารณาด้วย เพราะเรื่องทางจิตเวชเป็นศาสตร์ทางการแพทย์เฉพาะทางที่ละเอียดอ่อนและซับซ้อนอยู่นอกเหนือ ความรู้ความเข้าใจของคนทั่วไป ลำพังการจะวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาไปตามหลักทางนิติศาสตร์ แต่เพียงอย่างเดียวก็จะเป็นการไม่ยุติธรรมและไม่เหมาะสมสำหรับบุคคลเหล่านี้ ซึ่งในส่วนต่อไป ผู้เขียนจะอธิบายถึงบทบาทของนิติจิตเวชศาสตร์ที่มีต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย เพื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักและเข้าใจถึงความสำคัญของนิติจิตเวชศาสตร์ที่มีต่อกระบวนการยุติธรรม

2.1.4 บทบาทของนิติจิตเวชศาสตร์ต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ถ้ากล่าวถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทยนั้น ก็จะมีองค์กรที่เข้ามา เกี่ยวข้องหลักๆ ได้แก่ ตำรวจ อัยการ ศาลและราชทัณฑ์ ซึ่งในกรณีที่ผู้กระทำความผิดมีอาการ ผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริต ก็จะมีหน่วยงานทางนิติจิตเวชศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อช่วย กระบวนการตามกฎหมายให้ปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสมและเป็นธรรม ในหัวข้อนี้ ผู้เขียน จะกล่าวอธิบายบทบาทของนิติจิตเวชศาสตร์ต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยจะยังไม่กล่าวถึง รายละเอียดของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากในส่วนรายละเอียดของกฎหมายที่เกี่ยวข้องนั้น ผู้เขียนจะกล่าวถึงและอธิบายในบทต่อไป

³⁹ รมช.ย. คงสกนธ., ตำรานิติจิตเวชศาสตร์, หน้า 12.

เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น ผู้ต้องสงสัยว่าได้กระทำความผิดจะต้องถูก นำเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา และบุคคลใดๆ ที่จะต้องถูกดำเนินคดีอาญา บุคคลนั้นจะต้อง อยู่ในฐานะที่จะสามารถต่อสู้คดีได้ แต่หากบุคคลนั้นมีความผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตถึงขนาดทำให้ ไม่สามารถต่อสู้คดีได้ กฎหมายให้อำนาจพนักงานสอบสวนส่งตัวผู้นั้นไปตรวจสุขภาพจิตและรับการ บำบัดรักษากับจิตแพทย์ก่อน เมื่อสามารถต่อสู้คดีได้แล้วก็จะนำตัวกลับมาดำเนินคดีต่อไป ซึ่งในจุดนี้ ความรู้ทางนิติจิตเวชศาสตร์จะเริ่มเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะหากพนักงานสอบสวนขาดความรู้ ความเข้าใจในนิติจิตเวชศาสตร์ ก็จะทำให้การดำเนินคดีเป็นไปอย่างไม่ถูกต้องตามเจตนารมณ์ของ กฎหมายที่ต้องการคุ้มครองผู้ต้องหาว่าจะต้องมีความสามารถในการต่อสู้คดี ต่อมาในชั้นของ พนักงานอัยการ ซึ่งเป็นชั้นที่จะพิจารณาสำนวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวน หากพนักงาน อัยการเห็นว่า ผู้ต้องหากระทำความผิดก็เป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการที่จะต้องฟ้องร้องดำเนินคดี ต่อศาล และถ้าปรากฏจากพยานหลักฐานอีกว่า ผู้ต้องหากระทำความผิดในขณะที่วิกลจริต การร่างฟ้อง ก็จะต้องบรรยายข้อเท็จจริงในส่วนนี้และการนำสืบพยานหลักฐานของพนักงานอัยการก็ต้องนำสืบ ถึงประเด็นนี้ด้วย พนักงานอัยการเองจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในนิติจิตเวชศาสตร์ด้วย เพื่อที่จะ ได้ดำเนินคดีอย่างเหมาะสมกับตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย สำหรับในชั้นพิจารณาคดีของศาล ศาลจะพิจารณาพยานหลักฐานรวมทั้งข้อเท็จจริงจากที่คู่ความทั้งสองฝ่ายนำสืบ และเมื่อในคดีอาญา ถือหลักการค้นหาความจริง ศาลจะต้องช่วยในการค้นหาความจริงด้วย การพิจารณาคดีจึงจะ เป็นไปอย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้กระทำความผิดวิกลจริตจนไม่สามารถ ที่จะต่อสู้คดีได้ กฎหมายก็ให้อำนาจศาลส่งตัวบุคคลดังกล่าวไปตรวจและได้รับการรักษากับจิตแพทย์ เมื่อสามารถต่อสู้คดีได้แล้ว ศาลก็จะดำเนินคดีกับผู้นั้นต่อไป หรือในกรณีที่มีข้อสงสัยว่า ผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดในขณะที่มีอาการวิกลจริตหรือไม่ ศาลก็จะส่งตัวผู้นั้นไป ให้จิตแพทย์ตรวจสุขภาพจิต และให้จิตแพทย์ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชมาให้ความเห็นต่อศาล เพื่อใช้ประกอบในการพิจารณาคดี ความรู้ทางนิติจิตเวชศาสตร์ก็จะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยในการค้นหา ความจริงและช่วยศาลในการใช้ดุลยพินิจกำหนดบทลงโทษหรือกำหนดใช้มาตรการทางอาญา ให้มีความเหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิดในแต่ละรายอย่างแท้จริง สำหรับหน่วยงานสุดท้าย ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาคือในชั้นราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่บังคับโทษตาม คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล หากนักโทษหรือผู้ต้องขังภายในเรือนจำ คนใดมีปัญหาทางจิตเวช ซึ่งไม่ว่าปัญหาดังกล่าวจะมีมาก่อนหรือภายหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษาให้จำคุกแล้ว การที่จะให้ผู้นั้น อยู่ปะปนกับนักโทษหรือผู้ต้องขังอื่นๆ ในเรือนจำ ย่อมไม่เป็นผลดีต่อตัวผู้นั้นเองและบุคคลรอบข้าง เนื่องจากอาการทางจิตเวชอาจทรุดหนักลงหรือผู้นั้นอาจก่ออันตรายกับตนเองหรือผู้อื่น ดังนั้น

จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่บุคลากรในราชทัณฑ์เอง ก็ควรที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจทางนิติจิตเวชศาสตร์ อย่างถูกต้อง เพื่อที่จะได้ปฏิบัติต่อนักโทษและผู้ต้องขังที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชได้อย่างเหมาะสม⁴⁰

นอกจากการที่บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะต้องมีความเข้าใจทางนิติจิตเวชศาสตร์แล้ว จิตแพทย์ผู้ที่จะเข้ามาช่วยบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาค้นหาความจริงเกี่ยวกับการกระทำผิดและช่วยในการกำหนดวิธีการดำเนินคดีรวมถึงการใช้ดุลยพินิจในการลงโทษให้เหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิดแต่ละราย ก็จะต้องมีความเข้าใจในศาสตร์ทางกฎหมายด้วยเช่นกัน โดยการที่จิตแพทย์ผู้ที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องในคดีอาญาจะต้องมีความเข้าใจในศาสตร์ทางกฎหมายนี้ก็เพื่อที่จะได้รู้ถึงบทบาทและขอบเขตของการให้ความเห็นที่ถูกต้องเท่านั้น แต่มิใช่ล้วงล้ำเข้าไปวินิจฉัยในปัญหาข้อกฎหมายด้วย เพราะการวินิจฉัยในข้อกฎหมายเป็นหน้าที่ของตำรวจ อัยการและศาล ส่วนจิตแพทย์ในฐานะที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวช จะทำหน้าที่เพียงให้ความเห็นทางวิชาการบนพื้นฐานของความรู้และจริยธรรมแห่งวิชาชีพแพทย์เท่านั้น⁴¹ การให้ความเห็นใดๆ ของจิตแพทย์ต่อกระบวนการยุติธรรมจึงจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการได้ข้อมูลและหลักฐานที่สามารถอธิบายลักษณะทางหลักวิชาการมาเชื่อมโยงกับจุดประสงค์ตามประเด็นที่กระบวนการยุติธรรมต้องการ ดังนั้น จึงต้องมีระบบการรายงานและวิธีการสื่อสารที่เปลี่ยนจากภาษาทางการแพทย์เป็นภาษาทางสังคมทั่วไป การทำหน้าที่ดังกล่าวของจิตแพทย์จะต้องมีความเป็นกลางและเที่ยงธรรม หากประเด็นใดที่ไม่สามารถยืนยันให้ความเห็นได้ เนื่องจากข้อมูลไม่เพียงพอ จิตแพทย์ก็ไม่จำเป็นต้องยืนยัน เพียงแต่ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างข้อมูลและวินิจฉัยทางหลักวิชาการกับพฤติกรรมแห่งคดีหรือจุดประสงค์ของการเป็นพยานในแต่ละคดีให้ได้ เพื่อเป็นการให้ความรู้ ความกระจ่างต่อกระบวนการยุติธรรมด้วยการอธิบายโดยใช้ภาษาที่ง่ายต่อความเข้าใจที่สำคัญควรเสนอความเห็นต่อศาลในกรณีที่เกี่ยวข้องกับมาตรการรักษาที่เหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อเป็นการป้องกันการก่อคดีซ้ำและเป็นการช่วยให้จำเลยซึ่งเป็นผู้ป่วยที่สมควรจะรับการบำบัดรักษา ได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมกับศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ รวมถึงเป็นการทำให้จำเลยเหล่านั้นสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้โดยเป็นที่ยอมรับของสังคม ไม่เป็นอันตรายต่อสังคมและพึ่งตนเองได้⁴²

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า วิชานิติจิตเวชศาสตร์มีบทบาทต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างมาก เนื่องจากเข้าไปเกี่ยวข้องในทุกๆ ขั้นตอนของการดำเนินคดีอาญากับบุคคลวิกลจริต หากบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญามีความรู้ทางนิติจิตเวชศาสตร์ ก็จะช่วยให้ผู้ป่วยจิตเวชที่เข้ามาเกี่ยวข้องในคดีอาญาได้รับการคุ้มครองและได้รับการบำบัดรักษา

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

⁴¹ แสวง บุญเฉลิมวิภาส, "ความสำคัญของแพทย์นิติเวชกับกระบวนการยุติธรรม," *ตุลพาที* ปีที่ 3, เล่ม 54 (2550): 16-24.

⁴² ดวงตา ไกรภัสสรพงษ์, "นิติจิตเวช: จากงานบริการเชิงรับสู่การคุ้มครองสิทธิผู้ป่วยจิตเวชเชิงรุก," *วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย* 54 (ฉบับผนวก1)(2552): 122-123.

การดำเนินคดีก็จะเป็นไปอย่างยุติธรรมและเหมาะสม ในขณะที่เดียวกัน ก็เป็นการป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นในสังคมจากการกระทำของผู้ป่วยจิตเวช เป็นการช่วยรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมอีกอย่างทางหนึ่ง แต่หากขาดความรู้ความเข้าใจหรือมีความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องในเรื่องดังกล่าว ผู้ป่วยจิตเวชก็จะถูกดำเนินคดีและอาจถูกส่งตัวเข้าไปรับโทษในเรือนจำเช่นเดียวกับบุคคลปกติ โดยที่ไม่ได้รับการบำบัดรักษาอาการทางจิตเวชโดยตรง อาการทางจิตที่มีก็จะสะสมไปและทรุดหนักลง เมื่อถึงวันที่บุคคลดังกล่าวพ้นโทษออกมาก็จะมาก่อคดีในลักษณะเช่นเดิมอีก ในบางรายอาจก่อคดีอย่างต่อเนื่องมาหลายคดี กว่าที่จะมาพบความจริงว่า เป็นผู้ป่วยจิตเวชที่ควรต้องได้รับการบำบัดรักษาก็เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงไปแล้ว ซึ่งถ้าหากกระบวนการยุติธรรมได้ทราบถึงความจริงแต่แรก ก็คงมีการปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านั้นได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม สังคมก็คงจะมีความปลอดภัยมากขึ้นและบุคคลเหล่านั้น ก็จะได้รับ การบำบัดรักษาให้หายเป็นปกติหรืออาการทุเลาลงจนสามารถกลับมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นๆ ในสังคมได้อย่างสงบสุข

ในส่วนหัวข้อต่อไป ผู้เขียนจะกล่าวถึงแนวคิดทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะที่มีอาการวิกลจริต เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงหลักการและเหตุผลที่กฎหมายให้ความสำคัญคุ้มครองบุคคลเหล่านี้

2.2 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับหลักความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต

จากการศึกษาในหัวข้อที่ผ่านมา เราได้ทราบมาแล้วว่า บุคคลวิกลจริตเป็นบุคคลที่มีความบกพร่องของจิตใจ มีความผิดปกติในเรื่องของระบบความคิด อารมณ์ จิตใจอ่อนไหวเปราะบาง ส่งผลต่อความสามารถในการตัดสินใจ บุคคลเหล่านี้จึงมีโอกาสเสี่ยงสูงที่จะประกอบอาชญากรรมหรือกระทำความผิดได้ง่ายกว่าบุคคลปกติธรรมดา เมื่อบุคคลเหล่านี้ไปกระทำความผิดกฎหมาย รัฐก็ต้องเข้ามาดำเนินการกับบุคคลเหล่านี้ตามกฎหมาย เพื่อเป็นการป้องกันสังคมและควบคุมไม่ให้มีการกระทำความผิด แต่หากว่าการกระทำผิดดังกล่าวมีสาเหตุเกิดเนื่องมาจากความเจ็บป่วยทางจิตใจแล้ว รัฐจะมีแนวทางในการดำเนินการอย่างไรจึงจะก่อให้เกิดความยุติธรรม ความเหมาะสมและเป็นประโยชน์กับสังคมส่วนรวมมากที่สุด

ในหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะอธิบายถึงแนวคิดและทฤษฎีทางกฎหมายอาญาต่างๆ ที่มีความเชื่อมโยงกับหลักการทางจิตวิทยา และเกี่ยวข้องในการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต โดยผู้เขียนจะเริ่มจากการอธิบายแนวคิดทางอาชญาวิทยา (Criminology) ซึ่งเป็นการศึกษาถึงการกระทำความผิดอาญา และทัณฑ์วิทยา (Penology) ซึ่งเป็นการศึกษาถึงโทษและวิธีการที่จะปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด⁴³ ทั้งนี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึงแนวคิดทั่วไปของอาชญาวิทยา

⁴³ อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, ทฤษฎีกฎหมายอาญา พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2556), หน้า 16.

ในส่วนของปัจจัยทางจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับการกระทำความผิด เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบและเข้าใจถึงสาเหตุในการก่ออาชญากรรม ต่อจากนั้น ผู้เขียนจะกล่าวถึงแนวคิดทางพันธุวิทยาในส่วนของวัตถุประสงค์ในการลงโทษทางอาญา เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงแนวคิดในการลงโทษผู้กระทำความผิดอาญาและได้ตระหนักถึงการลงโทษที่เหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิด หลังจากนั้น ผู้เขียนจะอธิบายถึงองค์ประกอบความรับผิดชอบทางอาญาตามระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และระบบกฎหมายซีวิลลอว์ เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงหลักสำคัญในการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญา และในหัวข้อต่อมา ผู้เขียนจะอธิบายถึงหลักการสำคัญในการดำเนินคดีอาญา ก็คือ หลักการค้นหาความจริง เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงหลักการดำเนินคดีอาญาที่แท้จริง โดยการศึกษาถึงแนวคิดและทฤษฎีทางกฎหมายต่างๆ เหล่านี้จะทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจในหลักการของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริตมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานในการศึกษาหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้เขียนจะได้อธิบายถึงในบทถัดไป

2.2.1 แนวคิดทางอาชญาวิทยา

อาชญาวิทยา เป็นศาสตร์ที่ศึกษาอาชญากรรมและอาชญากรในสังคม โดยนำวิธีการและความรู้จากศาสตร์อื่นๆ เช่น สังคมศาสตร์ พฤติกรรมศาสตร์ จิตวิทยา แพทย์ศาสตร์ เป็นต้น มาช่วยในการวิเคราะห์สาเหตุของการเกิดอาชญากรรม ลักษณะอาชญากรรม ลักษณะของอาชญากร เพื่อแสวงหาแนวทางควบคุมและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมในสังคม⁴⁴

คำว่า อาชญากรรม อาจพิจารณาได้เป็นสองนัย โดยนัยแรกเป็นการพิจารณาทางด้านกฎหมาย ซึ่งให้นิยามว่า อาชญากรรม หมายถึง การกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนหรือขัดกับกฎหมายที่วางไว้และผู้นั้นจะต้องได้รับโทษตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย และนัยที่สองเป็นการพิจารณาทางด้านสังคม ซึ่งพิจารณาว่า การกระทำที่ฝ่าฝืนหรือขัดแย้งนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร อะไรเป็นปัจจัยที่มีส่วนทำให้บุคคลนั้นไม่สามารถปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับกฎหมายอันเป็นมาตรฐานของสังคมได้ จึงอาจกล่าวสรุปอย่างง่าย ๆ ได้ว่า การพิจารณาอาชญากรรมทางด้านกฎหมายจะพิจารณาด้วยบทกฎหมายเป็นหลัก การกระทำใดจะถือเป็นอาชญากรรมได้จะต้องมีกฎหมายกำหนดไว้ ส่วนการพิจารณาอาชญากรรมทางด้านสังคมจะพิจารณาถึงตัวบุคคลที่ประกอบอาชญากรรมเป็นหลัก ว่าตัวบุคคลนั้นมีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างไร เพื่อนำไปสู่ปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้บุคคลนั้นก่ออาชญากรรม และการพิจารณาทางด้านสังคมนี้เอง จึงทำให้มีการศึกษาเกี่ยวกับอาชญากรรมเกิดขึ้นอีกด้านหนึ่ง คือด้านจิตวิทยา ซึ่งพิจารณาตัวบุคคลในด้านที่เกี่ยวกับความสามารถ อุนิสิย

⁴⁴ ประธาน วัฒนวานิชย์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาชญาวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประกายพรึก, 2546), หน้า 8-10.

มูลเหตุจูงใจและปัจจัยอื่นๆ ในด้านที่เกี่ยวกับตัวผู้ นั้น อันมีส่วนช่วยให้เขาประกอบอาชีพการงานขึ้น⁴⁵ โดยในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนจะขอกล่าวถึงเฉพาะแต่ปัจจัยอันมีส่วนทำให้ผู้ นั้นก่ออาชีพการงานตามหลักจิตวิทยา ซึ่งเป็นการศึกษาว่า ทำไมคนเราจึงกระทำในสิ่งที่เขากระทำ อธิบายได้ดังทฤษฎีจิตวิเคราะห์

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ก่อตั้งโดยจิตแพทย์ ชื่อ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ตามทฤษฎีนี้ ฟรอยด์ได้ศึกษาจิตของมนุษย์ที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพและพฤติกรรมต่างๆ ที่มนุษย์แสดงออกมา โดยวิเคราะห์ได้ว่าจิตของมนุษย์ประกอบด้วย 2 ระดับ คือ จิตสำนึก และจิตไร้สำนึก ฟรอยด์เชื่อว่ามนุษย์ประสบกับความขัดแย้งทางจิตใจเนื่องจากความปรารถนาและพลังถูกเก็บกดไว้ในจิตไร้สำนึก ความต้องการ ความคิด และสัญชาตญาณเป็นสิ่งที่พื้นฐานของมนุษย์ แต่จะถูกเก็บกดไว้โดยศีลธรรมจารีตประเพณีของสังคม และมนุษย์ก็จะพยายามแสดงออกซึ่งแรงขับตามธรรมชาติเหล่านั้นออกมา⁴⁶ โดยอธิบายว่าบุคลิกภาพของบุคคลแยกออกได้เป็น 3 ประการคือ⁴⁷

1) ID หรือสันดานดิบหรือจิตใต้สำนึก เป็นสิ่งที่มีมาตั้งแต่กำเนิดและเป็นโครงสร้างพื้นฐานของจิตใจที่ยังไม่ได้รับการขัดเกลา แสดงออกถึงความต้องการและแรงขับของสัญชาตญาณต่างๆ เช่น ความต้องการทางเพศ ความต้องการอาหาร เป็นต้น จิตส่วนนี้ก่อให้เกิดการกระทำต่างๆ ของมนุษย์เพื่อสนองความต้องการของตัวเอง

2) Ego อัดตาหรือความเป็นตัวตน เป็นสิ่งที่ได้รับการพัฒนามาจาก ID ทำหน้าที่รักษาสมดุลระหว่าง ID และสภาพแวดล้อมรอบๆ ตัวตามความเป็นจริง ดังนั้น Ego จะคอยควบคุมให้มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้าสิ่งแวดล้อมได้

3) Superego สติสัมปชัญญะหรือวัฒนธรรม เป็นภาวะจิตใจขั้นสูงที่พัฒนาขึ้นตามกระบวนการเรียนรู้และการปลูกฝังตั้งแต่ในวัยเจริญเติบโต โดยได้รับอิทธิพลมาจากศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม Superego จึงเป็นสิ่งที่ควบคุมให้จิตใจคำนึงถึงความดีความชั่ว

อาจสรุปได้ว่า ID เป็นองค์ประกอบในทางชีวภาพทำหน้าที่แสวงหาความสุขหรือความพอใจ Ego เป็นองค์ประกอบในทางจิตภาพทำหน้าที่ตามความเป็นจริงของสิ่งแวดล้อม และ Superego เป็นองค์ประกอบในทางสังคมภาพทำหน้าที่โดยยึดหลักศีลธรรมและกฎเกณฑ์ของสังคม โดยทั้งสามส่วนจะทำงานร่วมกันเพื่อให้เกิดเป็นพฤติกรรมที่ปกติและถูกต้องตามบรรทัดฐานของสังคม

⁴⁵ ชาย เสวีกุล, อาชญาวิทยา และทัณชวิทยา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2517), หน้า 14-15.

⁴⁶ วีระพงษ์ บุญญาณาส, เอกสารประกอบคำบรรยาย วิชาอาชญาวิทยาและทัณชวิทยา (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและสื่อการสอน คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 32-33.

⁴⁷ นวลจันทร์ ทศนชัยกุล, อาชญากรรม การป้องกัน และการควบคุม (นนทบุรี: พรทิพย์การพิมพ์), หน้า 34-35; อังณพ พูบำรุง และ อุนิษา เลิศโตมรสกุล, อาชญากรรมและอาชญาวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555), หน้า 179-181.

แต่ถ้าเมื่อใด Ego และ Superego ไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่หรือมีความบกพร่อง จึงไม่สามารถควบคุม ID ได้ มนุษย์ก็จะกระทำการตามความต้องการของตัวเองโดยไม่สนใจต่อสิ่งแวดล้อมและศีลธรรม อาชญากรรมจึงเกิดขึ้น⁴⁸

นอกจากทฤษฎีจิตวิเคราะห์ดังกล่าวแล้ว การที่มนุษย์จะกระทำการใดสิ่งหนึ่งนั้น ประกอบไปด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนี้⁴⁹

- สัญชาตญาณ หมายถึง ความถึง ความต้องการที่จำเป็นทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ เป็นสิ่งที่ขั้บังคับให้มนุษย์ต้องกระทำการบางอย่างเพื่อความคงอยู่ของตนหรือเผ่าพันธุ์ และจำเป็นที่จะต้องต่อสู้เพื่อที่จะสนองความจำเป็นนี้

- ความรู้สึก หมายถึง ความรู้สึกในจิตใจต่อสิ่งที่เรามีประสบการณ์

- อารมณ์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของร่างกายที่เกิดเนื่องมาจากความรู้สึกอันรุนแรง และเมื่อมนุษย์เกิดอารมณ์ขึ้นก็จะปฏิบัติการสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เห็นว่าเหมาะสมเพื่อที่จะสนองต่ออารมณ์นั้น

- ทศนคติ หมายถึง ความคิดที่ยอมรับหรือไม่ยอมรับสิ่งหนึ่งสิ่งใด ทศนคติเกิดขึ้นและฝังอยู่ในจิตใจของมนุษย์หลังจากที่ได้ถูกสั่งสอนให้ชอบหรือเกลียด ยอมรับหรือไม่ยอมรับในสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาเป็นเวลานานพอสมควร หรือโดยที่บุคคลนั้นได้รับประสบการณ์ที่ประทับใจอย่างรุนแรงด้วยตนเอง หรือเป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นบ่อยๆ จนเกิดความรู้สึกฝังใจที่จะยอมรับทศนคตินี้ ทศนคติของมนุษย์แต่ละคนจะคล้ายกันหรือแตกต่างกันมากน้อยเท่าใดย่อมสุดแต่การที่เขาได้เรียนรู้และมีประสบการณ์มาอย่างไร

- ความผิดหวัง เกิดจากการที่มนุษย์ไม่สามารถที่จะบรรลุถึงความปรารถนาที่ตนมีอยู่ได้ โดยเหตุที่มีอุปสรรคมาขัดขวางมิให้ความมุ่งหมายนั้นบรรลุผล และเมื่อเกิดความผิดหวังแล้วทุกคนก็ย่อมมีปฏิกิริยาต่อความผิดหวัง

- ความขัดกัน หมายถึง สภาพจิตใจของมนุษย์ในเมื่อประสบกับความยากลำบากในการที่จะตัดสินใจปัญหาเกี่ยวกับการเลือกกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งในสองหรือสามอย่าง ซึ่งแต่ละอย่างมีน้ำหนักเท่าๆ กัน

- ความคิด เป็นกรรมวิธีของการปฏิบัติหน้าที่ของสมอง ให้มนุษย์รู้จักไตร่ตรองใคร่ครวญหาเหตุผล ยับยั้งอารมณ์หรือปฏิกิริยาอันรุนแรงอันจะเกิดจากอารมณ์ สัญชาตญาณ ความรู้สึก ทศนคติ ความผิดหวังและความขัดแย้ง เพื่อที่มนุษย์นั้นจะได้ปฏิบัติสิ่งที่จะนำผลดีที่สุดมาสู่ตัวเอง

⁴⁸ อัมณฑ ชูบำรุง และ อุนิชา เลิศโตมรสกุล, อาชญากรรมและอาชญาวิทยา, หน้า 180-181.

⁴⁹ ชาย เสวิกุล, อาชญาวิทยา และทัณฑวิทยา, หน้า 69-75.

ปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นปัจจัยทางจิตวิทยาอันมีส่วนสัมพันธ์กับการก่ออาชญากรรมของคนปกติทั่วไป โดยอาชญากรรมที่เกิดขึ้น ส่วนมากมักมาจากเหตุผลหรือมูลเหตุจูงใจที่คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ เช่น การประทุษร้ายต่อชีวิตหรือร่างกายอันเกิดมาจากความกดดันทางอารมณ์ แต่ยังมีบุคคลอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นโรคเกี่ยวกับจิตใจอันผิดปกติ และความผิดปกติของจิตใจนี้ส่งผลหรือมีส่วนสัมพันธ์กับการก่ออาชญากรรม บุคคลเหล่านี้จะก่ออาชญากรรมโดยไม่ได้มีมูลเหตุจูงใจดังเช่นคนปกติทั่วไป อาชญากรรมที่เขาทำขึ้นนี้ จึงมิใช่เพื่อสนองความต้องการภายนอกร่างกาย แต่เป็นการระบายความกดดันภายในจิตใจซึ่งสื่่อออกมาด้วยการแสดงออกทางกายอันเป็นมูลเหตุจูงใจที่แท้จริงฝังลึกอยู่ในจิตใจและอารมณ์ของผู้นั้น เมื่อได้ก่ออาชญากรรมไปแล้ว บุคคลเหล่านี้จะรู้สึกผ่อนคลายในด้านจิตใจและอารมณ์ไปเป็นการชั่วคราว และในการก่ออาชญากรรมนี้ บุคคลประเภทนี้จะไม่รู้สึกเสียใจ หรือสำนึกผิดเช่นผู้ที่กระทำผิดโดยบังเอิญ และมักจะไม่พยายามปกปิดซ่อนเร้นการกระทำผิดของเขาในขณะที่กระทำหรือภายหลังจากการกระทำผิดแล้วดังเช่นอาชญากรประเภทอื่นๆ ทั้งนี้ ก็เพราะเขาทำผิดลงไปเนื่องจากต้องการระบายความกดดันภายใน โดยผู้นั้นจะรู้สึกคล้ายๆ กับว่ามีสิ่งหนึ่งสิ่งใดมาผลักดันให้ตนกระทำลงไป และไม่สามารถที่จะบังคับตนเองมิให้กระทำได้ อย่างไรก็ตามก็ดี ความผิดปกติหรือความบกพร่องของจิตใจมิได้เป็นมูลเหตุโดยตรงที่ทำให้ผู้นั้นต้องก่ออาชญากรรมเสมอไป แต่ความผิดปกติหรือความบกพร่องของจิตใจดังกล่าวเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งที่มีผลโน้มน้าวทำให้ผู้นั้นเอนเอียงไปในทางที่อาจก่ออาชญากรรมขึ้นเท่านั้น⁵⁰

จากแนวคิดทางอาชญาวิทยาที่ผู้เขียนได้กล่าวมา เป็นการศึกษาถึงมูลเหตุของการก่ออาชญากรรมโดยอาศัยเพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเท่านั้น คือปัจจัยภายในจิตใจของมนุษย์ เมื่อบุคคลแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งจากจิตใจภายในซึ่งอาจเกิดจากพัฒนาการที่ไม่สมบูรณ์หรือความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ รวมไปถึงสิ่งแวดล้อมภายนอกที่รายล้อมบุคคลเหล่านั้น ผู้กระทำผิดแต่ละคนจึงมีปัจจัยต่างๆ ที่เป็นสาเหตุของการก่ออาชญากรรมแตกต่างกัน การที่จะค้นคว้าหาวิธีการแก้ไขปัญหาของผู้กระทำผิดแต่ละคนจึงต้องแยกกระทำเป็นรายกรณีโดยพิจารณาจากประวัติความเป็นมาของร่างกายและจิตใจของผู้กระทำผิดแต่ละคนโดยละเอียดที่สุด ทั้งจะต้องพิจารณาจากหลายด้านหลายแง่มุม เพื่อที่จะนำข้อมูลทั้งหมดมาพิจารณาประกอบกับการวินิจฉัยความรับผิดชอบของบุคคลและพิจารณาประกอบในการลงโทษหรือบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายในการฟื้นฟูปรับปรุงผู้กระทำผิดให้มีความเหมาะสมกับบุคคลแต่ละคนอย่างแท้จริง รวมไปถึงเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาและป้องกันอาชญากรรมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สำหรับใน

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46, 69-79.

หัวข้อถัดไป ผู้เขียนจะศึกษาถึงแนวคิดที่มีความเกี่ยวข้องต่อเนื่องกับแนวคิดในหัวข้อนี้คือ แนวคิดทางทัณฑวิทยา ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการที่จะปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด

2.2.2 แนวคิดทางทัณฑวิทยา

ทัณฑวิทยา เป็นวิชาที่ศึกษาถึงวิธีการต่างๆ ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด และแก้ไขผู้กระทำความผิดต่อกฎหมายให้กลับตนเป็นคนดีและเป็นประโยชน์ต่อสังคม การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดนี้ มีทั้งวิธีการที่เป็นการลงโทษและวิธีการที่ไม่ใช่การลงโทษ แต่เดิมในสมัยโบราณนั้น การลงโทษผู้กระทำความผิดก็เนื่องมาจากเหตุผลในด้านความปลอดภัยและความมั่นคงของสังคม เพื่อการแก้แค้นและเพื่อให้เกิดความเกรงกลัว เช็ดหลาบ ไม่กล้าเอาเยี่ยงอย่าง โทษที่ลงแก่ผู้กระทำความผิดในสมัยนั้นจึงใช้วิธีการลงโทษที่ทารุณโหดร้าย ปราศจากมนุษยธรรม ต่อมาเมื่อระยะเวลาเปลี่ยนแปลงไป แนวคิดในการลงโทษมีการปรับและพัฒนาให้เหมาะสมมีความเป็นมนุษยธรรมมากขึ้น จึงเกิดมีแนวคิดในการกำหนดโทษให้เหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิด เนื่องจากผู้กระทำความผิดแต่ละคนมีความแตกต่างกัน แต่ละคนก็มีมูลเหตุจูงใจและปัจจัยในการกระทำความผิดที่แตกต่างกัน⁵¹ ดังนั้น การกำหนดโทษจึงต้องมีความเหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิดเพื่อที่จะทำให้ผู้นั้นประพฤติดีขึ้นได้ ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ในการลงโทษผู้กระทำความผิดอาญาตามหลักกฎหมายไทย และกฎหมายของประเทศต่างๆ อาจสรุปได้ว่า มีความมุ่งหมายอย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างดังต่อไปนี้

1. เพื่อเป็นการแก้แค้นทดแทน (Retribution) ถือเป็นวัตถุประสงค์ที่เก่าแก่ที่สุดของทฤษฎีการลงโทษและเป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนรวม โดยสังคมเห็นว่า เมื่อผู้ใดกระทำความผิดหรือรื้อเสียหายหรือกระทำอันตรายต่อผู้อื่น ผู้นั้นสมควรที่จะได้รับการลงโทษเป็นการตอบแทนสำหรับสิ่งที่ได้กระทำลงไป เพราะเมื่อมีการกระทำความผิดอาญาต่อบุคคลหนึ่ง บุคคลนั้นหรือญาติของผู้นั้นย่อมเกิดความอาฆาตแค้นต่อผู้กระทำ ความต้องการอยากที่จะแก้แค้นจึงเป็นสิ่งที่ตรงกับความรู้สึกที่อยู่ภายในจิตใจของมนุษย์ ดังนั้น เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ประชาชนจัดการแก้แค้นกันเองจนอาจเกิดความไม่สงบเรียบร้อย สังคมหรือรัฐจึงบัญญัติบทลงโทษขึ้นเพื่อเป็นการบำบัดความต้องการอยากแก้แค้นของประชาชนและเป็นการตอบโต้ต่อผู้กระทำความผิด⁵²

2. เพื่อเป็นการข่มขู่หรือยับยั้งการกระทำความผิด (Deterrence) กล่าวคือ การลงโทษจะต้องมีสัดส่วนของผลร้ายจากการลงโทษมากกว่าผลดีจากการกระทำความผิด โดยให้ผู้กระทำความผิดได้รับประสบการณ์จากการลงโทษที่ทุกข์ทรมาน ผู้นั้นจะได้เช็ดหลาบและไม่คิดที่จะ

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 171, 176-193.

⁵² อุตทิศ แสนโกติก, กฎหมายอาญา ภาค 1 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2525), หน้า 19-23; Wayne R. LaFave, Criminal Law, ed. 5 (United State of America: West Publishing Co., 2010), pp. 30-31.

กระทำความผิดอีกในอนาคต และในขณะเดียวกันก็เป็นตัวอย่างให้ประชาชนทั่วไปเห็นว่า เมื่อมีการกระทำความผิดแล้วจะได้รับโทษเช่นไร ผู้ที่คิดจะกระทำความผิดจะได้เกิดความเกรงกลัวและไม่กล้าที่จะกระทำความผิด⁵³

3. เพื่อเป็นการตัดผู้กระทำความผิดออกจากสังคม (Incapacitation or Restraint) กล่าวคือ เป็นการแยกผู้กระทำความผิดออกจากสังคม ตัดโอกาสที่ผู้นั้นจะกระทำอันตรายต่อสังคม สังคมก็จะปลอดภัยจากผู้นั้นตราบเท่าที่ผู้นั้นถูกตัดขาด ซึ่งอาจเป็นการตัดขาดอย่างถาวรหรือชั่วคราวแล้วแต่กรณี เช่น การลงโทษประหารชีวิตถือเป็นการตัดผู้กระทำความผิดออกจากสังคมอย่างเด็ดขาด เพราะผู้นั้นไม่อาจที่จะกระทำความผิดได้อีกต่อไป ส่วนการลงโทษจำคุกนั้นก็เป็นการตัดผู้กระทำความผิดออกจากสังคมตามระยะเวลาที่จำคุก⁵⁴

4. เพื่อเป็นการแก้ไขผู้กระทำความผิด (Rehabilitation and Correction) กล่าวคือ วัตถุประสงค์ในข้อนี้มีความมุ่งหมายเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดบุคคลที่ได้กระทำความผิดมาแล้ว กลับมากระทำความผิดซ้ำอีก โดยเน้นถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงแนวความประพฤติของบุคคลให้ดีขึ้น เนื่องจากการทำให้ผู้กระทำความผิดได้รับความยากลำบากจากการลงโทษแต่เพียงอย่างเดียว ไม่อาจทำให้ผู้นั้นประพฤติตัวดีขึ้นได้ ดังนั้น จะต้องมีการแก้ไขผู้กระทำความผิดควบคู่กับการลงโทษโดยใช้วิธีการที่เหมาะสมซึ่งจะต้องไม่ทำให้ผู้กระทำความผิดได้รับความทุกข์ทรมาน แต่จะต้องทำให้ผู้นั้นมีชีวิตที่ดีขึ้นและสามารถกลับเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้หลังจากพ้นโทษแล้วโดยไม่คิดที่จะกระทำความผิดอีก เช่น การให้การศึกษา ฝึกหัดวิชาชีพ อบรมทางศีลธรรมและศาสนา ให้การบำบัดรักษาทางการแพทย์และจิตวิทยา⁵⁵

5. เพื่อเป็นการป้องกันการกระทำความผิด (Prevention of Crime) กล่าวคือ เป็นการป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากการกระทำความผิด โดยการลงโทษนั้นเป็นทั้งการข่มขู่ผู้กระทำความผิดและบุคคลทั่วไป เพื่อให้เห็นเป็นตัวอย่างว่าผู้ที่กระทำความผิดจะได้รับความทุกข์ทรมานจากการลงโทษอย่างไร ผู้นั้นและบุคคลทั่วไปจะได้เกรงกลัวและไม่กล้าที่จะกระทำความผิดเช่นนั้นอีก⁵⁶

6. เพื่อเป็นการให้การศึกษา (Education) กล่าวคือ เป็นการให้ความรู้แก่สังคม โดยกระบวนการพิจารณาและตัดสินคดีรวมทั้งการกำหนดโทษแก่ผู้กระทำความผิดจะปรากฏต่อสังคมด้วยระบบการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้สังคมทราบถึงผลร้ายจากการฝ่าฝืนกฎหมายและ

⁵³ อุททิศ แสนโกศิก, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 23-24; Wayne R. LaFave, Criminal Law, pp. 27-29.

⁵⁴ อุททิศ แสนโกศิก, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 40-41; Wayne R. LaFave, Criminal Law, p. 28.

⁵⁵ อุททิศ แสนโกศิก, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 33-37.

⁵⁶ Wayne R. LaFave, Criminal Law, pp. 27-29.

สามารถแยกความแตกต่างระหว่างการกระทำที่ดีกับการกระทำที่ไม่ดีได้ ในขณะที่เดียวกันก็เป็น การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม⁵⁷

จะเห็นได้ว่าจากแนวคิดในการลงโทษบุคคลและวัตถุประสงค์ในการลงโทษที่ กล่าวมาข้างต้น หากผู้กระทำความผิดอาญา เป็นบุคคลที่มีสภาพจิตปกติ สามารถเข้าใจและตระหนัก ถึงผลร้ายจากการที่ถูกลงโทษได้ การลงโทษก็จะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ข้างต้นได้ เนื่องจาก บุคคลนั้นจะกลัวเกรงต่อบทกฎหมายและไม่กล้าที่จะกระทำความผิดอีก แต่สำหรับการลงโทษ บุคคลซึ่งมีสภาพจิตผิดปกติหรือวิกลจริตนั้น เมื่อบุคคลเหล่านี้ไม่สามารถที่จะเข้าใจในการกระทำของ ตนเองว่าเป็นสิ่งที่ถูกหรือผิด จึงไม่สามารถเข้าใจถึงผลร้ายจากการถูกลงโทษได้ แม้ว่าการถูกลงโทษ จำคุกจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์การลงโทษในแง่ของการตัดผู้กระทำความผิดออกจากสังคมได้ แต่เมื่อถึงวันที่ผู้กระทำความผิดพ้นโทษและได้รับการปล่อยตัวกลับเข้าสู่สังคม เขาก็อาจจะกลับไป กระทำความผิดซ้ำอีก เนื่องจากลำพังเพียงแต่โทษจำคุกไม่สามารถทำให้เขาเข้าใจว่าสิ่งใดควรทำ หรือไม่ควรทำ สิ่งไหนผิดหรือถูก และเหตุใดจึงถูกลงโทษ เขาจึงไม่ได้สำนึกว่าสิ่งที่ทำเป็นสิ่งที่ไม่ควร กระทำ ไม่เกิดความเกรงกลัวหรือเคารพต่อกฎหมาย ซึ่งไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการลงโทษ กฎหมายจึงได้บัญญัติยกเว้นโทษให้แก่บุคคลที่มีสภาพจิตผิดปกติเหล่านั้น และในขณะเดียวกันก็ ให้อำนาจแก่ผู้ใช้กฎหมายในการที่จะนำวิธีการเพื่อความปลอดภัย หรือมาตรการทางกฎหมาย ในการที่จะส่งตัวบุคคลดังกล่าวเข้าไปรับการบำบัดรักษาแทนการลงโทษ ซึ่งจะเป็นการแก้ไขปัญหาที่ ตรงกับสภาพความเป็นจริงและเหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิดเหล่านี้มากกว่า อีกทั้งยังเป็น การสอดคล้องกับแนวคิดในการลงโทษให้เหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิดที่มุ่งเน้นการพิจารณาที่ ตัวผู้กระทำความผิดเป็นสำคัญ และเมื่อบุคคลนั้นได้รับบำบัดรักษาดูแลอย่างถูกวิธี ก็จะเป็น การเยียวยาและฟื้นฟูตัวผู้กระทำความผิดให้หายเป็นปกติหรืออาการทุเลาลงพอที่จะกลับเข้าไปใช้ชีวิต ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติ ในขณะเดียวกันก็ยังคงเป็นการป้องกันและควบคุมอาชญากรรม ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตจากบุคคลดังกล่าวได้อีกด้วย

หลังจากที่ผู้อ่านได้เข้าใจแนวคิดทางอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยาแล้ว ผู้เขียนก็จะ กล่าวต่อไปในส่วนของหลักการวินิจฉัยความรับผิดชอบในทางอาญาหรือโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญา เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบถึงความเป็นมาและแนวคิดในการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาว่า ต้องพิจารณา ถึงองค์ประกอบใดบ้าง โดยในการศึกษาถึงโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญานั้น ผู้เขียนจะแบ่ง การศึกษาและค้นคว้าตามระบบของกฎหมายนานาประเทศที่แยกออกเป็นสองระบบคือ ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ทั้งนี้ เนื่องด้วยในแต่ละระบบมีความเป็นมา ทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันจึงส่งผลต่อแนวคิดของโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญาซึ่งก็มี

⁵⁷ Ibid., pp.30; ประธาน วัฒนวานิชย์, *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาชญาวิทยา*, หน้า 52-53.

ความแตกต่างกันไปในบางเรื่อง การที่ผู้อ่านมีความเข้าใจในโครงสร้างความรับผิดชอบของกฎหมายทั้งสองระบบ จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจโครงสร้างความรับผิดชอบของกฎหมายไทยได้ดียิ่งขึ้น

2.2.3 โครงสร้างความรับผิดทางอาญา ตามระบบกฎหมายคอมมอนลอว์

การวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของบุคคลในทางคอมมอนลอว์ในอดีตนั้น สังคมดั้งเดิมมีความคิดว่า กฎหมายกับศีลธรรมไม่แยกออกจากกัน สิ่งใดผิดกฎหมายก็คือผิดศีลธรรม ฉะนั้น การกระทำที่ละเมิดในสิ่งที่กฎหมายห้ามและขัดต่อความรู้สึกทางศีลธรรมของคนในสังคมก็เป็นการกระทำความผิดอาญา เพราะในสมัยก่อนบทบัญญัติที่ถูกผิดเพราะกฎหมายห้ามยังไม่มี มีแต่เรื่องของความถูกผิดในตัวของมันเอง แต่พอมาถึงยุคสมัยกลางที่ศาสนาเข้ามามีอิทธิพลในการกำหนดกฎเกณฑ์ที่จะลงโทษแก่บุคคลในสังคม สภาวะทางจิตใจของผู้กระทำความผิดจึงได้ถูกนำมาพิจารณาอย่างจริงจัง การลงโทษจึงพุ่งเป้าถึงความประสงค์ร้ายของจิตใจในตัวผู้กระทำความผิดประกอบกับลักษณะที่น่าจะเกิดอันตราย โดยถือหลักว่า “Actus Non Facit Reum Nisi Mens Sit Rea” คือ การกระทำไม่เป็นความผิดถ้าผู้กระทำไม่มีเจตนาร้าย ในเวลาต่อมาเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป หลักกฎหมายอาญาได้ค่อยๆ ถูกแยกออกจากอิทธิพลทางศาสนา การวินิจฉัยความรับผิดของบุคคลจึงพิจารณาที่การกระทำเป็นส่วนสำคัญเท่าๆ กับการเน้นส่วนของจิตใจ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า การวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของบุคคลในปัจจุบันจึงต้องพิจารณาส่วนที่เป็นการกระทำควบคู่ไปกับส่วนจิตใจเป็นสำคัญ⁵⁸ โดยเริ่มพิจารณาตามลำดับ ดังนี้⁵⁹

1) การกระทำความผิด (Actus Reus) มาจากคำว่า Actus ซึ่งตรงกับคำว่า Act หมายถึง การกระทำ ส่วน Reus ตรงกับคำว่า Wrong หมายถึง ความผิด ดังนั้น Actus Reus จึงหมายถึง การกระทำในสิ่งที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าเป็นความผิด โดยเริ่มพิจารณาจาก มีการกระทำเพราะกฎหมายอาญามุ่งลงโทษสิ่งที่เป็นการกระทำ ไม่ลงโทษสิ่งที่เป็นเพียงความคิด ส่วนที่เรียกว่าความผิด เป็นการพิจารณาว่าการกระทำนั้นมีกฎหมายบัญญัติว่าเป็น “ความผิด” หรือไม่ ซึ่งจะต้องพิจารณาตามบทบัญญัติของกฎหมาย ถ้าหากไม่มีกฎหมายกำหนดว่าเป็นความผิด ก็ถือว่าขาดองค์ประกอบของความผิด แต่หากได้ความว่า เป็นการกระทำที่กฎหมายห้าม ก็เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย จึงจะไปพิจารณาในส่วนของ Mens Rea ต่อไป

2) เจตนาร้าย (Mens Rea) คือ สภาวะที่แท้จริงของจิตใจเกี่ยวกับการกระทำความผิด เป็นความรู้สึกที่ผู้กระทำทราบได้ว่าตนกำลังทำในสิ่งที่เป็นการผิด ซึ่งการจะลงโทษบุคคลใดได้

⁵⁸ แสวง บุญเฉลิมวิภาส, "โครงสร้างความผิดอาญา: ความแตกต่างในระบบกฎหมาย," *วารสารนิติศาสตร์* ปีที่ 14, ฉบับที่ 4 (2527): 8-10.

⁵⁹ โกเมศ ขวัญเมือง, *กฎหมายอาญาขั้นสูง* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2550), หน้า 41-42.

จะต้องปรากฏว่า Actus Reus และ Mens rea จะต้องเกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน ก็คือ เป็นการกระทำ ที่กฎหมายห้ามและได้กระทำไปโดยมีเจตนาร้าย

อย่างไรก็ตาม ทางคอมมอนลอว์มิได้แยกความแตกต่างระหว่างการกระทำที่ไม่เป็น ความผิดและการกระทำที่เป็นความผิดแต่กฎหมายยกเว้นโทษให้ไว้อย่างชัดเจน ฉะนั้น ในเรื่อง การกระทำความผิดของคนวิกลจริตจึงไม่ได้รับการชี้ชัดลงไปว่า การกระทำนั้นเป็นเรื่องที่ขาดเจตนา จึงไม่ผิดกฎหมาย หรือเป็นเรื่องที่ผิดกฎหมายแต่กฎหมายยกเว้นโทษให้ หากแต่ศาลจะพิจารณา ในแง่ที่ว่าจะสามารถดำเนินคดีกับคนวิกลจริตได้แค่ไหน การวินิจฉัยในแต่ละคดีเกี่ยวกับเรื่องนี้ จึงแตกต่างกันออกไป⁶⁰

จากที่กล่าวมาข้างต้น เป็นเพียงการอธิบายหลักการสำคัญในการวินิจฉัยความรับผิด ทางอาญาตามระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ซึ่งจะพิจารณาโครงสร้างสองส่วนคือ Actus Reus และ Mens rea ส่วนในรายละเอียดของหลักกฎหมายที่ประเทศในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ใช้ในการ วินิจฉัยความรับผิดทางอาญานั้น ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงต่อไปในบทที่ 4 ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

2.2.4 โครงสร้างความรับผิดทางอาญา ตามระบบกฎหมายซีวิลลอว์

การพิจารณาความรับผิดทางอาญาหรือโครงสร้างความรับผิดทางอาญาตาม ระบบกฎหมายซีวิลลอว์นั้น ผู้เขียนจะศึกษาตามแนวคิดและทฤษฎีกฎหมายอาญาของ ประเทศเยอรมนีเป็นหลัก โดยจะทำการศึกษาตามโครงสร้างความรับผิดทางอาญาของนักวิชาการ เยอรมนีฝ่ายเจตจำนงกำหนดเป็นหลัก เนื่องจากแต่เดิมนั้น นักวิชาการเยอรมนีเป็นพวก “ฝ่ายผลกำหนด” ซึ่งศาสตราจารย์ ดร. หยุด แสงอุทัย ได้กล่าวถึงโครงสร้างความรับผิดทางอาญา ของเยอรมนีไว้ว่าประกอบด้วยสามส่วน คือ (1) การครอบงำประกอบที่กฎหมายบัญญัติ (2) ความผิดกฎหมาย (3) ความชั่ว แต่ต่อมาความคิดของฝ่ายผลกำหนดได้ถูกแทนที่ด้วยความคิดของ “ฝ่ายเจตจำนงกำหนด” อย่างไรก็ตาม โครงสร้างความรับผิดของทั้งสองฝ่ายก็ประกอบด้วยสาระสำคัญสามประการเช่นเดียวกัน คงแตกต่างกันเฉพาะฝ่ายผลกำหนดเห็นว่า องค์ประกอบภายในอยู่ในส่วนของความชั่ว แต่ฝ่ายเจตจำนงกำหนด เห็นว่าองค์ประกอบภายในอยู่ใน ส่วนของการครอบงำประกอบที่กฎหมายบัญญัติ⁶¹

โครงสร้างความรับผิดทางอาญาจึงแบ่งออกเป็นสามส่วน โดยจะต้องพิจารณา ส่วนต่างๆ ตามลำดับ ดังนี้

⁶⁰ แสง บุญเฉลิมวิภาส, "โครงสร้างความผิดอาญา: ความแตกต่างในระบบกฎหมาย," *วารสารนิติศาสตร์*: 14-15.

⁶¹ คณิต ฌ นคร, *กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป*, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2556), หน้า 118-119.

1) องค์ประกอบของความผิด แยกได้เป็นสองส่วนคือ องค์ประกอบภายนอกและองค์ประกอบภายใน องค์ประกอบภายนอกนั้น เป็นการพิจารณาเกี่ยวกับตัวผู้กระทำการกระทำ กรรมของการกระทำและความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล ตลอดจนข้อเท็จจริงอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการกระทำนั้น ส่วนองค์ประกอบภายใน ได้แก่ การพิจารณาในเรื่องของเจตนา และมูลเหตุจูงใจอื่นๆ ซึ่งโดยปกติการกระทำที่จะถือเป็นความผิดสำเร็จ การกระทำนั้นจะต้องครบทั้งองค์ประกอบภายนอกและองค์ประกอบภายใน แต่อย่างไรก็ตาม การพิจารณาในส่วนขององค์ประกอบความผิดนี้ เป็นเพียงการพิจารณาในเบื้องต้นเท่านั้น โดยยังไม่ได้วินิจฉัยว่าการกระทำนั้นจะเป็นความผิดอาญาหรือไม่⁶² ดังนั้น เมื่อการกระทำนั้นครบทั้งองค์ประกอบภายนอกและองค์ประกอบภายในแล้ว ก็จะมาพิจารณาในส่วนต่อไปคือ ความผิดกฎหมาย

2) ความผิดกฎหมาย หมายถึง มีเหตุที่ผู้กระทำมีอำนาจกระทำได้หรือไม่ ถ้ามีเหตุที่กฎหมายให้มีอำนาจกระทำได้ การกระทำนั้นก็จะเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย เช่น จารีตประเพณี ความยินยอมของผู้ถูกกระทำ หรือ เรื่องที่กฎหมายบัญญัติไว้ให้มีอำนาจกระทำได้ แต่ถ้าหากการกระทำนั้นไม่มีเหตุที่กฎหมายให้อำนาจกระทำได้ การกระทำนั้นก็ผิดกฎหมาย⁶³ ซึ่งการพิจารณา “ความผิดกฎหมาย” ของการกระทำเป็นเพียงการพิจารณาเฉพาะการกระทำกับข้อห้ามไม่ให้กระทำที่กำหนดไว้ในความผิดฐานต่างๆ เท่านั้น โดยไม่ได้พิจารณาต่อไปว่าในการกระทำนั้น ผู้กระทำอยู่ในวิสัยที่จะสามารถแยกแยะความผิดของการกระทำของตนได้หรือไม่⁶⁴ ดังนั้น เมื่อการกระทำครบองค์ประกอบของความผิด และเป็นความผิดกฎหมายแล้ว ก็จะมาพิจารณาในส่วนถัดไป คือ ความชั่ว

3) ความชั่ว ซึ่งในที่นี้ไม่ได้หมายถึงสภาพความไม่ดีอันเกิดจากการฝ่าฝืนศีลธรรมหรือขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม แต่ “ความชั่ว” ในทางกฎหมายอาญา หมายถึง การทำผิดของการกำหนดเจตจำนง โดยพิจารณาว่า การกระทำที่ครบองค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัติและเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายจะเป็นการกระทำที่ชั่วหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับการตัดสินใจในการกระทำของผู้กระทำความผิดในขณะนั้น ตามมาตรฐานของวิญญูชนที่อยู่ในฐานะเช่นเดียวกับตัวผู้กระทำความผิด เนื่องจากผู้ที่มีความรู้สึกผิดชอบหรือรู้จักแยกแยะว่าอะไรถูกอะไรผิด และเป็นผู้มีสติย่อมจะไม่กระทำการใดอันเป็นการผิดกฎหมาย แต่ถ้าผู้ใดขาดสติและได้กระทำการใดอันเป็นการผิดกฎหมายลงไป ผู้นั้นก็ย่อมเป็นบุคคลที่จะต้องถูกตำหนิจากสังคม และการกระทำของเขา ย่อมเป็นการกระทำที่ตำหนิได้ ถือว่าผู้นั้นได้กระทำชั่ว⁶⁵

⁶² แสง บุญเฉลิมวิภาส, "โครงสร้างความผิดอาญา: ความแตกต่างในระบบกฎหมาย," *วารสารนิติศาสตร์*: 3.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4-6.

⁶⁴ คณิต ณ นคร, *กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป*, หน้า 285.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 284-285.

อย่างไรก็ดี การที่บุคคลแต่ละคนมีความสามารถในการกระทำต่าง ๆ ไม่เท่ากัน ก็เนื่องด้วยพัฒนาการทางร่างกายและจิตใจของแต่ละบุคคลย่อมเป็นไปตามอายุ เมื่อแต่ละคนเจริญวัยขึ้นจนเป็นผู้ใหญ่ก็จะสามารถแยกแยะความผิดถูกได้ แต่ก็มีบุคคลบางประเภทที่มีความบกพร่องบางประการซึ่งอาจมีมาตั้งแต่กำเนิดหรือเกิดความบกพร่องขึ้นในภายหลัง และความบกพร่องดังกล่าวเป็นเหตุให้เขาขาดความรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ เขาจึงได้กระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายลงไป บุคคลเหล่านี้จึงต่างเป็นบุคคลที่ขาดความรู้ผิดชอบหรือขาดความสามารถในการบังคับตนเองซึ่งในทางกฎหมายอาญาก็คือว่าเป็นบุคคลที่ไม่มี “ความสามารถในการทำชั่ว” (Schuldfähigkeit) และการกระทำที่ฝ่าฝืนกฎหมายของเขานั้น เป็นการกระทำที่ปราศจาก “ความชั่ว” และเมื่อกฎหมายจะลงโทษเฉพาะบุคคลที่สามารถแยกแยะความถูกผิดของการกระทำของตนได้เท่านั้น การกระทำใดที่บุคคลได้กระทำลงไปโดยบุคคลนั้นไม่มีความสามารถในการทำชั่ว การกระทำนั้นย่อมเป็นการกระทำที่ไม่สามารถถูกตำหนิได้ ดังนั้น “ความสามารถในการทำชั่ว” จึงเป็นปัจจัยประกอบที่สำคัญที่สุด โดยกฎหมายอาญากำหนดการพิจารณาความสามารถในการทำชั่วไว้ 2 สถานการณ์ คือ⁶⁶

(1) พิจารณาความสามารถในการทำชั่วจากความเจริญวัยของบุคคลหรือกำหนดความสามารถในการทำชั่วโดยพิจารณาที่อายุ และ

(2) พิจารณาความสามารถในการทำชั่ว จากความสมบูรณ์ของจิต

ในการพิจารณาปัญหาเรื่องความชั่วของผู้กระทำ นอกจากจะพิจารณาความรู้ผิดชอบโดยดูจากเรื่องอายุและจิตใจตลอดจนความรู้ข้อผิดถูกของผู้กระทำแล้ว อาจพิจารณาจากสิ่งที่บุคคลนั้นทำไปว่า สิ่งที่เขากระทำนั้นเป็นสิ่งที่สังคมควรจะตำหนิหรือไม่ ถ้าหากสิ่งที่บุคคลนั้นทำไปเป็นสิ่งที่สังคมไม่ควรตำหนิแล้ว กฎหมายก็จะให้อภัยสำหรับการกระทำนั้น เพราะถือว่าโดยสภาพทางจิตใจแล้วบุคคลนั้นไม่มีความชั่ว⁶⁷

ดังนั้น สำหรับกรณีบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต แม้ว่าการกระทำของเขาจะครบในส่วนขององค์ประกอบของกฎหมายและไม่ปรากฏข้อเท็จจริงว่ามีเหตุที่กฎหมายให้อำนาจกระทำได้แล้ว จึงถือว่าเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย แต่ด้วยเหตุแห่งความผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตถึงขนาดที่จะทำให้เขาขาดความสามารถในการทำชั่วแล้ว การกระทำของเขาก็ไม่สมควรที่จะต้องถูกลงโทษทางอาญาเพราะการกระทำของเขาขาดองค์ประกอบในส่วนของความชั่วตามหลักในระบบกฎหมายซีวิลลอว์

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 285-287.

⁶⁷ แสง บุญเฉลิมวิภาส, "โครงสร้างความผิดอาญา: ความแตกต่างในระบบกฎหมาย," วารสารนิติศาสตร์: 7.

เมื่อผู้อ่านมีความเข้าใจในโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญาของกฎหมายทั้งสองระบบแล้ว ผู้เขียนก็จะอธิบายต่อไปถึงแนวคิดในการตรวจสอบความจริงในคดีอาญา ซึ่งเป็นแนวคิดที่สำคัญในการดำเนินคดีอาญา เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจถึงหลักการดำเนินคดีอาญาที่แท้จริงแล้ว จะต้องดำเนินการอย่างไรเพื่อให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคม และแนวคิดดังกล่าวนี้จะสามารถเชื่อมโยงกับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความวิกลจริตของผู้กระทำความผิดได้อย่างไร ทั้งนี้ เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาบทต่อไป

2.2.5 การตรวจสอบความจริงในคดีอาญา

กฎหมายอาญามีจุดมุ่งหมายในการคุ้มครองการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมปราบปรามและป้องกันการกระทำความผิด ทำให้เกิดความสงบสุขขึ้นในสังคม⁶⁸ แต่การจะทำให้กฎหมายอาญามีผลใช้บังคับและทำให้จุดมุ่งหมายของกฎหมายอาญาบรรลุผลนั้น จำเป็นที่จะต้องใช้กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดความเกี่ยวพันระหว่างเอกชนกับรัฐและกับองค์กรของรัฐ⁶⁹ หรือเป็นกฎหมายที่กำหนดกฎเกณฑ์ในการดำเนินคดีอาญานั้นเอง

การดำเนินคดีอาญาเป็นมาตรการอย่างหนึ่งในการรักษาความสงบเรียบร้อยของรัฐ⁷⁰ เมื่อมีการกล่าวหาว่าได้มีการกระทำความผิดอาญา การดำเนินคดีอาญาจะเริ่มต้นขึ้นเพื่อตรวจสอบความจริงในเรื่องที่มีการกล่าวหาและชี้ขาดเรื่องดังกล่าวเพื่อเป็นการยืนยันความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหา โดยใช้ “พยานหลักฐาน” เป็นเครื่องมือสำคัญในการพิสูจน์ความจริงและตัดสินคดีอาญา⁷¹ หากความปรากฏว่า ผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำความผิดจริงก็จะถูกนำตัวไปลงโทษหรือปรับใช้มาตรการที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขปรับปรุงตัวต่อไป แต่หากผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้บริสุทธิ์ก็จะหลุดพ้นจากข้อกล่าวหา ดังนั้น จะเห็นได้ว่า เมื่อการดำเนินคดีอาญาเป็นการนำตัวผู้กระทำความผิดไปลงโทษหรือปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมอันเป็นการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคล การตรวจสอบความจริงจึงเป็นสาระสำคัญ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการค้นหาให้ได้ความจริงเกี่ยวกับรายละเอียดของการกระทำความผิดและตัวบุคคลผู้กระทำความผิด เพราะหากการตรวจสอบความจริงมีประสิทธิภาพแล้ว ย่อมทำให้ได้ตัวผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมารับโทษตามกฎหมายได้ แต่หากการตรวจสอบความจริงไม่มีประสิทธิภาพย่อมทำให้เกิดความผิดพลาดในการดำเนินคดีอาญา

⁶⁸ คณิต ฌ นคร, กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป, หน้า 61-62.

⁶⁹ คณิต ฌ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555), หน้า 37-38.

⁷⁰ คณิต ฌ นคร, "วิธีพิจารณาความอาญาไทย: หลักกฎหมายกับทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน," วารสารนิติศาสตร์ 15, 3 (2528): 1-17.

⁷¹ คณิต ฌ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, หน้า 39,45,201,206-207.

ผู้กระทำความผิดที่แท้จริงอาจหลุดรอดจากการถูกดำเนินคดี หรือถูกดำเนินคดีแล้วแต่การลงโทษ เป็นไปอย่างไม่เหมาะสม รวมไปถึงอาจมีการลงโทษผู้บริสุทธิ์ที่ไม่ได้กระทำความผิด ประสิทธิภาพของการตรวจสอบความจริงจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อการปราบปรามการกระทำความผิด การอำนวยความสะดวกยุติธรรมและการรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม⁷²

อย่างไรก็ตาม แม้การดำเนินคดีอาญาของประเทศจะเป็นการตรวจสอบหาความจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดอาญาเช่นเดียวกัน แต่วิธีการที่ใช้ในการค้นหาความจริงเพื่อตรวจสอบเรื่องที่กล่าวหานั้น มีความแตกต่างกันไปเนื่องด้วยพัฒนาการด้านแนวคิดในการรักษาความสงบเรียบร้อยและระบบกฎหมายที่ต่างกัน จึงก่อให้เกิดรูปแบบของการดำเนินคดีที่แตกต่างกันไปด้วย⁷³ โดยในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะกล่าวอธิบายโดยแบ่งเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐและการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน ซึ่งมีที่มาจากแนวคิดในการรักษาความสงบเรียบร้อยที่แตกต่างกัน

การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ เป็นรูปแบบของการดำเนินคดีอาญาที่เกิดขึ้นในประเทศภาคพื้นยุโรปซึ่งใช้ระบบกฎหมายแบบซีวิลลอว์ มีแนวความคิดว่า รัฐมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อย รัฐจึงมีสิทธิและหน้าที่ในการดำเนินคดีอาญาเพื่ออำนวยความสะดวกยุติธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม โดยรัฐจัดให้มืองค์กรเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดและทำคำชี้ขาด ซึ่งองค์กรในกระบวนการยุติธรรมของรัฐเหล่านี้ ได้แก่ ศาล อัยการและตำรวจ จึงต้องมีหน้าที่ร่วมกันและช่วยกันค้นหาความจริง ลักษณะของการดำเนินคดีอาญาจะเป็นไปในรูปแบบของรัฐฝ่ายหนึ่งกับผู้ถูกกล่าวหาอีกฝ่ายหนึ่ง โดยที่ไม่ถือว่ารัฐเป็นปรปักษ์กับประชาชน จึงไม่ใช่กรณีการพิพาทกันในศาลและไม่มีลักษณะเป็นการต่อสู้กันระหว่างคู่ความ แต่รัฐจะอยู่ในฐานะที่เป็นผู้รักษากฎหมายและอำนวยความสะดวกยุติธรรม การดำเนินคดีอาญาในรูปแบบนี้ ทั้งอัยการและตำรวจมีหน้าที่ค้นหาความจริงของเรื่องโดยที่ไม่ผูกมัดกับคำร้องขอของผู้ใดทั้งสิ้น และศาลก็มีหน้าที่ต้องกระตือรือร้นในการค้นหาความจริงเช่นกัน โดยศาลจะเป็นผู้ถามพยานเองและจะค้นหาความจริงจนเป็นที่พอใจ ศาลจึงมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติมได้เอง และเนื่องจากการที่ไม่ใช่การต่อสู้กันระหว่างคู่ความ การดำเนินคดีอาญาในประเทศภาคพื้นยุโรปจึงไม่มีเรื่องหน้าที่นำสืบอย่างเช่นในการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน⁷⁴ แต่อย่างไรก็ตาม แม้ในประเทศที่ถือหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ รัฐก็ไม่ได้ผูกขาดการดำเนินคดีอาญาไว้แต่ผู้เดียว ยังมีการผ่อนคลायให้เอกชนฟ้องคดีได้บ้างเช่นกัน เพียงแต่จะจำกัดประเภทและฐานความผิดไว้⁷⁵

⁷² ขาดิ ชัยเดชสุริยะ และณัฐวสา ฉัตรไพฑูริย์, "ระบบการค้นหาความจริงในคดีอาญา: ข้อพิจารณาสำหรับการปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทย," *อัยการนิเทศ* เล่มที่ 60 ฉบับที่ 1-4 (2541): 56.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

⁷⁴ คณิต ณ นคร, "วิธีพิจารณาความอาญาไทย: หลักกฎหมายกับทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน," *วารสารนิติศาสตร์*: 4-7.

⁷⁵ คณิต ณ นคร, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*, หน้า 66.

ส่วนการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษ ซึ่งใช้ระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์ มีแนวคิดที่ว่าประชาชนมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อย ประชาชนทุกคนจึงมีสิทธิหรืออำนาจฟ้องคดีอาญาได้โดยไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นผู้เสียหายในคดีโดยตรง แม้ต่อมาจะมีการจัดตั้งหน่วยงาน Director of Public Prosecutions (D.P.P.) ขึ้นมาเพื่อจำกัดอำนาจฟ้องของประชาชนในความผิดอาญาบางประเภทว่า จะต้องได้รับความยินยอมจาก D.P.P. ก่อนจึงจะฟ้องคดีได้ แต่ในพื้นฐานของความคิดแล้ว D.P.P. ก็กระทำการแทนประชาชน ลักษณะของการดำเนินคดีอาญาในประเทศอังกฤษจึงเป็นกรณีที่ประชาชนฟ้องประชาชนอีกคนหนึ่ง โจทก์ผู้ฟ้องกับจำเลยผู้ถูกฟ้องจึงถือได้ว่ามีฐานะเท่าเทียมกัน การดำเนินคดีอาญาจึงเป็นการต่อสู้กันระหว่างคู่ความทั้งสองฝ่าย โดยศาลจะวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องของพยานหลักฐานและทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมการต่อสู้คดีให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามกติกามีให้มีการเอาเปรียบกัน⁷⁶ คู่ความแต่ละฝ่ายมีหน้าที่จะต้องเสนอข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานและตรวจสอบข้อเท็จจริงกันเอง ศาลจะมีบทบาทในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีน้อยมาก ศาลอาจเข้าไปซักถามพยานบ้างเพื่อความ เป็นธรรมแก่จำเลย หรือคอยดูแลให้ความคุ้มครองแก่จำเลย แต่ก็เป็น การซักถามพยานเพียงเพื่อให้เกิดความชัดเจนหรือเพื่อความ เป็นธรรมเท่านั้น ศาลจะไม่ซักถามพยานในเรื่องอื่นที่นอกเหนือไปจากที่คู่ความนำสืบ การพิจารณา คดีของศาลจึงจะพิจารณาเฉพาะพยานหลักฐานที่คู่ความเสนอต่อศาลเท่านั้น⁷⁷ อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ. 1986 ประเทศอังกฤษได้เปลี่ยนมาใช้รูปแบบการดำเนินคดีโดยรัฐ มีการจัดตั้งองค์กรอัยการที่เรียกว่า Crown Prosecution Service (CPS) มีอำนาจฟ้องคดีอาญา แต่สิทธิในการฟ้องคดีของผู้เสียหายตามหลักการดำเนินคดีโดยประชาชนก็ยังคงมีอยู่แต่จะอยู่ภายในการกำกับดูแลของ CPS⁷⁸

นอกจากนี้ แนวคิดของการให้ประชาชนมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมยังส่งผลให้มีการใช้ระบบลูกขุน (Jury) หรือคณะประชาชนที่ได้รับการคัดเลือกให้มาทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดความผิดของจำเลยในคดีอาญา ซึ่งในระบบที่มีคณะลูกขุน ศาลจะทำหน้าที่เพียงควบคุมการต่อสู้คดีให้ไปเป็นตามกติกาและคณะลูกขุนจะเป็นผู้ชี้ขาดข้อเท็จจริงว่าจำเลยกระทำความผิดตามฟ้องหรือไม่ หากคณะลูกขุนชี้ขาดว่าจำเลยกระทำความผิดตามฟ้องจริง ศาลจะทำหน้าที่เพียงปรับบทลงโทษ ในขณะที่ระบบที่ไม่มีการใช้คณะลูกขุน หน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาข้อกฎหมายจะเป็นหน้าที่ของศาล ศาลจึงจำเป็นต้องมีบทบาทในการค้นหาความจริงและตรวจสอบข้อเท็จจริงเพื่อให้การวินิจฉัยคดีเป็นไปอย่างถูกต้อง การมีหรือไม่มีคณะลูกขุนจึงมีผล

⁷⁶ คณิต ฒ นคร, "วิธีพิจารณาความอาญาไทย: หลักกฎหมายกับทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน," วารสารนิติศาสตร์: 2-6.

⁷⁷ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2557), หน้า 2.

⁷⁸ คณิต ฒ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, หน้า 66.

ต่อบทบาทของศาลเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากระบบการค้นหาความจริงในสหรัฐอเมริกา แม้ใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ เพราะอำนาจในการฟ้องคดีอาญาต่อศาลเป็นของรัฐ โดยให้พนักงานอัยการเป็นผู้ฟ้องคดี แต่เนื่องจากสหรัฐอเมริกาใช้ระบบลูกขุนในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อเท็จจริง ศาลในสหรัฐอเมริกาจึงไม่ได้มีบทบาทในการค้นหาความจริงอย่างศาลในประเทศภาคพื้นยุโรป หากแต่ต้องวางเฉยและทำหน้าที่ในการควบคุมกติกาทำนองเดียวกับศาลในอังกฤษ⁷⁹

อาจกล่าวได้ว่า ความแตกต่างของแนวคิดในการดำเนินคดีอาญาข้างต้น จะส่งผลต่อรูปของการพิจารณาคดีและระบบของการสืบพยาน โดยเฉพาะในแง่บทบาทของผู้ที่มีหน้าที่ในการค้นหาความจริงหรือการนำเสนอข้อเท็จจริงเข้าสู่การพิจารณาคดีเพื่อวินิจฉัยชี้ขาด

สำหรับการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดให้ทั้งพนักงานอัยการและผู้เสียหายต่างมีอำนาจฟ้องคดีอาญาได้⁸⁰ การฟ้องคดีจึงมีทั้งสองแบบ คือ มีการดำเนินคดีอาญาได้ทั้งโดยรัฐและโดยประชาชน ในส่วนของการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐจะกระทำการโดยพนักงานอัยการอันมีเงื่อนไขสำคัญว่า การฟ้องคดีของพนักงานอัยการจะต้องมีการสอบสวนโดยพนักงานสอบสวนในความผิดนั้นมาก่อน⁸¹ ในส่วนของการดำเนินคดีโดยประชาชน การสอบสวนมิใช่เงื่อนไขสำคัญ แต่กฎหมายจะจำกัดเฉพาะผู้เสียหายจากการกระทำความผิดนั้นเท่านั้นที่ฟ้องคดีได้ และก็มีกรณีที่ความผิดตามกฎหมายบางบทที่รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย เอกชนไม่อาจเป็นผู้เสียหายในกรณีนั้นๆ ได้ นอกจากนี้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้มีบทบัญญัติถึงกรณีที่พนักงานอัยการและผู้เสียหายเป็นโจทก์ร่วมกัน⁸² พนักงานอัยการอาจขอให้ศาลสั่งห้ามมิให้ผู้เสียหายดำเนินกระบวนการพิจารณาในคดีไปในทางที่อาจทำให้อคติของพนักงานอัยการเสียหายได้ ย่อมทำให้เห็นว่า แม้รูปแบบในการเริ่มดำเนินคดีอาญาของไทยจะมีทั้งรูปแบบการดำเนินคดีโดยรัฐและโดยประชาชน แต่กฎหมายอาญาของไทยก็ให้น้ำหนักความสำคัญไปที่การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐมากกว่า⁸³ ซึ่งในส่วนรายละเอียดของกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญานั้น ผู้เขียนจะกล่าวถึงต่อไปในบทที่สาม

จากที่กล่าวมาข้างต้น การดำเนินคดีอาญาเป็นการตรวจสอบความจริงในเรื่องที่มีการกล่าวหาว่ามีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นเพื่อพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดความรับผิดชอบ

⁷⁹ ขาดิ ชัยเดชสุริยะ และณัฐวสา ฉัตรไพฑูริย์, "ระบบการค้นหาความจริงในคดีอาญา: ข้อพิจารณาสำหรับการปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทย," อัยการนิเทศ: 61-62.

⁸⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28

⁸¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120

⁸² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 32

⁸³ ขาดิ ชัยเดชสุริยะ และณัฐวสา ฉัตรไพฑูริย์, "ระบบการค้นหาความจริงในคดีอาญา: ข้อพิจารณาสำหรับการปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทย," อัยการนิเทศ: 63-64.

หากการค้นหาความจริงมาตรวจสอบกระทำอย่างมีประสิทธิภาพย่อมส่งผลต่อการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในสังคม การค้นหาความจริงนอกจากจะต้องเป็นการค้นหาความจริงเกี่ยวกับรายละเอียดของการกระทำผิดแล้วยังจะต้องค้นหาความจริงเกี่ยวกับตัวผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดด้วย เพราะหากมีการกำหนดใช้บทลงโทษหรือกำหนดใช้มาตรการทางอาญากับผู้ใด โทษหรือมาตรการทางอาญาที่จะใช้บังคับจะต้องมีความเหมาะสมกับตัวผู้นั้นด้วย เนื่องจากบุคคลแต่ละคนมีความแตกต่างกัน การแก้ไขบุคคลแต่ละคนจึงต้องใช้วิธีการที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสม ดังนั้น การค้นหาความจริงจึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะในกรณีที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาได้กระทำความผิดในขณะวิกลจริต ข้อเท็จจริงในส่วนของความวิกลจริตถือเป็นข้อเท็จจริงที่มีความสำคัญ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดและเกี่ยวข้องกับตัวผู้กระทำความผิดอันอาจส่งผลต่อการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของผู้นั้น ซึ่งตามกฎหมายอาญาของไทย⁸⁴ ระดับความมากหรือน้อยของความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดจะส่งผลทางกฎหมายที่แตกต่างกันไป เช่น อาจทำให้ไม่ถือว่ามีกระทำความผิดอาญา หรือ เป็นความผิดอาญาแต่กฎหมายยกเว้นโทษให้ หรือ กฎหมายลดหย่อนโทษให้ ทั้งนี้ เมื่อข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความวิกลจริตดังกล่าวมีผลต่อการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาและการกำหนดมาตรการทางอาญาหรือโทษทางอาญา ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับความวิกลจริตจึงควรจะต้องมีการรวบรวมมาเพื่อใช้ประกอบในการดำเนินคดีอาญาด้วย และการที่ระบบของการดำเนินคดีอาญาของไทยเป็นไปตามหลักการของการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ ทุกองค์การในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงจะต้องร่วมมือกันในการค้นหาความจริงเพื่อตรวจสอบเรื่องที่มีการกล่าวหาว่ามีการกระทำความผิด อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงแล้ว แม้ประมวลกฎหมายอาญาของไทย มาตรา 65 จะบัญญัติยกเว้นโทษหรือลดหย่อนโทษให้กับผู้ที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต แต่หากไม่ได้มีการรวบรวมข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความวิกลจริตซึ่งถือว่าเป็นข้อเท็จจริงที่เป็นคุณต่อผู้กระทำความผิดไว้ ศาลก็จะไม่ได้พิจารณาถึงกฎหมายในส่วนที่เกี่ยวข้องนี้ กระบวนการดำเนินคดีอาญาก็จะเกิดความผิดพลาดและอาจจะส่งผลเสียดังเช่นคดีตัวอย่างต่อไปนี้ที่ผู้เขียนจะขอยกขึ้นมากล่าวถึง ซึ่งเป็นกรณีที่เกิดขึ้นจริงในสังคมไทย

“คดีนี้ พนักงานอัยการ สำนักงานอัยการสูงสุดเป็นโจทก์ ฟ้องจำเลยในความผิดต่อร่างกาย จำเลยให้การรับสารภาพ ข้อเท็จจริงรับฟังได้ว่า เมื่อวันที่...ธันวาคม 2553 เวลากลางคืนหลังเที่ยง จำเลยใช้มีดทำครัวปลายแหลม ใบมีดยาว 5 นิ้ว จำนวน 1 เล่ม เป็นอาวุธแทงทำร้ายร่างกายผู้เสียหายซึ่งเป็นบิดาที่บริเวณศีรษะอย่างแรง จำนวนหลายครั้ง เป็นเหตุให้ผู้เสียหายได้รับบาดเจ็บแผลลึกขาดขอบเรียบที่หนังศีรษะส่วนท้ายทอยข้างซ้าย คิ้วขวา สะบักซ้าย กะโหลกศีรษะ

⁸⁴ สำหรับในส่วนรายละเอียดของกฎหมายที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต ผู้เขียนจะกล่าวอธิบายในบทที่ 3

ข้างซ้ายแต่กร้าว มีเลือดออกใต้เยื่อหุ้มสมอง สมองข้างขวา ได้ทำการผ่าตัดเปิดสมองด้านขวา เอาเลือดออก มีรอยชำเลืองออกที่สมองข้างขวาส่วนหลัง เดินได้ด้วยเครื่องพยุง ได้รับอันตรายสาหัส ... ในวันเวลาเกิดเหตุ เจ้าพนักงานจับจำเลยได้และยึดได้มีดทำครัวที่จำเลยใช้ในการกระทำความผิด ดังกล่าวเป็นของกลาง

ศาลชั้นต้นพิพากษาว่า จำเลยมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 298 วางโทษจำคุก 4 ปี จำเลยให้การรับสารภาพ มีเหตุบรรเทาโทษ ลดโทษให้กึ่งหนึ่ง ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 78 คงโทษจำคุกจำเลย 2 ปี พิเคราะห์รายงานการสืบเสาะและพินิจของพนักงานคุมประพฤติและรายงานผลการประมวลข้อเท็จจริงของพนักงานเจ้าหน้าที่แล้วเห็นว่า ยังไม่มีเหตุสมควรขอการลงโทษจำคุกจำเลยไว้

คดีข้างต้นมีคำพิพากษาหลังจากเกิดเหตุการณ์ประมาณ 6 เดือน

เนื่องจากคดีนี้ เป็นเหตุการณ์ที่มีการกระทำความรุนแรงในครอบครัว ศาลอาญาธนบุรีได้จัดตั้งคลินิกให้คำปรึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีการช่วยเหลือและแก้ไขทางจิตใจกับเหยื่อและผู้กระทำความผิดในคดีที่เข้าข่ายการกระทำด้วยความรุนแรงภายในครอบครัว นักโทษรายนี้จึงได้พบกับผู้ให้การปรึกษา เมื่อได้ข้อมูลที่สำคัญบางประการซึ่งเป็นข้อบ่งชี้ว่าควรส่งต่อให้นักโทษได้พบกับจิตแพทย์ นักโทษรายนี้จึงได้พบกับจิตแพทย์ในห้องใกล้เคียงสถานันท์ของศาล

นักโทษเป็นชายอายุ 41 ปี เล่าว่า ที่จริงแล้วตนเองตั้งใจจะฆ่าบิดา แต่เนื่องจากตนเองเคยมีข้อไหล่หลุดมาก่อน จึงทำให้กล้ามเนื้อไหล่ไม่มีแรงมากพอ การกระทำจึงไม่ได้สมดังเจตนาสาเหตุที่ทำให้คิดและกระทำ เนื่องจากได้รับความทุกข์ทรมานทางจิตใจ รู้สึกเสียศักดิ์ศรีอย่างมาก ตั้งแต่เริ่มเข้าสู่วัยรุ่น อายุประมาณ 17 ปี เขามีความคิดว่าพ่อ แม่ พี่สาว น้องชายมีความอิจฉาที่เขาเป็นคนฉลาด หล่อ เท่ จึงกลั่นแกล้งต่อนาคต โดยการแจ้งให้ตำรวจจับไปส่งรักษาที่โรงพยาบาลจิตเวช ต้องเป็นผู้ป่วยสามสิบกว่าครั้ง เมื่อตอนที่เขายอายุ 27 ปี รู้สึกโกรธมารดาอย่างมากที่บอกว่าจะส่งโรงพยาบาล จึงได้คว้ามิดตั้งใจจะฆ่ามารดา แต่มารดาหนีไปได้ จึงหันมาแทงสาวใช้จนเสียชีวิตเพราะคิดว่าสาวใช้ก็เป็นพวกเดียวกัน คดีดังกล่าว ศาลพิพากษาจำคุก เขาใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำ 9 ปี ระหว่างนั้น บิดาไปเยี่ยมและส่งเงินให้ใช้ในเรือนจำทุกเดือน แต่ไม่ได้รับการรักษาทางจิตเวชแต่อย่างใด เมื่อจิตแพทย์ถามว่าการกระทำดังกล่าวผิดหรือไม่ เขาบอกว่าไม่ผิดและไม่รู้สึกผิดด้วย แต่ยอมรับการตัดสินของผู้พิพากษาได้ เขาไม่เคยทำผิดกฎระเบียบของเรือนจำ หลังจากพ้นโทษกลับมาอยู่บ้าน เขาเคยขอให้ครอบครัวไปเช่าแฟลตให้อยู่ต่างหาก แต่เจ้าของแฟลตมาขอรื้อให้ครอบครัวของเขามารับกลับไปเนื่องจากมีพฤติกรรมก่อความเดือดร้อน ตะโกนส่งเสียงดัง ไม่นอนรบกวนผู้พักอาศัยคนอื่น ครอบครัวจึงรับเขากลับมาอยู่ด้วย จนกระทั่งมาก่อคดีในครั้งนี้ด้วยความคิดเช่นเดิม โดยคิดว่าน้องสะใภ้และบิดาจะให้ตำรวจพาส่งโรงพยาบาลจิตเวช เขามีความคิดว่าศาลพิพากษาจำคุกสองปีก็จริง แต่เขาคงได้รับพระราชทานอภัยโทษกึ่งหนึ่ง เขาบอกว่าจะขอไป

อยู่แพลตฟอร์มยุ่งเกี่ยวกับครอบครัว ขอให้ครอบครัวส่งเงินมาให้ใช้ เขาจะหางานทำ จะได้หาคุ้มครองได้ แต่ขอให้ครอบครัวสัญญาว่าจะไม่อิจฉาในความฉลาด ความหล่อ ความเท่ของเขาอีก

ในการพิจารณาคดีของจำเลยรายนี้ ทั้งสองคดีไม่มีการนำเสนอประเด็นความเจ็บป่วยทางจิตเวชของจำเลย ทั้งๆ ที่สาเหตุหลักของการก่อคดีเกิดจากความคิดผิดปกติ หลงผิด หวาดระแวง จนถึงขนาดไม่รู้ผิดชอบชั่วดี ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากการที่จำเลยมีสติปัญญาในเกณฑ์ดีและสามารถโต้ตอบรู้เรื่อง เมื่อจำเลยรับสารภาพ จึงไม่มีการนำเสนอพยานของจำเลย ครอบครัวเองก็คงไม่ทราบว่า มีกฎหมายที่สามารถบังคับรักษาจำเลยโดยคุมตัวไว้ในโรงพยาบาลจนกว่าจำเลยจะปลอดภัยต่อสังคม ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48 แต่การที่ศาลจะบังคับใช้กฎหมายมาตรานี้ได้นั้น ทางฝ่ายจำเลยจะต้องต่อสู้คดีว่า ในขณะที่กระทำความผิดไม่รู้ผิดชอบเนื่องจากป่วยเป็นโรคจิต เพื่อให้ศาลพิจารณาว่า จำเลยมีความผิดแต่ไม่ต้องรับโทษหรือรับโทษน้อยลงเพียงใดก็ได้ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ก่อน ทางครอบครัวจำเลยเองก็คงรู้สึกโล่งใจเมื่อศาลพิพากษาจำคุกจำเลยในคดีแรก อย่างน้อยจำเลยก็จะมีโอกาสทำร้ายคนในครอบครัวอีกเป็นเวลา 9 ปี แม้ว่าเขาจะไม่ได้มีโอกาสรับการรักษาทางจิตเวชในเรือนจำก็ตาม แต่แล้วเมื่อสาเหตุของการกระทำความผิดไม่ได้รับการแก้ไข เมื่อเขาออกมาอยู่กับครอบครัวและสังคมอีกครั้ง จึงเกิดเหตุการณ์ที่น่าเสียใจและเสียขวัญอีก

เนื่องจากจำเลยรับสารภาพในคดีทำร้ายร่างกายบิดาตั้งที่กล่าวมาแล้ว ไม่มีการอ้างพยานเกี่ยวกับประวัติความเจ็บป่วยและการรักษาทางจิตเวชในการต่อสู้คดี ดังนั้น จึงไม่เข้าข่ายที่จะอุทธรณ์ได้ แต่เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดแล้ว พบว่าเขาป่วยเป็นโรคจิตเวชเรื้อรังที่มีความยุ่งยากซับซ้อน ไม่ยอมรับและไม่ตระหนักรู้ความเจ็บป่วยของตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีตราบาปอย่างมากเกินกว่าจะยอมรับความจริงได้ จึงใช้กลไกทางจิตเพื่อคลายความเครียดทางจิตใจด้วยวิธีการโทษว่าครอบครัวอิจฉาและปฏิเสธความจริง ดังนั้น ผู้ป่วยรายนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการรักษาโดยอยู่ภายใต้การดูแลรักษาอย่างใกล้ชิดจากผู้รักษาสหวิชาชีพที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง ซึ่งมีความเข้าใจจิตใจและความต้องการของทั้งผู้ป่วยและครอบครัวอย่างลึกซึ้ง

จิตแพทย์ที่ได้ไปตรวจนักโทษรายนี้อย่างละเอียดในเรือนจำและได้ส่งรายงานการตรวจและความเห็นไปยังศาลว่า จำเลยป่วยทางจิตเวช เข้าข่ายวิกลจริต เพื่อให้ศาลพิจารณาใช้อำนาจสั่งให้ทุเลาการบังคับให้จำคุกไว้ก่อน และมีคำสั่งให้จำเลยได้ถูกควบคุมตัวเพื่อรักษาในโรงพยาบาลจิตเวช ทั้งนี้ เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 246 รวมทั้งได้สำเนาให้ผู้บัญชาการเรือนจำทราบด้วย เนื่องจากลักษณะความผิดปกติทางจิตของนักโทษเข้าข่าย

มาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 คือเป็นผู้ที่มีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษา”⁸⁵

จากคดีดังกล่าวข้างต้น จำเลยเป็นผู้ป่วยทางจิตเวช แต่สามารถโต้ตอบรู้เรื่อง จึงไม่มีประเด็นว่าเจ็บป่วยทางจิตจนไม่สามารถต่อสู้คดีได้ พนักงานสอบสวนและศาลจึงไม่ได้มีการส่งตัวจำเลยไปให้แพทย์ตรวจสุขภาพจิต อีกทั้งในระหว่างการพิจารณาคดีของทั้งสองคดี จำเลยให้การรับสารภาพและก็ไม่ปรากฏข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประวัติความเจ็บป่วยทางจิตของจำเลย ศาลจึงไม่ได้พิจารณาถึงเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65⁸⁶ รวมถึงไม่ได้มีการกำหนดมาตรการที่เหมาะสมกับตัวจำเลย ทั้งๆ ที่สาเหตุหลักของการกระทำความผิดทั้งสองคดีเกิดจากความคิดที่ผิดปกติและความหลงผิด คิดไปเอง ซึ่งหากได้มีการค้นหาความจริงเกี่ยวกับสาเหตุของการกระทำความผิดของจำเลยในคดีที่จำเลยแหวงสาวใช้ตามหลักทางอาชญาวิทยา ก็จะสามารถถึงปัญหาดังกล่าวและจำเลยก็คงได้รับการตรวจรักษาบำบัดอาการทางจิต จำเลยก็คงไม่ก่อเหตุอีกเป็นครั้งที่สองด้วยสาเหตุด้วยกันกับคดีที่จำเลยแหวงสาวใช้ คดีตัวอย่างที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นได้ชัดเจนว่า ในคดีแรกที่จำเลยแหวงสาวใช้ โทษจำคุกที่จำเลยได้รับถึง 9 ปี ก็ไม่ได้ทำให้จำเลยสำนึกในสิ่งที่ตัวเองทำว่าเป็นสิ่งที่ผิดและไม่ควรทำ เพราะสาเหตุที่แท้จริงที่จำเลยก่อเหตุไม่ได้รับการแก้ไข การตัดสินใจโทษจำคุกเพียงอย่างเดียวจึงไม่เหมาะสมกับตัวจำเลย เมื่อจำเลยพ้นโทษและกลับเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม จำเลยก็ยังคงมีความคิดเช่นเดิมไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป จนมาก่อเหตุแหวงบิดาเป็นคดีที่สอง แม้ต่อมาจำเลยจะได้พบกับจิตแพทย์ แต่ก็เป็นระยะเวลาหลังจากที่ศาลในคดีหลังที่จำเลยแหวงบิดาได้พิพากษาตัดสินให้จำเลยรับโทษจำคุกแล้ว หากคดีหลังจำเลยไม่ได้ก่อเหตุรุนแรงกับบุคคลในครอบครัว จำเลยก็คงไม่ได้พบกับจิตแพทย์ ดังเช่นคดีแรกที่จำเลยแหวงสาวใช้ สาเหตุที่แท้จริงของการก่อเหตุก็คงไม่ได้รับแก้ไขอีกเช่นกัน คดีของจำเลยจึงเป็นตัวอย่งที่แสดงให้เห็นว่า การที่จะพิจารณาพิพากษาลงโทษกับบุคคลใดๆ จะต้องมีการค้นหาความจริงเกี่ยวกับตัวผู้กระทำความผิดและพฤติการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดให้ได้มากที่สุดเสียก่อน โดยทุกๆ องค์กรในกระบวนการยุติธรรมจะต้องช่วยกันในการค้นหาความจริงในส่วนนี้ อีกทั้ง จะต้องคำนึงถึงหลักการทางอาชญาวิทยาและจิตวิทยาด้วย เพราะปัญหาเกี่ยวกับความเจ็บป่วยทางจิตเป็นปัญหาที่ละเอียดอ่อน ถ้าไม่มีการแก้ไขปัญหาที่ตรงจุด ก็จะทำให้เกิดปัญหาขึ้นตามมาเรื่อยๆ

⁸⁵ ดวงตา ไกรภัสสรพงษ์, "พระราชบัญญัติสุขภาพจิต: กฎหมายคุ้มครองสิทธิของผู้มีความผิดปกติทางจิต," ใน นิติเวชศาสตร์และกฎหมายการแพทย์, หน้า 133-135.

⁸⁶ มาตรา 65 “ผู้ใดกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น

แต่ถ้าผู้กระทำความผิดยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้”

อย่างไรก็ตาม แม้ในปัจจุบันจะมีกฎหมายบัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลย แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้จำเลยที่มีความผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริตได้รับการคุ้มครองตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่สำคัญเพราะนอกจากจะเป็นประโยชน์โดยตรงกับจำเลยแล้ว บทบัญญัตินี้ จะช่วยในการคุ้มครองความปลอดภัยของสังคมโดยเป็นการป้องกันการก่ออาชญากรรมที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตจากบุคคลที่วิกลจริตด้วย

ในหัวข้อต่อจากนี้ จะเป็นหัวข้อสุดท้ายของบทนี้ ผู้เขียนจะกล่าวสรุปถึงความสัมพันธ์ระหว่างนิติจิตเวชศาสตร์และหลักความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิด ในขณะที่วิกลจริตว่ามีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกันอย่างไร เพื่อให้ผู้อ่านได้มองเห็นภาพรวมทั้งหมดของเนื้อหาในบทที่สอง ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องควรจะทำความเข้าใจและนำไปปรับใช้กับบทบัญญัติของกฎหมาย โดยในส่วนของรายละเอียดของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะที่วิกลจริตนั้น ผู้เขียนจะกล่าวและอธิบายในบทต่อไป

2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างนิติจิตเวชศาสตร์กับความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า นิติจิตเวชศาสตร์เป็นการรวมกันระหว่างศาสตร์ทางจิตเวชศาสตร์และศาสตร์ทางกฎหมาย และการจะวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต โดยเฉพาะในกรณีที่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นในขณะที่บุคคลดังกล่าวมีอาการวิกลจริตนั้น แม้ว่าการพิพากษาในคดีอาญา ศาลจะต้องตีความตามตัวบทบัญญัติของกฎหมายโดยเคร่งครัดก็ตาม แต่ศาลก็ควรจะต้องพิจารณาให้ลึกซึ้งยิ่งกว่านั้น โดยพิจารณาถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีส่วนในการทำให้ผู้นั้นก่ออาชญากรรมขึ้นโดยเฉพาะปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพจิตใจของผู้กระทำความผิดด้วยว่า มีเบื้องหลังในการกระทำความผิดอย่างไร มีมูลเหตุจูงใจอย่างไรบ้างถึงได้กระทำความผิด⁸⁷ ซึ่งจากการศึกษาทั้งแนวคิดทางอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา หลักความรับผิดชอบทางอาญาของทั้งระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และซีวิลลอว์จะพบว่า บุคคลที่กระทำความผิดในขณะที่มีอาการเจ็บป่วยทางจิตหรือวิกลจริตนั้น บุคคลเหล่านี้จะมีความผิดปกติในระบบความคิดจนทำให้ความสามารถในการตัดสินใจบกพร่องและไม่สามารถที่จะตระหนักได้ว่า การกระทำดังกล่าวเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำและผิดต่อกฎหมาย บุคคลเหล่านี้จึงควรได้รับการบำบัดรักษามากกว่าการได้รับโทษจำคุกแต่เพียงอย่างเดียว เพราะโทษจำคุกเพียงอย่างเดียวไม่สามารถที่จะแก้ไขบุคคลเหล่านี้ได้ และเมื่อถึงวันที่พ้นโทษการปล่อยตัวบุคคลเหล่านี้กลับเข้าสู่สังคม บุคคลเหล่านี้ก็อาจจะกลับมากระทำความผิดซ้ำอีกเช่นเดิม ดังนั้น บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงควรคำนึงถึงการมุ่งฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้กระทำ

⁸⁷ นवलจันทร์ ทัศนชัยกุล, อาชญาวิทยาคลินิก, หน้า 12.

ความผิดมากกว่าการมุ่งลงโทษผู้กระทำความผิดแต่เพียงอย่างเดียว โดยบุคคลวิกลจริตก็ควรที่จะได้รับการบำบัดรักษาโดยวิธีการที่ถูกต้องตามหลักจิตเวชศาสตร์

สำหรับกระบวนการในการดำเนินคดีอาญากับบุคคลวิกลจริตก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ความรู้ทางนิติจิตเวชเข้ามาช่วยในการค้นหาความจริงและกำหนดใช้วิธีการดำเนินคดีที่มีความเหมาะสม เนื่องจากบุคคลทั่วไปอาจไม่เข้าใจถึงลักษณะอาการผิดปกติทางจิต ไม่ทราบถึงวิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสมในการปฏิบัติต่อบุคคลวิกลจริต จนอาจทำให้บุคคลวิกลจริตเหล่านั้นถูกละเลยและมีอาการทรุดหนักลง ส่วนการพิจารณาและวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริตนั้น ระดับหรือขนาดของความวิกลจริตที่มีอยู่ในขณะกระทำความผิดก็เป็นประเด็นสำคัญ เนื่องจากจะมีผลต่อการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญา บางกรณีกฎหมายไม่ถือว่าเป็นความผิด บางกรณีเป็นความผิดแต่กฎหมายยกเว้นโทษหรือลดหย่อนโทษให้ แต่การที่ศาลจะสามารถวินิจฉัยถึงประเด็นดังกล่าวได้ ศาลจะต้องมีความรู้ความเข้าใจทางนิติจิตเวชศาสตร์ แต่เนื่องจากนิติจิตเวชศาสตร์เป็นศาสตร์เฉพาะทางที่มีความซับซ้อนและอยู่นอกเหนือความรู้ความเข้าใจของบุคคลธรรมดาทั่วไป ความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะมาช่วยศาลในการพิจารณาวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริตให้เป็นไปอย่างยุติธรรมและถูกต้อง รวมไปถึงการกำหนดใช้มาตรการหรือกำหนดบทลงโทษที่มีความเหมาะสมกับตัวบุคคลวิกลจริตแต่ละรายอย่างแท้จริง

ทั้งนี้ อาจกล่าวสรุปได้ว่า นิติจิตเวชศาสตร์จะเข้ามาช่วยกระบวนการยุติธรรมในการดำเนินคดีอาญาและพิจารณาวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต ช่วยศาลในการใช้ดุลยพินิจกำหนดมาตรการที่เหมาะสมกับตัวผู้กระทำความผิดที่วิกลจริต อีกทั้งยังเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้กระทำความผิด และยังเป็นการคุ้มครองป้องกันสังคมโดยรวมจากอันตรายที่อาจเกิดจากบุคคลดังกล่าวอีกด้วย สำหรับในบทต่อไป ผู้เขียนจะกล่าวอธิบายถึงบทบัญญัติกฎหมายของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญาและการพิจารณาความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต เพื่อให้ผู้อ่านมีความเข้าใจในบทบัญญัติของกฎหมายอย่างถูกต้อง

บทที่ 3

กฎหมายและคำพิพากษาของศาลไทยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ ของบุคคลวิกลจริต

จากที่ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางนิติจิตเวชศาสตร์กับแนวคิดของหลักความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริตในบทที่ 2 มาแล้ว ก็จะเห็นได้ว่าปัญหาทางจิตเวชเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและมีความซับซ้อน หากมีการกระทำความผิดอาญาในขณะที่ผู้กระทำนั้นวิกลจริต แม้จะมีแนวคิดทางกฎหมายที่ไม่ลงโทษหรือลดโทษให้กับผู้นั้นอันเนื่องมาจากความผิดปกติทางจิต แต่ในการจะพิจารณาถึงเหตุที่ไม่ลงโทษหรือลดโทษตามแนวคิดของกฎหมายดังกล่าว หากผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องมีแต่ความรู้ทางกฎหมายโดยไม่มีความเข้าใจในศาสตร์ทางจิตเวชแล้ว ก็ไม่อาจที่จะพิจารณากรณีดังกล่าวได้อย่างถูกต้อง ซึ่งนอกจากจะส่งผลให้ผู้กระทำความผิดเหล่านั้นไม่ได้รับการคุ้มครองจากแนวคิดดังกล่าวแล้ว เมื่อต่อมาบุคคลเหล่านั้นพ้นโทษและกลับเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ก็อาจจะก่อให้เกิดอันตรายขึ้นซ้ำอีก สังคมก็จะไม่ปลอดภัย จึงต้องมีการนำเอาความรู้ทางด้านจิตเวชเข้ามาใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา หรือที่เรียกว่า นิติจิตเวชศาสตร์ ซึ่งจะมีส่วนในการช่วยค้นหาความจริงในคดีอาญาและช่วยกำหนดใช้มาตรการทางอาญาที่เหมาะสมกับผู้กระทำความผิดแต่ละรายต่อไป

ในบทที่ 3 นี้ ผู้เขียนจะศึกษาถึงกฎหมายและกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีและพิจารณาคดีอาญาของผู้ที่กระทำความผิดในขณะที่ตนวิกลจริต โดยจะเริ่มจากการศึกษากฎหมายในลำดับสูงสุด ซึ่งก็คือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ในส่วนของบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาและสิทธิของบุคคลวิกลจริต เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบถึงสิทธิที่บุคคลเหล่านี้ได้รับความคุ้มครองจากรัฐธรรมนูญ จากนั้นจะศึกษากฎหมายอาญาสารบัญญัติตามประมวลกฎหมายอาญาของไทย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริตและวิธีการเพื่อความปลอดภัย เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงหลักเกณฑ์ที่ศาลใช้ในการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาและการกำหนดใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัย และเมื่อผู้อ่านได้มีความเข้าใจในเนื้อหาของหลักเกณฑ์ที่ศาลใช้ในการวินิจฉัยคดีแล้ว ผู้เขียนก็จะศึกษาต่อไปในส่วนของกฎหมายอาญาวิธีสบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินคดีอาญา โดยผู้เขียนจะทำการศึกษาตามลำดับของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมที่เข้ามาเกี่ยวข้องในคดี ตั้งแต่ชั้นสอบสวนของพนักงานสอบสวน ชั้นการตรวจสอบและสั่งคดีของพนักงานอัยการ ชั้นพิจารณาและวินิจฉัยคดีของศาล ไปจนถึงชั้นการบังคับคดีทางอาญาของราชทัณฑ์ ทั้งนี้ ผู้เขียนจะทำการศึกษาโดยมุ่งเน้น

เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นความรับผิดชอบในทางอาญาของผู้ที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริตว่าในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินคดีอาญานั้น ความวิกลจริตมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างไร เพื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงความสำคัญของข้อเท็จจริงบางอย่างเกี่ยวกับผู้กระทำความผิดที่อาจมีผลต่อการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญา จากนั้น ในลำดับต่อมาจะเป็นการศึกษาถึงพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ซึ่งเป็นกฎหมายสุขภาพจิตฉบับแรกของไทยที่ให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยจิตเวชให้ได้รับการบำบัดรักษาด้วยวิธีการทางจิตเวช โดยผู้เขียนจะทำการศึกษาตั้งแต่เฉพาะบทบัญญัติในส่วนที่ผู้ป่วยจิตเวชเข้ามาเกี่ยวข้องในคดีอาญา และในหัวข้อสุดท้ายของบทนี้ จะเป็นการศึกษาตัวอย่างของคำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวข้องกับการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นถึงแนวทางของศาลในการบังคับใช้และตีความบทบัญญัติของกฎหมายว่ามีแนวทางในการตัดสินคดีอย่างไร มีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการตัดสินคดี

3.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

ในทางศักดิ์หรือลำดับชั้นของกฎหมายแล้ว รัฐธรรมนูญมีสถานะเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐ จึงส่งผลให้กฎหมายอื่นใดในรัฐจะขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญไม่ได้ การที่รัฐจะออกกฎหมายใดๆ จึงจะต้องอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ และในรัฐธรรมนูญก็จะมีข้อกำหนดให้สิ่งใดเป็นสิทธิของประชาชน เพื่อเป็นการรับรองและคุ้มครองประโยชน์ของประชาชน โดยที่รัฐมีหน้าที่ในการทำให้ประชาชนในรัฐได้รับความคุ้มครองตามสิทธินั้น¹ สำหรับในหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึงเฉพาะบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริตและสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยจะกล่าวถึงบทบัญญัติทั้งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 เนื่องจากรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิดังกล่าวอยู่ในมาตรา 4 เพียงมาตราเดียว ซึ่งมาตรา 4 บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาค บรรดาที่ชนชาวไทยเคยได้รับการคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยมีอยู่แล้ว ย่อมได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญนี้” ผู้เขียนจึงต้องยกบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งเป็นฉบับก่อนมากล่าวอธิบายไว้ด้วย

¹ มานิตย์ จุมปา, คำอธิบาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ.2550) เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555), หน้า 1 และหน้า 111.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีบทบัญญัติที่คุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคลทุกคน ซึ่งเป็นประชาชนชาวไทย ไม่ว่าจะเป็นเหล่ากำเนิด เพศหรือศาสนาใด ก็จะได้รับคุ้มครองอย่างเสมอกัน² และการใช้อำนาจอย่างใดๆ โดยองค์กรของรัฐทุกองค์กรจะต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนสิทธิเสรีภาพของบุคคลด้วย³ ดังนั้น บุคคลแต่ละคนจึงย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิเสรีภาพของตนได้ ตราบเท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น และหากบุคคลใดถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญฉบับนี้รับรอง ก็สามารถใช้อำนาจทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้ โดยที่รัฐก็ต้องส่งเสริม สนับสนุนและให้ความช่วยเหลือในการใช้สิทธิดังกล่าว⁴

ในทางกฎหมายนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีบทบัญญัติที่รับรองว่าบุคคลแต่ละคนย่อมเสมอภาคกันและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติไม่ว่าบุคคลแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันอย่างไร ในเรื่องอายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม เป็นต้น แต่การที่รัฐกำหนดมาตรการใดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลแต่ละคนสามารถใช้สิทธิเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่นนั้น ไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติ⁵ ซึ่งความเสมอภาคในที่นี้

² มาตรา 4 “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง”

มาตรา 5 “ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิด เพศ หรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน”

³ มาตรา 26 “การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

มาตรา 27 “สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยายหรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง”

⁴ มาตรา 28 “บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

บุคคลย่อมสามารถใช้สิทธิทางศาลเพื่อบังคับให้รัฐต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติในหมวดนี้ได้โดยตรง หากการใช้สิทธิและเสรีภาพในเรื่องใดมีกฎหมายบัญญัติรายละเอียดแห่งการใช้สิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้แล้ว ให้การใช้สิทธิและเสรีภาพในเรื่องนั้นเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการส่งเสริม สนับสนุน และช่วยเหลือจากรัฐ ในการใช้สิทธิตามความในหมวดนี้”

⁵ มาตรา 30 “ บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้

มิได้หมายความว่าความเสมอภาคในฐานะความเป็นอยู่ของบุคคล แต่หมายถึงความเสมอภาคเท่าเทียมกันในทางกฎหมายไม่ว่าแต่ละคนจะมีสภาพหรือสถานะอย่างไร เมื่อนุชย์เราทุกคนไม่สามารถเลือกเกิดได้ แต่หากเกิดมาภายใต้รัฐธรรมนูญไทยแล้ว ทุกคนย่อมมีความเสมอภาคกัน โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ เช่น กรณีที่มีข้อเท็จจริงเหมือนกันต้องได้รับการปฏิบัติที่เหมือนกัน ส่วนกรณีที่มีข้อเท็จจริงต่างกันก็ย่อมต้องได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกัน⁶ นอกจากนี้ ในกรณีที่บุคคลใดเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมแล้ว ก็มีบทบัญญัติที่คุ้มครองถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ดังนี้ (1) สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง (2) สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณา ซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้นพื้นฐานเรื่องการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ การได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะ และการได้รับทราบเหตุผลประกอบคำวินิจฉัย คำพิพากษาหรือคำสั่ง (3) บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม (4) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง (5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ (6) เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม และย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ (7) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว (8) ในคดีแพ่ง บุคคลมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐ⁷ และยิ่งไปกว่านั้น รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา⁸ ว่าจะต้องได้รับการสันนิษฐาน

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”

⁶ มานิตย์ จุมปา, คำอธิบาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ.2550) เล่ม 1, หน้า 153-154.

⁷ มาตรา 40

⁸ มานิตย์ จุมปา, คำอธิบาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ.2550) เล่ม 1, หน้า 229.

ไว้ก่อนว่า เป็นผู้บริสุทธิ์ トラบไตที่ยังไม่มีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดแล้ว เจ้าหน้าที่ของรัฐจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้⁹

สำหรับสิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ก็มีบทบัญญัติที่รับรองและคุ้มครองว่าบุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่เหมาะสมและได้มาตรฐาน หากเป็นผู้ยากไร้ก็มีสิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ทั้งนี้ การบริการสาธารณสุขของรัฐจะต้องเป็นไปอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ¹⁰ และในส่วนของสวัสดิการของรัฐบุคคลซึ่งพิการหรือทุพพลภาพ มีสิทธิเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสวัสดิการ สิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะ และได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ ซึ่งรวมถึงสิทธิของบุคคลวิกลจริตด้วยเช่นเดียวกัน¹¹

ดังนั้น หากเป็นกรณีของบุคคลวิกลจริต ซึ่งก็อยู่ในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่งและก็เป็นพลเมืองของรัฐเช่นเดียวกัน จึงมีสิทธิเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองขั้นพื้นฐานต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนี้เช่นเดียวกับบุคคลปกติธรรมดาภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ กฎหมายฉบับใดจึงจะขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญไม่ได้ ดังนั้น การที่ในกฎหมายลำดับรองบางฉบับมีบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองแก่บุคคลวิกลจริตเป็นพิเศษนอกเหนือไปจากสิทธิเสรีภาพและความคุ้มครองขั้นพื้นฐานข้างต้น ก็เนื่องมาจากการที่บุคคลวิกลจริตเป็นบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจอันส่งผลให้ด้อยความสามารถว่าบุคคลปกติธรรมดาทั่วไปดังที่เคยกล่าวมาแล้วในบทที่สอง จึงต้องมีการสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือเพื่อให้บุคคลวิกลจริตดังกล่าวได้รับความยุติธรรมและสามารถใช้สิทธิได้เท่าเทียมกับบุคคลปกติธรรมดานั่นเอง เช่น บทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ที่ให้ยกเหตุแห่งความวิกลจริตมาเป็นเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษหรือบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ที่คุ้มครองว่าในการดำเนินคดี

⁹ มาตรา 39 “บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้

ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด

ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”

¹⁰ มาตรา 51 “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่เหมาะสมและได้มาตรฐาน และผู้ยากไร้มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการบริการสาธารณสุขจากรัฐซึ่งต้องเป็นไปอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตรายจากรัฐอย่างเหมาะสมโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายและทันต่อเหตุการณ์”

¹¹ มาตรา 54 “บุคคลซึ่งพิการหรือทุพพลภาพ มีสิทธิเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสวัสดิการ สิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะ และความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ

บุคคลวิกลจริตย่อมได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ”

อาญาผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องมีความสามารถในการต่อสู้คดี หรือตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ที่มุ่งคุ้มครองในแง่ของการบำบัดรักษาบุคคลวิกลจริต เป็นต้น ซึ่งรายละเอียดของกฎหมายลำดับรองที่เกี่ยวข้องกับบุคคลวิกลจริต ผู้เขียนจะกล่าวอธิบายในหัวข้อต่อไป

3.2 ประมวลกฎหมายอาญา

สำหรับหัวข้อนี้ จะเป็นการกล่าวในส่วนของกฎหมายอาญาสารบัญญัติตามที่บัญญัติ อยู่ในประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งถือได้ว่าเป็นกฎหมายอาญาหลักของประเทศที่ได้บัญญัติถึงเนื้อหาของกฎหมายในเรื่องของการใช้กฎหมายอาญา โทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย ความรับผิดชอบในทางอาญา รวมถึงตลอดไปจนถึงองค์ประกอบของความผิดฐานต่างๆ โดยผู้เขียนจะอธิบายถึงหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญา ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์พื้นฐาน โดยเฉพาะในกรณีความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต และบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับวิธีการเพื่อความปลอดภัยสำหรับบุคคลวิกลจริต เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงหลักเกณฑ์พื้นฐานในการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญา ตามบทบัญญัติของกฎหมายว่าจะต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบใดบ้างและในกรณีที่กฎหมายยกเว้นโทษหรือลดโทษให้กับบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริตจะมีหลักในการพิจารณาอย่างไร

3.2.1 โครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญา

เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น การพิจารณาว่าการกระทำดังกล่าวจะเป็นความผิดทางอาญาอันผู้กระทำจะต้องรับโทษทางอาญาหรือไม่ ก็จะต้องมาพิจารณาถึงองค์ประกอบความรับผิดชอบทางอาญาหรือโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญา ทั้งนี้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่สองว่า ระบบกฎหมายในโลกแบ่งออกเป็นสองระบบหลักๆ คือ ระบบคอมมอนลอว์และระบบซีวิลลอว์ ซึ่งทั้งสองระบบต่างก็มีโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญาที่แตกต่างกัน โดยประเทศไทยนั้นได้เลือกที่จะจัดทำประมวลกฎหมายอาญาตามแบบอย่างจากกฎหมายของประเทศในภาคพื้นยุโรป¹² ดังนั้น แนวความคิดในเรื่องของโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญาของไทยจึงเป็นไปตามโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญาของประเทศในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ซึ่งแบ่งโครงสร้างความรับผิดชอบออกเป็นสามส่วน คือ การกระทำที่ครบองค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัติ ความผิดกฎหมายและความชั่ว

อย่างไรก็ตาม นักนิติศาสตร์ไทยบางท่าน เช่น ศาสตราจารย์พิเศษดร.เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์ ได้อธิบายโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญาของไทยว่าประกอบด้วยสามส่วน คือ การกระทำครบองค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัติ การกระทำนั้นไม่มีกฎหมายยกเว้นความผิดและ

¹² แสง บุญเฉลิมวิภาส, หลักกฎหมายอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2551), หน้า 41.

การกระทำนั้นไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษ¹³ โดยในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ และเป็นการอธิบายที่สอดคล้องกับตัวบทในประมวลกฎหมายอาญาของไทย ผู้เขียนจะขอกล่าวอธิบายตามโครงสร้างความรับผิดทางอาญาตามที่ ศาสตราจารย์พิเศษดร.เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์ ได้อธิบายไว้ ดังนี้

1) การกระทำครบองค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัติ

ในการพิจารณาว่ามีการกระทำที่ครบองค์ประกอบตามที่กฎหมายบัญญัติหรือไม่ แบ่งการพิจารณาออกเป็นลำดับ ดังนี้

1.1) มีการกระทำ เนื่องจากตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 บัญญัติไว้ว่า “บุคคลจะต้องรับผิดทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำ...”

การกระทำ หมายความว่า การเคลื่อนไหวร่างกายหรือการไม่เคลื่อนไหวร่างกาย โดยรู้สำนึกหรือโดยอยู่ภายใต้การบังคับของจิตใจหรือโดยสมองสั่งการ ซึ่งอธิบายเป็นกระบวนการได้ดังนี้ คือ มีความคิดที่จะกระทำ มีการตกลงใจที่จะกระทำตามที่คิดไว้ และได้กระทำไปตามที่ตกลงใจอันสืบเนื่องมาจากความคิด¹⁴

หากการเคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายนั้น ไม่ได้เป็นผลมาจากการตกลงใจอันสืบเนื่องมาจากความคิด หรือในขณะที่ร่างกายไม่อยู่ภายใต้การบังคับของจิตใจ หรือเนื่องมาจากการแทรกแซงของบุคคลอื่นหรือสิ่งอื่นที่อยู่นอกเหนืออำนาจของผู้นั้น ทั้งนี้ โดยอำนาจภายนอกสมบูรณ์ถึงขนาดที่ทำให้ผู้หนึ่งไม่มีโอกาสเลือก กรณีต่างๆ เหล่านี้ก็ไม่ถือว่าเป็นการเคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดย “รู้สำนึก” หรือ “อยู่ภายใต้บังคับของจิตใจ” เท่ากับไม่มี “การกระทำ” ของผู้หนึ่งตามความหมายของมาตรา 59 บุคคลนั้นก็ต้องรับผิดในทางอาญา เช่น การเคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายของเด็กทารกไร้เดียงสา คนวิกลจริตหรือคนเมาสุราถึงขนาดไม่รู้สภาพหรือสาระสำคัญในการกระทำของตน คนละเมอ คนเป็นลมบ้าหมู ผู้ที่ร่างกายกระตุกโดยไม่รู้ตัว ผู้ที่ถูกผลักหรือถูกชนหรือถูกจับมือให้กระทำขณะเพลอ ผู้ที่ถูกสะกดจิต ผู้ที่ร่างกายเคลื่อนไหวเพราะแรงธรรมชาติ เป็นต้น¹⁵

1.2) การกระทำนั้น ครบองค์ประกอบภายนอกของความผิดในเรื่องนั้นๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติ โดยองค์ประกอบภายนอกคือ สิ่งที่สามารถมองเห็นหรือสัมผัสได้ แบ่งออกเป็น

¹³ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพมหานคร: หจก.จิรัชการพิมพ์, 2549), หน้า 81.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 91; อุททิศ แสนโกศิก, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 55.

¹⁵ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 91-93; อุททิศ แสนโกศิก, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 55.

3 ส่วน คือ ผู้กระทำ การกระทำ และวัตถุแห่งการกระทำ เช่น ความผิดฐานฆ่าผู้อื่น ก็ต้องมีผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้กระทำ มีการฆ่าเป็นการกระทำ และมีผู้อื่นเป็นวัตถุแห่งการกระทำ เป็นต้น¹⁶

ในส่วนการกระทำของผู้กระทำนั้น จะต้องถึงขั้นที่มีกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดโดยหลักแล้ว ก็คือต้องถึงขั้น “ลงมือ” กระทำผิดแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีมีกฎหมายบัญญัติไว้ให้ต้องรับผิดในทางอาญา แม้การกระทำนั้นจะยังไม่ถึงขั้นลงมือกระทำผิดก็ตาม¹⁷ เช่น การเตรียมวางเพลิงเผาทรัพย์ตามมาตรา 219¹⁸ เป็นต้น

หากขาดองค์ประกอบภายนอกส่วนใดส่วนหนึ่งไป ในทางกฎหมายถือว่า ผู้กระทำไม่มีความผิด ซึ่งในการพิจารณาว่าครบองค์ประกอบภายนอกหรือไม่ จะพิจารณาจากความเป็นจริง ไม่ใช่พิจารณาตามความเข้าใจของผู้กระทำ ดังนั้น เมื่อความเป็นจริงองค์ประกอบภายนอกขาดไป แม้ผู้กระทำจะมีความเข้าใจว่าองค์ประกอบภายนอกครบ ก็ต้องถือตามความเป็นจริง ผู้กระทำจึงไม่มีความผิดฐานนั้นๆ¹⁹

1.3) การกระทำนั้น ครบองค์ประกอบภายในของความผิดในเรื่องนั้นๆ โดยองค์ประกอบภายในคือ สิ่งที่อยู่ภายในจิตใจของผู้กระทำ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นหรือสัมผัสได้²⁰ ซึ่งตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคแรก²¹ บัญญัติถึงองค์ประกอบภายในของความผิดอาญาว่า ผู้กระทำต้องมีเจตนาในการกระทำความผิด เว้นแต่ผู้กระทำได้กระทำโดยประมาทในกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติไว้ให้ต้องรับผิดเมื่อได้กระทำโดยประมาท หรือ ผู้กระทำอาจต้องรับผิดในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดแม้ผู้กระทำไม่มีเจตนาและไม่ประมาท

ในส่วนของเจตนา นั้น อาจแยกพิจารณาออกเป็น 2 กรณี²² คือ เจตนาตามความเป็นจริง ซึ่งหมายถึงเจตนาประสงค์ต่อผล กับ เจตนาเล็งเห็นผล ทั้งนี้ โดยผู้กระทำจะต้องรู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสองและวรรคสาม²³ และอีกกรณี คือ เจตนาโดยผลของกฎหมายซึ่งหมายความถึง กรณีที่ผู้กระทำมิได้มีเจตนา

¹⁶ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์, คำอธิบาย กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 121.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 137-138.

¹⁸ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 219 “ผู้ใดเตรียมเพื่อกระทำความผิดดังกล่าวในมาตรา 217 หรือมาตรา 218 ต้องระวางโทษเช่นเดียวกับพยายามกระทำความผิดนั้นๆ”

¹⁹ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์, คำอธิบาย กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 139-140.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 141.

²¹ มาตรา 59 วรรคแรก “บุคคลจะต้องรับผิดทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่จะได้กระทำโดยประมาทในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดเมื่อได้กระทำโดยประมาทหรือเว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยแจ้งชัดให้ต้องรับผิดแม้ได้กระทำโดยไม่มีเจตนา”

²² เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์, คำอธิบาย กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 142.

²³ มาตรา 59 วรรคสองและวรรคสาม “กระทำโดยเจตนา ได้แก่การกระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำและในขณะที่เดียวกันผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือย่อมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น

ประสงค์ต่อผลและมีได้มีเจตนาเล็งเห็นผลแก่บุคคลซึ่งได้รับผลร้ายจากการกระทำนั้น แต่กฎหมายให้ถือว่าผู้กระทำได้กระทำโดยเจตนาแก่บุคคลซึ่งได้รับผลร้ายนั้น²⁴ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 60²⁵

1.4) ผลของการกระทำสัมพันธ์กับการกระทำตามหลักเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลของการกระทำ โดยในความผิดซึ่งต้องการผลนั้น ต้องพิจารณาด้วยว่าผลที่เกิดขึ้นนั้นมีความสัมพันธ์กับการกระทำหรือไม่ ถ้าการกระทำนั้นไม่ทำให้เกิดผลขึ้นหรือผลที่เกิดขึ้นเป็นผลจากเหตุอื่นซึ่งมิได้เกิดขึ้นเนื่องจากการกระทำนั้น ก็อาจเป็นเพียงการพยายามกระทำความผิดเท่านั้น²⁶ ส่วนความผิดอาญาประเภทที่ไม่ต้องการผล คือ ผลของการกระทำไม่เป็นองค์ประกอบทางการกระทำของความผิดนั้น ดังนั้น ไม่ว่าการกระทำนั้นจะก่อให้เกิดผลตามที่ผู้กระทำตั้งใจหรือไม่ ผู้กระทำก็มีความรับผิดชอบทางอาญาเท่ากัน ความผิดอาญาประเภทที่ไม่ต้องการผลจึงไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล²⁷

2) การกระทำนั้นไม่มีกฎหมายยกเว้นความผิด²⁸ การพิจารณาโครงสร้างในส่วนนี้เป็นการพิจารณาว่าการกระทำที่ครบองค์ประกอบความผิดในโครงสร้างส่วนแรกนั้น มีกฎหมายให้อำนาจผู้กระทำที่จะกระทำได้หรือไม่ หากมีกฎหมายให้อำนาจผู้กระทำไว้ การกระทำของผู้กระทำย่อมไม่เป็นความผิด ผู้กระทำก็จะไม่มีผลในทางอาญา โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงโครงสร้างความผิดทางอาญาในส่วนต่อไป เช่น การกระทำเพื่อป้องกัน (มาตรา 68²⁹) การยินยอมให้กระทำในความผิดบางประเภท³⁰ เป็นต้น

ถ้าผู้กระทำมิได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด จะถือว่าผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้นมิได้”

²⁴ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 238.

²⁵ มาตรา 60 “ผู้ใดเจตนาที่จะกระทำต่อบุคคลหนึ่ง แต่ผลของการกระทำเกิดแก่อีกบุคคลหนึ่งโดยพลาดไป ให้ถือว่าผู้นั้นกระทำโดยเจตนาแก่บุคคลซึ่งได้รับผลร้ายจากการกระทำนั้น แต่ในกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้ลงโทษหนักขึ้น เพราะฐานะของบุคคลหรือเพราะความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำกับบุคคลที่ได้รับผลร้าย มิให้นำกฎหมายนั้นมาใช้บังคับเพื่อลงโทษผู้กระทำให้หนักขึ้น”

²⁶ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 300.

²⁷ อุททิศ แสนโกศิก, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 59-60.

²⁸ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 83.

²⁹ มาตรา 68 “ผู้ใดจำต้องกระทำการใดเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือของผู้อื่นให้พ้นอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมายและเป็นอันตรายที่ใกล้จะถึง ถ้าได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ การกระทำนั้นเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ผู้นั้นไม่มีความผิด”

³⁰ หลักความยินยอมยกเว้นความผิดนี้ แม้ไม่มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาของไทยโดยตรง แต่ศาลฎีกาได้เคยวางหลักเป็นบรรทัดฐานไว้ในฎีกาที่ 1403/2508 ดังนี้ “มีหลักทั่วไปเป็นเหตุยกเว้นความผิดอาญาอยู่ว่า ความยินยอมอันบริสุทธิ์ของผู้เสียหายให้ผู้ใดกระทำการที่กฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิดนั้น ถ้าความยินยอมนั้นไม่ขัดต่อความสำนึกในศีลธรรมอันดี และมีอยู่จนถึงขณะกระทำการอันกฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิดนั้นแล้ว ความยินยอมนั้นเป็นข้อยกเว้นมิให้การกระทำนั้นเป็นความผิดขึ้นได้”

ถ้าหากว่าการกระทำนั้นไม่มีกฎหมายให้อำนาจผู้กระทำไว้ การกระทำนั้นย่อมเป็นความผิด แต่ผู้กระทำนั้นจะต้องรับโทษทางอาญาหรือไม่ จะต้องมาพิจารณาต่อไปในโครงสร้างส่วนที่สาม

3) การกระทำนั้นไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษ การพิจารณาในโครงสร้างส่วนสุดท้ายเป็นการพิจารณาต่อจากโครงสร้างส่วนที่สอง เมื่อการกระทำดังกล่าวไม่มีกฎหมายให้อำนาจผู้กระทำไว้แล้ว ผู้กระทำจะต้องรับโทษทางอาญาหรือไม่ ถ้าหากไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษ ผู้กระทำก็ต้องรับโทษทางอาญา แต่หากมีกฎหมายบัญญัติยกเว้นโทษไว้ การกระทำนั้นยังคงเป็นความผิดตามกฎหมายอาญา เพียงแต่ผู้กระทำจะไม่ต้องถูกลงโทษ ซึ่งกฎหมายจะกำหนดเงื่อนไขไว้ว่า มีเหตุใดบ้างที่กฎหมายยกเว้นโทษให้³¹ เช่น การกระทำความผิดของคนวิกลจริต (มาตรา 65 วรรคแรก) การกระทำความผิดของผู้มีเมมา (มาตรา 66³²) การกระทำโดยจำเป็น (มาตรา 67³³) เป็นต้น

ดังนั้น จึงกล่าวสรุปได้ว่า การพิจารณาว่าการกระทำใด ผู้กระทำจะต้องรับผิดทางอาญาหรือไม่ จะต้องพิจารณาตามลำดับของโครงสร้างความรับผิดทางอาญาที่ละลำดับดังกล่าวมาข้างต้น เมื่อมีการกระทำที่ครบองค์ประกอบตามที่กฎหมายบัญญัติให้เป็นความผิดแล้ว ก็จะต้องมาพิจารณาต่อว่า การกระทำนั้นมีความผิดหรือให้อำนาจผู้กระทำไว้หรือไม่ ถ้าไม่มีกฎหมายยกเว้นความผิดให้การกระทำนั้นแล้ว ก็มาพิจารณาในส่วนสุดท้ายว่า การกระทำนั้นมีความผิดยกเว้นโทษหรือไม่ หากไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษ บุคคลนั้นจะต้องรับผิดทางอาญา แต่ถ้าหากว่าพิจารณาแล้วไม่เป็นไปตามโครงสร้างส่วนใด ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงโครงสร้างในส่วนถัดไปอีก

นอกจากนี้ เมื่อบุคคลนั้นจะต้องรับผิดทางอาญาตามโครงสร้างความรับผิดแล้ว หากมีเหตุบางประการตามที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ให้ศาลมีอำนาจใช้ดุลยพินิจลดโทษ ศาลก็อาจลดโทษจำเลยน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้ ซึ่งเหตุผลโทษนี้เป็น

³¹ เกียรติจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบาย กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 86.

³² มาตรา 66 “ความมีเมมาเพราะเสพยาหรือสิ่งเมาอย่างอื่นจะยกขึ้นเป็นข้อแก้ตัวตามมาตรา 65 ไม่ได้ เว้นแต่ความมีเมมานั้นจะเกิดโดยผู้เสพยาไม่รู้ว่าสิ่งนั้นจะทำให้มีเมมา หรือได้เสพยาโดยถูกขืนใจให้เสพยา และได้กระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ ผู้กระทำความผิดจึงจะได้รับการยกเว้นโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ถ้าผู้นั้นยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ศาลจะลดโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้”

³³ มาตรา 67 “ผู้ใดกระทำความผิดด้วยความจำเป็น

(1) เพราะอยู่ในที่บังคับ หรือภายใต้อำนาจซึ่งไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือขัดขืนได้ หรือ

(2) เพราะเพื่อให้ตนเองหรือผู้อื่นพ้นจากภยันตรายที่ใกล้จะถึง และไม่สามารถหลีกเลี่ยงให้พ้นโดยวิธีอื่นได้ เมื่อภยันตรายนั้นตนมิได้ก่อให้เกิดขึ้นเพราะความผิดของตน

ถ้าการกระทำนั้นเป็นการเกินสมควรแต่เหตุแล้ว ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ”

กรณีที่อยู่นอกโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญา โดยเหตุผลโทษตามกฎหมาย³⁴ เช่น ความไม่รู้กฎหมาย (มาตรา 64³⁵) คนวิกลจริตที่ยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง (มาตรา 65 วรรคสอง) คนมีนเมาซึ่งยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง (มาตรา 66) บันดาลโทษ (มาตรา 72³⁶) เหตุบรรเทาโทษ (มาตรา 78³⁷) เป็นต้น

เมื่อผู้อ่านได้เข้าใจหลักเกณฑ์ในการพิจารณาโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญาแล้วนั้น ในหัวข้อต่อไปผู้เขียนก็จะกล่าวถึงความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะที่วิกลจริต ซึ่งนอกจากจะต้องพิจารณาตามโครงสร้างความรับผิดชอบอาญาดังที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อนี้ ยังจะต้องพิจารณาถึงบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 เนื่องจากเหตุวิกลจริตดังกล่าวเป็นเหตุยกเว้นโทษเหตุหนึ่งที่ถูกกฎหมายได้บัญญัติไว้ตามโครงสร้างความรับผิดชอบอาญาในส่วนที่สาม

3.2.2 ความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่สองว่า บุคคลวิกลจริต เป็นบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิต มีความผิดปกติในระบบของความคิด อันอาจส่งผลกระทบต่อความสามารถในการคิดและตัดสินใจ บุคคลวิกลจริตจึงมีโอกาสเสี่ยงในการกระทำความผิดได้ง่าย เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น อันเนื่องมาจากความวิกลจริต บุคคลนั้นก็สมควรที่จะได้รับโทษเช่นเดียวกับบุคคลปกติทั่วไป เนื่องจากโทษไม่สามารถทำให้บุคคลเหล่านั้นสำนึกผิดได้ แต่บุคคลนั้นควรที่จะได้รับการบำบัดรักษา โดยในการพิจารณาความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต นอกจากที่จะต้องพิจารณาตามโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญาดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 3.2.1 ยังต้องพิจารณาประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65³⁸ ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่กฎหมายยกเว้นโทษหรือลดโทษให้แก่บุคคลวิกลจริตด้วย

³⁴ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์, คำอธิบาย กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 87-88, 474-475.

³⁵ มาตรา 64 “บุคคลจะแก้ตัวว่าไม่รู้กฎหมายเพื่อให้พ้นจากความรับผิดในทางอาญาไม่ได้ แต่ถ้าศาลเห็นว่า ตามสภาพและพฤติการณ์ ผู้กระทำความผิดอาจจะไม่รู้กฎหมายบัญญัติว่าการกระทำนั้นเป็นความผิด ศาลอาจอนุญาตให้แสดงพยานหลักฐานต่อศาล และถ้าศาลเชื่อว่าผู้กระทำไม่รู้กฎหมายบัญญัติไว้เช่นนั้น ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้”

³⁶ มาตรา 72 “ผู้ใดบันดาลโทษโดยถูกข่มเหงอย่างร้ายแรงด้วยเหตุอันไม่เป็นธรรม จึงกระทำความผิดต่อผู้ข่มเหงในขณะนั้น ศาลจะลงโทษผู้นั้นน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้”

³⁷ มาตรา 78 “เมื่อปรากฏว่ามีเหตุบรรเทาโทษ ไม่ว่าจะได้มีการเพิ่มหรือการลดโทษตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่นแล้วหรือไม่ ถ้าศาลเห็นสมควรจะลดโทษไม่เกินกึ่งหนึ่งของโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นก็ได้

เหตุบรรเทาโทษนั้น ได้แก่ ผู้กระทำความผิดเป็นผู้เอดเขลาเบาปัญญา ตกอยู่ในความทุกข์อย่างสาหัส มีคุณความดีมาแต่ก่อน รู้สึกความผิดและพยายามบรรเทาผลร้ายแห่งความผิดนั้น ลูกโทษต่อเจ้าพนักงานหรือให้ความรู้แก่ศาลอันเป็นผลประโยชน์แก่การพิจารณา หรือเหตุอื่นที่ศาลเห็นว่า มีลักษณะทำนองเดียวกัน”

³⁸ มาตรา 65 “ผู้ใดกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคแรก ได้วางหลักกฎหมายไว้ว่า

ผู้ใด กระทำความผิด	<p>ไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือ ไม่สามารถบังคับตนเองได้</p>	<p>จิตบกพร่อง เพราะมี โรคจิต จิตฟั่นเฟือน</p>
--------------------	--	---

ผลทางกฎหมาย

ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น

เพื่อความสะดวกในการอธิบายและเป็นการง่ายต่อการทำความเข้าใจ ผู้เขียนจะกล่าวอธิบายโดยเรียงลำดับตามถ้อยคำในตัวบทกฎหมาย ดังนี้

1. จากถ้อยคำที่บัญญัติขึ้นต้นในมาตรา 65 ที่ว่า “ผู้ใดกระทำความผิด...” แสดงให้เห็นว่า กรณีตามมาตรา 65 จะต้องมีการกระทำ ซึ่งหมายความถึง มีการเคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สำนึกก็คือ รู้ถึงสภาพและสาระสำคัญของการกระทำของตน หรือรู้ว่าตนเองกำลังทำอะไรอยู่ และได้กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด กล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ มีการกระทำที่ครบทั้งองค์ประกอบภายนอกและครบองค์ประกอบภายใน ในกรณีความผิดที่ต้องการผล ผลนั้นก็ต้องสัมพันธ์กับการกระทำ และการกระทำนั้นไม่มีกฎหมายยกเว้นความผิด ซึ่งก็คือเป็นกรณีที่ครบทั้งโครงสร้างในส่วนที่หนึ่งและโครงสร้างส่วนที่สอง³⁹ ตามหัวข้อที่ 3.2.1

ถ้าผู้นั้นกระทำไปโดยไม่รู้สภาพและสาระสำคัญของการกระทำ เช่น การตัดหัวคน ก็รู้สภาพว่าเป็นการตัดหัวคน แต่ไม่รู้สาระสำคัญของการกระทำ คือ ไม่รู้ว่าเป็นการทำให้ตาย ก็ถือว่าไม่รู้สภาพและสาระสำคัญของการกระทำ หรือเป็นการเคลื่อนไหวร่างกายโดยไม่มีการบังคับของจิตใจ เช่น การเคลื่อนไหวเนื่องจากอาการของโรคลมชักหรือลมบ้าหมู การละเมอ เป็นต้น กรณีต่างๆ เช่นนี้ ในทางทฤษฎีต้องถือว่า ไม่มีการกระทำโดยรู้สำนึกตามความหมายของมาตรา 59 วรรคสอง จึงไม่มีความผิดทางอาญา โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงเหตุยกเว้นความผิดหรือเหตุยกเว้นโทษเลย กรณีนี้ไม่ใช่กรณีของมาตรา 65 ที่เป็นเหตุยกเว้นโทษหรือเหตุผลโทษ⁴⁰

2. ถ้อยคำต่อมาที่บัญญัติว่า “...ในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้...” หมายถึง การกระทำความผิดดังกล่าวจะต้องเกิดขึ้นในขณะที่ผู้กระทำไม่สามารถ

แต่ถ้าผู้กระทำความผิดยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้”

³⁹ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบาย กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 448.

⁴⁰ จิตติ ดิงคภักดิ์, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 703-704.

รู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ ก็คือ ผู้กระทำได้ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ในขณะที่ลงมือกระทำความผิด⁴¹ ไม่ใช่ก่อนหรือหลังการกระทำความผิด

คำว่า “รู้ผิดชอบ” หมายถึง รู้ว่าการกระทำนั้นผิดหรือชอบด้วยศีลธรรม รู้ว่าการกระทำนั้นควรหรือไม่ควรทำ แต่มิได้หมายความว่าถึงกับต้องรู้ว่า การกระทำนั้นถูกหรือผิดกฎหมาย โดยในการพิจารณาความรู้ผิดชอบนั้น จะพิจารณาจากตัวผู้กระทำเองว่ามีความคิดอย่างไรต่อการที่ได้กระทำไปนั้น ส่วนการที่จะดูว่าตามความคิดเช่นนั้นของผู้กระทำเป็นผิดหรือชอบอย่างไร จะต้องถือตามระดับความคิดซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยบุคคลทั่วไปว่าเป็นสิ่งที่ผิดหรือไม่⁴² เช่น ชำคนตาย โดยไม่รู้ว่าการกระทำนั้นผิดศีลธรรม แต่คิดว่าการกระทำนั้นถูกต้อง เนื่องจากได้ยินเสียงสั่งจากเบื้องบนว่า หากฆ่าบุคคลนั้นแล้ว จะทำให้บ้านเมืองพ้นจากความวิบัติ ดังนี้ เป็นการกระทำที่ผู้กระทำไม่รู้ผิดชอบในการกระทำของตน คือ ไม่รู้ว่าสิ่งที่ได้กระทำลงไปในนั้นเป็นการผิดศีลธรรม แต่ในสายตาหรือความคิดของคนทั่วไปแล้ว ย่อมเป็นสิ่งที่ผิดทั้งศีลธรรมและกฎหมาย⁴³ เป็นต้น ดังนั้น “ไม่สามารถรู้ผิดชอบ” จึงหมายถึง การที่ผู้กระทำไม่สามารถที่จะแยกแยะได้ว่าสิ่งใดถูกหรือผิดตามศีลธรรม สิ่งใดควรทำหรือสิ่งใดไม่ควรทำ

“ไม่สามารถบังคับตนเองได้” หมายถึง ผู้กระทำไม่สามารถจะบังคับจิตใจให้ยับยั้งการกระทำนั้นได้⁴⁴ ไม่ว่าจะตัวผู้กระทำเองจะสามารถรู้ผิดชอบหรือไม่⁴⁵ แต่การไม่ยับยั้งหรือการไม่พยายามบังคับตนเอง เช่น การฆ่าคนในขณะที่มีอาการมึนเมาหรือช้ำคนเพราะความโลภนั้น ไม่ใช่เป็นการบังคับตนเองมิได้⁴⁶

3. ถ้อยคำที่ว่า “...เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน...” หมายถึง การที่ผู้กระทำไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้นั้น ต้องเกิดเนื่องมาจากจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน⁴⁷ เท่านั้น จึงจะเป็นกรณีตามมาตรา 65 ไม่ใช่เกิดจากเหตุอื่นนอกเหนือไปจากนี้ เช่น เพราะความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น⁴⁸

สำหรับความหมายของคำว่า “จิตบกพร่อง” “โรคจิต” และ “จิตฟั่นเฟือน” นั้น ในตัวบทบัญญัติทางกฎหมายไม่ได้มีการอธิบายไว้ นักวิชาการทางกฎหมายยังคงมีความเข้าใจที่

⁴¹ หยุด แสงอุทัย, กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 13 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516), หน้า 266.

⁴² จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 705.

⁴³ จิตติ เกษมศิริวัฒน์, “ปัญหากฎหมายเรื่อง “ความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต”, บทบัญญัติ: 146.

⁴⁴ จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 707.

⁴⁵ หยุด แสงอุทัย, กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป, หน้า 267.

⁴⁶ จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 709.

⁴⁷ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 451.

⁴⁸ จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 709.

ไม่ตรงกันนัก ทำให้การปรับใช้ในคดียังไม่มี ความชัดเจน และยิ่งไปกว่านั้นความเข้าใจระหว่าง นักกฎหมายและจิตแพทย์ก็ยังคงแตกต่างกันอยู่ เนื่องจากถ้อยคำเกี่ยวกับโรคที่บัญญัติไว้ในมาตรา 65 มีความแตกต่างกับการจำแนกโรคในทางจิตเวช⁴⁹ และแม้ว่าถ้อยคำดังกล่าวจะเกี่ยวข้องกับทาง การแพทย์ เพราะในส่วนของ การอธิบายความหมายของถ้อยคำทั้งสามคำข้างต้นจำเป็นต้อง ใช้ศาสตร์ทางการแพทย์เข้ามาช่วย แต่ก็ยังไม่มี การกำหนดกฎเกณฑ์ที่แน่นอนในการปรับใช้ถ้อยคำ ดังกล่าวตามกฎหมาย อนึ่ง ในกรณีที่มีปัญหาเกี่ยวข้องกันระหว่างเรื่องทางกฎหมายและเรื่องทาง การแพทย์ ในอดีตก็เคยมี ปัญหาที่ถกเถียงเกี่ยวกับการตายทางกฎหมายและการตายทางการแพทย์ โดยเคยมีการประชุมโต๊ะกลมร่วมกันระหว่างแพทย์และนักกฎหมายในปี พ.ศ. 2531 ได้ข้อสรุป ที่สำคัญว่า การชี้ขาดการตายเป็นปัญหาข้อเท็จจริงทางการแพทย์ แพทย์จึงเป็นผู้มีหน้าที่ใน การพิจารณาและตัดสินการตายของสมองตามเกณฑ์ทางวิชาชีพ และได้มีการสัมมนาทางวิชาการ อีกหลายครั้ง ซึ่งก็ได้ผลสรุปในทำนองเดียวกันว่า นักกฎหมายส่วนใหญ่เห็นด้วยว่าการตายเป็น ปัญหาข้อเท็จจริง การพิสูจน์ข้อเท็จจริงจึงต้องอาศัยประจักษ์พยานหรือพยานผู้เชี่ยวชาญ และ นักกฎหมายก็เห็นด้วยที่แพทยสภาควรมีหน้าที่ในการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีดำเนินการใน การวินิจฉัยสมองตาย เพราะแม้ข้อบังคับแพทยสภาจะได้มีการประกาศลงในราชกิจจานุเบกษา ก็เป็นเพียงระเบียบข้อบังคับที่มีผลผูกพันเฉพาะแพทย์ภายในองค์กร ไม่ได้ผูกพันผู้พิพากษา แต่อย่างน้อยก็ทำให้แพทย์ต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และเมื่อเกิดปัญหาผู้พิพากษาจะได้มีแนวทาง ในการพิจารณาคดี⁵⁰ จนในที่สุด ได้มีการออกประกาศแพทยสภาเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว โดย ฉบับล่าสุดคือ ประกาศแพทยสภาที่ 7/2554 เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการวินิจฉัยสมองตาย⁵¹ แต่อย่างไรก็ตาม สำหรับในส่วนของคำว่า “จิตบกพร่อง” “โรคจิต” “จิตฟั่นเฟือน” ตามประมวล กฎหมายอาญา มาตรา 65 นั้น ในทางการแพทย์เองก็ยังไม่ได้มีการกำหนดให้มีหลักเกณฑ์เกี่ยวกับ การวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับถ้อยคำทั้งสามคำดังกล่าว มีเพียงตามตำรากฎหมายต่างๆ ที่ได้อธิบาย ไว้ดังนี้

⁴⁹ แสง บุญเฉลิมวิภาส, "ผู้ป่วยจิตเวช: ความเข้าใจที่ต่างกันระหว่างนักกฎหมายกับจิตแพทย์," วารสารนิติศาสตร์: 164.

⁵⁰ ณัฐ ตันศรีสวัสดิ์ และธีรโชติ จงสกุล, "สมองตาย," วารสารนิติเวชศาสตร์ ปีที่ 3, ฉบับที่ 1 (2553): 54-57.

⁵¹ อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 21 (3) (ข) แห่งพระราชบัญญัติวิชาชีพเวชกรรม พ.ศ. 2525 ประกอบข้อ 3 ของข้อบังคับแพทยสภาว่าด้วยการรักษาจริยธรรมแห่งวิชาชีพเวชกรรม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2551 ให้แพทยสภากำหนดหลักเกณฑ์และ วิธีการวินิจฉัยสมองตายออกเป็นประกาศแพทยสภา ที่ประชุมคณะกรรมการแพทยสภา ครั้งที่ 10/2553 เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2553

	จิตติ ดิงศภักดิ์ ⁵²	หยุด แสงอุทัย ⁵³	อุททิศ แสนโกศิก ⁵⁴
จิตบกพร่อง	(Mentally Defective, Mental Deficiency, Feeble-mindedness) ได้แก่ผู้ที่สมองไม่เจริญเติบโต ตามวัยหรือบกพร่องมาตั้งแต่กำเนิด ปัญญาอ่อน หรือเสื่อมลงเพราะ ความชรา	คุณสมบัติของ มั่นสมองบกพร่อง จึงทำให้ไม่สามารถ รู้ผิดชอบหรือ ไม่สามารถบังคับ ตนเองได้	คุณสมบัติของมั่นสมอง บกพร่อง คือ สมองไม่เจริญขึ้น ตามวัย
โรคจิต	เป็นความบกพร่องแห่งจิตที่เกิดจาก โรค (Pathological) รวมทั้ง ผู้ที่มีอาการคลุ้มคลั่ง จิตเภท (Schizophrenia) หรือผู้มีปัญญา ความคิดดีแต่สติทราวม (Psychopath)	มั่นสมองเป็นโรค	มั่นสมองเป็นโรค หรือ ที่เรียกกันอย่างทั่วไป ว่า เป็นบ้า
จิตฟั่นเฟือน	ได้แก่ผู้ที่มีความหลงผิด (Delusion) ประสาทหลอน (Hallucination) และแปรผิด (Illusion)	ความมีจิตพิการที่ เรียกกันว่า บ้าๆ บอๆ ซึ่งไม่ใช่เพราะ โรคจิต	ได้แก่อาการบ้าๆ บอๆ แต่ไม่ถึงขนาดเป็น โรคจิต

ดังนั้น เมื่อผู้ใดกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ดังที่ได้กล่าวอธิบายมาแล้วในข้อ 1 ถึงข้อ 3 การกระทำของผู้นั้นยังคงเป็นความผิดต่อกฎหมาย แต่กฎหมายจะยกเว้นโทษให้สำหรับความผิดที่ได้กระทำลงไปนั้น ผู้นั้นก็ไม่ต้องรับโทษทางอาญาตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคแรก แต่ถ้าผู้กระทำความผิดดังกล่าวกระทำความผิดในขณะที่ยังสามารถรู้ผิดชอบ อยู่บ้างหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้เพียงใดก็ได้⁵⁵ ตามบทบัญญัติในมาตรา 65 วรรคสองอันเป็นบทบัญญัติที่อยู่ในส่วนของเหตุผลโทษตามกฎหมาย

⁵² จิตติ ดิงศภักดิ์, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 698-699.

⁵³ หยุด แสงอุทัย, กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป, หน้า 267.

⁵⁴ อุททิศ แสนโกศิก, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 136.

⁵⁵ จิตติ ดิงศภักดิ์, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 712-713.

นอกจากนี้ ยังมีเหตุลดโทษที่อยู่ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 78⁵⁶ ซึ่งกำหนดถึงพฤติการณ์ต่างๆ อันเป็นเหตุบรรเทาโทษเอาไว้ เพื่อให้ศาลมีอำนาจใช้ดุลยพินิจกำหนดโทษเท่าใดก็ได้ตามที่เห็นว่าเหมาะสมแก่พฤติการณ์ของผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคลไป โดยที่ศาลสามารถยกเหตุบรรเทาโทษขึ้นมาปรับใช้ได้เอง หากปรากฏว่ามีเหตุตามที่กฎหมายระบุไว้โดยไม่จำเป็นต้องมีการร้องขอจากผู้ใด หรือในทางกลับกัน แม้จะมีเหตุบรรเทาโทษตามที่กฎหมายระบุไว้ ศาลก็อาจจะไม่ลดโทษให้ก็ได้ เพราะการที่ศาลจะลดโทษให้หรือไม่ เป็นดุลยพินิจตามแต่ที่ศาลจะเห็นสมควร⁵⁷ และตามมาตรา 78 ได้บัญญัติถึงเหตุบรรเทาโทษไว้หลายประการ แต่ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้เขียนจะขอยกเอาเหตุบรรเทาโทษในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้ใดเขลาเบาปัญญามาอธิบายเพียงเหตุเดียว “ผู้ใดเขลาเบาปัญญา” ตามกฎหมายลักษณะอาญาเดิมใช้คำว่า “จริตไม่ปกติ” ต้นร่างเดิมใช้คำว่า “Weakness of Mind” ซึ่งทำให้เข้าใจไปในทางวิกลจริตแต่ไม่ถึงขนาดที่จะยกเว้นโทษ ต่อมา มีการแก้ไขมาใช้คำว่า “ผู้ใดเขลาเบาปัญญา” ซึ่งไม่เกี่ยวกับความผิดปกติของจิตใจหรือความรู้สึกผิดชอบ เพียงแต่ความโง่เขลาไม่รู้เท่าถึงการณ์ ก็เป็นเหตุบรรเทาโทษได้⁵⁸ ซึ่งศาลไทยก็เคยพิจารณาลดโทษให้กับผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใดเขลาเบาปัญญา ดังพิพากษาศาลฎีกาที่ 1433/2515 “จำเลยยิงคนหลายคนถึงตายและบาดเจ็บโดยไม่มีสาเหตุ ผิดวิสัยคนปกติจะทำแม้ฟังไม่ได้ว่าจิตวิปลาสไปชั่วครู่ เพราะเคยเป็นไข้ขึ้นสมอง ก็เป็นการกระทำโดยโง่เขลาเบาปัญญา ศาลลดโทษให้ 1 ใน 3” จะเห็นได้ว่าคดีนี้ แม้จะฟังไม่ได้ว่าในขณะที่กระทำความผิดจำเลยวิกลจริต อันจะเป็นเหตุยกเว้นโทษตามกฎหมายได้ก็ตาม แต่ศาลก็ปรับใช้ว่า จำเลยเป็นผู้ใดเขลาเบาปัญญา อันเป็นเหตุบรรเทาโทษตามกฎหมาย

จากที่ผู้เขียนได้กล่าวอธิบายมาข้างต้นอาจสรุปผลทางกฎหมายของการกระทำความผิดในขณะที่ผู้กระทำวิกลจริต โดยแบ่งเป็นกรณีต่อไปนี้

ก) กรณีผู้วิกลจริตกระทำความผิดโดยไม่รู้สำนึกหรือกระทำโดยที่ไม่อยู่ภายใต้การบังคับของจิตใจ หรือกระทำความผิดโดยไม่รู้ถึงสภาพและสาระสำคัญของการกระทำของตน แม้สิ่งที่กระทำนั้นกฎหมายจะบัญญัติไว้ว่าเป็นความผิดทางอาญาก็ตาม กรณีนี้ก็ต้องถือว่า ไม่มี “การกระทำ” ตามความหมายของประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 จึงไม่อาจถือว่าผู้นั้นกระทำความผิดอาญา

⁵⁶ มาตรา 78 “เมื่อปรากฏว่ามีเหตุบรรเทาโทษ ไม่ว่าจะได้มีการเพิ่มหรือการลดโทษตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่นแล้วหรือไม่ ถ้าศาลเห็นสมควรจะลดโทษไม่เกินกึ่งหนึ่งของโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นก็ได้

เหตุบรรเทาโทษนั้น ได้แก่ ผู้กระทำความผิดเป็นผู้ใดเขลาเบาปัญญา ตกอยู่ในความทุกข์อย่างสาหัส มีคุณความดีมาแต่ก่อน รู้สึกความผิดและพยายามบรรเทาผลร้ายแห่งความผิดนั้น ลุแก่โทษต่อเจ้าพนักงานหรือให้ความรู้แก่ศาลอันเป็นผลประโยชน์แก่การพิจารณา หรือเหตุอื่นที่ศาลเห็นว่าลักษณะทำนองเดียวกัน”

⁵⁷ จิตติ ดิงศภิษฐ์, กฎหมายอาญา ภาค 1, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2555), หน้า 1024-1027.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1028-1030.

ได้เลย ผู้ขึ้นจึงไม่มีความรับผิดชอบทางอาญาและกรณีนี้ไม่ใช่กรณีของมาตรา 65 เนื่องจากกรณีของมาตรา 65 จะต้องมีการกระทำอันเป็นความผิดทางอาญาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ข) กรณีผู้วิกลจริตกระทำความผิดโดยรู้สำนึกหรือมีการกระทำโดยอยู่ภายใต้การบังคับของจิตใจ หรือกระทำไปโดยรู้สภาพและสาระสำคัญของการกระทำของตน และสิ่งนั้นกฎหมายบัญญัติไว้ว่าเป็นความผิดทางอาญา แต่ได้กระทำไปในขณะที่ตนไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองไม่ให้กระทำการนั้นได้ เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน การกระทำของผู้ขึ้นเป็นความผิดทางอาญา แต่ไม่ต้องรับโทษ เนื่องจากเข้าลักษณะของเหตุยกเว้นโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคแรก

ค) กรณีผู้วิกลจริตกระทำความผิดโดยรู้สำนึกหรือมีการกระทำโดยอยู่ภายใต้การบังคับของจิตใจ หรือกระทำไปโดยรู้สภาพและสาระสำคัญของการกระทำของตน และสิ่งนั้นกฎหมายบัญญัติไว้ว่าเป็นความผิดทางอาญา แต่ได้กระทำไปในขณะที่ตนยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง การกระทำของผู้ขึ้นเป็นความผิดทางอาญา แต่กฎหมายจะลดหย่อนโทษให้ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคสอง

จึงกล่าวได้ว่า การที่บุคคลใดไปกระทำความผิดในขณะวิกลจริต แล้วจะมีความรับผิดชอบทางกฎหมายอย่างไร จะต้องพิจารณาว่าในขณะที่ผู้ขึ้นกระทำความผิด ผู้ขึ้นมีความวิกลจริตขนาดไหน ถ้าวิกลจริตถึงขนาดทำให้ไม่รู้สภาพหรือสาระสำคัญของการกระทำก็ถือว่าไม่มีความผิดทางอาญา หากวิกลจริตถึงขนาดทำให้ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ ก็ยังมีความผิดทางอาญาโดยไม่ต้องรับโทษ แต่ถ้ายังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือบังคับตนเองได้บ้าง ก็เป็นแต่เพียงได้รับการลดหย่อนโทษ หรือหากสุดท้ายแล้วฟังไม่ได้ว่ามีเหตุตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ศาลก็อาจจะพิจารณาถึงเหตุบรรเทาโทษตามกฎหมาย ซึ่งก็เป็นดุลยพินิจของศาลที่อาจจะลดโทษให้จำเลยตามแต่พฤติการณ์เป็นรายคดีไป แสดงให้เห็นว่า ขนาดของความวิกลจริตในขณะที่กระทำมีความสำคัญเพราะจะมีผลทางกฎหมายที่แตกต่างกัน โดยในหัวข้อถัดไป ผู้เขียนจะกล่าวถึงวิธีการตามประมวลกฎหมายอาญาที่ศาลอาจจะนำมาใช้กับผู้วิกลจริต

3.2.3 วิธีการเพื่อความปลอดภัยสำหรับบุคคลวิกลจริต

วิธีการเพื่อความปลอดภัย เป็นมาตรการบังคับทางอาญาอย่างหนึ่ง แต่ไม่ใช่การลงโทษทางอาญา เพราะโทษมีไว้เพื่อตอบแทนการกระทำความผิดที่ได้กระทำขึ้นแล้ว แต่วิธีการเพื่อความปลอดภัยมีไว้เพื่อให้สังคมปลอดภัยจากผู้กระทำ โดยเป็นการป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดนั้นเองไปก่ออันตรายต่อสังคมอีกในอนาคต วิธีการเพื่อความปลอดภัยจึงมีความสำคัญไปไม่น้อยกว่าโทษทางอาญา เพราะในบางกรณีแม้ผู้กระทำจะไม่ต้องรับโทษทางอาญาหรือผู้กระทำยังไม่ได้กระทำความผิด แต่ศาลก็สามารถบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยได้ หากเข้าเงื่อนไขที่กำหนด หรือ

ในบางกรณีที่ผู้กระทำได้รับโทษ แต่ลำพังเพียงการใช้โทษไม่เพียงพอที่จะทำให้สังคมปลอดภัยได้ ศาลก็จะใช้ทั้งโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัยกับผู้กระทำความผิดควบคู่กันไปก็ได้⁵⁹ โดยในการพิจารณาว่าจะใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยหรือไม่นั้น ศาลจะพิจารณาเฉพาะสภาพในตัวบุคคลที่น่าจะเป็นภัยแก่ผู้อื่นโดยไม่คำนึงถึงจิตใจอันชั่วร้ายของเขา เพราะวิธีการเพื่อความปลอดภัยใช้สำหรับพฤติกรรมของบุคคลหนึ่งที่น่าจะเป็นภัยแก่บุคคลอื่นในอนาคต⁶⁰ มาตรการที่นำมาใช้จึงไม่คำนึงว่าผู้นั้นจะมีความรับผิดชอบอาญาหรือไม่ ดังเช่นการลงโทษ⁶¹ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าการกำหนดโทษนั้นมองย้อนไปในอดีตขณะผู้นั้นกระทำความผิด ส่วนการกำหนดใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยมองถึงสภาพบุคคลในขณะนั้นและต่อไปในอนาคตที่น่าจะเป็นภัยแก่ผู้อื่นหรือไม่

ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร ได้กล่าวไว้ว่า⁶² “การลงโทษต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “ความชั่ว” ของผู้กระทำความผิดสำหรับการกระทำในอดีตของผู้กระทำความผิด ส่วนการใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยนั้น ไม่ขึ้นอยู่กับ “ความชั่ว” ของผู้กระทำความผิดสำหรับการกระทำในอดีตของผู้กระทำความผิด แต่เป็นการใช้เพื่อป้องกันอันตรายอันอาจเกิดจากผู้กระทำความผิดผู้นั้นเองในอนาคต”

ในส่วนของวิธีการเพื่อความปลอดภัยที่เกี่ยวข้องกับบุคคลวิกลจริตนั้น ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48 บัญญัติไว้ว่า “ถ้าศาลเห็นว่า การปล่อยตัวผู้มีจิตบกพร่อง โรครจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ซึ่งไม่ต้องรับโทษหรือได้รับการลดโทษตามมาตรา 65 จะเป็นการไม่ปลอดภัยแก่ประชาชน ศาลจะสั่งให้ส่งไปคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลก็ได้ และคำสั่งนี้ศาลจะเพิกถอนเสียเมื่อใดก็ได้”

การที่ศาลจะมีคำสั่งให้ควบคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลตามมาตรา 48 นี้ ศาลอาจสั่งเพราะศาลพิพากษายกฟ้องตามมาตรา 65 โดยผู้นั้นไม่ต้องรับโทษเพราะความบกพร่องแห่งจิตมิใช่สิ่งเมื่อไม่ได้ความว่าผู้นั้นกระทำความผิดหรือการยกฟ้องเพราะเหตุอื่น หรือศาลอาจสั่งเมื่อผู้นั้นได้รับการลดโทษตามมาตรา 65 ก็ได้⁶³ เมื่อศาลเห็นสมควรว่า การปล่อยตัวผู้กระทำความผิดที่ได้รับการยกเว้นโทษหรือได้รับการลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ไปจะเป็นการไม่ปลอดภัยต่อประชาชน ศาลก็จะสั่งให้ควบคุมตัวผู้นั้นไว้ในสถานพยาบาล ซึ่งโดยปกติจะส่งไปที่สถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์ ผู้นั้นก็จะถูกควบคุมตัวและบำบัดรักษาจนกว่าจะหายเป็นปกติหรือ

⁵⁹ คณิต ณ นคร, กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป, หน้า 54,469; หยุด แสงอุทัย, กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป, หน้า 362.

⁶⁰ จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 77,1029.

⁶¹ ณรงค์ ใจหาญ, กฎหมายอาญา ว่าด้วยโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543), หน้า 140.

⁶² คณิต ณ นคร, กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป, หน้า 53.

⁶³ จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 1042.

อาการป่วยทุเลาลงจนเป็นที่แน่ใจว่าจะปลอดภัยแก่ประชาชน⁶⁴ ดังนั้น ศาลอาจจะสั่งโดยกำหนดเวลาไว้หรือไม่ก็ได้ และศาลก็อาจเพิกถอนคำสั่งให้ควบคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลเมื่อไรก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร⁶⁵ การคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลจึงเป็นทั้งมาตรการป้องกันไม่ให้ผู้นั้นไปกระทำความผิดอาญาอีก สังคมก็จะปลอดภัยและในขณะเดียวกันก็เป็นมาตรการบำบัดรักษาผู้นั้นด้วย⁶⁶ สำหรับรายละเอียดและขั้นตอนในการส่งตัวไปควบคุมตัวในสถานพยาบาลมีบัญญัติอยู่ในพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ซึ่งผู้เขียนจะกล่าวถึงต่อไปในหัวข้อ 3.4

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในหัวข้อ 3.2 นี้ เป็นการกล่าวอธิบายถึงบทกฎหมายอาญาสารบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดของบุคคลในขณะที่ตนวิกลจริตว่า มีหลักในการพิจารณาและวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาเพิ่มเติมขึ้นมาเหนือจากการพิจารณาและวินิจฉัยความรับผิดชอบของบุคคลปกติธรรมดาทั่วไป รวมทั้งมาตรการที่ศาลอาจนำมาใช้กับบุคคลวิกลจริตโดยในหัวข้อถัดไป ผู้เขียนจะกล่าวถึงกฎหมายวิธีสบัญญัติรวมทั้งกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพื่ออธิบายวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินคดีและพิจารณาคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับบุคคลวิกลจริตว่าเป็นอย่างไร

3.3 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น การจะค้นหาความจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ดังกล่าวและนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมายนั้น จะต้องอาศัยกฎหมายอาญาวิธีสบัญญัติอันได้แก่ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดกฎเกณฑ์และขั้นตอนในการดำเนินคดีอาญา เพื่อค้นหาความจริงมาพิสูจน์ถึงความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหา โดยในระบบการดำเนินคดีอาญาของไทยนั้น กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้กำหนดให้ทั้งผู้เสียหายและพนักงานอัยการมีอำนาจฟ้องคดีต่อศาลได้ ซึ่งการฟ้องคดีโดยพนักงานอัยการนั้นเป็นระบบการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ กฎหมายกำหนดให้เจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรมฝ่ายต่างๆ มีหน้าที่ร่วมกันค้นหาความจริงว่า ผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิดหรือเป็นผู้บริสุทธิ์ อันเป็นการช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน⁶⁷ ทั้งนี้ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะเริ่มขึ้นเมื่อพนักงานสอบสวนพบการกระทำความผิดเองหรือมีบุคคลอื่นมากล่าวโทษหรือมีผู้เสียหายมาร้องทุกข์

⁶⁴ แสง บุญเฉลิมวิภาส, หลักกฎหมายอาญา, หน้า 144.

⁶⁵ ณรงค์ ใจหาญ, กฎหมายอาญา ว่าด้วยโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย, หน้า 154.

⁶⁶ คณิต ณ นคร, กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป, หน้า 469.

⁶⁷ ธานิส เกศพิทักษ์, คำอธิบาย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2553), หน้า 137.

พนักงานสอบสวนจะทำการสอบสวนและแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อตรวจสอบถึงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น และเมื่อทำการสอบสวนเสร็จแล้ว พนักงานสอบสวนจะส่งสำนวนการสอบสวนพร้อมความเห็นไปยัง พนักงานอัยการ เพื่อให้พนักงานอัยการพิจารณาสั่งสำนวน หากพนักงานอัยการเห็นควรฟ้องคดี ก็จะมีคำสั่งฟ้องและสั่งฟ้องคดีต่อศาล ศาลจะทำการไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้ ถ้าศาลมีคำสั่งรับ ประทับฟ้อง ศาลก็จะพิจารณาและพิพากษาคดีไปตามลำดับ หากต่อมามีคำพิพากษาจำคุก ก็จะส่ง ตัวจำเลยผู้กระทำความผิดไปราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นหน่วยงานในการบังคับโทษจำคุกตามคำพิพากษา ส่วนถ้าเป็นกรณีและผู้เสียหายฟ้องคดีต่อศาลด้วยตนเอง ก็ไม่จำเป็นต้องผ่านขั้นตอนของการสอบสวน มาก่อน เมื่อผู้เสียหายยื่นฟ้องคดี ศาลจะต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องก่อนเสมอ และหากศาลมีคำสั่ง ประทับฟ้อง กระบวนการก็จะเป็นไปตามลำดับเช่นเดียวกับที่กล่าวมาข้างต้น

สำหรับในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนจะกล่าวอธิบายถึงแต่เฉพาะกระบวนการ ดำเนินคดีและพิจารณาคดีอาญาที่มีความเกี่ยวข้องกับควมรับผิดชอบทางอาญาของผู้กระทำความผิด ในขณะวิกลจริต โดยผู้เขียนจะกล่าวอธิบายไปที่ละลำดับขั้นตอนของระบบการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดี ตั้งแต่ การดำเนินคดีในชั้นพนักงานสอบสวน ชั้นพนักงานอัยการ จนถึงชั้นพิจารณาและวินิจฉัยคดี ของศาล เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีอาญาไปตามลำดับ และในส่วน ของชั้นราชทัณฑ์นั้น ผู้เขียนจะกล่าวถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่วิกลจริต ซึ่งถึงแม้จะไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการวินิจฉัยควมรับผิดชอบทางอาญา แต่ก็เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานใน การวิเคราะห์อุปสรรคและปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดำเนินคดีและพิจารณาคดีอาญาต่อไป

3.3.1 การดำเนินคดีในชั้นพนักงานสอบสวน

การดำเนินคดีในชั้นของพนักงานสอบสวน ถือว่าเป็นขั้นแรกของกระบวนการ ยุติธรรมทางอาญา โดยมีพนักงานสอบสวนเป็นเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจหน้าที่ทำการสอบสวน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(6) ซึ่งการสอบสวนเป็นเงื่อนไขสำคัญ อย่างหนึ่งในการฟ้องคดีของพนักงานอัยการ เนื่องจากตามมาตรา 120 กำหนดห้ามมิให้พนักงาน อัยการยื่นฟ้องคดีต่อศาลโดยมิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นมาก่อน และการสอบสวนนั้น ต้องเป็นการสอบสวนที่ชอบด้วยกฎหมาย ไม่ผิดพลาดบกพร่องในสาระสำคัญ ฉะนั้น หากการ สอบสวนกระทำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายในส่วนที่เป็นสาระสำคัญแล้ว ย่อมถือเท่ากับไม่มี การสอบสวนในความผิดนั้นมาก่อน ส่งผลให้พนักงานอัยการไม่มีอำนาจฟ้อง กระบวนการใน ชั้นสอบสวนจึงมีความสำคัญ เพราะนอกจากจะเป็นเงื่อนไขในการฟ้องคดีของพนักงานอัยการแล้ว

ผลของการดำเนินคดีในชั้นสอบสวนอาจเพียงพอที่จะยุติคดีได้โดยไม่จำเป็นต้องยื่นฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล⁶⁸

สำหรับความหมายของ “การสอบสวน” ตามนิยามในมาตรา 2(11) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา “หมายถึง การรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหาเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด และเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ” และเมื่อพิจารณาประกอบกับมาตรา 138 ที่บัญญัติว่า “พนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวนเองหรือส่งประเด็นไปสอบสวนเพื่อทราบความเป็นมาแห่งชีวิต และความประพฤติอันเป็นอาชญาของผู้ต้องหา แต่ต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบข้อความทุกข้อที่ได้มา” จะเห็นได้ว่า การสอบสวนนั้นมีได้มุ่งที่จะให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดและเอาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ แต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องรวบรวมพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้ต้องหาซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์แก่ตัวผู้ต้องหาด้วย ซึ่งแต่เดิมนั้นระบบการสอบสวนในอดีต พนักงานสอบสวนจะให้น้ำหนักและความสำคัญกับการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดและเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษเท่านั้นตามบทบัญญัติในมาตรา 131 เดิม⁶⁹ แต่ต่อมามีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพรบ.แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547 โดยเพิ่มเติมข้อความให้ชัดเจนในมาตรา 131 ว่า “ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหาเพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นถึงความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา” ดังนั้นในการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวน นอกเหนือจากการรวบรวมพยานหลักฐานที่พิสูจน์ถึงความผิดของผู้ต้องหาแล้ว พนักงานสอบสวนจะต้องค้นหาและรวบรวมพยานหลักฐานใดก็ตามที่อาจเป็นประโยชน์กับตัวผู้ต้องหา เช่น เหตุอันควรปราณีตามสมควรที่จะได้รับการพิจารณาลดหย่อนโทษ รวมไปถึงพยานหลักฐานที่อาจพิสูจน์ให้เห็นถึงความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาด้วยเช่นกัน การปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนจึงมิได้อยู่ฝ่ายตรงข้ามกับผู้ต้องหา แต่พนักงานสอบสวนต้องวางตัวเป็นกลางในการค้นหาความจริงเกี่ยวกับความผิดที่มีการกล่าวหา เพราะการค้นหาความจริงที่มีประสิทธิภาพจะต้องค้นหาความจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดและตัวผู้กระทำความผิดให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ นอกจากนี้ตามมาตรา 134 วรรคสี่⁷⁰ อันเป็นบทบัญญัติที่รับรองสิทธิของ

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135-137.

⁶⁹ มาตรา 131 เดิม “ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา และเพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิด”

⁷⁰ มาตรา 134 วรรคสี่ “พนักงานสอบสวนต้องให้ออกาสผู้ต้องหาที่จะแก้ข้อหาและที่จะแสดงข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์แก่ตนได้”

ผู้ต้องหาในการต่อสู้คดีในชั้นสอบสวน กำหนดให้พนักงานสอบสวนต้องให้โอกาสแก่ผู้ต้องหาในการแก้ข้อกล่าวหาและแสดงข้อเท็จจริงที่เป็นประโยชน์แก่ตัวผู้ต้องหา เพื่อที่พนักงานสอบสวนจะได้ตรวจสอบคำแก้ข้อกล่าวหาและข้อเท็จจริงที่ผู้ต้องหาแสดงดังกล่าวว่า มีเหตุผลน่าเชื่อถือได้หรือไม่ เพื่อรวบรวมเป็นส่วนหนึ่งในการที่พนักงานสอบสวนจะนำมาประกอบการพิจารณาซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐานอื่นๆ ที่พนักงานสอบสวนรวบรวมมาได้และสรุปสำนวนทำความเข้าใจว่า ผู้ต้องหามีความผิดหรือเป็นผู้บริสุทธิ์เสนอต่อพนักงานอัยการต่อไป⁷¹

ในการเริ่มการสอบสวนนั้น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 130⁷² และมาตรา 134 วรรคสาม⁷³ ได้บัญญัติไว้ว่า ผู้ต้องหาที่มีสิทธิได้รับการสอบสวนที่รวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม โดยเป็นการกำหนดขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาให้เดือดร้อนเสียหายจากการดำเนินการสอบสวนที่ล่าช้าและเป็นการบัญญัติเพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40(4) และ(7) นอกจากนี้ การสอบสวนที่กระทำอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องยังเป็นประโยชน์ต่อการแสวงหาพยานหลักฐานในการที่จะทราบข้อเท็จจริงของคดี อันเป็นการสนับสนุนหลักการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 ที่กำหนดให้พนักงานสอบสวนมีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา เนื่องจากพยานหลักฐานต่างๆ ที่รวบรวมได้อย่างรวดเร็วและต่อเนื่องนั้น จะยังคงสภาพสมบูรณ์ใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริงในขณะเกิดเหตุ สภาพสถานที่เกิดเหตุอาจจะยังเปลี่ยนแปลงไปไม่มากจึงยังอาจปรากฏร่องรอยแห่งการกระทำความผิดอยู่บ้าง อีกทั้ง พยานบุคคลก็ยังคงมีความทรงจำที่ดีอยู่ ตัวผู้กระทำความผิดเองอาจจะยังไม่มีเวลาที่จะหาทางแก้ตัว ย่อมทำให้พยานหลักฐานต่างๆ มีน้ำหนักน่าเชื่อถือและน่าจะพิสูจน์ความจริงถึงความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาได้ดีกว่าพยานหลักฐานที่รวบรวมได้หลังจากปล่อยให้ระยะเวลาเนิ่นนานออกไป⁷⁴ ดังนั้น เมื่อปรากฏเหตุที่พนักงานสอบสวนจะทำการสอบสวนได้ พนักงานสอบสวนจึงควรรีบดำเนินการสอบสวนโดยเร็ว แต่อย่างไรก็ตาม หากพนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนโดยชักช้า ก็ไม่มีบทกฎหมายบัญญัติว่าจะทำให้การสอบสวนนั้นกลายเป็นการสอบสวนที่ไม่ชอบแต่อย่างใด เพียงแต่อาจจะส่งผลกระทบต่อน้ำหนักความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานที่รวบรวมมาได้ในการสอบสวนนั้น

⁷¹ ธานิศ เกศวพิทักษ์, คำอธิบาย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, หน้า 271-272 และ 284-285.

⁷² มาตรา 130 “ให้เริ่มทำการสอบสวนโดยมิชักช้า จะทำการในทีใดเวลาใด แล้วแต่จะเห็นสมควร โดยผู้ต้องหาไม่จำเป็นต้องอยู่ด้วย”

⁷³ มาตรา 134 วรรคสาม “ผู้ต้องหาที่มีสิทธิได้รับการสอบสวนด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม”

⁷⁴ ธานิศ เกศวพิทักษ์, คำอธิบาย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, หน้า 265-266; ชัยเกษม นิตสิริ, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค 2 สอบสวน, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2551), หน้า 78-79.

ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วยกับความเห็นของท่านอาจารย์ธานีศ เกศพิทักษ์ ที่ว่า “การสอบสวนที่กระทำโดยชักช้า มิได้กระทำด้วยความรวดเร็วและต่อเนื่องตามมาตรา 134 วรรคสามนั้น น่าจะมีใช้ข้อผิดพลาดบกพร่องในสาระสำคัญถึงกับจะทำให้การสอบสวนเสียไปทั้งหมดและถือเท่ากับไม่มีการสอบสวนอันจะส่งผลให้พนักงานอัยการไม่มีอำนาจฟ้องตามมาตรา 120”⁷⁵

หากในระหว่างทำการสอบสวน มีข้อเท็จจริงปรากฏขึ้นว่า ผู้ต้องหา น่าจะเป็นคนวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ พนักงานสอบสวนมีอำนาจสั่งให้แพทย์ทำการตรวจร่างกายและจิตใจของผู้ต้องหา หลังจากนั้น พนักงานสอบสวนต้องเรียกแพทย์มาให้ถ้อยคำและบันทึกถ้อยคำไว้ในสำนวน หากพนักงานสอบสวนเห็นว่า ผู้ต้องหาเป็นคนวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ พนักงานสอบสวนต้องสั่งงดการสอบสวนไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ และพนักงานสอบสวนมีอำนาจส่งตัวผู้ต้องหานั้นไปทำการรักษาตามสมควร ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14⁷⁶ เมื่อผู้ต้องหาหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้แล้ว จึงจะดำเนินการสอบสวนต่อไป สำหรับรายละเอียดและขั้นตอนในการส่งผู้ต้องหาไปตรวจสภาพจิต และส่งไปบำบัดรักษานั้น พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ได้กำหนดขั้นตอนไว้ ซึ่งผู้เขียนจะกล่าวถึงต่อไปในหัวข้อที่ 3.4

อย่างไรก็ตาม ในการที่พนักงานสอบสวนจะสั่งให้แพทย์ตรวจสภาพจิตผู้ต้องหาตามมาตรา 14 ได้นั้น ต้องมีเงื่อนไขสำคัญคือ ในระหว่างที่ทำการสอบสวนจะต้องปรากฏเหตุอันควรเชื่อได้ว่าผู้ต้องหาวิกลจริตและความวิกลจริตนั้นจะต้องถึงขนาดที่ทำให้ผู้ต้องหาไม่สามารถต่อสู้คดีได้ เนื่องจากขั้นตอนในการเริ่มการสอบสวนตามมาตรา 134 วรรคหนึ่ง⁷⁷ กฎหมายกำหนดให้พนักงานสอบสวนต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำที่ถูกกล่าวหาและแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบ เพราะเมื่อผู้ต้องหาทราบและเข้าใจว่าเขาถูกกล่าวหาในเรื่องอะไรและพนักงานสอบสวนอ้างข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำของเขาอย่างไร ก็จะทำให้ผู้ต้องหาสามารถ

⁷⁵ ธานีศ เกศพิทักษ์, คำอธิบาย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, หน้า 266-267.

⁷⁶ มาตรา 14 “ ในระหว่างทำการสอบสวน ได้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี สั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้นั้นเสร็จแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำ หรือให้การว่าตรวจได้ผลประการใด

ในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการสอบสวนได้สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ และให้มีอำนาจส่งตัวผู้นั้นไปยังโรงพยาบาลโรคจิตหรือมอบให้แก่ผู้อนุบาล ข้าหลวงประจำจังหวัด หรือผู้อื่นที่เต็มใจรับไปดูแลรักษาก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร

กรณีที่ศาลงดการได้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาดังบัญญัติไว้ในวรรคก่อน ศาลจะสั่งจำหน่ายคดีเสียชั่วคราวก็ได้”

⁷⁷ มาตรา 134 วรรคหนึ่ง “เมื่อผู้ต้องหาถูกเรียก หรือส่งตัวมา หรือเข้าหาพนักงานสอบสวนเอง หรือปรากฏว่าผู้ใดซึ่งมาอยู่ต่อหน้าพนักงานสอบสวนเป็นผู้ต้องหา ให้ถามชื่อตัว ชื่อรอง ชื่อสกุล สัญชาติ บิดามารดา อายุ อาชีพ ที่อยู่ ที่เกิด และแจ้งให้ทราบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำที่ถูกกล่าวหาว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิด แล้วจึงแจ้งข้อหาให้ทราบ”

ให้การแก้ข้อกล่าวหาได้อย่างถูกต้องและเป็นส่วนช่วยให้ผู้ต้องหามีโอกาสที่จะแสดงข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์แก่ตนได้ตามมาตรา 134 วรรคสี่ อันเป็นบทบัญญัติที่กำหนดขึ้นเพื่อรับรองสิทธิของผู้ต้องหาในการต่อสู้คดีในชั้นสอบสวน⁷⁸ หากผู้ต้องหาวิกลจริตจนไม่สามารถที่จะเข้าใจข้อกล่าวหาหรือไม่สามารถต่อสู้คดีได้ กฎหมายจึงบัญญัติมาตรา 14 ขึ้นมาเพื่อคุ้มครองผู้ต้องหาที่วิกลจริต โดยให้พนักงานสอบสวนสั่งการสอบสวนคดีไว้ก่อน แสดงให้เห็นว่า จุดมุ่งหมายสำคัญในการที่พนักงานสอบสวนจะสั่งให้แพทย์ตรวจสภาพจิตของผู้ต้องหาตามมาตรา 14 นี้ ก็เพื่อที่จะเป็นการประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาในระหว่างการสอบสวน มิใช่เป็นการตรวจเพื่ออ้างใช้เป็นเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษในกรณีที่ผู้ต้องหาวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิดอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 โดยตรง นอกจากนี้ ตามประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ข้อ 226 ที่ระบุว่า “ในระหว่างทำการสอบสวน ถ้ามีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาเป็นคนวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนสั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้นั้น เสร็จแล้วให้สอบสวนถ้อยคำของแพทย์ว่าตรวจได้ผลประการใด หากเป็นคนวิกลจริต ก็สอบสวนให้ถึงว่าในวันเวลาที่เกิดเหตุ นั้นสามารถจะรู้ผิดชอบหรือยับยั้งได้หรือไม่ ตามหลักกฎหมายลักษณะอาญาในส่วนที่เกี่ยวกับคนวิกลจริต” ซึ่งถึงแม้จะให้มีการสอบสวนเกี่ยวกับสภาพจิตย้อนไปถึงในวันเวลาที่เกิดเหตุ แต่การที่จะเป็นตามกรณีนี้ได้ ก็ต้องปรากฏเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาวิกลจริตจนไม่สามารถต่อสู้คดีได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14

ดังนั้น หากเป็นกรณีที่ผู้ต้องหากระทำความผิดในขณะที่วิกลจริต แต่ในขณะสอบสวนผู้ต้องหาได้หายจากอาการวิกลจริตแล้ว หรือวิกลจริตอยู่แต่สามารถที่จะต่อสู้คดีได้ การดำเนินคดีอาญาก็จะไปอย่างคดีของบุคคลปกติธรรมดา โดยไม่ได้มีการสั่งให้แพทย์ตรวจสภาพจิตผู้ต้องหาแต่อย่างใด จึงอาจไม่ปรากฏข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพความเจ็บป่วยทางจิตของผู้ต้องหาในสำนวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวน ทั้งๆ ที่ข้อเท็จจริงดังกล่าวเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดของผู้ต้องหาที่พนักงานสอบสวนสมควรจะต้องมีการค้นหาความจริงและรวบรวมเข้าไว้ในสำนวนการสอบสวนด้วย เนื่องจากเป็นข้อเท็จจริงที่อาจมีผลต่อการพิจารณาวินิจฉัยความรับผิดชอบของผู้ต้องหา ทั้งนี้ เนื่องจากตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีเพียงบทบัญญัติมาตรา 14 เพียงมาตราเดียวเท่านั้น ที่ให้อำนาจพนักงานสอบสวนสั่งให้แพทย์ตรวจสภาพจิตผู้ต้องหา แต่ก็อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า การตรวจตามมาตรา 14 นี้เป็นการตรวจสภาพจิตของผู้ต้องหาในขณะที่ทำการสอบสวนเพื่อประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นคนละกรณีกับเรื่องสภาพจิตของผู้ต้องหาในขณะที่กระทำความผิดอาญาอันอาจเป็นเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65

⁷⁸ ธานีศ เกศวพิทักษ์, คำอธิบาย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, หน้า 268,271.

เมื่อผู้ต้องหาหายวิกลจริตหรือสามารถต่อสู้คดีได้แล้ว ก็จะกลับเข้าสู่การสอบสวนตามปกติ และเมื่อพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบเห็นว่า การสอบสวนเสร็จสิ้นแล้ว ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 140-142 ในคดีที่รู้ตัวผู้กระทำความผิด พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบจะส่งความเห็นว่าการสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้อง พร้อมสำนวนไปยังพนักงานอัยการ เมื่อพนักงานอัยการรับสำนวนนั้นไว้แล้ว สำนวนการสอบสวนดังกล่าวจะตกอยู่ในอำนาจของพนักงานอัยการที่จะพิจารณาสั่งคดีและดำเนินการตามที่ตั้งต่อไป

3.3.2 การดำเนินคดีในชั้นพนักงานอัยการ

พนักงานอัยการเป็นตัวแทนของแผ่นดินในการควบคุมการดำเนินคดีอาญาของรัฐ อำนวยความยุติธรรมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยมีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบค้นหาความจริงในคดีอาญา⁷⁹ ซึ่งเป็นการตรวจสอบค้นหาความจริงในชั้นเจ้าพนักงานเพื่อที่จะนำความจริงดังกล่าวมาเสนอต่อศาล อันเป็นการรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม

ในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการ เมื่อได้รับความเห็นและสำนวนจากพนักงานสอบสวนแล้ว พนักงานอัยการต้องตรวจสอบความถูกต้องของสำนวนการสอบสวน และพิจารณาสั่งสำนวนโดยละเอียดรอบคอบ โดยพิจารณาจากพยานหลักฐานในสำนวนว่าเป็นพยานหลักฐานซึ่งน่าจะพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาได้หรือไม่ เช่น พยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุ รวมทั้งคำให้การของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน⁸⁰ หากเห็นว่าพยานหลักฐานที่พนักงานสอบสวนรวบรวมมายังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ พนักงานอัยการก็มีอำนาจสั่งให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนเพิ่มเติมในประเด็นใดหรือสั่งให้ส่งพยานคนใดมาให้ซักถามก็ได้⁸¹ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 143⁸² ทั้งนี้ พนักงานอัยการจะต้องปฏิบัติ

⁷⁹ ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2547 ข้อ 5

⁸⁰ ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2547 ข้อ 56 (2)

⁸¹ ชัยเกษม นิตสิริ, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค 2 สอบสวน, หน้า 143.

⁸² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 143 “เมื่อได้รับความเห็นและสำนวนจากพนักงานสอบสวนดังกล่าวในมาตรา ก่อน ให้พนักงานอัยการปฏิบัติดังต่อไปนี้

(1) ในกรณีที่มีความเห็นควรสั่งไม่ฟ้อง ให้ออกคำสั่งไม่ฟ้อง แต่ถ้าไม่เห็นชอบด้วย ก็ให้สั่งฟ้องและแจ้งให้พนักงานสอบสวนส่งผู้ต้องหาเพื่อฟ้องต่อไป

(2) ในกรณีมีความเห็นควรสั่งฟ้อง ให้ออกคำสั่งฟ้องและฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ถ้าไม่เห็นชอบด้วย ก็ให้สั่งไม่ฟ้อง

ในกรณีหนึ่งกรณีใดข้างต้น พนักงานอัยการมีอำนาจ

(ก) สั่งตามที่เห็นควร ให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนเพิ่มเติม หรือส่งพยานคนใดมาให้ซักถามเพื่อส่งต่อไป

(ข) วินิจฉัยว่าควรปล่อยผู้ต้องหา ปล่อยชั่วคราว ควบคุมไว้ หรือขอให้ศาลชั่ง แล้วแต่กรณี และจัดการหรือสั่งการให้เป็นไปตามนั้น

หน้าที่อย่างรวดเร็ว เท่าเทียมและเป็นธรรมโดยจะต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตลอดจน สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาและจำเลย รวมทั้งต้องให้ความคุ้มครองและให้การปฏิบัติที่เหมาะสม แก่บุคคลซึ่งเป็นผู้เสียหายและพยานตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ด้วย⁸³

สำหรับการดำเนินคดีอาญานั้น พนักงานอัยการมีอิสระในการดำเนินคดีอาญา ภายในขอบเขตอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายระเบียบและคำสั่งของสำนักงานอัยการสูงสุด⁸⁴ ในการออกความเห็นและการสั่งคดีของพนักงานอัยการจึงไม่ถูกผูกมัดกับความเห็นของ พนักงานสอบสวน ดังนั้น ไม่ว่าพนักงานสอบสวนจะมีความเห็นอย่างไร หากพนักงานอัยการเห็นควร สั่งไม่ฟ้อง ก็ให้ออกคำสั่งไม่ฟ้อง แต่หากพนักงานอัยการเห็นควรสั่งฟ้อง ก็ให้ออกคำสั่งฟ้อง ตามถ้อยคำที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 143 จึงอาจกล่าวได้ว่า พนักงานอัยการใช้หลักการสั่งคดีโดยใช้ดุลยพินิจ เนื่องจากกฎหมายไม่ได้บัญญัติไว้โดยเคร่งครัดว่า หากพยานหลักฐานฟังได้ว่าผู้ต้องหากระทำความผิด พนักงานอัยการจะต้องฟ้องคดีเสมอไป ต่างจาก หลักการพิพากษาคดีของศาลซึ่งหากศาลฟังว่าจำเลยกระทำความผิดโดยไม่มีเหตุยกเว้นความผิดหรือ ยกเว้นโทษแล้ว ศาลจะต้องพิพากษาลงโทษจำเลยตามมาตรา 185⁸⁵ ฉะนั้น ในบางกรณี แม้จะปรากฏจากพยานหลักฐานว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิด และมีพยานหลักฐานเพียงพอพิสูจน์ ได้ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิด โดยไม่ปรากฏเงื่อนไขการระงับคดี แต่พนักงานอัยการเห็นว่าการฟ้องคดีอาญานั้นจะไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน หรือจะมีผลกระทบต่อความปลอดภัยหรือ ความมั่นคงของชาติ หรือต่อผลประโยชน์อันสำคัญของประเทศ ให้ทำความเห็นเสนอสำนวน ตามลำดับชั้นไปยังอัยการสูงสุดเพื่อพิจารณาสั่งคดี⁸⁶ หากอัยการสูงสุดเห็นฟ้องด้วย อัยการสูงสุดก็มี อำนาจสั่งไม่ฟ้องคดีได้⁸⁷ ซึ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกรณีที่ผู้ต้องหาวิกลจริตนั้น เคยมีกรณีเกิดขึ้น ที่จังหวัดราชบุรี แม่และป้าป่วยเป็นโรคจิตคิดว่าตนเองเป็นองค์อัมรินทร์และพระอาทิตย์ แม่ได้สั่งให้ ป้าฆ่าบุตรสาวของตน และปรากฏจากรายงานของการตรวจวินิจฉัยทางนิติเวช แพทย์ยืนยันว่า

ในคดีฆาตกรรม ซึ่งผู้ตายถูกเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่ฆ่าตาย หรือตายในระหว่างอยู่ในความควบคุม ของเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่ อธิบดีกรมอัยการหรือผู้รักษาการแทนเท่านั้นมีอำนาจออกคำสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง”

⁸³ ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2547 ข้อ 5

⁸⁴ ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2547 ข้อ 6

⁸⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 185 “ถ้าศาลเห็นว่าจำเลยมิได้กระทำความผิดก็ การกระทำของจำเลย ไม่เป็นความผิดก็ คดีขาดอายุความแล้วก็ดี มีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ควรถูกต้องรับโทษก็ดี ให้ศาลยกฟ้อง โจทก์ ปล่อยจำเลยไป แต่ศาลจะสั่งขังจำเลยไว้หรือปล่อยชั่วคราวระหว่างคดียังไม่ถึงที่สุดก็ได้

เมื่อศาลเห็นว่าจำเลยได้กระทำความผิดและไม่มีกรยกเว้นโทษตามกฎหมาย ให้ศาลลงโทษแก่จำเลยตามความผิด แต่เมื่อ เห็นสมควร ศาลจะปล่อยจำเลยชั่วคราวระหว่างคดียังไม่ถึงที่สุดก็ได้”

⁸⁶ ชัยเกษม นิตสิริ, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค 2 สอบสวน, หน้า 146.

⁸⁷ ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการสั่งคดีอาญาที่ไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน หรือจะมีผลกระทบต่อ ความปลอดภัยหรือความมั่นคงของชาติ หรือต่อผลประโยชน์อันสำคัญของประเทศ พ.ศ. 2554

ผู้ต้องหาทั้งสองคนป่วยเป็นโรคจิต กระทำผิดเนื่องจากอาการทางจิต มีภาวะหลงผิดไม่รู้ผิดชอบ ขณะกระทำความผิด พนักงานอัยการจึงมีคำสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาทั้งสองตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 เมื่อในคดีดังกล่าวมีผลการตรวจจากแพทย์รับฟังได้ว่า ผู้กระทำความผิดได้กระทำในขณะไม่สามารถรู้ผิดชอบตามมาตรา 65 วรรคแรก ซึ่งตามกฎหมายแล้วไม่ต้องรับโทษ พนักงานอัยการจึงใช้ดุลพินิจพิจารณาแล้วเห็นว่า ไม่มีเหตุสมควรที่จะฟ้องคดีต่อศาลเนื่องจากผู้ต้องหาทั้งสองอยู่ในข่ายไม่ต้องรับโทษตามกฎหมาย แต่ก็มีข้อที่น่าพิจารณาอีกว่า ในกรณีที่พนักงานอัยการออกคำสั่งไม่ฟ้องคดี เนื่องจากเหตุตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 แล้วปล่อยตัวบุคคลดังกล่าวไป โดยที่ยังมีสภาพจิตไม่ปกติก็อาจจะไปก่อเหตุร้ายได้อีก ซึ่งเมื่อพิจารณาตามประมวลกฎหมายอาญา แล้ว เมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องผู้ต้องหาที่วิกลจริตตามมาตรา 65 วรรคแรกก็ไม่อาจใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยตามมาตรา 48 แห่งประมวลกฎหมายอาญาได้ เพราะผู้ที่จะมีคำสั่งให้ใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยตามมาตรา 48 ได้คือศาล และศาลจะมีคำสั่งตามมาตรา 48 ก็ต่อเมื่อมีการฟ้องคดีและศาลได้พิจารณาคดีแล้ว⁸⁸

อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่พนักงานอัยการมีคำสั่งฟ้องผู้ต้องหา แต่ผู้ต้องหานั้นไม่สามารถต่อสู้คดีได้ เพราะป่วยหนักหรือวิกลจริต หรือเหตุอื่นอันคล้ายคลึงกัน พนักงานอัยการต้องรอการยื่นฟ้องผู้ต้องหานั้นต่อศาลไว้ก่อน จนกว่าเหตุอื่นๆ จะได้หมดไป จึงจะยื่นฟ้องผู้ต้องหานั้นต่อศาลได้ ตามระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2547 ข้อ 83 ซึ่งกรณีนี้ หากพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 แล้ว ไม่ได้บัญญัติให้อำนาจพนักงานอัยการที่จะสั่งให้แพทย์ตรวจสภาพจิตผู้ต้องหาเพื่อประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีแต่อย่างใด ซึ่งในกรณีนี้ มีผู้ให้ความเห็นว่า พนักงานอัยการสามารถใช้อำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 143 วรรคสอง (ก)⁸⁹ โดยการสั่งให้

⁸⁸ กุลพล พลวัน, "การปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวกับผู้กระทำความผิดจิตไม่ปกติ," ใน เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง การระดมความคิดเห็น(Focus Group) เกี่ยวกับ "ร่างกฎหมายตามแผนพัฒนากฎหมายของสำนักงานอัยการสูงสุดประจำปี พ.ศ.2549", (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานอัยการสูงสุด, 2549), หน้า 23; กุลพล พลวัน, "การแก้ไขเพิ่มเติมวิธีการเพื่อความปลอดภัยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48 เกี่ยวกับบุคคลที่จิตไม่ปกติ" [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.stat.go.th/inf_menu1.html

⁸⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 143 “เมื่อได้รับความเห็นและสำนวนจากพนักงานสอบสวนดังกล่าว ในมาตรา ก่อน ให้พนักงานอัยการปฏิบัติดังต่อไปนี้....

ในกรณีหนึ่งกรณีใดข้างต้น พนักงานอัยการมีอำนาจ

(ก) สั่งตามที่เห็นควร ให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวน เพิ่มเติม หรือส่งพยานคนใดมาให้ซักถาม เพื่อส่งต่อไป”

พนักงานสอบสวนไปทำการสอบสวนเพิ่มเติม แล้วให้พนักงานสอบสวนเป็นผู้ใช้อำนาจตามมาตรา 14 ส่งผู้ต้องหาไปตรวจสภาพจิต⁹⁰

ในส่วนของกรฟ้องคดี กรณีที่พนักงานอัยการมีคำสั่งฟ้องคดี แม้พนักงานอัยการจะเป็นโจทก์ผู้ฟ้องคดีอาญาก็ตาม แต่พนักงานอัยการก็ต้องดำเนินคดีเพื่อประโยชน์ของจำเลยโดยให้จำเลยได้รับความเป็นธรรมในคดีด้วยเช่นกัน ซึ่งจะเห็นได้จากในการบรรยายฟ้องนอกจากพนักงานอัยการจะต้องบรรยายฟ้องโดยยึดหลักทั่วไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 158⁹¹ แล้ว ยังต้องยึดหลักตามระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2547 โดยเฉพาะในข้อ 94(3) ที่ระบุว่า “เมื่อเห็นสมควรและเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ให้บรรยายข้อเท็จจริงในสำนวนการสอบสวนที่เป็นคุณและเป็นโทษแก่จำเลย เพื่อให้ศาลใช้ประกอบดุลยพินิจในการกำหนดโทษ การลงโทษรวมทั้งมาตรการอื่นที่ศาลจะใช้แก่ผู้กระทำความผิดเท่าที่สามารถจะกระทำได้ เช่น หากปรากฏข้อเท็จจริงในสำนวนการสอบสวนที่เป็นคุณและเป็นเหตุบรรเทาโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 64, 65, 66, 67, 69, 72 และ 78 ให้บรรยายฟ้องให้ตรงกับข้อเท็จจริงนั้นๆ และต้องระบุมาตราดังกล่าวในคำขอท้ายฟ้องด้วย” นอกจากนี้ ตามระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2547 ข้อ 104 ยังระบุว่า “เมื่อเห็นสมควร ให้พนักงานอัยการแถลงข้อเท็จจริงในสำนวนการสอบสวนที่ศาลอาจใช้ประกอบดุลยพินิจในการกำหนดโทษจำเลยเท่าที่สามารถจะทำได้” ดังนั้น หากในสำนวนการสอบสวนปรากฏข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความวิกลจริตของจำเลยในขณะกระทำความผิด อันอาจเป็นเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 พนักงานอัยการจะต้องบรรยายข้อเท็จจริงดังกล่าวลงในคำฟ้องหรือแถลงข้อเท็จจริงดังกล่าวต่อศาลด้วย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁹⁰ สังกัส นาวรัตน์พันธ์, "ปัญหาการดำเนินคดีอาญาและการบังคับโทษกับผู้ป่วยจิตเวช" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), หน้า 71-72.

⁹¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 158 “ฟ้องต้องทำเป็นหนังสือ และมี

- (1) ชื่อศาลและวันเดือนปี
- (2) คดีระหว่างผู้ใดโจทก์ ผู้ใดจำเลย และฐานความผิด
- (3) ตำแหน่งพนักงานอัยการผู้เป็นโจทก์ ถ้าราษฎรเป็นโจทก์ ให้ใส่ชื่อตัว นามสกุล อายุ ที่อยู่ ชาติและบังคับ
- (4) ชื่อตัว นามสกุล ที่อยู่ ชาติและบังคับของจำเลย
- (5) การกระทำทั้งหลายที่อ้างว่าจำเลยได้กระทำความผิด ข้อเท็จจริง และรายละเอียดที่เกี่ยวกับเวลาและสถานที่ซึ่งเกิดการกระทำนั้นๆ อีกทั้งบุคคลหรือสิ่งของที่เกี่ยวข้องด้วยพอสมควรเท่าที่จะให้จำเลยเข้าใจข้อหาได้ดี

ในคดีหมิ่นประมาท ถ้อยคำพูด หนังสือ ภาพเขียนหรือสิ่งอื่น อันเกี่ยวกับข้อหมิ่นประมาท ให้กล่าวไว้โดยบริบูรณ์หรือติดมาท้ายฟ้อง

- (6) อ้าง มาตรา กฎหมายซึ่งบัญญัติว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นความผิด
- (7) ลายมือชื่อโจทก์ ผู้เรียง ผู้เขียนหรือพิมพ์ฟ้อง”

เพราะถือว่าเป็นข้อเท็จจริงที่เป็นคุณกับจำเลยและเป็นข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบของจำเลย ในคดีอาญาที่ศาลอาจใช้ประกอบดุลยพินิจในการกำหนดโทษให้เหมาะสมกับตัวจำเลยต่อไป

3.3.3 การพิจารณาและวินิจฉัยคดีในชั้นศาล

กระบวนการดำเนินคดีอาญาในชั้นศาลนั้น เริ่มต้นขึ้นเมื่อมีการยื่นฟ้องคดีอาญา ต่อศาล คดีก็จะเข้าสู่ชั้นตรวจรับคำฟ้อง ซึ่งเป็นกระบวนการพิจารณาที่ศาลตรวจคำฟ้องว่า คำฟ้องที่โจทก์ นำเสนอต่อศาลมานั้นถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนดหรือไม่ ถ้าคำฟ้องนั้นไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ศาลจะสั่งให้โจทก์แก้ฟ้องหรือยกฟ้อง หรือสั่งไม่ประทับฟ้องก็ได้⁹² แต่ถ้าฟ้องนั้นถูกต้องตามกฎหมาย แล้ว ในคดีที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องคดีเอง ศาลจะต้องไต่สวนมูลฟ้อง เพื่อเป็นการตรวจสอบเบื้องต้น ถึงความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานโจทก์ว่า คดีอาญาที่โจทก์ยื่นฟ้องจำเลยมานั้น โจทก์มี พยานหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ความผิดของจำเลยในชั้นพิจารณาหรือไม่⁹³ ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องนี้ จำเลยจึงไม่มีอำนาจนำพยานหลักฐานเข้ามาสู้พิสูจน์ แต่จำเลยหรือทนายความที่จำเลยแต่งตั้ง อาจเข้ามาซักค้านพยานหลักฐานของโจทก์ได้⁹⁴ ถ้าพยานหลักฐานของโจทก์พอเชื่อได้ว่า จำเลยกระทำผิดจริง ศาลก็จะสั่งว่าคดีมีมูลให้ประทับฟ้องไว้พิจารณาต่อไป แต่ถ้าไม่มีพยานหลักฐาน ที่น่าเชื่อถือ ศาลจะสั่งว่าคดีไม่มีมูลและพิพากษายกฟ้อง⁹⁵ ส่วนในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ กฎหมายมิได้บังคับให้ต้องมีการไต่สวนมูลฟ้อง แต่ให้เป็นดุลยพินิจของศาลว่า ถ้าศาลเห็นสมควรจะสั่ง ให้มีการไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้⁹⁶

ต่อมา เมื่อศาลมีคำสั่งประทับฟ้อง หรือในคดีที่ไม่มีการไต่สวนมูลฟ้อง คดีก็จะเข้าสู่ ชั้นพิจารณาของศาล อันเป็นชั้นที่ศาลจะตรวจสอบและค้นหาความจริงจากพยานหลักฐานที่ฝ่ายโจทก์ และฝ่ายจำเลยนำเสนอต่อศาล รวมถึงพยานหลักฐานอื่นๆ ที่ศาลอาจเรียกมาพิจารณาเอง เพื่อที่จะนำไปสู่การชี้ขาดข้อเท็จจริงว่า มีการกระทำที่เป็นความผิดตามที่โจทก์กล่าวหาหรือไม่ จำเลยเป็น ผู้กระทำความผิดนั้นตามฟ้องหรือไม่ และจำเลยจะต้องรับผิดชอบทางอาญาหรือไม่ ในขณะเดียวกัน ในชั้นพิจารณานี้ ศาลก็จะได้รับทราบข้อเท็จจริงในรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของการกระทำ ความผิดรวมทั้งรายละเอียดเกี่ยวกับตัวจำเลยอันอาจเป็นแนวทางประกอบในการที่ศาลจะใช้ดุลยพินิจ กำหนดโทษหรือกำหนดวิธีการหรือมาตรการอื่นๆ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของตัวจำเลยต่อไปด้วย

⁹² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 160

⁹³ ฉานิส เกศพิทักษ์, คำอธิบาย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: สำนัก ศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2551), หน้า 97.

⁹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165

⁹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 167

⁹⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162

ซึ่งหลังจากที่ศาลดำเนินการพิจารณาคดีเสร็จสิ้นแล้ว ศาลก็จะใช้ดุลยพินิจวินิจฉัยชี้แจงน้ำหนัก พยานหลักฐานทั้งปวงและพิเคราะห์ข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานดังกล่าวตามที่ปรากฏจากการนำสืบของฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยรวมถึงพยานหลักฐานที่ศาลเรียกมาสืบเอง หากพิเคราะห์แล้ว เห็นว่า จากพยานหลักฐานปรากฏข้อเท็จจริงอันปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด โดยไม่มีเหตุยกเว้นโทษ และคดีไม่ขาดอายุความ ศาลจะมีคำพิพากษาว่า จำเลยเป็นผู้กระทำความผิด และใช้ดุลยพินิจกำหนดโทษหรือวิธีการอื่นๆ ตามกฎหมาย แต่ถ้าพิเคราะห์แล้ว เห็นว่าไม่อาจเชื่อ โดยปราศจากข้อสงสัยได้ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด หรือจำเลยไม่ได้กระทำความผิด หรือมี เหตุยกเว้นความผิด หรือมีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ควรต้องรับโทษ หรือคดีขาดอายุความ ศาลต้องพิพากษายกฟ้องโจทก์⁹⁷ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 185⁹⁸

ถ้าในระหว่างไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา มีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ศาลมีอำนาจสั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจจำเลย แล้วศาลจะเรียก พนักงานแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำหรือให้การถึงผลตรวจดังกล่าว ถ้าศาลเห็นว่าจำเลยวิกลจริตและ ไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ศาลจะงดการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไว้ และสั่งจำหน่ายคดีชั่วคราว จนกว่า จำเลยจะหายวิกลจริตหรือสามารถที่จะต่อสู้คดีได้ และศาลมีอำนาจส่งตัวจำเลยนั้นไปรับ การบำบัดรักษายังโรงพยาบาลโรคจิตหรือมอบให้บุคคลอื่นได้รับไปดูแลรักษาตามแต่จะเห็นสมควร ก็ได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่คุ้มครองให้จำเลย มีสิทธิในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ โดยจำเลยจะต้องมีสภาพจิตใจสมบูรณ์เพียงพอที่จะสามารถ ต่อสู้คดีได้⁹⁹ แต่หากเป็นกรณีที่จำเลยมีอาการวิกลจริตไม่ชัดเจนและจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้ การดำเนินคดีอาญากับจำเลยก็จะเป็นไปตามกระบวนการปกติเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป โดยไม่มี การสั่งให้แพทย์ตรวจสภาพจิตจำเลย ดังที่ผู้เขียนเคยกล่าวมาแล้วในชั้นสอบสวนของพนักงาน สอบสวนว่า บทบัญญัติมาตรา 14 นี้มุ่งเน้นในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยเป็น หลักสำคัญ การสั่งให้แพทย์ตรวจสภาพจิตของจำเลยตามมาตรา 14 นี้ จึงเป็นการตรวจสภาพจิตของ จำเลยในระหว่างที่มีการดำเนินคดีอาญาเพื่อประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีเป็นหลัก ซึ่งจะ เห็นได้ว่าเป็นคนละส่วนกับสภาพจิตของจำเลยในขณะที่จำเลยกระทำความผิด

⁹⁷ ณรงค์ ใจหาญ, หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2550), หน้า 18,117 และ 123.

⁹⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 185 “ถ้าศาลเห็นว่าจำเลยมิได้กระทำความผิดก็ดี การกระทำของจำเลย ไม่เป็นความผิดก็ดี คดีขาดอายุความแล้วก็ดี มีเหตุตามกฎหมายที่จำเลยไม่ควรต้องรับโทษก็ดี ให้ศาลยกฟ้องโจทก์ปล่อยจำเลยไป แต่ศาลจะสั่งขังจำเลยไว้หรือปล่อยชั่วคราวระหว่างคดียังไม่ถึงที่สุดก็ได้

เมื่อศาลเห็นว่าจำเลยได้กระทำความผิด และไม่มีกรยกเว้นโทษตามกฎหมาย ให้ศาลลงโทษแก่จำเลยตามความผิด แต่เมื่อ เห็นสมควรศาลจะปล่อยจำเลยชั่วคราวระหว่างคดียังไม่ถึงที่สุดก็ได้”

⁹⁹ ณรงค์ ใจหาญ, หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2, หน้า 79-80.

ในส่วนของการนำเสนอข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น ในคดีอาญา กฎหมายกำหนดลำดับของการนำพยานหลักฐานเข้าสืบไว้ โดยให้โจทก์มีหน้าที่นำพยานหลักฐานเข้าสืบก่อน¹⁰⁰ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 174¹⁰¹ ส่วนการพิจารณาพิพากษาในคดีอาญานั้น เนื่องจากมีข้อสันนิษฐานตามรัฐธรรมนูญที่ว่า “ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด” เมื่อโจทก์ฟ้องว่าจำเลยกระทำความผิด โจทก์จึงต้องมีภาระพิสูจน์¹⁰² และแม้ว่าตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะมีได้บัญญัติถึงการกำหนดการพิจารณาพิพากษาไว้โดยเฉพาะ จึงต้องนำหลักการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84/1¹⁰³ มาปรับใช้โดยอาศัยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15¹⁰⁴ ดังนั้นโดยหลักแล้ว การที่โจทก์เป็นฝ่ายกล่าวอ้างข้อเท็จจริงว่ามีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด โจทก์จึงมีภาระการพิสูจน์ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดตามฟ้อง แต่หากจำเลยให้การรับว่าได้กระทำความผิดตามฟ้องโจทก์ และยกข้อต่อสู้ว่าตนไม่ต้องรับโทษหรือมีเหตุลดหย่อนโทษ เช่น จำเลยต่อสู้ว่ากระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือนตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 หรือจำเลยยกข้อต่อสู้ว่ากระทำความผิดด้วยความจำเป็นตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 67 ดังนี้ เป็นต้น ถือว่าจำเลยกล่าวอ้างข้อเท็จจริงขึ้นมาใหม่ จำเลยจึงมีภาระในการพิสูจน์ที่จะต้องนำพยานหลักฐานเข้าสืบให้ปรากฏข้อเท็จจริงดังที่จำเลยต่อสู้¹⁰⁵

สำหรับกรณีที่จำเลยวิกลจริตในขณะที่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นนั้น ตามที่ เคยได้กล่าวมาแล้วในส่วนที่ผู้เขียนอธิบายถึงประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ว่าขนาดของ

¹⁰⁰ ธานีศ เกศวพิทักษ์, คำอธิบาย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2, หน้า 320.

¹⁰¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 174 “ก่อนนำพยานเข้าสืบ โจทก์มีอำนาจเปิดคดีเพื่อให้ศาลทราบคดีโจทก์ คือแถลงถึงลักษณะของฟ้อง อีกทั้งพยานหลักฐานที่จะนำสืบเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลย เสร็จแล้วให้โจทก์นำพยานเข้าสืบ เมื่อสืบพยานโจทก์แล้ว จำเลยมีอำนาจเปิดคดีเพื่อให้ศาลทราบคดีจำเลย โดยแถลงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายซึ่งตั้งใจอ้างอิง ทั้งแสดงพยานหลักฐานที่จะนำสืบ เสร็จแล้วให้จำเลยนำพยานเข้าสืบ

เมื่อสืบพยานจำเลยเสร็จแล้ว โจทก์และจำเลยมีอำนาจแถลงปิดคดีของตนด้วยปาก หรือหนังสือ หรือทั้งสองอย่าง ในระหว่างพิจารณา ถ้าศาลเห็นว่าไม่จำเป็นต้องสืบพยานหรือทำการอะไรอีก จะสั่งงดพยานหรือการนั้นเสียก็ได้”

¹⁰² โสภณ รัตนากร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 92.

¹⁰³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84/1 “คู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริงย่อมมีสิทธิเพื่อสนับสนุนคำคู่ความของตน ให้คู่ความฝ่ายนั้นมีภาระการพิสูจน์ข้อเท็จจริงนั้น แต่ถ้ามีข้อสันนิษฐานไว้ในกฎหมายหรือมีข้อสันนิษฐานที่ควรจะเป็นซึ่งปรากฏจากสภาพปกติธรรมดาของเหตุการณ์เป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใด คู่ความฝ่ายนั้นต้องพิสูจน์เพียงว่าตนได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนจะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนั้นครบถ้วนแล้ว”

¹⁰⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 “วิธีพิจารณาข้อใดซึ่งประมวลกฎหมายนี้มีได้บัญญัติไว้โดยเฉพาะให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเท่าที่พอจะใช้บังคับได้”

¹⁰⁵ ธานี สิงหนาด, คำอธิบาย พยานหลักฐานคดีแพ่งและอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพมหานคร: บริษัท กรุงสยามพับลิชชิ่ง จำกัด, 2554), หน้า 313,318.

ความวิกลจริตของจำเลยในขณะกระทำความผิดจะมีผลถึงการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญา หากจำเลยมีความวิกลจริตถึงขนาดที่ทำให้จำเลยไม่รู้สภาพและสาระสำคัญของการกระทำ ไม่รู้สำนึก ในการกระทำ ถือว่าไม่มีการกระทำอันจะเป็นความผิดทางอาญาได้เลย กรณีนี้ภาระการพิสูจน์ตกอยู่ แก่โจทก์ที่จะต้องนำสืบพิสูจน์ว่าจำเลยกระทำความผิด แต่ถ้าจำเลยให้การว่าได้กระทำความผิดจริง และอ้างว่าในขณะกระทำความผิดจำเลยไม่รู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เนื่องจากมี จิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือนตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 เช่นนี้ถือว่า จำเลยยอมรับข้อเท็จจริงตามที่โจทก์อ้างแล้ว โจทก์จึงไม่ต้องสืบในประเด็นที่ว่าจำเลยกระทำความผิด แต่เมื่อจำเลยเป็นฝ่ายกล่าวอ้างข้อเท็จจริงขึ้นใหม่ว่า มีเหตุยกเว้นโทษหรือลดหย่อนโทษเช่นนี้ จำเลยจึงมีภาระในการนำสืบพิสูจน์ถึงประเด็นเรื่องความวิกลจริตในขณะกระทำความผิด หากจำเลย ไม่นำสืบถึงประเด็นดังกล่าว จำเลยก็จะไม่ได้รับประโยชน์ในเรื่องของการยกเว้นโทษหรือ ลดหย่อนโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 เว้นแต่จะปรากฏข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ ความวิกลจริตดังกล่าวจากพยานหลักฐานที่โจทก์นำสืบมา เช่นนี้ศาลก็มีอำนาจที่จะยกประมวล กฎหมายอาญา มาตรา 65 มาปรับใช้แก่คดีได้¹⁰⁶ ความวิกลจริตของจำเลยในขณะกระทำความผิด จึงถือเป็นข้อต่อสู้ของจำเลยในการอ้างใช้เป็นเหตุยกเว้นโทษหรือลดหย่อนโทษตามกฎหมาย

พยานหลักฐานที่เกี่ยวกับความวิกลจริตอาจมีทั้งพยานวัตถุ พยานเอกสารหรือ พยานบุคคล เช่น ประวัติการเข้ารับการรักษาอาการทางจิต พยานบุคคลที่ได้เห็นอาการวิกลจริตของ จำเลยในขณะกระทำความผิดหรือเคยได้เห็นจำเลยวิกลจริตทำนองเดียวกันมาในระยะเวลาหนึ่ง ก่อนเกิดเหตุ ศาลก็อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานให้จำเลยได้ รวมไปถึงพยานผู้เชี่ยวชาญ¹⁰⁷ เช่น จิตแพทย์ผู้ที่ได้ตรวจสอบสภาพจิตของจำเลยซึ่งสามารถที่จะให้ความรู้แก่ศาลในทางจิตเวชเกี่ยวกับอาการ วิกลจริตของจำเลยได้¹⁰⁸ แต่อย่างไรก็ตาม การนำสืบถึงเหตุดังกล่าวกลับเป็นเรื่องยาก เนื่องจากต้องมีการนำสืบย้อนกลับไปถึงช่วงเวลาขณะเกิดเหตุ ซึ่งได้ผ่านพ้นมานานแล้ว อีกทั้งในบางกรณีผู้กระทำ ความผิดไม่ได้มีอาการวิกลจริตตลอดเวลา อาจกระทำความผิดในขณะวิกลจริตแต่มามีอาการทุเลาลง ภายหลังจากการกระทำความผิดแล้ว หรือมีอาการทุเลาลงในระหว่างการพิจารณาคดีจนอาจเป็น เหตุให้ไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเชื่อได้ว่ามีความผิดปกติดังกล่าวจริง¹⁰⁹ นอกจากนี้ แม้ว่าในเรื่อง

¹⁰⁶ ประทีป อ่าววิจิตรกุล, *คนวิกลจริต*, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: บริษัท กรุงเทพมหานครพับลิชชิง จำกัด, 2556), หน้า 75.

¹⁰⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 243 วรรคแรก “ผู้ใดโดยอาชีพหรือมิใช่ก็ตาม มีความเชี่ยวชาญในการใดๆ เช่น ในทางวิทยาศาสตร์ ศิลปะ ฝีมือ พาณิชยกรรม การแพทย์ หรือกฎหมายต่างประเทศ และซึ่งความเห็นของผู้ผู้นั้นอาจมี ประโยชน์ในการวินิจฉัยคดี ในการสอบสวน ใตสวนมูลฟ้องหรือพิจารณา อาจเป็นพยานในเรื่องต่างๆ เป็นต้นว่า ตรวจร่างกายหรือจิต ของผู้เสียหาย ผู้ต้องหา หรือจำเลย ตรวจลายมือ ทำการทดลองหรือกิจการอย่างอื่นฯ”

¹⁰⁸ สลิตย์ เล็งโรสง, “แนวคิดในคดีออกเคอร์เกี่ยวกับปัญหาวิกลจริต,” *วารสารนิติศาสตร์*: 96-113.

¹⁰⁹ จิตติ เกษมศิริวัฒน์, “ปัญหากฎหมายเรื่อง “ความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต”, *บทบัญญัติ*: 143-153.

สภาพจิตใจหรืออาการความผิดปกติทางจิตจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ทางจิตเวชซึ่งอยู่นอกเหนือความรู้ความเข้าใจของคนธรรมดาทั่วไป ก็ไม่มีบทกฎหมายบังคับให้ศาลต้องรับฟังความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชประกอบพยานหลักฐานอื่นในการพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวข้องกับความวิกลจริต การจะนำพยานผู้เชี่ยวชาญมาสืบหรือไม่ เป็นเรื่องของคู่ความในคดี หรือถ้าคู่ความในคดีไม่อ้างพยานผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวช ศาลก็มีดุลยพินิจที่จะแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญได้ เพราะศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติมได้¹¹⁰ โดยในการแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญจะต้องนำบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้ ตามบทบัญญัติของมาตรา 15 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เนื่องจากตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่ได้บัญญัติถึงการแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญเอาไว้¹¹¹

ในคดีที่มีพยานผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวช ผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวจะเป็นผู้ให้ความเห็นต่อศาลเกี่ยวกับสภาพจิตใจของจำเลยหรืออาการความผิดปกติทางจิตของจำเลยในขณะที่จำเลยกระทำความผิดโดยอยู่บนพื้นฐานของหลักวิชาการทางจิตเวชศาสตร์เพื่อช่วยศาลในการวินิจฉัยคดีมิใช่เข้าไปชี้ขาดคดีแทนศาล ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญย่อมถือว่าเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งที่เขาเข้าสู่สำนวนการพิจารณาคดีของศาล ดังนั้น จะถือเอาความเห็นของผู้เชี่ยวชาญเป็นที่ยุติเสมอไปไม่ได้ เนื่องจากการให้ความเห็น เป็นเพียงการแสดงถึงความน่าจะเป็นไปได้หรือไม่ได้ ศาลยังคงมีดุลยพินิจที่จะเชื่อตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวหรือไม่ก็ได้ เพราะการวินิจฉัยชี้ขาดคดีเป็นอำนาจของศาล¹¹² ฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ในการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของจำเลยที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริตจะเป็นเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ได้หรือไม่ ส่วนหนึ่งจะต้องขึ้นอยู่กับความสามารถของฝ่ายจำเลยในการนำสืบให้ศาลเห็นถึงเหตุดังกล่าว เว้นแต่กรณีที่จะปรากฏข้อเท็จจริงขึ้นจากพยานหลักฐานที่ฝ่ายโจทก์นำสืบเอง การบังคับใช้ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 จึงอาจไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ต้องการให้ความคุ้มครองผู้ที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต

เมื่อศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาเสร็จสิ้น ศาลก็จะมีคำพิพากษา หากศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง ก็จะปล่อยตัวจำเลยไป แต่ในกรณีที่เป็นการปล่อยตัวผู้ที่มีจิตบกพร่อง ไร้จิตหรือจิตฟั่นเฟือน ซึ่งไม่ต้องรับโทษหรือได้รับการลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 และศาลเห็นว่า การปล่อยตัวนั้นจะเป็นการไม่ปลอดภัยต่อประชาชน ศาลจะสั่งให้ส่งตัวผู้นั้นไปคุมตัว

¹¹⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 228 “ระหว่างพิจารณาโดยพลการหรือคู่ความฝ่ายใดร้องขอ ศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติม จะสืบเองหรือส่งประเด็นก็ได้”

¹¹¹ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 506-507.

¹¹² พรเพชร วิชิตชลชัย, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2555), หน้า 363; โสภณ รัตนกร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 504.

ไว้ในสถานพยาบาลก็ได้ และคำสั่งศาลจะเพิกถอนเมื่อใดก็ได้¹¹³ ส่วนในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาให้จำคุก จำเลยก็จะถูกส่งตัวไปยังเรือนจำซึ่งอยู่ในความดูแลของกรมราชทัณฑ์ แต่ถ้าในขณะนั้นจำเลยมีอาการวิกลจริตซึ่งอาจจะวิกลจริตก่อนหรือหลังศาลมีคำพิพากษาให้จำคุกแล้ว ศาลมีอำนาจสั่งให้ทุเลาการจำคุกไว้ก่อนจนกว่าเหตุวิกลจริตจะหมดไป โดยในระหว่างทุเลาการจำคุก ศาลจะมีคำสั่งให้จำเลยอยู่ในความควบคุมในสถานที่อันควรนอกเหนือจากเรือนจำก็ได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 246¹¹⁴ นอกจากนี้ หากเป็นกรณีที่ศาลพิพากษาให้ประหารชีวิตจำเลย แต่จำเลยเกิดวิกลจริตก่อนถูกประหารชีวิต จะต้องรอการประหารชีวิตนั้นไว้ก่อนจนกว่าจำเลยจะหายวิกลจริตและในขณะทุเลาการประหารชีวิต ศาลมีอำนาจสั่งให้ส่งตัวจำเลยผู้นั้นไปคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลก็ได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 248¹¹⁵ และประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48 สำหรับในส่วนของการละเมิดในการส่งตัวจำเลยไปคุมตัวไว้ในสถานพยาบาล พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ได้กำหนดขั้นตอนไว้ ซึ่งผู้เขียนจะกล่าวถึงต่อไปในหัวข้อ 3.4

ในหัวข้อถัดไป ผู้เขียนจะกล่าวถึงกรมราชทัณฑ์ซึ่งเป็นหน่วยงานสุดท้ายของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอันเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการบังคับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจและเห็นถึงภาพรวมโครงสร้างทั้งระบบของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย โดยผู้เขียนจะอธิบายเฉพาะในส่วนหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษาลงโทษให้จำคุกจำเลยแล้ว กรมราชทัณฑ์จะมีหน้าที่เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างไรและหากเป็นกรณีที่ผู้ต้องขังมีอาการวิกลจริตจะอย่างไร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹¹³ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48

¹¹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 246 “เมื่อจำเลย สามี ภริยา ญาติของจำเลย พนักงานอัยการ ผู้บัญชาการเรือนจำหรือเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่จัดการตามหมายจำคุกร้องขอ หรือเมื่อศาลเห็นสมควร ศาลมีอำนาจสั่งให้ทุเลาการบังคับให้จำคุกไว้ก่อนจนเหตุอันควรทุเลาจะหมดไป ในกรณีต่อไปนี้

(1) เมื่อจำเลยวิกลจริต

...ในระหว่างทุเลาการบังคับอยู่นั้นศาลจะมีคำสั่งให้บุคคลดังกล่าวอยู่ในความควบคุมในสถานที่อันควรนอกเหนือจากเรือนจำหรือสถานที่ที่กำหนดไว้ในหมายจำคุกก็ได้ และให้ศาลกำหนดให้เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่จัดการตามหมายนั้นเป็นผู้มีหน้าที่และรับผิดชอบในการดำเนินการตามคำสั่ง...”

¹¹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 248 “ถ้าบุคคลซึ่งต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตเกิดวิกลจริตก่อนถูกประหารชีวิต ให้รอการประหารชีวิตไว้ก่อนจนกว่าผู้นั้นจะหาย ขณะทุเลาการประหารชีวิตอยู่นั้น ศาลมีอำนาจยกมาตรา 46 วรรค (2)* แห่งกฎหมายลักษณะอาญามาบังคับ

ถ้าผู้วิกลจริตนั้นหายภายหลังปีหนึ่งนับแต่วันที่คำพิพากษาถึงที่สุดให้ลดโทษประหารชีวิตลงเหลือจำคุกตลอดชีวิต”

*มาตรา 48 แห่งประมวลกฎหมายอาญา

3.3.4 ชั้นราชทัณฑ์

เมื่อมีผู้กระทำความผิดทางอาญาขึ้นในสังคม และได้มีการดำเนินคดีอาญากับผู้นั้น มาจนถึงขั้นที่ศาลมีคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุก ผู้ต้องโทษนั้นก็จะถูกส่งตัวไปยังเรือนจำ ซึ่งอยู่ในความดูแลของกรมราชทัณฑ์ ดังนั้น งานของกรมราชทัณฑ์ก็คือการจัดการกับผู้กระทำความผิด กฎเกณฑ์ของสังคมภายหลังจากที่ผู้นั้นได้ผ่านกระบวนการในการกลั่นกรองค้นหาความจริงและถูกตัดสินลงโทษแล้ว โดยจัดการบังคับโทษจำคุก รวมไปถึงการอบรมแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ราชทัณฑ์จึงเป็นส่วนที่สำคัญส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ถึงแม้ว่างานในส่วนอง ราชทัณฑ์จะไม่ใช่เป็นเรื่องของการใช้กฎหมายหรือการตีความกฎหมายโดยตรง แต่เป็นงานที่ต้อง มีการประยุกต์ใช้กฎหมายอันเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคล ทั้งผู้กระทำความผิด ญาติ ตลอดจน ผู้เสียหายและสังคม โดยเฉพาะในการปกครองดูแลและอบรมแก้ไขผู้กระทำความผิดให้กลับตน เป็นพลเมืองดีและสามารถกลับเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในสังคมหลังจากพ้นโทษไปแล้วได้โดยไม่กลับไป กระทำความผิดซ้ำอีก จึงเป็นงานที่ต้องอาศัยความรู้หลายด้านไม่ว่าจะเป็นนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ จิตวิทยาและศาสตร์ด้านอื่นๆ มาประยุกต์ใช้เป็นหลักในการปฏิบัติงาน เนื่องจาก ผู้กระทำความผิดแต่ละคนต่างก็มีลักษณะทัศนคติและมูลเหตุในการกระทำความผิดที่แตกต่างกัน การที่จะแก้ไขผู้กระทำความผิดแต่ละคนนั้นจึงมีความสลับซับซ้อนและละเอียดอ่อนเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม นอกจากการจัดการกับผู้กระทำความผิดที่ถูกตัดสินให้ได้รับโทษจำคุกแล้ว งานของ ราชทัณฑ์ยังรวมไปถึงการควบคุมดูแลผู้ต้องขังระหว่างการพิจารณาคดีด้วย¹¹⁶

กฎหมายราชทัณฑ์ของไทยก็คือ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 และมีกรมราชทัณฑ์เป็นหน่วยงานในการควบคุมและปฏิบัติงานของราชทัณฑ์ โดยตามกฎหมายกระทรวง แบ่งส่วนราชการราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2545 กรมราชทัณฑ์มีอำนาจหน้าที่ 1. ปฏิบัติต่อ ผู้กระทำผิดให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งตามกฎหมาย โดยดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วย การราชทัณฑ์และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง 2. กำหนดแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง โดยให้สอดคล้อง กับกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ นโยบายของกระทรวง หลักอาชญาวิทยาและหลักทัณฑ์วิทยา ตลอดจนข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และข้อเสนอแนะในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ขององค์กรสหประชาชาติ 3. ดำเนินการเกี่ยวกับสวัสดิการและการสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขัง 4. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่กระทรวงหรือ คณะรัฐมนตรีมอบหมาย

¹¹⁶ กองบรรณาธิการ, "การเรียนรู้งานราชทัณฑ์กับเรื่องราวในอดีต," วารสารราชทัณฑ์ 1, 2558 (2558): 8; ธาณี วรภัทร์, กฎหมายราชทัณฑ์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2558), หน้า 54-55,65.

ภายหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษาให้จำคุกแล้ว ในขั้นตอนของการรับตัวผู้ต้องขังไว้ จะต้องมีการตรวจสอบสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังก่อน ซึ่งตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 มาตรา 10 ได้กำหนดให้แพทย์ตรวจสอบอนามัยของผู้ที่ถูกรับตัวเข้าใหม่ และให้เจ้าพนักงานเรือนจำตรวจและบันทึกข้อความเกี่ยวกับลักษณะแห่งความผิดที่ผู้นั้นได้กระทำ ตำนานี รุปรพรรณ ความแข็งแรงของร่างกาย ความสามารถทางสติปัญญาและข้อความอื่นๆ ตามข้อบังคับที่ อธิบดีกรมราชทัณฑ์ได้ตั้งขึ้น นอกจากนี้ เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือผู้มีอำนาจทำการสอบสวนหรือ สืบสวนการกระทำความผิดอาญาจะต้องส่งรายงานแสดงประวัติของผู้ต้องขังให้แก่เจ้าพนักงาน เรือนจำด้วย หากมีการร้องขอจากเจ้าพนักงานเรือนจำ เนื่องจากสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นข้อมูลที่สำคัญใน การที่จะบำบัดฟื้นฟูและแก้ไขผู้ต้องขังแต่ละรายซึ่งได้กระทำความผิดอาญา

สำหรับกรณีที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขังที่วิกลจริตนั้น ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 มีบทบัญญัติในมาตรา 29¹¹⁷ และมาตรา 30¹¹⁸ กล่าวถึงสิทธิในการได้รับการ รักษาพยาบาลตามสมควรของผู้ต้องขังที่ป่วยเจ็บ และกรณีที่แพทย์ผู้ควบคุมอนามัยของผู้ต้องขัง ยื่นรายงานแสดงความเห็นว่า ผู้ต้องขังคนใดป่วยเจ็บ ถ้าคงรักษาพยาบาลในเรือนจำต่อไปอาการ จะไม่ดีขึ้น อธิบดีกรมราชทัณฑ์จะมีอำนาจในการอนุญาตให้ผู้ต้องขังคนนั้นไปรับการรักษาตัว ในสถานที่อื่นนอกจากเรือนจำโดยมีเงื่อนไขตามที่เห็นสมควรได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่า เป็นบทบัญญัติ ที่เกี่ยวกับความเจ็บป่วยโดยรวมของผู้ต้องขัง โดยไม่ได้มีการแยกความเจ็บป่วยทางจิตออกต่างหาก แต่อย่างไรก็ตาม ภายในกรมราชทัณฑ์ยังมีการแบ่งหน่วยงานภายในออกเป็นหน่วยงานย่อยๆ และ หนึ่งในหน่วยงานย่อยๆ นั้นก็คือ กองบริการทางการแพทย์ ที่มีหน้าที่ควบคุมกำกับดูแลงาน ด้านการแพทย์สาธารณสุข ซึ่งมีศูนย์สุขภาพจิต ทำหน้าที่ในการศึกษา ประเมิน ตรวจวินิจฉัย วิจัย วิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อพัฒนาและกำหนดแนวทางวิธีการปฏิบัติด้านการส่งเสริมป้องกัน บำบัดรักษาแก้ไขและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ต้องขังที่มีปัญหาสุขภาพจิต ผู้ต้องขังที่ป่วยด้วยโรคทางจิตเวช และผู้ต้องขังที่มีปัญหาทางพฤติกรรม ตามคำสั่งกรมราชทัณฑ์ที่ 575/2558

หลังจากที่ผู้อ่านได้มีความเข้าใจถึงระบบการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมาย วิธีพิจารณาคดีอาญารวมไปถึงกฎหมายและกฎเกณฑ์ขององค์กรหรือหน่วยงานในกระบวนการ ยุติธรรมทางอาญาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีของบุคคลวิกลจริตตามหัวข้อที่ 3.3 มาแล้ว

¹¹⁷ มาตรา 29 “ให้ผู้ต้องขังที่ป่วยเจ็บหรือเป็นหญิงมีครรภ์ได้รับการรักษาพยาบาลตามควร”

¹¹⁸ มาตรา 30 “เมื่อแพทย์ผู้ควบคุมการอนามัยของผู้ต้องขังยื่นรายงานแสดงความเห็นว่าผู้ต้องขังคนใดป่วยเจ็บและถ้าคง รักษาพยาบาลอยู่ในเรือนจำจะไม่เลาดีขึ้น อธิบดีจะอนุญาตให้ผู้ต้องขังคนนั้นไปรักษาตัวในสถานที่อื่นใดนอกเรือนจำโดยมีเงื่อนไข อย่างไรก็ดีแล้วแต่จะเห็นสมควรก็ได้”

ในกรณีดังกล่าวมาในวรรคก่อน มิให้ถือว่าผู้ต้องขังนั้นพ้นจากการคุมขัง และถ้าผู้ต้องขังไปเสียจากสถานที่ซึ่งได้รับอนุญาตให้ ไปอยู่รักษาตัว ให้ถือว่ามีความผิดฐานหลบหนีการควบคุม”

ในหัวข้อถัดไปผู้เขียนจะกล่าวถึงพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ทำให้ความคุ้มครองสิทธิในการได้รับการบำบัดรักษาของผู้ป่วยจิตเวช โดยผู้เขียนจะขออธิบายถึงเฉพาะในส่วนที่กฎหมายฉบับนี้เกี่ยวข้องกับคดีอาญาของบุคคลวิกลจริตเท่านั้น

3.4 พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551

พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 เป็นกฎหมายสุขภาพจิตฉบับแรกของประเทศไทย มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2551 เป็นต้นมา โดยความจำเป็นที่ต้องมีกฎหมายฉบับนี้ ก็เนื่องมาจากการที่ประชาชนส่วนใหญ่ในสังคม ขาดความรู้ความเข้าใจและมีทัศนคติทางด้านลบต่อบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิต ทำให้บุคคลเหล่านี้ถูกละเลยไม่ได้รับการบำบัดรักษาอย่างถูกต้องและเหมาะสม ส่งผลให้ความผิดปกติทางจิตของบุคคลดังกล่าวทวีความรุนแรงขึ้นจนก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงต่อชีวิต ร่างกายหรือทรัพย์สินของตนหรือบุคคลอื่น¹¹⁹ จึงมีการตราพระราชบัญญัติสุขภาพจิตออกมาเพื่อปกป้อง คุ้มครอง ส่งเสริมและปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสุขภาพจิตของประชาชน โดยมุ่งเน้นความคุ้มครองต่อบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตให้ได้รับการบำบัดรักษาโดยวิธีการทางการแพทย์ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัยจากอันตรายที่อาจเกิดจากผู้ที่มีความผิดปกติทางจิต¹²⁰ ซึ่งในกฎหมายฉบับนี้จะกำหนดข้อบ่งชี้ ขั้นตอนการปฏิบัติและกระบวนการในการนำผู้ป่วยจิตเวชหรือบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตที่อยู่ในภาวะอันตราย รวมไปถึงบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตที่อยู่ในระหว่างการดำเนินคดีอาญามาเข้ารับการบำบัดรักษาอันเป็นการคุ้มครองตัวผู้ป่วยจิตเวชเองและคุ้มครองสังคมส่วนรวม

ในกฎหมายฉบับนี้ได้อาศัยวิชาการทางจิตเวชเป็นหลักในการให้ความหมายคำว่า “ความผิดปกติทางจิต”¹²¹ ว่าหมายถึง ความผิดปกติทางจิตที่แสดงให้เห็นจากพฤติกรรมที่ผิดไปจากคนที่มีจิตใจปกติทั่วไป เช่น พฤติกรรมทำร้ายหรือกระทำความรุนแรงต่อผู้อื่นเพื่อความพอใจทางเพศ การแสดงออกทางอารมณ์ที่ผิดปกติ เช่น ในภาวะที่คนทั่วไปมีอาการเศร้า แต่ผู้นั้นกลับมีอาการขัน การแสดงออกทางความคิดที่ผิดปกติ ได้แก่ การเข้าใจว่าตนเป็นใหญ่ เป็นวีรบุรุษในสิ่งที่เป็นไปได้ ความจำผิดปกติ เช่น การสูญเสียความทรงจำในระยะสั้นๆ สติปัญญาผิดปกติ เช่น สติปัญญาต่ำกว่าที่ควรในคนวัยเดียวกัน ประสาทการรับรู้ผิดปกติ ได้แก่ อาการประสาทหลอนทางหู ทางตา เช่น

¹¹⁹ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 125 ตอนที่ 36 ก วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2551

¹²⁰ ดวงดา ไกรภัสสรพงษ์, "พระราชบัญญัติสุขภาพจิต: กฎหมายคุ้มครองสิทธิของผู้มีความผิดปกติทางจิต," ใน นิติเวชศาสตร์และกฎหมายการแพทย์, หน้า 128.

¹²¹ มาตรา 3 “ความผิดปกติทางจิต” หมายความว่า อาการผิดปกติของจิตใจที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม อารมณ์ ความคิด ความจำ สติปัญญา ประสาทการรับรู้ หรือการรู้เวลา สถานที่หรือบุคคล รวมทั้งอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจาก สุราหรือสารอื่นที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท

ได้ยินเสียงโดยไม่มีเสียง เห็นภาพโดยไม่มีภาพ หรืออาการแปลกผิด เช่น เห็นเชือกเป็นงู หรือ ได้ยินคนพูดเรื่องอื่น แปลว่าคนนั้นนินทา เป็นต้น ความผิดปกติในการรู้เวลา สถานที่หรือบุคคล เหล่านี้ ซึ่งถือเป็นการให้นิยามโดยรวมโรคและอาการทางจิตเวชไว้หลายกลุ่มโรค อันเป็นการแตกต่างไปจาก ถ้อยคำที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายแพ่ง ที่บัญญัติถึงคนกลุ่มนี้ไว้เพียง คำว่า “โรคจิต” “จิตบกพร่อง” “จิตฟั่นเฟือน” และคำว่า “วิกลจริต” เท่านั้น โดยที่ถ้อยคำตามประมวลกฎหมายดังกล่าวไม่สามารถบ่งไปถึงกลุ่มโรคหรืออาการทางจิตเวชในกลุ่มใดๆ ได้¹²² แต่อย่างไรก็ตาม “ความผิดปกติทางจิต” ตามกฎหมายฉบับนี้ มิได้หมายถึงความผิดปกติทุกประเภท (Mental Disorder) ตามที่จัดแบ่งไว้ใน การแบ่งแยกโรคระหว่างประเทศขององค์การอนามัยโลก ครั้งล่าสุด (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems 10th Revision 1992 หรือ ICD 10) แต่น่าจะหมายถึงเฉพาะเพียงบางกลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มความผิดปกติทางจิตที่เกิดจากพยาธิสภาพของสมอง (Organic Symptomatic Mental Disorder) เช่น กลุ่มสมองเสื่อม (Dementia) และโรคต่างๆ ของสมองที่มีอาการทางจิต
2. กลุ่มความผิดปกติทางจิต ที่เป็นโรคจิตเภทและหลงผิด
3. กลุ่มความผิดปกติทางอารมณ์ (Mood or Affective Disorders)
4. กลุ่มปัญญาอ่อน (Mental Retardation) และ
5. กลุ่มความผิดปกติทางจิตและพฤติกรรมที่เกิดจากการใช้สุราและสารออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท ซึ่งรวมทั้งยาเสพติดทั้งหลายด้วย ส่วนความผิดปกติทางจิตกลุ่มอื่นๆ น่าจะไม่ได้รวมอยู่ในความหมายของความผิดปกติทางจิต ตามคำนิยามของกฎหมายฉบับนี้¹²³

นอกจากนี้ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต ยังได้ให้นิยามของคำว่า “ผู้ป่วย”¹²⁴ ซึ่งมีได้หมายถึง ผู้ป่วยทางกายหรือทางจิตโดยทั่วไป แต่ให้หมายถึงเฉพาะบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตตามกฎหมายนี้ที่ควรได้รับการบำบัดรักษา¹²⁵ และให้นิยามของคำว่า “ผู้ป่วยคดี”¹²⁶ ว่าให้มีความหมายถึงเฉพาะผู้ป่วยที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดอาญา ที่อยู่ระหว่างการถูกสอบสวน การไต่สวนมูลฟ้อง หรือการพิจารณาคดีอาญาในศาล ซึ่งพนักงานสอบสวนหรือศาลสั่งให้ได้รับการตรวจหรือบำบัดรักษา และรวมถึงผู้ที่ถูกศาลสั่งให้ได้รับการบำบัดรักษาภายหลังคดีอาญาสิ้นสุดแล้วด้วย¹²⁷

¹²² วิฑูรย์ อังประพันธ์, สาระสำคัญของพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 (กรุงเทพมหานคร: สถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์, 2553), หน้า 84-85.

¹²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13-14.

¹²⁴ มาตรา 3 “ผู้ป่วย” หมายความว่า บุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตซึ่งควรได้รับการบำบัดรักษา

¹²⁵ วิฑูรย์ อังประพันธ์, สาระสำคัญของพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, หน้า 14.

¹²⁶ มาตรา 3 “ผู้ป่วยคดี” หมายความว่า ผู้ป่วยที่อยู่ระหว่างการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาในคดีอาญา ซึ่งพนักงานสอบสวนหรือศาลสั่งให้ได้รับการตรวจหรือบำบัดรักษารวมทั้งผู้ป่วยที่ศาลมีคำสั่งให้ได้รับการบำบัดรักษาภายหลังมีคำพิพากษาในคดีอาญาด้วย

¹²⁷ วิฑูรย์ อังประพันธ์, สาระสำคัญของพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, หน้า 14.

สำหรับในหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะขอกล่าวถึงแต่เฉพาะในส่วนที่พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ซึ่งมีบทบัญญัติอยู่ในหมวด 3 การบำบัดรักษาทางสุขภาพจิต ส่วนที่ 2 ผู้ป่วยคดี โดยอยู่ในมาตรา 35-39 ดังนี้

มาตรา 35¹²⁸ กล่าวถึงในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลส่งผู้ต้องหาหรือจำเลย ไปตรวจสภาพจิตเพื่อประเมินความสามารถในการต่อสู้คดี เนื่องจากมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าผู้ต้องหา หรือจำเลยนั้นเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ มาตรานี้จะกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการส่ง ตัวผู้ต้องหาและจำเลยไปรับการตรวจสภาพจิตที่สถานบำบัดรักษาตามกฎหมายฉบับนี้¹²⁹ โดย ให้จิตแพทย์เป็นผู้ที่มีหน้าที่ในการตรวจวินิจฉัยและทำความเข้าใจรายงานกลับไปให้พนักงานสอบสวน หรือศาลทราบภายใน 45 วันนับแต่วันที่ได้รับตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ ซึ่งกำหนดเวลาดังกล่าว อาจขยายได้อีกไม่เกิน 45 วัน และให้อำนาจสถานบำบัดรักษาเรียกเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหา หรือจำเลยจากสถานพยาบาลอื่นได้ อันเป็นบทมาตราที่บัญญัติขึ้นมาเพื่อรองรับและขยายความ มาตรา 14 วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา 36¹³⁰ กล่าวถึงในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือ จำเลยวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ และได้ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยมาบำบัดรักษา

¹²⁸ มาตรา 35 “ภายใต้บังคับมาตรา 14 วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ให้พนักงานสอบสวนหรือ ศาลส่งผู้ต้องหาหรือจำเลยไปรับการตรวจที่สถานบำบัดรักษาพร้อมทั้งรายละเอียดพฤติการณ์แห่งคดี

เมื่อสถานบำบัดรักษารับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้แล้ว ให้จิตแพทย์ตรวจวินิจฉัยความผิดปกติทางจิตและทำความเข้าใจ เพื่อประกอบการพิจารณาของพนักงานสอบสวนหรือศาลว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ แล้วรายงานผลการตรวจ วินิจฉัยและประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีให้พนักงานสอบสวนหรือศาลทราบภายในสี่สิบห้าวันนับแต่วันที่ได้รับผู้ต้องหาหรือ จำเลยไว้ และอาจขยายระยะเวลาได้อีกไม่เกินสี่สิบห้าวัน

เพื่อประโยชน์ในการประเมินความสามารถในการต่อสู้คดี ให้สถานบำบัดรักษามีอำนาจเรียกเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหา หรือจำเลยจากสถานพยาบาลอื่นได้

ให้นำความในมาตรา 27 วรรคสอง มาใช้บังคับกับการตรวจวินิจฉัยความผิดปกติทางจิตตามวรรคสองโดยอนุโลม

ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกคุมขัง และมีความจำเป็นต้องรับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ในสถานบำบัดรักษาเพื่อการสังเกต อาการ ตรวจวินิจฉัย บำบัดรักษาและประเมินความสามารถในการต่อสู้คดี สถานบำบัดรักษาอาจขอให้พนักงานสอบสวนหรือศาล กำหนดวิธีการ เพื่อป้องกันการหลบหนีหรือเพื่อป้องกันอันตรายก็ได้

หลักเกณฑ์และวิธีการในการรายงานผลการตรวจวินิจฉัยและประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีตามวรรคสอง ให้เป็นไป ตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด”

¹²⁹ ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง รายชื่อสถานบำบัดรักษาทางสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 (แก้ไขเพิ่มเติมถึงฉบับที่ 5 พ.ศ. 2558)

¹³⁰ มาตรา 36 “ภายใต้บังคับมาตรา 14 วรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้สถานบำบัดรักษา รับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ควบคุมและบำบัดรักษาโดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ต้องหาหรือจำเลย จนกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลย จะหายหรือทุเลาและสามารถต่อสู้คดีได้ เว้นแต่พนักงานสอบสวนหรือศาลจะมีคำสั่งหรือมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

ในระหว่างที่งดการสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้องหรือการพิจารณาคดีไว้ เนื่องจากเหตุวิกฤตดังกล่าว มาตราที่กำหนดให้สถานบำบัดรักษาควบคุมตัวและบำบัดรักษาผู้นั้นได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้นั้น และให้จิตแพทย์ผู้ทำการบำบัดรักษาต้องทำรายงานผลการบำบัดรักษาส่งให้พนักงานสอบสวนหรือศาลทราบภายใน 180 วันนับแต่วันที่รับตัวผู้นั้นไว้ หากจิตแพทย์เห็นว่าจำเป็นต้องบำบัดรักษาต่อไปก็ต้องรายงานผลต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลทุก 180 วัน แต่ถ้าเมื่อใดจิตแพทย์เห็นว่าผู้นั้นหายหรือทุเลาจากความผิดปกติทางจิตและสามารถต่อสู้คดีได้แล้ว ให้รายงานต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลโดยไม่ชักช้า อันเป็นบทมาตราที่บัญญัติขึ้นมาเพื่อรองรับและขยายความ มาตรา 14 วรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา 37¹³¹ กล่าวถึงในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยกับจำเลย ซึ่งเป็นผู้ป่วยคดี โดยส่งตัวจำเลยไปคุมตัวหรือไปรักษาตัวในสถานพยาบาลตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48 มาตรา 49 วรรคสอง หรือในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ทุเลาการจำคุกจำเลยไว้เนื่องจากจำเลยวิกฤตและมีคำสั่งให้ส่งจำเลยไปคุมตัวหรือไปรักษาตัวในสถานที่อื่นควรตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 246(1) มาตราที่กำหนดให้สถานบำบัดรักษาควบคุมตัวและบำบัดรักษาผู้นั้นได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้นั้น และให้จิตแพทย์ผู้ทำการบำบัดรักษาต้องทำรายงานผลการบำบัดรักษาส่งให้พนักงานสอบสวนหรือศาลทราบภายใน 180 วันนับแต่วันที่รับตัวผู้นั้นไว้ หากจิตแพทย์เห็นว่าจำเป็นต้องบำบัดรักษาต่อไปก็ต้องรายงานผลต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลทุก 180 วัน

ให้จิตแพทย์ผู้บำบัดรักษาทำรายงานผลการบำบัดรักษาส่งให้พนักงานสอบสวนหรือศาลภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันที่ได้รับผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ ในกรณีที่จิตแพทย์เห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้รายงานผลการบำบัดรักษาทุกหนึ่งร้อยแปดสิบวัน เว้นแต่พนักงานสอบสวนหรือศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น

ในระหว่างการบำบัดรักษา เมื่อจิตแพทย์ผู้บำบัดรักษาเห็นว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการบำบัดรักษาจนความผิดปกติทางจิตหายหรือทุเลา และสามารถต่อสู้คดีได้แล้วให้รายงานผลการบำบัดรักษาต่อพนักงานสอบสวนหรือศาลทราบโดยไม่ชักช้า

หลักเกณฑ์และวิธีการในการรายงานผลการบำบัดรักษาตามวรรคสองและวรรคสามให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด”

¹³¹ มาตรา 37 “ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ส่งผู้ป่วยคดีไปคุมตัวหรือรักษาไว้ในสถานพยาบาลตามมาตรา 48 และมาตรา 49 วรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายอาญา หรือตามมาตรา 246 (1) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ให้ศาลส่งสำเนาคำสั่งไปพร้อมกับผู้ป่วยคดี และให้สถานบำบัดรักษารับผู้ป่วยคดีไว้ควบคุมและบำบัดรักษาโดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ป่วยคดี

ให้จิตแพทย์ผู้บำบัดรักษาทำรายงานผลการบำบัดรักษาและความเห็นต่อศาลภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันที่รับผู้ป่วยคดีไว้ ในกรณีที่จิตแพทย์เห็นว่ามีความจำเป็นต้องบำบัดรักษาผู้ป่วยคดีต่อไปให้รายงานผลการบำบัดรักษาและความเห็นต่อศาลทุกหนึ่งร้อยแปดสิบวัน เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น

ในการควบคุมและบำบัดรักษา สถานบำบัดรักษาอาจขอให้ศาลกำหนดวิธีการเพื่อป้องกันการหลบหนีหรือเพื่อป้องกันอันตรายก็ได้

หลักเกณฑ์และวิธีการในการรายงานผลการบำบัดรักษาและการทำความเห็นตามวรรคสองให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด”

มาตรา 38¹³² กล่าวถึงในกรณีที่จิตแพทย์ผู้บำบัดการรักษาตามมาตรา 37 เห็นว่าผู้ป่วยคดีได้รับการบำบัดรักษาจนหายจากความผิดปกติทางจิตหรือทุเลาลงและไม่มีภาวะอันตรายแล้ว ให้รายงานผลการบำบัดรักษาและความเห็นต่อศาลโดยไม่ชักช้า เพื่อให้ศาลดำเนินการทางกระบวนการยุติธรรมต่อไป มิให้ผู้นั้นตกอยู่ในสถานบำบัดรักษานานเกินความจำเป็น¹³³

มาตรา 39¹³⁴ กล่าวถึงในกรณีที่ศาลเห็นสมควรที่จะระอการกำหนดโทษไว้หรือกำหนดโทษแต่รอการลงโทษ แล้วปล่อยตัวผู้กระทำความผิดไป และศาลกำหนดเงื่อนไขคุมความประพฤติของผู้นั้น โดยให้ไปรับการบำบัดรักษาความบกพร่องทางจิตใจ ณ สถานที่และตามระยะเวลาที่ศาลกำหนด ซึ่งหากศาลกำหนดให้ไปรักษาในสถานบำบัดรักษา ให้จิตแพทย์ผู้บำบัดรักษารายงานผลการบำบัดรักษาและความเห็นต่อศาลภายใน 90 วันนับแต่วันที่รับตัวผู้นั้นไว้ และในกรณีที่จิตแพทย์เห็นว่าจำเป็นต้องบำบัดรักษาต่อไป ก็ต้องรายงานผลการบำบัดรักษาและความเห็นต่อศาลทุก 90 วัน หากจิตแพทย์เห็นว่าผู้นั้นหายหรือทุเลาลงและไม่มีภาวะอันตรายแล้ว ให้รายงานผลการบำบัดรักษาและความเห็นต่อศาลโดยไม่ชักช้า

จากที่ผู้เขียนกล่าวอธิบายมาจะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 เป็นบทกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยทางจิต เพื่อให้ได้รับการตรวจวินิจฉัยโรคและการบำบัดรักษาซึ่งรวมถึงการคุ้มครองผู้ป่วยทางจิตที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาอันบัญญัติอยู่ในส่วนของผู้ป่วยคดีนั้น เป็นการกำหนดขึ้นเพื่อให้มีความสอดคล้องกับกรณีที่ให้จิตแพทย์ตรวจผู้ต้องหาหรือจำเลยเพื่อประเมินความสามารถในการต่อสู้คดี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 และในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปรับการบำบัดรักษาอาการทางจิตเท่านั้น โดยที่พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ไม่ได้มีบทบัญญัติที่กล่าวถึงหรือเกี่ยวข้องกับกรณีที่ต้องการให้จิตแพทย์ตรวจอาการทางจิต

¹³² มาตรา 38 ในระหว่างการบำบัดรักษาตามมาตรา 37 เมื่อจิตแพทย์ผู้บำบัดรักษาเห็นว่าผู้ป่วยคดีได้รับการบำบัดรักษาจนความผิดปกติทางจิตหายหรือทุเลาลงและไม่มีภาวะอันตรายแล้ว ให้จิตแพทย์รายงานผลการบำบัดรักษาและความเห็นเพื่อจำหน่ายผู้ป่วยคดีดังกล่าวออกจากสถานพยาบาลต่อศาลโดยไม่ชักช้า และรายงานผลการบำบัดรักษาและความเห็นดังกล่าวให้คณะกรรมการสถานบำบัดรักษาทราบ

หลักเกณฑ์และวิธีการในการรายงานผลการบำบัดรักษาและการทำความเห็นตามวรรคหนึ่งให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด

¹³³ วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, สารสำคัญของพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551, หน้า 56.

¹³⁴ มาตรา 39 ในกรณีที่ศาลกำหนดเงื่อนไขตามมาตรา 56 วรรคสอง (4) แห่งประมวลกฎหมายอาญา ให้ศาลส่งผู้ป่วยคดีพร้อมทั้งสำเนาคำพิพากษาไปยังสถานบำบัดรักษา

ให้จิตแพทย์ผู้บำบัดรักษารายงานผลการบำบัดรักษาและความเห็นต่อศาลภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่รับผู้ป่วยคดีไว้ในกรณีที่จิตแพทย์เห็นว่ามีความจำเป็นต้องบำบัดรักษาผู้ป่วยคดีต่อไปให้รายงานผลการบำบัดรักษาและความเห็นต่อศาลทุกเก้าสิบวันเว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น

ให้นำความในมาตรา 37 วรรคสามและวรรคสี่ และมาตรา 38 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

เพื่อประเมินสภาพจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยในขณะกระทำความผิดโดยตรง อันอาจอ้างใช้เป็นเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษให้กับจำเลยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 แต่อย่างไรก็ดี ซึ่งหากเป็นกรณีที่จำเลยกระทำความผิดในขณะวิกลจริต แต่อาการของจำเลยไม่ปรากฏให้เห็นชัดเจน ในระหว่างการดำเนินคดีอาญาและจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้ ในระหว่างการดำเนินคดีจำเลยก็จะได้ไม่ได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 นี้ จนกว่าศาลจะพิพากษาคดีและมีคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปรับการบำบัดรักษาสุขภาพจิต ซึ่งกว่าที่ผู้ต้องหาจะได้รับการบำบัดรักษาก็เป็นระยะเวลาอันยาวนานไปจนอาจทำให้อาการทางจิตทวีความรุนแรงขึ้น

หลังจากที่ผู้อ่านได้มีความเข้าใจในตัวกฎหมายและกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีและการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต รวมทั้งกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตแล้ว ในหัวข้อต่อไปผู้เขียนก็จะยกตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ได้วินิจฉัยเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลดังกล่าว เพื่อให้ผู้อ่านได้ศึกษาถึงแนวทางของศาลในการปรับใช้กฎหมายกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยที่ผ่านมา

3.5 ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวข้อง

คำพิพากษาของศาลจะเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการบังคับใช้และการตีความบทบัญญัติของกฎหมาย การศึกษาคำพิพากษาของศาลจึงทำให้ผู้อ่านมีความเข้าใจในหลักกฎหมายได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้น การศึกษาในหัวข้อนี้ จะเป็นการกล่าวถึงตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาของไทยที่น่าสนใจในเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความวิกลจริตของจำเลยในขณะกระทำความผิดอันอาจส่งผลต่อการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของจำเลย ทั้งนี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึงปัจจัยต่างๆ ที่ศาลใช้เป็นแนวทางประกอบในการตีความและปรับใช้ตัวบทบัญญัติของกฎหมายดังที่ปรากฏจากคำพิพากษาศาลฎีกา ซึ่งในแต่ละคดีนั้น ศาลจะพิจารณาโดยอาศัยหลายๆ ปัจจัยมาประกอบกันเพื่อชี้ขาดข้อเท็จจริงและปรับใช้บทบัญญัติของกฎหมายให้เข้าข้อเท็จจริงที่ปรากฏขึ้นจากพยานหลักฐานในแต่ละคดี อนึ่ง สำหรับการศึกษานี้ในหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะขอแบ่งการศึกษาคำพิพากษาศาลฎีกาออกเป็นหัวข้อย่อยๆ ดังนี้

3.5.1 คำพิพากษาที่ตัดสินว่าการกระทำของจำเลยไม่มีความผิด เพราะขาดเจตนา

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8743/2544 จำเลยปฏิเสธตลอดมาว่า จำเลยมีความพิการทางสมอง ไม่อาจรู้ได้ว่าการกระทำของตนเป็นความผิด ดังนั้น ปัญหาว่าจำเลยกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่องหรือไม่นั้น ศาลต้องตรวจสอบอย่างละเอียดว่าจำเลยกระทำโดยเจตนา ซึ่งได้แก่กระทำโดยรู้สำนึกในการกระทำอันเป็น

เหตุให้จำเลยต้องรับผิดชอบในทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 หรือไม่ด้วย เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏจากรายงานแสดงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเด็กหรือเยาวชนของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน สำเนาทะเบียนนักเรียน ใบความเห็นแพทย์ รวมทั้งคำเบิกความของแพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชศาสตร์ซึ่งได้ตรวจร่างกายจำเลย ได้ความสอดคล้องกันว่า จำเลยปัญญาอ่อน หากไม่ได้รับการฝึกฝน การจะรับรู้ว่ามีสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด จะรับรู้ได้น้อยกว่าคนปกติ ในกรณีจำเลย ตัดต้นไม้ จำเลยจะรับรู้ว่ามีกำลังตัดต้นไม้อยู่ แต่หากไม่มีใครบอกว่าการที่ตัดต้นไม้ นั้นผิดกฎหมาย จำเลยก็ไม่อาจรู้ได้ ดังนั้น เมื่อจำเลยเป็นบุคคลปัญญาอ่อนถึงขนาดไม่อาจรู้ได้ว่าการตัดต้นไม้ นั้นเป็นการผิดกฎหมาย กรณีจึงมิใช่จำเลยกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบเพราะ มีจิตบกพร่องตามมาตรา 65 วรรคหนึ่งเท่านั้น แต่ถึงขั้นที่ถือได้ว่าจำเลยกระทำโดยมิได้รู้สำนึกใน การที่กระทำ ทั้งมิได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด การกระทำของจำเลยจึง ไม่มีความผิด เพราะขาดเจตนาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59

จากคำพิพากษานี้ จะเห็นได้ว่า ฝ่ายจำเลยได้อ้างถึงความเจ็บป่วยทางจิต และ ก็ปรากฏจากพยานหลักฐานต่างๆ ที่แสดงถึงความผิดปกติทางจิตของจำเลย ทั้งมีความเห็นจากแพทย์ และแพทย์ผู้ตรวจร่างกายจำเลยก็ได้มาเบิกความให้ความเห็นว่า จำเลยปัญญาอ่อน ศาลจึงพิจารณาละเอียดไปถึงประเด็นว่าจำเลยได้กระทำโดยเจตนาด้วยหรือไม่ เพราะเมื่อจำเลยมิได้กระทำโดย รู้สำนึกและมีได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิดแล้ว การกระทำของจำเลยก็ไม่เป็นความผิด โดยไม่ต้องพิจารณาไปถึงเหตุยกเว้นโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65

3.5.2 คำพิพากษาที่ตัดสินว่าการกระทำของจำเลยเป็นความผิด แต่ไม่ต้องรับโทษ

ปัจจัยหนึ่งที่ปรากฏในคำวินิจฉัยในหลายๆ คดี ซึ่งศาลได้นำมาพิจารณาประกอบกับ ปัจจัยอื่นๆ ในการวินิจฉัยความรับผิดของจำเลย คือ ความสัมพันธ์ระหว่างจำเลยผู้กระทำความผิดกับ ผู้เสียหายหรือผู้ตายซึ่งเป็นผู้ถูกกระทำ เช่น จำเลยกระทำความผิดต่อผู้ใกล้ชิด หรือ การที่จำเลย กระทำความผิดต่อบุคคลที่ไม่ได้มีการรู้จักกันมาก่อน รวมไปถึงการที่ศาลพิจารณาระหว่างจำเลยกับ ผู้ถูกกระทำ ไม่ได้มีสาเหตุโกรธเคืองกันมาก่อนหรือไม่มีเหตุบาดหมางกันมาก่อน อันจะเป็นเหตุให้ จำเลยต้องกระทำความผิดดังกล่าวต่อผู้ถูกกระทำ (ฎ.6956/2553, ฎ.530/2542, ฎ.288/2530, ฎ.371/2527, ฎ.470/2517, ฎ.1111/2498, ฎ.507/2475)

ปัจจัยต่อมาที่มักจะปรากฏอยู่ในคำวินิจฉัย ก็คือ ปัจจัยเกี่ยวกับประวัติ ความเจ็บป่วยของจำเลย เช่น จำเลยเคยได้รับอุบัติเหตุจนมีความผิดปกติทางจิต หรือจำเลยมีอาการ ผิดปกติทางจิตมาตั้งแต่กำเนิด หรือจำเลยวิกลจริตมานานแล้วก่อนเกิดเหตุ หรือประวัติการเข้ารับ การรักษาอาการทางจิต ซึ่งประวัติความเจ็บป่วยดังกล่าว นั้น อาจจะมาจากการให้การของจำเลยเอง

หรือมีพยานให้การว่าจำเลยเคยป่วยมาก่อน (ฎ.530/2542, ฎ.3106/2535, ฎ.288/2530, ฎ.371/2527, ฎ.470/2517, ฎ.1111/2498, ฎ.507/2475)

นอกจากนั้น ในอีกหลายคดีก็มีความเห็นของแพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชซึ่งได้ตรวจจำเลยและให้ความเห็นว่า จำเลยป่วยทางจิต โดยแพทย์เหล่านั้น อาจเป็นแพทย์ที่ได้เคยรักษาจำเลยมาก่อนหรือแพทย์ที่ได้ตรวจจำเลยหลังจากเกิดเหตุ (ฎ.6956/2553, ฎ.3106/2535, ฎ.371/2527, ฎ.1611/2522, ฎ.1111/2498) แต่อย่างไรก็ตาม ในบางคดีแม้มีความเห็นของแพทย์ที่ตรวจดูอาการจำเลยแล้ว ไม่พบว่าจำเลยมีอาการเสียจริต แต่ศาลก็เชื่อตามพยานบุคคลผู้ที่ได้เห็นกริยาจำเลยในเวลาเกิดเหตุว่า จำเลยวิกลจริต ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ (ฎ.101/2461)

และยิ่งไปกว่านั้น ในบางคดีศาลก็พิจารณาวินิจฉัยคดีโดยที่ไม่ได้รับฟังความเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชหรือจิตแพทย์ แต่ศาลก็วินิจฉัยให้จำเลยได้รับการยกเว้นโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคแรก โดยในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 530/2542 ศาลวินิจฉัยว่า จำเลยกับผู้เสียหายทั้งหลายไม่มีเรื่องบาดหมางกันมาก่อนอันจะเป็นมูลเหตุให้จำเลยทำร้ายผู้เสียหายทั้งหลาย ถือเป็นการผิดปกติวิสัยที่คนปกติจะมาทำร้ายโดยไม่ปรากฏสาเหตุใดๆ มาก่อน โดยเฉพาะผู้เสียหายบางคนเป็นญาติของจำเลย และอาการผิดปกติทางจิตของจำเลยก็เป็นมานานแล้ว จนชาวบ้านทั่วไปบริเวณนั้นก็ทราบดี โดยอาการทางจิตจะกำเริบเป็นครั้งคราว อีกทั้งจำเลยก็เคยเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลทางจิตเวชมาก่อนด้วย นอกจากนี้ในคดีนี้ ศาลยังได้วินิจฉัยอีกว่า จะเอาการกระทำของจำเลยภายหลังเกิดเหตุที่จำเลยนำชี้สถานที่เกิดเหตุกับแสดงท่าทางในการกระทำผิดมาเป็นเกณฑ์พิจารณาประกอบการกระทำผิดที่ได้กระทำมาก่อนแล้วไม่ได้, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 288/2530 พฤติการณ์ของจำเลยในวันเกิดเหตุที่ใช้มีดไล่ฟันคนหลายคนในบริเวณใกล้กับจำเลยโดยไม่มีสาเหตุและไล่ฟันรถยนต์ที่วิ่งผ่านไปมา สอดคล้องกับประวัติความเจ็บป่วยของจำเลยที่ว่าจำเลยเคยถูกกับระเบิดได้รับบาดเจ็บ หลังจากนั้นบางครั้งจำเลยก็มีอาการทางจิตผิดจากไปปกติ, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 507/2475 จำเลยเคยวิกลจริตทางท้องตัวเองเมื่อประมาณ 10 ปีมาแล้ว คดีนี้วันเกิดเหตุจำเลยใช้สากหินที่แย่งมาจากผู้ตายซึ่งเป็นภริยาในขณะที่ผู้ตายตำข้าวคั่วอยู่ ตีผู้ตายสมองแตกถึงแก่ความตาย โดยไม่ปรากฏเหตุบาดหมางกัน หลังจากตีผู้ตายแล้ว จำเลยก็ออกมาอยู่ที่ลานบ้านมีอาการขริมน้ำแดงตาแดงผิดปกติ กรรมการศาลฎีกาเห็นว่ากริยาของจำเลยที่เคยเป็นครั้งก่อนกับที่เกิดขึ้นในขณะที่กระทำความผิดครั้งนี้ มีลักษณะเป็นอย่างเดียวกันซึ่งเป็นเหตุให้เห็นว่าจำเลยกระทำไปโดยไม่รู้สึกผิดชอบ

3.5.3 คำพิพากษาที่ตัดสินว่าการกระทำของจำเลยเป็นความผิด แต่ศาลลดโทษให้

คดีที่ศาลพิจารณาดำเนินการถึงปัจจัยความสัมพันธ์ระหว่างจำเลยผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหายหรือผู้ตายซึ่งเป็นผู้ถูกระทำเป็นปัจจัยหนึ่งในการพิจารณาประกอบปัจจัยอื่นๆ เพื่อวินิจฉัยความรับผิดของจำเลย เช่น การกระทำความผิดต่อผู้ใกล้ชิด บุคคลในครอบครัว หรือการกระทำความผิดต่อผู้ที่ไม่ได้มีการรู้จักกันมาก่อน รวมไปถึงการที่ระหว่างจำเลยกับผู้เสียหายหรือผู้ตายไม่มีสาเหตุโกรธเคืองกันมาก่อน ไม่มีเหตุบาดหมางกันมาก่อน หรือไม่มีมูลเหตุพอที่จำเลยจะต้องกระทำเช่นนั้น (ฎ.809/2548, ฎ.2721/2546, ฎ.1609/2544, ฎ.3461/2535, ฎ.321/2535, ฎ.5058/2531, ฎ.1086/2530, ฎ.1491/2529, ฎ.2543/2528, ฎ.515/2469) นอกจากนี้ มีอีกหลายคดีที่ศาลกล่าวว่า การกระทำของจำเลยเป็นการผิดวิสัยคนปกติที่จะกระทำเช่นนั้น (ฎ.2721/2546, ฎ.321/2535, ฎ.5058/2531, ฎ.1086/2530, ฎ.2182/2522, ฎ.331/2513)

ปัจจัยที่จำเลยเคยมีประวัติความเจ็บป่วยทางจิตมาก่อนเกิดเหตุ เช่น ความเจ็บป่วยทางจิตเนื่องมาจากจำเลยเคยได้รับอุบัติเหตุ หรือมีประวัติการเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลทางจิตเวช หรือการที่จำเลยเคยมีอาการวิกลจริตมาก่อน (ฎ.2241/2558, ฎ.9264/2551, ฎ.809/2548, ฎ.1226/2547, ฎ.2721/2546, ฎ.1609/2544, ฎ.5895/2540, ฎ.3473/2536, ฎ.3461/2535, ฎ.3024/2525, ฎ.5058/3531, ฎ.1491/2529, ฎ.2543/2528, ฎ.733/2521, ฎ.331/2513, ฎ.1074/2506, ฎ.515/2469)

และในอีกหลายๆ คดีก็ได้มีความเห็นของแพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชซึ่งได้ตรวจจำเลยและให้ความเห็นว่าจำเลยป่วยทางจิต (ฎ.2241/2558, ฎ.9264/2551, ฎ.1226/2547, ฎ.2721/2546, ฎ.1609/2544, ฎ.3461/2535, ฎ.2182/2522, ฎ.733/2521, ฎ.331/2513) แต่อย่างไรก็ดี ในบางคดีแม้มีความเห็นของแพทย์ว่าจำเลยวิกลจริต แต่ศาลจะรับฟังว่าจำเลยวิกลจริตถึงขนาดที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ในขณะกระทำความผิดอันจะเป็นเหตุยกเว้นโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคแรกได้ก็ต่อเมื่อ ต้องเป็นกรณีที่แพทย์ยืนยันถึงอาการของจำเลยในขณะกระทำความผิดด้วยเท่านั้น ซึ่งในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 321/2535 มีแต่ความเห็นของแพทย์ที่ตรวจจำเลยหลังเกิดเหตุเกือบสองเดือนว่า จำเลยเป็นโรคจิตชนิดหวาดระแวง โดยไม่ได้มีการเอาแพทย์มาเบิกความยืนยัน จึงไม่มีน้ำหนักพอให้รับฟัง, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5058/2531 มีแต่ความเห็นและคำเบิกความของแพทย์ที่ตรวจจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ว่าจำเลยมีอาการป่วยทางจิตเรื้อรังไม่สามารถต่อสู้คดีได้ และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1074/2506 หลังจากฟ้องคดีแล้ว เรือนจำแจ้งให้ศาลส่งตัวจำเลยไปตรวจและแพทย์ก็รายงานกลับมาว่า จำเลยเป็นโรคจิต ไม่สามารถรู้ผิดชอบ แต่แพทย์ก็ไม่ได้เบิกความยืนยันว่าในขณะที่เกิดเหตุจำเลยจิตฟั่นเฟือนไม่รู้ผิดชอบ

อย่างไรก็ตาม ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1086/2530 คดีนี้จำเลยฆ่าพี่ชายและหลานสาวของจำเลย กับทุบตู้กระจกแล้วจุดไฟเผาเสื้อผ้าและบ้านของผู้เสียหาย ศาลเห็นว่าตามพฤติการณ์ของจำเลยเป็นการกระทำโดยที่ไม่มีสาเหตุโกรธเคืองกันมาก่อน จำเลยน่าจะกระทำให้โดยมีจิตบกพร่องหรือจิตฟั่นเฟือนโดยแท้ เพราะสามัญชนซึ่งจิตใจเป็นปกติรู้สึกผิดชอบคงจะไม่กระทำเช่นนั้นอย่างแน่นอน

ทั้งนี้ เมื่อศาลฟังว่าจำเลยได้กระทำความผิดในขณะวิกลจริตแล้ว แต่ในการพิจารณาขนาดของความวิกลจริตว่าขณะกระทำความผิดจำเลยวิกลจริตถึงขนาดทำให้ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ หรือ ยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือยังบังคับตนเองได้บ้างนั้น ศาลจะพิจารณาจากพฤติการณ์ของจำเลยทั้งก่อน ขณะและหลังการกระทำความผิด ซึ่งแสดงให้เห็นว่า จำเลยยังพอจะรู้ผิดชอบหรือพอที่จะบังคับตัวเองได้บ้าง เช่นในบางคดี จำเลยทำร้ายผู้อื่นแต่ไม่ทำร้ายบุคคลในครอบครัวซึ่งอยู่ในบริเวณนั้นด้วย หรือ การที่จำเลยสามารถจ่ารายละเอียดเกี่ยวกับการกระทำความผิดได้ หรือ การที่จำเลยใช้ชีวิตได้ตามปกติเหมือนคนปกติทั่วไป สามารถประกอบอาชีพได้

3.5.4 คำพิพากษาที่ตัดสินว่ากรณีไม่มีเหตุตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65

ในบางคดี แม้จะมีพยานหลักฐานทางการแพทย์ แต่ศาลก็วินิจฉัยว่าไม่มีเหตุตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 101/2547 มีรายงานผลการทดสอบทางจิตวิทยาของโรงพยาบาลว่า จำเลยน่าจะปัญญาอ่อนรุนแรง แต่เป็นการทดสอบภายหลังจากศาลชั้นต้นพิพากษาแล้ว ประกอบกับพฤติการณ์ที่จำเลยหลบหนีหลังก่อเหตุโดยจ้ำงรดไปส่งที่บ้านเพื่อนจำเลยได้ แสดงว่าจำเลยไม่ได้ปัญญาอ่อนรุนแรง, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2949/2541 ใบรับรองแพทย์ที่อ้างมา เป็นการรับรองการเข้ารับรักษาตัวของจำเลยหลังเกิดเหตุคดีนี้นานเกินไป โดยช่วงใกล้เคียงกับวันเกิดเหตุ จำเลยมีอาการเจ็บป่วยอย่างไรไม่ปรากฏ, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6494/2537 แพทย์เบิกความว่า จำเลยหูแว่ว มีแนวคิดผิดปกติ เชื่อว่าจำเลยมีอาการมานานไม่น้อยกว่า 1 ปี แต่ศาลเห็นว่า หากเป็นดังที่แพทย์เบิกความ จำเลยย่อมต้องแสดงอาการบ้าง แต่จากพยานบุคคลก็เบิกความสอดคล้องกันว่าไม่เคยเห็นจำเลยมีอาการผิดปกติ ทั้งไม่เคยเข้ารับการรักษาหรือตรวจอาการทางจิตมาก่อนเลย, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2402/2522 มีการตรวจจำเลยวันเกิดเหตุ และมีการตรวจจำเลยหลังเกิดเหตุ 16 วัน แพทย์ทั้งสองรายได้มาเบิกความให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า จำเลยมีอาการทางจิตโดยเป็นโรคประสาทชนิดรุนแรงและเป็นโรคจิตชนิดแรง แต่ไม่ได้ยืนยันรับรองโดยเฉพาะในขณะเกิดเหตุ

คดีที่จำเลยอ้างว่าตัวเองมีประวัติความเจ็บป่วยทางจิต เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1627/2545 จำเลยอ้างว่าเป็นโรคประสาท เคยไปรักษาตัวในโรงพยาบาล แต่อ้างเอกสาร

ซึ่งเป็นเพียงบัตรประจำตัวคนไข้ และไม่ได้มีการนำแพทย์มายืนยันว่าป่วย, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7151/2541 จำเลยเคยได้รับอุบัติเหตุจนสมองฝ่อ เขาวนปัญญาลดลง และก่อนเกิดเหตุ 1 ปี จำเลยเคยรักษาที่โรงพยาบาลด้วยอาการหงุดหงิด โมโหง่ายและชอบดื่มสุรา แต่จากพฤติการณ์ในคดี จำเลยกระทำผิดโดยมีแผนการเนื่องมาจากความโลภและเอาเงินที่ได้มาไปเที่ยวเตร่หาความสำราญ ถึงแม้สมองจะฝ่อ แต่ก็ยังไม่ถึงขนาดจะฟังได้ว่าไม่รู้ผิดชอบ, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8329/2540 จำเลยเคยป่วยเป็นโรคจิต รักษาตัวในโรงพยาบาล แต่ก็ออกมาแล้วโดยไม่ได้ติดต่อกับโรงพยาบาลอีก และยังคงรับราชการตำรวจได้อยู่จนวันเกิดเหตุ แสดงว่าหายป่วยหรือทุเลาจนสามารถปฏิบัติราชการได้แล้ว นอกจากนี้ จำเลยก็ฆ่าผู้ตายเนื่องมาจากถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม แสดงว่าจำเลยรู้สำนึกต่อการกระทำของผู้ตายจึงเกิดบันดาลโทสะและฆ่าผู้ตาย, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 834/2520 จำเลยเคยเข้ารับการรักษาโรคเปลี่ยนวัยกับแพทย์ แต่เมื่อทานยาแล้วอาการดีขึ้น ทั้งจำเลยสามารถดูแลธุรกิจ นำเงินไปฝากเองได้ และหลังเกิดเหตุ จำเลยรับสารภาพต่อพนักงานสอบสวน ทั้งนำชี้ที่เกิดเหตุและแสดงท่าทางประกอบ แสดงว่าจำเลยมีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีอย่างบุคคลธรรมดาทั่วไป

คดีที่มีการส่งตัวจำเลยไปตรวจสภาพจิตตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 และมีแต่ความเห็นของแพทย์ที่ตรวจสภาพจิตจำเลยในระหว่างการพิจารณา คดี เช่น ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 496/2536 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1816/2541 ศาลฎีกาตัดสินว่า แม้แพทย์ที่ตรวจจำเลยจะเบิกความว่า จำเลยเป็นโรคจิต แต่เป็นการตรวจและเบิกความในชั้นที่ศาลชั้นต้นจะชี้ขาดสภาพของจำเลยว่าจะสามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 โดยไม่ปรากฏความเห็นของแพทย์ที่ตรวจจำเลยก่อนเกิดเหตุหรือระหว่างเกิดเหตุ จึงไม่สามารถรับฟังเป็นยุติได้ว่ามีเหตุตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 นอกจากนี้ ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1462/2535 ศาลชั้นต้นส่งจำเลยไปตรวจสภาพจิตตามคำขอของทนายจำเลย แม้ตามรายงานการวินิจฉัยโรคจะปรากฏว่าแพทย์ลงความเห็น ว่า จำเลยป่วยเป็นโรคจิต ขณะเกิดเหตุสันนิษฐานว่าพอรู้ผิดชอบได้บ้างและขณะนี้อาการสงบพอต่อสู้คดีได้ ซึ่งศาลฎีกาเห็นว่า แม้จะปรากฏตามรายงานการวินิจฉัยโรคก็ตาม แต่จำเลยไม่ได้นำแพทย์มาสืบประกอบเพื่อให้โจทก์ถามค้านข้อเท็จจริงให้แน่ชัดว่า ขณะเกิดเหตุ จำเลยมีจิตบกพร่องหรือไม่ ก็ไม่อาจฟังได้ว่า มีเหตุตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65

คดีที่จำเลยไม่มีประวัติความเจ็บป่วยมาแสดง ไม่มีความเห็นของแพทย์ อีกทั้งวันเกิดเหตุจำเลยสมัครใจดื่มสุราเอง จำเลยจะยกเหตุมีเมามาอ้างตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ไม่ได้ (ฎ.100/2535, ฎ.671/2526, ฎ.1323/2545)

3.5.5 คำพิพากษาอื่นๆ ที่น่าสนใจ

ในแง่ของหลักเกณฑ์ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว หากในศาลชั้นต้นหรือศาลอุทธรณ์ ไม่ได้มีการอ้างถึงเหตุแห่งความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 จึงไม่ได้มีการพิจารณาถึงในประเด็นดังกล่าว จนศาลชั้นต้นหรือศาลอุทธรณ์ได้มีคำพิพากษาลงโทษจำเลยแล้ว แต่ต่อมาจำเลยอุทธรณ์หรือฎีกาอ้างถึงเหตุตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 กรณีดังกล่าวนี้ ปราบกฏแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่ได้วินิจฉัยไว้เป็น 2 แนว ดังนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2537/2548 ที่จำเลยฎีกาโดยอ้างเป็นข้อกฎหมายว่า จำเลยป่วยมีอาการทางจิตในขณะกระทำความผิด ศาลอุทธรณ์ภาค 2 จะต้องหยิบยกประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 มาวินิจฉัยให้จำเลยรับโทษน้อยลงหรือไม่ต้องรับโทษ ถึงแม้จะมีได้ว่ากล่าวกันมาในศาลชั้นต้นก็ตามนั้น ศาลฎีกาเห็นว่า ปัญหาใดจะเป็นปัญหาข้อกฎหมายหรือไม่นั้น จะต้องปรากฏข้อเท็จจริงที่ยุติก่อน ปัญหาว่าขณะกระทำความผิดจำเลยมีอาการทางจิตหรือไม่ เป็นปัญหาข้อเท็จจริง เมื่อคดีนี้ปรากฏว่า ในศาลชั้นต้นจำเลยมิได้ยกเหตุว่ามีอาการทางจิตในขณะกระทำความผิดขึ้นอ้าง จึงไม่มีข้อเท็จจริงที่จะนำมาปรับแก้ข้อกฎหมายดังที่จำเลยอ้างได้ อีกทั้งข้อเท็จจริงดังกล่าว มิใช่ปัญหาอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ที่ศาลอุทธรณ์ภาค 2 ไม่รับวินิจฉัยให้ นั่น ศาลฎีกาเห็นพ้องด้วย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5271/2544 ที่จำเลยฎีกาว่า จำเลยเสพเมทแอมเฟตามีน สภาวะจิตใจยอมพินเพื่อนตามที่ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 บัญญัติไว้ แต่ไม่ปรากฏว่าศาลอุทธรณ์ได้หยิบยกมาตราดังกล่าวมาประกอบคำพิพากษาไว้ด้วยนั้น ศาลฎีกาเห็นว่า เมื่อศาลชั้นต้นสอบคำให้การจำเลย จำเลยให้การรับสารภาพตามฟ้อง โดยมิได้อ้างว่าจำเลยมีจิตพินเพื่อน ทั้งไม่ปรากฏข้อเท็จจริงว่า จำเลยมีจิตพินเพื่อน ดังนั้น การที่ศาลอุทธรณ์มิได้นำมาตราดังกล่าวมาประกอบการวินิจฉัยจึงชอบแล้ว

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2470-2471/2534 ที่จำเลยฎีกาอ้างเหตุว่า เป็นโรคจิต มีเหตุลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 นั้น จำเลยเพียงแต่ยื่นคำร้องประกอบการให้การรับสารภาพเพื่อให้ศาลรอกการลงโทษเท่านั้น มิได้นำสืบให้เห็นว่าจำเลยเป็นโรคจิต และกระทำผิดในขณะรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้างหรือไม่ อย่างไร จึงเป็นฎีกาในข้อเท็จจริงที่จำเลยมิได้ยกขึ้นว่ากันมาในศาลชั้นต้น ต้องห้ามมิให้ฎีกาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 249 วรรคแรก ประกอบด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2283/2515 เมื่อจำเลยได้รับสำเนาคำฟ้อง ศาลชั้นต้นได้อ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง จำเลยแถลงขอต่อสู้คดีและต้องการทนายความ ศาลได้ขอแรงทนายความให้จำเลย แต่ก่อนสืบพยานโจทก์ จำเลยแถลงขอถอนคำให้การเดิมแล้วขอให้การ

รับสารภาพผิดตั้งฟ้องโจทก์ จากการดำเนินการพิจารณาของศาลชั้นต้นดังกล่าว เห็นได้ว่าจำเลยเข้าใจ คำฟ้องและต่อสู้คดีเป็นลำดับมา โดยมีทนายความคอยช่วยเหลือจนเสร็จการพิจารณาของศาลชั้นต้น จำเลยไม่ได้ยกเหตุที่จำเลยไม่สมควรต้องรับโทษเพราะเหตุจิตบกพร่องตามมาตรา 65 ขึ้นกล่าวอ้าง ในระหว่างการพิจารณาของศาลชั้นต้น จนศาลชั้นต้นเสร็จการพิจารณาและพิพากษาลงโทษจำเลย แล้ว จำเลยจึงได้ยกเหตุดังกล่าวขึ้นมาอ้างในชั้นอุทธรณ์ เมื่อข้อเท็จจริงนี้จำเลยมิได้ยกขึ้นมาก่อน มาแล้วในศาลชั้นต้น การรับวินิจฉัยปัญหาที่จำเลยฎีกา จึงเป็นการต้องห้ามตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 ประกอบด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 249 ศาลฎีกาจึงไม่รับวินิจฉัย

ในขณะที่ก็มีคำพิพากษาศาลฎีกาอีกแนวหนึ่ง ได้วินิจฉัยไว้ในคำพิพากษาศาลฎีกา ที่ 6956/2553 คดีนี้ ศาลฎีกาพิเคราะห์ถึงกิริยาอาการและพฤติการณ์ของจำเลยในวันเกิดเหตุ รวมทั้งรายงานวินิจฉัยจากคณะแพทย์ผู้ตรวจรักษาจำเลยแล้ว เชื่อได้ว่า ขณะกระทำความผิด จำเลยไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ เพราะมีจิตบกพร่อง โรครจิตหรือจิตฟั่นเฟือน ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคแรก ปัญหาดังกล่าวนี้เป็นข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับ ความสงบเรียบร้อย แม้จำเลยจะมีได้นำสืบต่อสู้และยกชั้นอุทธรณ์ฎีกา ศาลฎีกาก็มีอำนาจยกชั้น วินิจฉัยได้เองตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 195 วรรคสอง ประกอบมาตรา 225

และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงเป็นคดีสุดท้ายนี้ ถึงแม้ศาลฎีกาจะ ยังไม่ได้วินิจฉัยเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของจำเลย แต่ก็ป็นคำพิพากษาที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นกรณีที่ศาลฎีกาใช้อำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ดังนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3248/2532 คดีนี้จำเลยให้การรับสารภาพตามที่โจทก์ฟ้อง ศาลชั้นต้นพิพากษาว่า จำเลยมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 ตามฟ้องโจทก์ แต่ต่อมาจำเลยอุทธรณ์ว่า ขณะกระทำความผิดจำเลยวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ขอให้ยกฟ้องหรือ มีคำสั่งให้แพทย์ตรวจจำเลย ศาลอุทธรณ์วินิจฉัยว่า จำเลยมิได้ยกเหตุที่ไม่ต้องรับโทษตามประมวล กฎหมายอาญา มาตรา 65 ขึ้นว่ากล่าวในศาลชั้นต้น ทั้งไม่จำเป็นต้องให้แพทย์ตรวจจำเลย แต่ศาลชั้นต้นลงโทษหนักเกินไป พิพากษาแก้โทษ จำเลยจึงฎีกา โดยระหว่างพิจารณาของศาลฎีกา ศาลฎีกามีคำสั่งให้ศาลชั้นต้นส่งตัวจำเลยไปให้แพทย์ตรวจและเรียกแพทย์มาให้ถ้อยคำ ศาลชั้นต้น ได้สวนแพทย์ผู้ตรวจแล้วส่งสำนวนมายังศาลฎีกาเพื่อพิจารณาสั่งต่อไป

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ข้อเท็จจริงฟังได้ว่า ระหว่างการพิจารณาของศาลชั้นต้น จำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ดังนั้น การที่ศาลล่างทั้งสองดำเนินกระบวนการพิจารณา คดีนี้มาจึงไม่ชอบด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ศาลฎีกามีอำนาจตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 208 (2), 225 ในอันที่จะมีคำสั่งให้ศาลชั้นต้น ดำเนินกระบวนการพิจารณาใหม่ให้ถูกต้องและเหมาะสมต่อไป พิพากษายกคำพิพากษาศาลชั้นต้นและ

ศาลอุทธรณ์ ให้ศาลชั้นต้นส่งตัวจำเลยไปยังโรงพยาบาลสวนสราญรมย์ จังหวัดสุราษฎร์ธานีหรือโรงพยาบาลแห่งอื่นตามที่ศาลชั้นต้นเห็นสมควรรับไปดูแลรักษาจนกว่าจำเลยจะหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ จึงให้ศาลชั้นต้นยกคดีนี้ขึ้นพิจารณาและพิพากษาใหม่ตามรูปคดี

อาจกล่าวสรุปได้ว่า ปัจจัยต่างๆ ที่ผู้เขียนได้กล่าวมาในหัวข้อนี้ เป็นแต่เพียงปัจจัยที่ผู้เขียนวิเคราะห์ได้จากคำพิพากษาศาลฎีกาของไทยส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ซึ่งในแต่ละคดีนั้น ศาลจะพิจารณาโดยอาศัยปัจจัยหลายๆ ปัจจัยมาประกอบกันเพื่อวินิจฉัยตัดสินคดี เนื่องจากการพิจารณาวินิจฉัยคดีอาญานั้นเป็นดุลยพินิจของศาลภายใต้หลักกฎหมาย นอกจากนี้การพิจารณาในประเด็นเกี่ยวกับความวิกลจริตของจำเลยในขณะกระทำความผิดอาญาตามกฎหมายไทยก็มีแต่เพียงบทบัญญัติที่อยู่ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ซึ่งเป็นกฎหมายอาญาสารบัญญัติ โดยไม่ได้มีบทบัญญัติในส่วนของกฎหมายอาญาวิธีสบัญญัติบังคับ โดยเฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับการยกเหตุตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ขึ้นมาให้ศาลพิจารณาว่าจะต้องทำอย่างไรบ้างหรือจะต้องอ้างอิงพยานหลักฐานใดเป็นการเฉพาะบ้าง ซึ่งจะเห็นได้ว่าแนวทางในการพิจารณาวินิจฉัยคดีอาญาในประเด็นความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดนั้น ยังมีความไม่ชัดเจนและไม่แน่นอน

สำหรับในบทนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงหลักกฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญาและการพิจารณาความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริตมาแล้ว ในบทต่อไปผู้เขียนจะกล่าวถึงหลักกฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าวเช่นกัน โดยผู้เขียนจะทำการศึกษาทั้งจากประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ เพื่อเป็นการเปรียบเทียบให้ผู้อ่านได้เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่างของหลักกฎหมายในแต่ละประเทศอันอาจจะเป็นแนวทางที่ช่วยในการวิเคราะห์และแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกฎหมายของไทยต่อไป

บทที่ 4

เปรียบเทียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญา ของบุคคลวิกลจริตตามกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ

จากที่ได้ศึกษาแนวคิด หลักการและกฎหมายไทยที่เกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริตรวมถึงศึกษาคำพิพากษาศาลฎีกาของไทยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่ากฎหมายอาญาไทยได้มีบทบัญญัติยอมรับเหตุแห่งความวิกลจริตที่เกิดขึ้นในขณะกระทำความผิดอาญาของจำเลยมาเป็นเหตุยกเว้นโทษหรือเหตุลดโทษ ซึ่งเหตุแห่งความวิกลจริตดังกล่าว กฎหมายของต่างประเทศก็ได้มีการยอมรับเพื่อมาพิจารณาและวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของจำเลยเช่นกัน แต่เนื่องจากความแตกต่างของระบบกฎหมายและสังคมกฎหมายของแต่ละประเทศจึงมีหลักการและแนวคิดที่แตกต่างกันออกไป

การศึกษาในบทนี้ จะเป็นการศึกษาในหลักกฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเกี่ยวกับประเด็นความรับผิดทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริตและการกล่าวอ้างข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความวิกลจริตดังกล่าวในชั้นพิจารณาของศาลของทั้งประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ โดยประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ผู้เขียนเลือกศึกษากฎหมายของประเทศอังกฤษและเวลส์ เนื่องจากเป็นประเทศแรกๆที่เริ่มมีการนำความรู้ทางด้านจิตเวชมาใช้ประกอบในการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของผู้ที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต ประเทศต่อมาผู้เขียนจะศึกษากฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศที่รับแนวคิดเกี่ยวกับข้อต่อสู้ว่าวิกลจริตในขณะกระทำความผิดมาจากประเทศอังกฤษและเวลส์เช่นกัน แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนแนวทางในการวินิจฉัยความรับผิดไปตามยุคสมัย ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เขียนได้ทราบถึงกฎหมายของทั้งสองประเทศที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นประเทศต้นแบบในการยอมรับข้อต่อสู้ว่าวิกลจริตมาวินิจฉัยความรับผิดทางอาญา จากนั้นผู้เขียนจะศึกษากฎหมายของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ โดยเลือกศึกษากฎหมายของประเทศเยอรมนี เนื่องจากกฎหมายอาญาของไทยได้รับอิทธิพลบางส่วนมาจากกฎหมายอาญาของเยอรมนี และเยอรมนีเป็นประเทศที่ไม่ได้มองว่าความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดเป็นข้อต่อสู้ของจำเลย การนำเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวจึงมีความแตกต่างจากประเทศในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ โดยหลังจากที่ได้ศึกษากฎหมายในแต่ละประเทศข้างต้นมาแล้ว ในหัวข้อถัดไปจะเป็นการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายต่างประเทศดังกล่าวกับกฎหมายของประเทศไทยว่ามีข้อเหมือนหรือข้อแตกต่างกันอย่างไร เพื่อที่อาจจะนำหลักการของกฎหมายต่างประเทศเหล่านี้มาเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้กับประเทศไทยต่อไป

4.1 ประเทศอังกฤษและเวลส์

สหราชอาณาจักรบริเตนใหญ่และไอร์แลนด์เหนือ (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland) ประกอบไปด้วยสี่รัฐใหญ่คือ อังกฤษ เวลส์ สกอตแลนด์ และไอร์แลนด์เหนือ โดยในส่วนของระบบกฎหมาย อังกฤษและเวลส์จะใช้กฎหมายเดียวกัน ส่วนสกอตแลนด์และไอร์แลนด์เหนือนั้นต่างก็มีระบบกฎหมายและระบบศาลเป็นของตนเอง โดยเฉพาะ¹ ซึ่งในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงเฉพาะแต่ส่วนที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายที่ใช้อยู่ในอังกฤษและเวลส์เท่านั้น

ระบบกฎหมายของอังกฤษและเวลส์ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์หรือกฎหมายจารีตประเพณี กฎหมายอาญาจึงมีแหล่งที่มาซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือ กฎหมายคอมมอนลอว์ที่เกิดมาจากแนวคำตัดสินคดีของศาลในคดีก่อน (Case Decisions) หรือที่เรียกกันว่าเป็นกฎหมายที่ศาลสร้างขึ้น (Judge Made Laws) และกฎหมายที่มีการบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (Statutory Law) ที่เกิดมาจากรัฐสภา เช่น พระราชบัญญัติต่างๆ ซึ่งกฎหมายที่มีการบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรนี้ ศาลจะเป็นผู้ตีความและปรับใช้ในคดี ในอังกฤษและเวลส์จึงมีกฎหมายต่างๆ กระจายอยู่มากราย หลักกฎหมายบางอย่างเกิดมาจากแนวคำตัดสินของศาล โดยที่ไม่มีการอธิบายไว้ในกฎหมายที่ออกมาจากรัฐสภา ทำให้เกิดปัญหาของความไม่ชัดเจนของกฎหมาย จนในปี ค.ศ. 1965 มีการจัดตั้งคณะกรรมการกฎหมาย (The Law Commission) ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการทบทวนกฎหมายต่างๆ ที่มีอยู่และเสนอแนวทางในการปฏิรูปกฎหมายต่อรัฐสภา ซึ่งคณะกรรมการกฎหมายนี้เคยเสนอให้จัดทำประมวลกฎหมายอาญาสำหรับอังกฤษและเวลส์ เพื่อให้การกระทำที่เป็นความผิดอาญารวมทั้งข้อต่อสู้ต่างๆ รวมอยู่ในกฎหมายฉบับเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามรัฐสภาก็ไม่ได้สนใจที่จะออกประมวลกฎหมายดังกล่าวมาบังคับใช้ กฎหมายอาญาของอังกฤษและเวลส์ส่วนใหญ่จึงถูกบัญญัติอยู่ตามพระราชบัญญัติต่างๆ ไม่ได้ถูกบัญญัติอยู่ในรูปแบบของประมวลกฎหมายเหมือนดังเช่นประเทศอื่นๆ ในทวีปยุโรป²

ส่วนระบบศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาแบ่งได้เป็นสามชั้น คือ ศาลสภาขุนนาง (House of Lords) เป็นศาลสูงสุดของประเทศ ศาลอุทธรณ์แผนกคดีอาญา (Court of Appeal Criminal Division) ศาลไฮคอร์ท แผนกควีนส์เบนช์ (Queen's Bench Divisional Court) และศาลคราวน์คอร์ท (Crown Court) เป็นศาลสูงชั้นกลาง ศาลมาจิสเตรทคอร์ท (Magistrate Court)

¹ สุนัย มโนมัยอุคม, ระบบกฎหมายอังกฤษ, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), หน้า 14.

² Jacqueline Martin and Tony Storey, *Unlocking Criminal Law*, 5 ed. (Oxon: Routledge, 2015), pp. 64-67; Jonathan Herring, *Criminal Law the Basics* (Oxon: Routledge Taylor & Francis Group, 2010), pp. 24-25.

เป็นศาลชั้นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ในคดีอาญาที่ไม่ใช่ความผิดเล็กน้อยและกฎหมายกำหนดให้ต้องมีการพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุนนั้น Magistrate Court จะทำหน้าที่เป็นศาลไต่สวนมูลฟ้องและเมื่อเห็นว่าคดีมีมูล ก็จะส่งไปเพื่อพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุนใน Crown Court³ สำหรับในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึงเฉพาะการดำเนินคดีใน Magistrate Court และ Crown Court ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาความรับผิดอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริตเท่านั้น

4.1.1 โครงสร้างความรับผิดทางอาญา

การพิจารณาว่าการกระทำใดจะเป็นการกระทำความผิดและจะต้องถูกลงโทษตามกฎหมายของอังกฤษและเวลส์หรือไม่ จะต้องเริ่มพิจารณาจากโครงสร้างความรับผิดทางอาญา และเนื่องด้วยอังกฤษและเวลส์ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ดังนั้น โครงสร้างความรับผิดทางอาญาจึงแบ่งออกเป็นสองส่วนหลักๆ คือ องค์ประกอบส่วนการกระทำ (Actus Reus หรือ Conduct Element) และองค์ประกอบทางจิตใจ (Mens Rea หรือ Mental Element) โดยผู้ที่จะมี ความรับผิดทางอาญาจากการกระทำใด การกระทำนั้นจะต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบทั้งสองส่วนในขณะเดียวกัน ยกเว้นในความผิดเด็ดขาด (Crimes of Strict Liability) ซึ่งเป็นความผิดโดยที่ไม่ต้องการองค์ประกอบทางด้านจิตใจ เช่น ความผิดฐานขับรถเร็วเกินกำหนด เป็นต้น⁴

1. องค์ประกอบทางด้านกรกระทำ (Actus Reus หรือ Conduct Element) หมายถึง การเคลื่อนไหวร่างกายโดยอยู่ภายใต้การบังคับของจิตใจ (Act) รวมไปถึงกรณีที่บุคคลใดไม่กระทำ (Omission) ทั้งๆ ที่ตนมีหน้าที่หรือความผูกพันตามกฎหมายที่จะต้องกระทำเพื่อป้องกันไม่ให้ผลบางอย่างเกิดขึ้น เช่น พ่อแม่มีหน้าที่ดูแลลูก แต่ไม่ดูแล ปล่อยให้ลูกเป็นอันตราย เป็นต้น โดยการกระทำเหล่านี้จะต้องเป็นการกระทำที่มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นความผิดและปรากฏผลเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น⁵ นอกจากนี้ในความผิดบางฐานองค์ประกอบทางด้านกรกระทำยังรวมถึงพฤติการณ์แวดล้อมการกระทำอีกด้วย เช่น ในความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราผู้ใหญ่ จะต้องเป็นในกรณีที่เหยื่อไม่ยินยอม การกระทำนั้นถึงจะเป็นความผิด หรือในความผิดฐานลักทรัพย์ ทรัพย์นั้นจะต้องเป็นของผู้อื่น แต่หากเป็นทรัพย์ที่ไม่มีเจ้าของถูกทิ้งไว้ริมถนน การเอาทรัพย์นั้นไป ก็ไม่มีความผิด เป็นต้น⁶

³ สุนัย มโนมัยอุดม, ระบบกฎหมายอังกฤษ, หน้า 187-194.

⁴ Jonathan Herring, *Criminal Law the Basics*, pp. 22-23.

⁵ *The Handbook of Comparative Criminal Law*, ed. Kevin Jon Heller and Markus D. Dubber (California: Stanford University Press, 2011), pp. 535-536.

⁶ Jacqueline Martin and Tony Storey, *Unlocking Criminal Law*, p. 34.

2. องค์ประกอบทางด้านจิตใจ (Mens Rea หรือ Mental Element) หมายถึง สภาวะของจิตใจในขณะกระทำความผิด เป็นส่วนที่จะต้องพิจารณาประกอบกับ Actus Reus เนื่องจากกฎหมายจะตำหนิและลงโทษผู้ที่กระทำความผิดโดยรู้ตัว เช่น การกระทำความผิดโดยเจตนา (Intent) ซึ่งเป็นการกระทำโดยตั้งใจที่จะให้เกิดผลร้ายขึ้น หรือการกระทำประมาทโดยจงใจ (Recklessness) ซึ่งหมายถึง กรณีที่จำเลยสามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้าว่าผลร้ายอาจจะเกิดขึ้นจากการกระทำของจำเลย แต่จำเลยก็ยังกระทำให้ไปโดยยอมรับความเสี่ยงนั้น หรือการกระทำประมาทธรรมดา (Negligence) หมายถึง การกระทำโดยไม่ระมัดระวัง ซึ่งบุคคลทั่วไปย่อมไม่กระทำเช่นนั้น⁷

เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น ผู้กระทำจะมีความผิดและต้องรับโทษตามกฎหมายของอังกฤษและเวลส์หรือไม่ จะต้องพิจารณาตามโครงสร้างความรับผิดทางอาญาที่กล่าวมาข้างต้น แต่หากเป็นกรณีที่ผู้กระทำวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิด ผู้กระทำจะมีความรับผิดทางอาญาอย่างไรนั้น ผู้เขียนจะอธิบายไว้ในหัวข้อต่อไป

4.1.2 ความรับผิดทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะที่วิกลจริต

กฎหมายอาญาของอังกฤษและเวลส์ยอมรับเหตุแห่งความวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิดเป็นข้อต่อสู้อย่างหนึ่งของฝ่ายจำเลย เรียกว่า “The Defence of Insanity หรือ Insanity Defence” โดยการยกข้อต่อสู้ว่าวิกลจริต จะยึดถือตามหลัก M’Naghten ดังที่ The House of Lords กำหนดไว้ในคดีของนาย *McNaghten* ซึ่งมีหลักว่า⁸ ในการอ้างข้อต่อสู้ว่าวิกลจริต จะต้องมีการพิสูจน์ให้ชัดเจนว่า ในขณะที่กระทำความผิด ผู้กระทำถูกจำกัดอยู่ภายใต้ความบกพร่องทางเหตุผลอันเนื่องมาจากโรคทางจิตใจ ทำให้ผู้กระทำไม่รู้ถึงสภาพและสาระสำคัญของการกระทำ หรือถึงจะรู้แต่ก็ไม่รู้ว่าสิ่งที่ตนเองทำเป็นสิ่งที่ผิด

ในการพิจารณาองค์ประกอบของหลัก M’Naghten ผู้เขียนจะแยกอธิบาย ดังนี้

1. “Defect of Reason” หรือความบกพร่องทางเหตุผล ซึ่งได้มีการอธิบายไว้ในคดี *Clarke (1972) All ER 219* ว่าหมายถึง ผู้ที่ขาดความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผล อย่างไรก็ตาม หากเป็นกรณีที่ผู้ผู้นั้นมีความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผล แต่ไม่อาจใช้ความสามารถ

⁷ *The Handbook of Comparative Criminal Law*, pp. 536-537; Jonathan Herring, *Criminal Law the Basics*, pp. 17-22.

⁸ to establish a defence on the ground of insanity, it must be clearly proved that, at the time of the committing of the act, the party accused was laboring under such a defect of reason, from disease of the mind, as not to know the nature and quality of the act, he was doing; or, if he did know it, that he did not know he was doing what was wrong.

ดังกล่าวได้ เนื่องจากอยู่ในภาวะที่มีความสับสนหรือมีสิ่งรบกวนทำให้เสียสมาธิ กรณีนี้ไม่ถือว่าเป็น Defect of Reason⁹

2. “Disease of Mind” เป็นถ้อยคำทางกฎหมายไม่ใช่ถ้อยคำทางการแพทย์ ซึ่งหมายถึง โรคทางจิตใจอันส่งผลต่อความสามารถในทางเหตุผล ความจำและความเข้าใจ โดยไม่จำเป็นต้องถึงกับเป็นโรคทางสมอง แต่ถ้าเป็นกรณีที่ระบบของจิตใจไม่สามารถทำงานได้อย่างปกติ เป็นการชั่วคราวอันเนื่องมาจากปัจจัยภายนอก เช่น ความรุนแรง ยา (รวมถึงยาชาหรือยาสลบ) แอลกอฮอล์ กรณีเหล่านี้ไม่อาจอ้างได้ว่าเป็นโรคทางจิตใจ¹⁰

3. “Not to Know the Nature and Quality of the Act” หมายถึง การไม่รู้ หรือไม่ตระหนักว่ากำลังทำอะไรอยู่ หรือไม่รู้จักถึงสภาพของการกระทำ หรือไม่รู้จักถึงผลของการกระทำ เช่น จำเลยตัดคอคนโดยจำเลยคิดว่ากำลังหั่นขนมปัง เป็นต้น แต่ถ้าเป็นกรณีที่จำเลยรู้ว่ากำลังทำอะไรอยู่ เช่น จำเลยฆ่าคนเพราะอาการหลงผิดว่าผู้นั้นถูกปีศาจครอบงำ เช่นนี้ไม่อาจอ้างได้ว่าวิกลจริต เพราะจำเลยรู้ว่าตัวเองกำลังฆ่าคน อาการหลงผิดของจำเลยไม่ได้ทำให้จำเลยไม่รู้ว่าตัวเองกำลังทำอะไรอยู่¹¹

“the Act Was ‘Wrong’” หรือการกระทำที่เป็นความผิด ซึ่งในคดี *M’Naghten (1843)* และคดี *Windle (1952) 2 QB 826* ได้อธิบายว่า “ความผิด” ในที่นี้ หมายถึง การขัดต่อกฎหมาย หากจำเลยรู้ว่าการกระทำของตัวเองขัดต่อกฎหมายแล้ว ก็ไม่อาจอ้างข้อต่อสู้ว่าวิกลจริตได้¹²

อย่างไรก็ตาม หลัก Insanity ดังกล่าว ก็มีอีกหลักที่ใกล้เคียงกัน คือ Automatism หรือที่เรียกว่า ภาวะอัตโนมัติ ซึ่งเป็นกรณีที่บุคคลกระทำโดยไม่รู้สึกรู้สีกตัวหรือไม่อยู่ภายใต้การบังคับและการควบคุมของจิตใจ การกระทำดังกล่าวผู้กระทำไม่ต้องรับผิดชอบ เพราะไม่เป็นความผิดทางอาญา โดยภาวะดังกล่าวจะต้องเกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกและทำให้จิตใจไม่สามารถควบคุมการกระทำได้โดยสิ้นเชิง ซึ่งแตกต่างจากกรณีของความเจ็บป่วยของจิตใจที่เกิดจากปัจจัยภายในร่างกาย แต่ความผิดหวังตามปกติของชีวิตไม่ถือว่าเป็นปัจจัยภายนอก นอกจากนี้ หากเป็นกรณีที่ผู้กระทำทำให้ตัวเองต้องตกอยู่ในภาวะอัตโนมัติเช่นนั้น การกระทำที่เกิดจากภาวะดังกล่าวจะไม่สามารถนำมาอ้างเพื่อให้พ้นจากความรับผิดชอบทางอาญาได้¹³

⁹ Jacqueline Martin and Tony Storey, *Unlocking Criminal Law*, p. 264.

¹⁰ *Ibid.*, 265.

¹¹ *Ibid.*, 269.

¹² *Ibid.*, 269-270.

¹³ Jonathan Herring, *Criminal Law the Basics*, pp. 136-137.

4.1.3 การดำเนินคดีอาญา

การฟ้องคดีอาญาของอังกฤษและเวลส์ ประชาชนทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหายหรือมีส่วนได้เสียในคดีหรือไม่ มีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลได้โดยอยู่ภายใต้ข้อจำกัดตามกฎหมาย การดำเนินคดีโดยส่วนใหญ่แล้วผู้เสียหายจะแจ้งให้เจ้าพนักงานตำรวจทราบและเจ้าพนักงานตำรวจจะดำเนินคดีไปตามลำดับจนมาถึง Crown Prosecution Service หรือสำนักงานอัยการ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่มีอำนาจในการฟ้องคดีอาญา อย่างไรก็ตาม หน่วยงานอื่นของรัฐหรือเอกชนก็อาจฟ้องคดีอาญาต่อศาลได้ภายใต้หลักเกณฑ์ของกฎหมาย คดีอาญาในประเทศโดยส่วนใหญ่แล้วจึงถูกฟ้องโดย Crown Prosecution Service ซึ่งการฟ้องคดีอาญาของพนักงานอัยการจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวมและเพื่อความยุติธรรม มิใช่เพียงเพื่อจะได้คำพิพากษาลงโทษจำเลย¹⁴ เท่านั้น พนักงานอัยการจึงมีดุลยพินิจในการฟ้องคดี นอกจากนี้ โดยในการฟ้องคดีอาญานั้น มีการแบ่งลักษณะของความผิดและการฟ้องคดีออกเป็นสามแบบ คือ 1. คดีความผิดเล็กน้อย เช่น ความผิดฐานทำร้ายร่างกายธรรมดา เป็นต้น จะใช้คำฟ้องแบบย่อที่เรียกว่า Summary ซึ่งจะมีการพิจารณาคดีโดยผู้พิพากษาใน Magistrate Court ที่ไม่มีการใช้คณะลูกขุนร่วมในการพิจารณา 2. คดีความผิดรุนแรง เช่น ความผิดฐานฆ่า ความผิดฐานข่มขืน เป็นต้น จะต้องทำคำฟ้องแบบเต็มรูปแบบที่เรียกว่า Indictment ซึ่งจะต้องมีการพิจารณาคดีโดยผู้พิพากษาและคณะลูกขุนใน Crown Court 3. คดีความผิดที่สามารถทำคำฟ้องแบบ Summary ที่ต้องมีการพิจารณาใน Magistrate Court หรือทำคำฟ้องแบบ Indictment ที่ต้องมีการพิจารณาคดีใน Crown Court ก็ได้ (Triable either way) เช่น ความผิดฐานลักทรัพย์ เป็นต้น¹⁵

ในคดีที่กฎหมายกำหนดให้มีการพิจารณาโดยใช้คณะลูกขุนนั้น จะต้องมีการพิจารณาคดีใน Crown Court คณะลูกขุนจะมีหน้าที่ในการพิจารณาข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานที่มีการนำเสนอในชั้นการพิจารณาของศาล ผู้พิพากษาจะทำหน้าที่ในการอธิบายข้อกฎหมายให้คณะลูกขุนฟังและให้คำแนะนำต่างๆ เกี่ยวกับหลักกฎหมาย หลังจากนั้นคณะลูกขุนจะประชุมร่วมกันเพื่อตัดสินว่าจำเลยมีความผิดตามที่ถูกฟ้องร้องหรือไม่ ส่วนผู้พิพากษานอกจากจะอธิบายข้อกฎหมายและให้คำแนะนำแก่คณะลูกขุนแล้ว ยังมีหน้าที่ในการควบคุมการพิจารณาคดีและการนำเสนอพยานหลักฐานให้เป็นไปตามหลักของกฎหมาย หากคณะลูกขุนมีคำชี้ขาดว่าจำเลยมีความผิด ผู้พิพากษาจะมีหน้าที่ในการกำหนดโทษ¹⁶

¹⁴ The Code for Crown Prosecutors; 2.3 “It is duty of the Crown Prosecutors to make sure that the right person is prosecuted for the right offence. In doing so, Crown Prosecutors must always act of the interests of justice and not solely for the purpose of obtaining a conviction.”

¹⁵ Jacqueline Martin and Tony Storey, *Unlocking Criminal Law*, pp. 69-70,73.

¹⁶ Jonathan Herring, *Criminal Law the Basics*, pp. 25-27.

สำหรับประเด็นในการพิจารณาคดีนั้น เนื่องด้วยข้อสันนิษฐานว่าจำเลยบริสุทธิ์จนกว่าจะได้มีการพิสูจน์ว่าจำเลยมีความผิด (The Presumption of Innocence)¹⁷ ดังนั้นในคดีอาญาโดยทั่วไปแล้ว ฝ่ายโจทก์หรืออัยการมีหน้าที่พิสูจน์ความผิดของจำเลยตามที่มีการกล่าวหาหรือการพิสูจน์ตามโครงสร้างความรับผิดทางอาญา โดยจะต้องพิสูจน์ให้ได้ถึงระดับที่ปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามฟ้อง¹⁸ แต่ถ้าในคดีที่มีการกล่าวอ้างว่าจำเลยวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิด จำเลยจะมีหน้าที่ในการพิสูจน์ให้เห็นถึงความวิกลจริตดังกล่าวโดยจะต้องพิสูจน์ให้ได้ถึงระดับที่มีความเป็นไปได้ (On a Balance of Probabilities) ว่าจำเลยวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิดอาญาตามหลัก M'Naghten เนื่องจากมีข้อสันนิษฐานตามกฎหมายที่ว่าจำเลยมีสภาพจิตปกติ¹⁹ ทั้งนี้ เมื่อมีประเด็นว่าจำเลยวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิดปรากฏขึ้นมาในคดีจะต้องถูกพิจารณาโดยคณะลูกขุนใน Crown Court และหากมีความวิกลจริตตามที่กฎหมายกำหนดไว้จริง คณะลูกขุนก็จะออกคำพิพากษาที่เรียกว่า “Special Verdict” อันหมายถึง การตัดสินว่าจำเลยไม่มีความผิดเนื่องจากเหตุวิกลจริต (Not Guilty by Reason of Insanity)²⁰ อย่างไรก็ตามกฎหมายได้กำหนดไว้ว่า คณะลูกขุนจะออก Special Verdict ได้ต่อเมื่อมีการยืนยันด้วยหลักฐานเป็นหนังสือหรือด้วยวาจาจากผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้อย่างน้อยสองคนเกี่ยวกับความวิกลจริตของจำเลย²¹ นอกจากนี้ เมื่อมี Special Verdict แล้ว Crown Court มีอำนาจออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปรับการบำบัดรักษาในโรงพยาบาล หรือศาลอาจออกคำสั่งอย่างใดอย่างหนึ่งที่เหมาะสมกับคดี คือ มีคำสั่งให้ตั้งผู้พิทักษ์ (A Guardianship Order) ตามความหมายของ Mental Health Act 1983 หรือ มีคำสั่งให้จำเลยได้รับการดูแลตามตาราง 2 ของ Criminal Procedure

¹⁷ Ibid., 30.

¹⁸ *The Handbook of Comparative Criminal Law*, p. 541.

¹⁹ Jacqueline Martin and Tony Storey, *Unlocking Criminal Law*, p. 264.

²⁰ Trial of Lunatics Act 1883, section 2 Special verdict where accused found guilty, but insane at date of act or omission charged, and orders thereupon.

(1) Where in any indictment or information any act or omission is charged against any person as an offence, and it is given in evidence on the trial of such person for that offence that he was insane, so as not to be responsible, according to law, for his actions at the time when the act was done or omission made, then, if it appears to the jury before whom such person is tried that he did the act or made the omission charged, but was insane as aforesaid at the time when he did or made the same, the jury shall return a special verdict that the accused is not guilty by reason of insanity.

²¹ Criminal Procedure (Insanity and Unfitness to Plead) Act 1991, section 1 Acquittals on grounds of insanity.

(1) A jury shall not return a special verdict under section 2 of the Trial of Lunatics Act 1883 (acquittal on ground of insanity) except on the written or oral evidence of two or more registered medical practitioners at least one of whom is duly approved.

(Insanity and Unfitness to Plead) Act 1991 หรือ มีคำสั่งให้ปล่อยตัวจำเลยไป²² แต่ถ้าหากในระหว่างการพิจารณาคดี จำเลยมีพยานหลักฐานอ้างถึงประเด็น Automatism และโจทก์ไม่สามารถพิสูจน์หักล้างได้ ศาลจะมีคำพิพากษาว่าจำเลยไม่มีความผิดทางอาญาและปล่อยตัวจำเลยไป โดยกรณีนี้ไม่ใช่กรณีที่ขอก Special Verdict ได้ จึงไม่จำเป็นที่จะต้องมีการพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุนเหมือนดังเช่นกรณีที่อ้างว่าวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิดอาญา²³

4.2 ประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันเพื่อประกาศอิสรภาพของมลรัฐต่างๆ ที่แยกกันเป็นอิสระภายใต้อาณานิคมสหราชอาณาจักรเดิม ระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาจึงได้รับอิทธิพลมาจากระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ของอังกฤษหรือสหราชอาณาจักร ส่วนระบบการปกครองนั้น สหรัฐอเมริกามีการปกครองในรูปแบบสหพันธรัฐ (Federalism) ภายใต้รัฐบาลกลาง (National Government) ซึ่งบริหารกิจการส่วนกลางของประเทศตามที่รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาให้อำนาจไว้ และมีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็นมลรัฐต่างๆ อีก 50 มลรัฐ โดยในแต่ละมลรัฐต่างก็มีรัฐธรรมนูญของตนเองในฐานะที่เป็นบทกฎหมายกำหนดโครงสร้างการเมือง

²² Criminal Procedure (Insanity) Act 1964, section 5 Powers to deal with persons not guilty by reason of insanity or unfit to plead etc. (substituted by Criminal Procedure (Insanity and Unfitness to Plead) Act 1991)

(1) This section applies where—

(a) a special verdict is returned that the accused is not guilty by reason of insanity; or

(b) findings are recorded that the accused is under a disability and that he did the act or made the omission charged against him.

(2) Subject to subsection (3) below, the court shall either—

(a) make an order that the accused be admitted, in accordance with the provisions of Schedule 1 to the Criminal Procedure (Insanity and Unfitness to Plead) Act 1991, to such hospital as may be specified by the Secretary of State; or

(b) where they have the power to do so by virtue of section 5 of that Act, make in respect of the accused such one of the following orders as they think most suitable in all the circumstances of the case, namely—

(i) a guardianship order within the meaning of the Mental Health Act 1983;

(ii) a supervision and treatment order within the meaning of Schedule 2 to the said

Act of 1991; and

(iii) an order for his absolute discharge.

(3) Paragraph (b) of subsection (2) above shall not apply where the offence to which the special verdict or findings relate is an offence the sentence for which is fixed by law

²³ The Law Commission, "Criminal Liability: Insanity and Automatism a Discussion Paper-Summary for Non-Specialists,"(London: Law Commission, 2013).

การปกครองภายในมลรัฐ มีรัฐบาล ระบบกฎหมาย การใช้บังคับกฎหมายและมีอำนาจตัดสินคดีเป็นของตนเอง ทั้งนี้ ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาฉบับเดียวกัน จึงสามารถแบ่งระดับของกฎหมายสหรัฐอเมริกาออกเป็นกฎหมายระดับสหรัฐหรือกฎหมายของรัฐบาลกลาง (Federal Law) กับกฎหมายมลรัฐ (State Law) และสามารถแบ่งศาลได้ออกเป็นสองระดับในทำนองเดียวกันคือ ศาลระดับสหรัฐกับศาลระดับมลรัฐ ซึ่งศาลทั้งสองระดับจะประกอบไปด้วย ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกาเช่นเดียวกัน โดยในแต่ละมลรัฐก็จะมีทั้งศาลระดับสหรัฐและศาลระดับมลรัฐ หากข้อพิพาทใดเกี่ยวข้องกับกฎหมายระดับสหรัฐ ศาลที่มีเขตอำนาจในการพิจารณาคดีก็คือ ศาลในระดับสหรัฐและต้องปรับใช้กฎหมายในระดับสหรัฐ ทำนองเดียวกันกับข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายระดับมลรัฐก็ต้องพิจารณาคดีในศาลระดับมลรัฐและใช้กฎหมายระดับมลรัฐ²⁴

แม้กฎหมายอาญาของสหรัฐอเมริกาจะมีรากฐานมาจากระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ของอังกฤษ ที่กฎหมายมาจากแนวคำพิพากษาของศาล แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปและเพื่อให้เป็นการสอดคล้องกับหลักกฎหมายอาญาทั่วไปที่ว่า “ไม่มีกฎหมาย ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ” จึงได้มีการกำหนดความผิดอาญาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อให้มีความชัดเจนและแน่นอนว่าการกระทำใดบ้างที่เป็นความผิด และจะถูกลงโทษอย่างไร โดยที่กฎหมายในระดับสหรัฐ ฝ่ายที่มีอำนาจตรากฎหมายมีอำนาจตรากฎหมายกำหนดความผิดอาญาได้เท่าที่รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐกำหนดไว้²⁵ เช่น กรณีที่การกระทำนั้นมีลักษณะที่เกี่ยวข้องกันหลายมลรัฐ เป็นต้น แต่ไม่มีอำนาจในการกำหนดให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญาเดียวกันทั่วทั้งประเทศสหรัฐอเมริกา กฎหมายอาญาโดยส่วนใหญ่จึงเป็นกฎหมายที่กำหนดขึ้นโดยมลรัฐ ส่งผลให้กฎหมายอาญามีความแตกต่างกันในแต่ละมลรัฐ สถาบันกฎหมายอเมริกา (American Law Institute) จึงมีแนวคิดในการพยายามทำให้กฎหมายอาญาเป็นหนึ่งเดียวกัน โดยจัดทำประมวลกฎหมายอาญาต้นแบบ (Model Penal Code) ขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้มลรัฐต่างๆ พิจารณาในการบัญญัติเป็นกฎหมายภายในมลรัฐของตนเอง ทั้งนี้ประมวลกฎหมายอาญาต้นแบบดังกล่าวไม่มีฐานะเป็นกฎหมายที่มีสภาพบังคับโดยตรง เนื่องจากไม่ได้ถูกตราขึ้นจากฝ่ายที่มีอำนาจในการออกกฎหมาย แต่ประมวลกฎหมายอาญาต้นแบบก็มีความสำคัญในระบบการเรียนการสอนกฎหมายอาญาของประเทศ²⁶ ดังนั้น ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนจะศึกษาตามประมวลกฎหมายอาญาต้นแบบ (Model Penal Code) และตาม Title 18 of the United States Code ซึ่งเป็นกฎหมายในระดับสหรัฐที่กล่าวถึงกฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

²⁴ มานิตย์ จุมปา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายสหรัฐอเมริกา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2553), หน้า 27-32, 62 และ 84.

²⁵ The Handbook of Comparative Criminal Law, pp. 564-566.

²⁶ มานิตย์ จุมปา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายสหรัฐอเมริกา, หน้า 183-184.

4.2.1 โครงสร้างความรับผิดทางอาญา

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า กฎหมายสหรัฐอเมริกาได้รับอิทธิพลมาจากระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ของอังกฤษ ดังนั้น โครงสร้างความรับผิดทางอาญาจึงเป็นไปตามแนวคิดความรับผิดทางอาญาของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ดังที่เคยได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ 2.2.3 ซึ่งแบ่งโครงสร้างความรับผิดไว้ออกเป็นสองส่วนหลักๆ ดังนี้

1) Actus Reus องค์ประกอบทางด้านกรกระทำ หรือองค์ประกอบภายนอก หมายถึง การเคลื่อนไหวร่างกายโดยอยู่ภายใต้การควบคุมของจิตใจ (Voluntary Act) หรือ การไม่เคลื่อนไหวร่างกายเมื่อบุคคลผู้นั้นมีหน้าที่ทางกฎหมายที่ต้องกระทำการบางอย่าง (Omission) หากเป็นแต่เพียงความคิด อารมณ์ ความรู้สึก บุคลิกภาพ โดยยังไม่มีกรกระทำ กฎหมายก็ยังไม่ลงโทษ²⁷

ทั้งนี้ Model Penal Code, section 2.01²⁸ ได้วางแนวทางเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาไว้ว่า บุคคลจะต้องรับผิดทางอาญาต่อเมื่อมีการกระทำที่อยู่ภายใต้การควบคุมของจิตใจ หรืองดเว้นไม่กระทำการตามหน้าที่ต่างๆ ที่สามารถกระทำได้ แต่ปฏิกิริยาตอบกลับโดยอัตโนมัติหรืออาการชักกระตุก การเคลื่อนไหวร่างกายในขณะที่ไม่มีสติหรือในขณะที่หลับ พฤติกรรมที่เกิดในขณะถูกสะกดจิตหรือเป็นผลจากการสะกดจิต การเคลื่อนไหวร่างกายอื่นใดที่ไม่ได้เกิดจากความพยายามหรือความตั้งใจของผู้กระทำเหล่านี้ ไม่ถือว่าเป็นการกระทำที่อยู่ภายใต้การบังคับของจิตใจ

2) Mens Rea องค์ประกอบทางด้านจิตใจ หรือองค์ประกอบภายในจิตใจ โดยตามกฎหมายจารีตประเพณีได้แบ่งออกเป็นสามประเภท คือ 2.1) เจตนาพิเศษ (Specific Intent)

²⁷ Joycelyn M. Pollock, *Criminal Law*, 10 ed. (USA: Anderson Publishing, 2013), pp. 46-48.

²⁸ Model Penal Code, section 2.01 Requirement of Voluntary Act; Omission as Basic of Liability; Possession as an act

(1) A person is not guilty of an offense unless his liability is based on conduct which includes a voluntary act or the omission to perform an act of which he is physically capable.

(2) The Following are not voluntary acts within the meaning of this Section:

(a) a reflex or convulsion;

(b) a bodily movement during unconsciousness or sleep;

(c) conduct during hypnosis or resulting from hypnotic suggestion;

(d) a bodily movement that otherwise is not a product of the effort or determination of the actor, either conscious or habitual.

(3) Liability for the commission of an offense may not be based on an omission unaccompanied by action unless:

(a) the omission is expressly made sufficient by the law defining the offense; or

(b) duty to perform the omitted act is otherwise imposed by law.

หมายถึง การที่ผู้กระทำมีเจตนาที่จะกระทำและมีเจตนาต่อผลของการกระทำนั้นด้วย 2.2) เจตนาธรรมดา (General Intent) หมายถึง การที่ผู้กระทำเพียงแค่เจตนาที่จะกระทำในสิ่งที่ขัดต่อกฎหมาย ซึ่งอาจยกตัวอย่างมาอธิบายความแตกต่างระหว่างเจตนาพิเศษกับเจตนาธรรมดาได้ว่า ในความผิดฐานครอบครองยาเสพติดนั้นต้องการเพียงเจตนาธรรมดาในการครอบครอง แต่ถ้าเป็นการครอบครองเพื่อจำหน่ายจะต้องมีเจตนาพิเศษด้วย 2.3) ประมาท (Negligence) หมายถึง การละเลยในการทำหน้าที่โดยที่ไม่ระมัดระวังหรือไม่สนใจต่อผลที่จะเกิดขึ้นตามมา²⁹

ทั้งนี้ Model Penal Code, section 2.02³⁰ ได้วางแนวทางเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาในส่วนองค์ประกอบทางด้านจิตใจไว้โดยแบ่งออกเป็นสี่ประเภท คือ

- 1) Purposely หมายถึง การที่ผู้กระทำเจตนาที่จะกระทำและเจตนาที่จะให้การกระทำนั้นเกิดผลขึ้น
- 2) Knowingly หมายถึง การที่ผู้กระทำตระหนักได้ถึงลักษณะของการกระทำของตนเองและตระหนักได้ว่าจะมีผลเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น
- 3) Recklessly หมายถึง การกระทำโดยละเลยทั้งๆ ที่รู้ว่าไม่สมควร
- 4) Negligence หมายถึง การกระทำโดยไม่ระมัดระวังตามสมควร

อย่างไรก็ตาม หากเป็นกรณีความรับผิดชอบเด็ดขาด (Strict Liability) จะไม่ต้องพิจารณาในส่วนองค์ประกอบทางด้านจิตใจ³¹

นอกจากนี้ ในการพิจารณาว่าการกระทำใดจะเป็นความผิดทางอาญาและผู้กระทำจะต้องรับโทษหรือไม่ ซึ่งจะต้องพิจารณาตามโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญาในสองส่วนที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลของการกระทำนั้นด้วยว่า ผลที่เกิดขึ้นมาจะต้องสอดคล้องกับการกระทำของผู้กระทำ และส่วนสุดท้ายที่จะต้องพิจารณาคือ องค์ประกอบภายนอก (Actus Reus) จะต้องสอดคล้องกับองค์ประกอบภายใน (Mens Rea) ดังตัวอย่างต่อไปนี้ ดำวางแผนที่จะฆ่าแดง โดยดำได้ไปซื้อปืน เลือกลูกปืนและวันเวลาที่ฆ่าแดง แต่ในระหว่างที่ดำกำลังขับรถไปยังสถานที่ตามแผนที่วางไว้ ดำไม่ทันระวังขับรถชนแดงตายเช่นนี้ แม้ว่าดำจะมีความตั้งใจที่จะฆ่าแดงอยู่แล้วและจากการกระทำของดำก็ทำให้แดงถึงแก่ความตาย แต่อาชญากรรมนี้ไม่มีความสอดคล้องกันระหว่างเจตนาที่จะฆ่ากับการกระทำ (ขับรถ) ของดำ ดำจึงไม่มี

²⁹ Joycelyn M. Pollock, *Criminal Law*, pp. 56-58.

³⁰ Model Penal Code, Section 2.02 General Requirements of Culpability.

(1) Minimum Requirements of Culpability.

Except as provided in Section 2.05, a person is not guilty of an offense unless he acted purposely, knowingly, recklessly or negligently, as the law may require, with respect to each material element of the offense.

³¹ Joycelyn M. Pollock, *Criminal Law*, pp. 58-59.

ความผิดฐานฆ่าโดยไตร่ตรองไว้ก่อน แต่คำจะมีความผิดฐานประมาททำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย เพราะองค์ประกอบภายใน (ประมาท) สอดคล้องกับองค์ประกอบภายนอก (การฆาตกรรม)³²

สำหรับในหัวข้อถัดไป จะกล่าวอธิบายถึงกรณีที่บุคคลกระทำความผิด ในขณะที่วิกลจริตว่าจะมีความรับผิดชอบทางอาญาอย่างไร ซึ่งนอกจากจะต้องมีการพิจารณาโครงสร้าง ความรับผิดชอบทางอาญาดังที่กล่าวมาในหัวข้อนี้แล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงหลักกฎหมายที่เกี่ยวกับ เหตุวิกลจริตในขณะกระทำความผิดอาญาอีกด้วยดังที่ผู้เขียนจะกล่าวในหัวข้อถัดไป

4.2.2 ความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต

ในสหรัฐอเมริกา เหตุเกี่ยวกับความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดนั้น เป็นข้อต่อสู้ อย่างหนึ่งของฝ่ายจำเลยที่เรียกว่า Insanity Defense แต่ถึงแม้จะเป็นข้อต่อสู้ของจำเลยที่ยกขึ้นมา เพื่ออ้างว่าไม่ต้องรับผิดชอบทางอาญาก็ตาม ผลที่ตามมาหากเป็นไปตามที่อ้างว่าวิกลจริตใน ขณะกระทำความผิดแล้ว จำเลยก็จะยังไม่ได้รับการปล่อยตัวเป็นอิสระเหมือนดังเช่นการยก ข้อต่อสู้อื่นๆ แต่จำเลยมักจะถูกส่งตัวไปบำบัดรักษาอาการทางจิตในสถานบำบัดรักษาทางจิตเวช จนกว่าจะหายหรือมีอาการดีขึ้น³³

หลักเกณฑ์ในการพิจารณาข้อต่อสู้ว่าวิกลจริตหรือ Insanity Defense นั้น ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า กฎหมายของสหรัฐอเมริกาได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายคอมมอนลอว์ ของอังกฤษ ดังนั้น หลัก M'Naghten จึงถูกนำมาใช้ในสหรัฐอเมริกาด้วยในยุคแรก ต่อมาเมื่อ สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา การพิจารณาข้อต่อสู้ว่าวิกลจริตจึงมีการพัฒนาเกิดเป็น หลัก Irresistible Impulse หลัก Durham และหลักของสถาบันกฎหมายอเมริกา (The A.L.I. Test) ขึ้นตามมา เพื่อปรับใช้ให้ครอบคลุมกับคดีที่เกิดขึ้น³⁴ ทั้งนี้ การที่สหรัฐอเมริกาปกครองในรูปแบบ สหพันธรัฐภายใต้รัฐบาลกลาง กฎหมายของประเทศนี้จึงมีทั้งกฎหมายระดับสหรัฐและกฎหมาย ระดับมลรัฐ โดยในแต่ละมลรัฐมีอำนาจออกกฎหมายใช้เอง การพิจารณาข้อต่อสู้ว่าวิกลจริตของ แต่ละมลรัฐจึงใช้หลักในการพิจารณาที่แตกต่างกันออกไป จนกระทั่งปี ค.ศ. 1982 The District of Columbia มีคำพิพากษานาย *John Hinckley* ไม่มีความผิดในการพยายามลอบสังหาร ประธานาธิบดี *Ronald Reagan* เนื่องจากเหตุวิกลจริต (Not Guilty by Reason of Insanity) ผลจากคำตัดสินดังกล่าวถูกวิจารณ์อย่างมากในสังคมอเมริกานำมาสู่การเปลี่ยนแปลงกฎหมาย เกี่ยวกับการยกข้อต่อสู้ว่าวิกลจริตทั้งในระดับสหรัฐและระดับมลรัฐ ซึ่งอาจกล่าวสรุปการเปลี่ยนแปลง

³² Ibid., 61-64.

³³ Wayne R. LaFave, *Criminal Law*, p. 390.

³⁴ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในหัวข้อ 2.1.3.1 ความเป็นมาของนิติจิตเวชศาสตร์ในต่างประเทศ

ออกเป็น 5 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้ (1) บางรัฐเลือกที่จะเปลี่ยนหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความวิกลจริต; (2) บางรัฐกำหนดให้ออกเป็นคำพิพากษาว่า มีความผิดทางอาญาแต่เจ็บป่วยทางจิต (Guilty but Mentally Ill); (3) เปลี่ยนแปลงกฎในการแสดงพยานหลักฐาน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงภาระการพิสูจน์; (4) เปลี่ยนแปลงการจัดการหลังจากมีคำตัดสินว่าไม่มีความผิดเพราะวิกลจริต; หรือ (5) บางรัฐเลือกที่จะยกเลิกข้อต่อสู้ว่าวิกลจริต³⁵

กฎหมายในระดับสหรัฐนั้น รัฐบาลกลางของสหรัฐอเมริกาได้จัดทำ The Federal Insanity Defense Reform Act of 1984 ซึ่งต่อมาถูกรวบรวมไว้ใน Title 18 of the United States Code, Section 17³⁶ วางหลักเกณฑ์ในการพิจารณาข้อต่อสู้ว่าวิกลจริตว่า ถ้าในขณะที่กระทำความผิด จำเลยไม่อาจเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งถึงสภาพและสาระของการกระทำหรือความถูกผิดของการกระทำของตนอันเนื่องมาจากความเจ็บป่วยหรือบกพร่องทางจิตอย่างร้ายแรง ส่วนความเจ็บป่วยหรือบกพร่องทางจิตธรรมดาไม่อาจยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ได้ และกฎหมายกำหนดให้ฝ่ายจำเลยมีหน้าที่ในการพิสูจน์ข้อต่อสู้ดังกล่าวด้วยพยานหลักฐานที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือ หากคณะลูกขุนหรือศาล (ในกรณีคดีนั้นไม่มีการพิจารณาโดยคณะลูกขุน) เชื่อว่าจำเลยกระทำความผิดในขณะที่วิกลจริตดังกล่าว ศาลก็จะมีคำพิพากษาว่า จำเลยไม่มีความผิดเนื่องจากเหตุวิกลจริต (Not Guilty Only by Reason of Insanity) ตาม Section 4242(b)(3)³⁷

ส่วนกฎหมายในระดับมลรัฐนั้น บางมลรัฐใช้คำพิพากษาว่า จำเลยไม่มีความผิดอาญาเพราะเหตุวิกลจริต (Not Guilty by Reason of Insanity) ในขณะที่บางมลรัฐก็ออกคำพิพากษาว่า จำเลยมีความผิดอาญาแต่เจ็บป่วยทางจิต (Guilty but Mentally Ill) แต่สำหรับคำพิพากษาว่า “Guilty but Mentally Ill” นั้น เป็นคำพิพากษาที่จำเลยจะได้รับทั้งการบำบัดรักษา

³⁵ R.D.Mackay, *Mental Condition Defences in the Criminal Law*, pp. 111-113.

³⁶ 18 USC § 17 - Insanity defense

(a) Affirmative Defense.— It is an affirmative defense to a prosecution under any Federal statute that, at the time of the commission of the acts constituting the offense, the defendant, as a result of a severe mental disease or defect, was unable to appreciate the nature and quality or the wrongfulness of his acts. Mental disease or defect does not otherwise constitute a defense.

(b) Burden of Proof.— The defendant has the burden of proving the defense of insanity by clear and convincing evidence.

³⁷ 18 USC § 4242 - Determination of the existence of insanity at the time of the offense

(b) Special Verdict.—If the issue of insanity is raised by notice as provided in Rule 12.2 of the Federal Rules of Criminal Procedure on motion of the defendant or of the attorney for the Government, or on the court's own motion, the jury shall be instructed to find, or, in the event of a nonjury trial, the court shall find the defendant—

(3) not guilty only by reason of insanity.

อาการทางจิตและได้รับโทษอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดอาญาด้วย ซึ่งโทษที่จำเลยจะได้รับนี้ จะเท่ากับโทษในกรณีที่จำเลยเป็นบุคคลปกติกล่าวคือ คำพิพากษา “Guilty but Mentally Ill” ไม่ใช่เป็นคำพิพากษาที่ทำให้ความรับผิดชอบทางอาญาของจำเลยน้อยลงและไม่ใช่คำพิพากษาที่ลดโทษแก่จำเลยแต่อย่างใด³⁸

ในส่วนหลักเกณฑ์ในการพิจารณาข้อต่อสู้ว่าวิกลจริตของแต่ละมลรัฐนั้น จะใช้หลักที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งอาจสรุปได้ ดังนี้

1. M’Naghten Rule หรือ Right-Wrong Test มีหลักเกณฑ์ว่า บุคคลไม่ต้องรับผิดชอบทางอาญา ถ้าในขณะที่กระทำความผิด บุคคลนั้นมีสติบกพร่องอันเนื่องมาจากความเจ็บป่วยทางจิตใจ ทำให้ไม่สามารถเข้าใจสภาพและสาระสำคัญของการกระทำดังกล่าว หรือถึงจะเข้าใจแต่ก็ไม่รู้ว่าสิ่งที่ตัวเองทำเป็นสิ่งผิด ซึ่งอาจอธิบายได้ว่า เป็นการมุ่งพิสูจน์ถึงความสามารถในการรับรู้และเข้าใจที่จะแยกแยะระหว่างสิ่งที่ถูกกับสิ่งที่ผิด โดยหลักนี้ มลรัฐส่วนใหญ่ยังยึดถือใช้อยู่ เช่น รัฐโคโลราโด รัฐโอคลาโฮมา รัฐวอชิงตัน เป็นต้น³⁹

2. หลัก Irresistible Impulse มีหลักเกณฑ์ว่า บุคคลไม่ต้องรับผิดชอบทางอาญา ถ้าในขณะที่กระทำความผิด ความเจ็บป่วยทางจิตของบุคคลนั้น ทำให้เขาไม่สามารถที่จะควบคุมตนเองไม่ให้กระทำการดังกล่าวได้ แม้ว่าบุคคลนั้นจะรู้ว่าตัวเองกำลังทำอะไรอยู่และนั่นเป็นการกระทำที่ผิดก็ตาม ซึ่งอาจอธิบายได้ว่า เป็นการมุ่งพิสูจน์ถึงความสามารถในการควบคุมตนเองไม่ให้เกิดการกระทำความผิด หลักนี้ยังใช้อยู่ในบางมลรัฐโดยใช้ประกอบกับหลัก M’Naghten เช่น รัฐจอร์เจีย รัฐโคโลราโด เป็นต้น⁴⁰

3. Durham Rule หรือ Product Test มีหลักเกณฑ์ว่า บุคคลไม่ต้องรับผิดชอบทางอาญา ถ้าการกระทำอันฝ่าฝืนต่อกฎหมายนั้น เป็นผลมาจากความเจ็บป่วยทางจิตหรือความบกพร่องทางจิต หลักนี้ใช้ในรัฐนิวแฮมเชียร์⁴¹

4. A.L.I. Test หรือ Substantial Capacity Test หลักนี้จัดทำขึ้นโดยสถาบันกฎหมายอเมริกา (The American Law Institute: ALI) และได้กำหนดไว้ใน Model Penal Code, section 4.01⁴² มีหลักเกณฑ์ว่า บุคคลไม่ต้องรับผิดชอบทางอาญา ถ้าในขณะที่กระทำความผิดบุคคลนั้น

³⁸ H.L. Kröber A.R. Felthous, H. Saß, „Forensic Evaluations for Civil and Criminal Competencies and Criminal Responsibility in German and Anglo-American Legal Systems " ใน *Contemporary Psychiatry*, ed. Norman Sartorius Fritz Henn, Hanfried Helmchen, Hans Lauter,(Berlin: Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2001), pp. 299-300.

³⁹ Wayne R. LaFave, *Criminal Law*, pp. 397-398.

⁴⁰ *Ibid.*, 411-412.

⁴¹ *Ibid.*, 414.

⁴² Model Penal Code, Section 4.01. Mental disease or defect excluding responsibility

ขาดความสามารถสำคัญที่จะสำนึกได้ว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดหรือการกระทำนั้นเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ อันเนื่องมาจากความเจ็บป่วยหรือความบกพร่องทางจิตใจ ซึ่งไม่รวมถึงความผิดปกติในกรณีการกระทำความผิดซ้ำๆ หรือบุคลิกแบบอันธพาล โดยหลักนี้นำมาใช้กันในหลายมลรัฐ เช่น รัฐฮาวาย รัฐอิลลินอยส์ รัฐคอนเนคติกัต เป็นต้น⁴³

สำหรับรัฐไอดาโฮ รัฐแคนซัส รัฐมอนทาน่า และรัฐยูทาห์ ที่ยกเลิกไม่ให้มีข้อต่อสู้ว่าวิกลจริตในขณะกระทำความผิดนั้น จะยอมรับพยานหลักฐานเกี่ยวกับความเจ็บป่วยหรือความบกพร่องทางจิตใจมาพิจารณาในประเด็นที่ได้แย้งเกี่ยวกับองค์ประกอบทางด้านจิตใจ (Mens Rea) ในการกระทำความผิดทางอาญา⁴⁴

4.2.3 การดำเนินคดีอาญา

กระบวนการดำเนินคดีอาญาของสหรัฐอเมริกาอาจจะแตกต่างกันไปบ้างตามกฎหมายในแต่ละมลรัฐ แต่โดยส่วนใหญ่แล้วก็จะเริ่มต้นขึ้นเมื่อตำรวจได้รับการแจ้งความจากประชาชนว่ามีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นหรือตำรวจพบการกระทำความผิดเอง ตำรวจก็จะเริ่มดำเนินการสอบสวนคดีและอัยการจะเป็นผู้ฟ้องคดีต่อศาล แต่ก่อนที่จะมีการฟ้องคดีนั้นต้องผ่านขั้นตอนการกลั่นกรองคดีก่อน ในคดีความผิดอาญาร้ายแรง (Felony) จะมีการไต่สวนมูลฟ้อง (Preliminary Hearing) โดย Magistrate Court ก่อนเพื่อเป็นการพิจารณาว่าคดีของโจทก์มีมูลพอจะฟ้องต่อศาลหรือไม่ และหลังจากนั้นจะต้องผ่านการไต่สวนอีกครั้งโดยคณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) เพื่อให้คณะลูกขุนใหญ่ตรวจสอบว่าคดีมีมูลพอจะฟ้องได้หรือไม่ หากมีมูลพอก็จะออกคำสั่งให้ฟ้อง (Grand Jury Indictment) ส่วนคดีความผิดอาญาไม่ร้ายแรงไม่ต้องผ่านการกลั่นกรองของคณะลูกขุนใหญ่ อัยการสามารถฟ้องคดีได้ (Prosecutorial Information) และเมื่ออัยการยื่นฟ้องไม่ว่าจะโดย Indictment หรือ Information ก็จะมีการเปิดโอกาสให้มีการต่อรองคำให้การจำเลยระหว่างพนักงานอัยการกับจำเลย (Plea Bargaining) หากจำเลยให้การรับสารภาพ คดีก็จะจบลงโดยไม่มีการพิจารณาคดี (Trial) แต่ถ้าจำเลยไม่ได้ให้การรับสารภาพก็จะต้องมีการพิจารณาคดีต่อไป ซึ่งในการพิจารณาคดีอาญานั้น จำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยคณะลูกขุน หากในคดีมี

(1) A person is not responsible for criminal conduct if at the time of such conduct as a result of mental disease or defect he lacks substantial capacity either to appreciate the criminality (wrongfulness) of his conduct or to conform his conduct to the requirements of the law.

(2) As used on this Article, the terms “mental disease or defect” do not include an abnormality manifested only by repeated criminal or otherwise anti-social conduct.

⁴³ Wayne R. LaFave, *Criminal Law*, pp. 420-421.

⁴⁴ *Ibid.*, 396; R.D.Mackay, *Mental Condition Defences in the Criminal Law*, pp. 127-130.

การพิจารณาโดยคณะลูกขุน ศาลจะทำหน้าที่ในการควบคุมการพิจารณาคดี อธิบายและแนะนำ หลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องในคดีให้คณะลูกขุนฟัง เพื่อให้คณะลูกขุนชี้ขาดข้อเท็จจริงที่มีการนำเสนอ ในคดีตามหลักกฎหมายว่าจำเลยมีความผิดหรือไม่ หากคณะลูกขุนชี้ขาดว่าจำเลยมีความผิด ศาลจะ เป็นผู้กำหนดบทลงโทษแก่จำเลย⁴⁵

การพิจารณาคดีอาญาในชั้นศาล พนักงานอัยการจะมีหน้าที่ในการพิสูจน์ว่า การกระทำของจำเลยครบองค์ประกอบของความผิดดังที่ได้อธิบายมาแล้วในหัวข้อ 4.2.1 ซึ่งในการ พิสูจน์ความผิดของจำเลยนั้น พนักงานอัยการจะต้องพิสูจน์ให้คณะลูกขุนหรือศาลเชื่อ โดยปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหาจริง (Beyond a Reasonable Doubt) เช่นเดียวกับการที่จำเลยอ้างว่าการกระทำของจำเลยไม่ครบองค์ประกอบของความผิด พนักงานอัยการก็ยังคงมีหน้าที่ในการพิสูจน์ว่าการกระทำของจำเลยครบองค์ประกอบความผิดเสมอ แต่ถ้าหากมีการกล่าวอ้างข้อต่อสู้ที่มีกฎหมายรับรองว่าหากมีข้อต่อสู้ดังกล่าวแล้ว จำเลยจะพ้นจาก ความผิดหรือไม่ต้องรับโทษ เช่น การถูกข่มขู่ การป้องกันตนเอง หรือ ความวิกลจริต เป็นต้น ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของความผิด ข้อต่อสู้เหล่านี้ฝ่ายจำเลยมีหน้าที่ในการนำเสนอ พยานหลักฐานเริ่มต้น (The Initial Burden of Going Forward หรือ The Burden of Production) ส่วนหน้าที่ในการโน้มน้าวคณะลูกขุน (The Burden of Persuasion) นั้น บางมลรัฐ กำหนดให้เป็นหน้าที่ของจำเลยที่จะต้องพิสูจน์ถึงข้อต่อสู้ดังกล่าวด้วยพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือกว่า พยานหลักฐานของพนักงานอัยการว่า มีเหตุตั้งที่จำเลยต่อสู้จริง (Preponderance of Evidence) แต่ในขณะที่บางมลรัฐก็เป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการที่จะต้องพิสูจน์โต้แย้งข้อต่อสู้ของจำเลยในระดับ ที่ปราศจากข้อสงสัยว่าไม่มีเหตุตั้งที่จำเลยต่อสู้ ภาระการพิสูจน์ในคดีอาญาจึงจะขึ้นอยู่กับกฎหมายของ แต่ละมลรัฐและลักษณะของข้อต่อสู้⁴⁶

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับความวิกลจริตของจำเลยในขณะกระทำความผิดนั้น ตามหลักกฎหมายทั่วไปแล้วจะมีข้อสันนิษฐานว่าจำเลยมีสภาพจิตปกติ (Presumption of Sanity) ดังนั้น หากจำเลยอ้างว่าวิกลจริต จำเลยย่อมมีหน้าที่ในการนำเสนอพยานหลักฐานเริ่มต้น (The Initial Burden of Going Forward) เพื่อให้เกิดมีข้อสงสัยเกี่ยวกับสภาพจิตของจำเลยเสมอ ในขณะที่หน้าที่ในการนำเสนอพยานหลักฐานเพื่อโน้มน้าวคณะลูกขุน (The Burden of Persuasion) นั้น ในมลรัฐส่วนใหญ่ฝ่ายจำเลยมีหน้าที่ในการพิสูจน์ให้เห็นว่าจำเลยวิกลจริตใน ขณะกระทำความผิด โดยจะต้องพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐานให้ได้ถึงระดับที่น่าเชื่อถือกว่า

⁴⁵ *The Handbook of Comparative Criminal Law*, pp. 567-570.

⁴⁶ Joycelyn M. Pollock, *Criminal Law*, pp. 28-30; James W.H. McCord and Sandra L. McCord, *Criminal Law and Procedure a Systems Approach*, 3 ed. (United States: Thomson Delmar Learning, 2006), pp. 220-221.

พยานหลักฐานของพนักงานอัยการ (Preponderance of Evidence) ส่วนในมลรัฐส่วนน้อย พนักงานอัยการมีหน้าที่ที่จะต้องพิสูจน์ว่าจำเลยกระทำความผิดในขณะที่ไม่วิกลจริต ซึ่งจะต้องพิสูจน์ให้ได้ถึงระดับที่ปราศจากเหตุอันควรสงสัย (Beyond a Reasonable Doubt)⁴⁷ แต่ถ้าเป็นคดีในระดับสหรัฐ The Federal Insanity Defense Reform Act of 1984, Title 18 of the United States Code Section 17(b)⁴⁸ กำหนดให้ฝ่ายจำเลยมีหน้าที่ในการพิสูจน์ (Burden of Proof) ข้อต่อสู้ดังกล่าวด้วยพยานหลักฐานที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือ (By Clear and Convincing Evidence) ว่าจำเลยกระทำความผิดในขณะที่ตนวิกลจริต โดยระดับในการพิสูจน์หรือมาตรฐานการพิสูจน์นั้น กรณีการพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐานที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือเป็นระดับการพิสูจน์ที่สูงกว่ากรณีการพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือกว่า แต่ก็ยังเป็นระดับการพิสูจน์ที่ต่ำกว่ากรณีการพิสูจน์โดยปราศจากข้อสงสัย⁴⁹

ในการที่จำเลยจะยกข้อต่อสู้ว่าวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิดขึ้นอ้างในชั้นพิจารณาของศาลได้นั้น โดยหลักแล้วจำเลยจะต้องทำหนังสือแจ้งล่วงหน้าก่อนการพิจารณาคดีหรือภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนดว่าจะมีการยกข้อต่อสู้ว่าวิกลจริต หากจำเลยไม่ทำการแจ้งดังกล่าว ศาลจะไม่อนุญาตให้จำเลยนำเสนอพยานหลักฐานเพื่อต่อสู้ว่าวิกลจริต เว้นแต่ศาลจะอนุญาตเนื่องจากมีเหตุอันสมควร ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ฝ่ายพนักงานอัยการได้เตรียมพยานหลักฐานเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว เช่น ข้อมูลทางจิตเวช การจัดหาจิตแพทย์ เป็นต้น⁵⁰ ซึ่งหลักการนี้ได้มีการกำหนดไว้ใน Federal Rules of Criminal Procedure (amended to December 1, 2015), Rule 12.2⁵¹ ว่า

⁴⁷ Wayne R. LaFave, *Criminal Law*, pp. 438,450-452.

⁴⁸ 18 USC § 17 - Insanity defense

...

(b) Burden of Proof.— The defendant has the burden of proving the defense of insanity by clear and convincing evidence.

⁴⁹ Joycelyn M. Pollock, *Criminal Law*, p. 30.

⁵⁰ Wayne R. LaFave, *Criminal Law*, p. 442.

⁵¹ Rule 12.2 Notice of an Insanity Defense; Mental Examination

(a) Notice of an Insanity Defense. A defendant who intends to assert a defense of insanity at the time of the alleged offense must so notify an attorney for the government in writing within the time provided for filing a pretrial motion, or at any later time the court sets, and file a copy of the notice with the clerk. A defendant who fails to do so cannot rely on an insanity defense. The court may, for good cause, allow the defendant to file the notice late, grant additional trial-preparation time, or make other appropriate orders.

...

(d) Failure to Comply.

(1) Failure to Give Notice or to Submit to Examination. The court may exclude any expert evidence from the defendant on the issue of the defendant's mental disease, mental defect, or any

จำเลยจะต้องทำหนังสือแจ้งต่อพนักงานอัยการภายในกำหนดระยะเวลาก่อนเริ่มการพิจารณาหรือภายในระยะเวลาตามที่ศาลกำหนด หากจำเลยไม่ทำหนังสือแจ้งดังกล่าว จำเลยจะไม่สามารถยกข้อต่อสู้ว่าวิกลจริตขึ้นอ้างในชั้นพิจารณาได้ เว้นแต่มีเหตุอันควร ศาลอาจอนุญาตให้จำเลยยื่นหนังสือในภายหลังได้ หรือศาลอาจขยายระยะเวลาเตรียมตัวก่อนเริ่มการพิจารณาให้ หรือมีคำสั่งอื่นใดตามความเหมาะสม และใน Model Penal Code, section 4.03(2)⁵² ก็กำหนดไว้ในทำนองเดียวกัน

เมื่อมีประเด็นเกี่ยวกับความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดขึ้นมาในชั้นพิจารณาคดีของศาลแล้ว หากมีการให้จิตแพทย์ได้ตรวจสภาพจิตของจำเลยก็ย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อทั้งฝ่ายอัยการและฝ่ายจำเลย เพราะผลการตรวจที่ได้มาก็จะเป็นการสนับสนุนพยานหลักฐานอื่นๆ ในคดีของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดังนั้น ในมลรัฐส่วนใหญ่ ศาลจะมีคำสั่งให้พนักงานอัยการจัดการให้จิตแพทย์ตรวจสภาพจิตจำเลย โดยรัฐจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย แสดงให้เห็นว่า แม้จะเป็นจำเลยที่มีฐานะยากจน แต่ก็มีสิทธิตามรัฐธรรมนูญที่จะได้รับบริการทางจิตเวช⁵³ ซึ่งการจัดให้มีการตรวจสภาพจิตของจำเลยนี้ ได้มีการบัญญัติหลักการดังกล่าวไว้ใน Model Penal Code Section 4.05(1)⁵⁴ และมีการบัญญัติไว้เป็นกฎหมายในระดับสหรัฐตาม Title 18 United States Code Section 4242(a)⁵⁵ โดยรายละเอียดในการตรวจสภาพจิตจะเป็นไปตาม Federal Rules of

other mental condition bearing on the defendant's guilt or the issue of punishment in a capital case if the defendant fails to:

...

(B) submit to an examination when ordered under Rule 12.2(c).

⁵² Model Penal Code, section 4.03(2) “ Evidence of mental disease or defect excluding responsibility is not admissible unless the defendant, at the time of entering his plea of not guilty or within ten days thereafter or at such later time as the Court may for good cause permit, files a written notice of his purpose to rely on such defense.”

⁵³ Wayne R. LaFave, *Criminal Law*, p. 438.

⁵⁴ Section 4.05 Psychiatric Examination of Defendant with Respect to Mental Disease or Defect.

(1) Whenever the defendant has filed a notice of intention to rely on the defense of mental disease or defect excluding responsibility, or there is reason to doubt his fitness to proceed, or reason to believe that mental disease or defect of the defendant will otherwise become an issue in the cause, the Court shall appoint at least one qualified psychiatrist or shall request the Superintendent of the _____ Hospital to designate at least one qualified psychiatrist, which designation may be or include himself, to examine and report upon the mental condition of the defendant...

⁵⁵ 18 USC § 4242 - Determination of the existence of insanity at the time of the offense

(a) Motion for Pretrial Psychiatric or Psychological Examination.—Upon the filing of a notice, as provided in Rule 12.2 of the Federal Rules of Criminal Procedure, that the defendant intends to rely on the defense of insanity, the court, upon motion of the attorney for the Government, shall order that a psychiatric or

Criminal Procedure Rule 12.2(c)⁵⁶ แต่อย่างไรก็ตาม คำว่า “วิกลจริต หรือ Insanity” เป็นถ้อยคำทางกฎหมาย (The Legal Term) จึงมีความแตกต่างกับคำว่า “ความเจ็บป่วยทางจิต หรือ Mentally Ill” ซึ่งเป็นถ้อยคำทางการแพทย์ (The Medical Term) ดังนั้น การที่จิตแพทย์ไปเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญในศาล จิตแพทย์จะไม่ได้ให้การว่าจำเลยวิกลจริตหรือไม่ เพราะเป็นปัญหาในทางกฎหมาย แต่จิตแพทย์จะให้การถึงเพียงแต่สภาพจิตของจำเลยว่าเป็นอย่างไร ผลการตรวจจากจิตแพทย์จึงไม่ได้ทำให้จำเลยได้รับประโยชน์จากข้อต่อสู้ว่าวิกลจริตโดยอัตโนมัติ⁵⁷ และตาม Federal Rules of Evidence, Rule 704 (b)⁵⁸ กำหนดห้ามไม่ให้พยานผู้เชี่ยวชาญเบิกความเกี่ยวกับสภาพจิตหรือสภาวะทางจิตของจำเลยในส่วนที่เป็นองค์ประกอบความผิดตามที่ถูกกล่าวหาหรือที่ต่อสู้ เนื่องจากเป็นความเห็นในส่วนที่เกี่ยวกับประเด็นชี้ขาด (Ultimate Issue) ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้ตัดสินคดี จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า จิตแพทย์ในฐานะพยานผู้เชี่ยวชาญจะไม่เบิกความในลักษณะที่ชี้ขาดเกี่ยวกับว่าสภาพจิตใจของจำเลยอยู่ในสภาวะที่จำเลยจะกระทำการอันเป็นองค์ประกอบความผิดได้หรือไม่ และจะไม่เบิกความในลักษณะที่ชี้ขาดว่าจำเลยวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิดหรือไม่ เพราะการชี้ขาดว่าจำเลยกระทำความผิดหรือไม่ รวมทั้งการชี้ขาดว่าจำเลยวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิดหรือไม่ เป็นอำนาจของคณะลูกขุนหรือศาล (ในกรณีที่ไม่มีพิจารณาโดยคณะลูกขุน) ไม่ใช่หน้าที่ของจิตแพทย์

psychological examination of the defendant be conducted, and that a psychiatric or psychological report be filed with the court, pursuant to the provisions of section 4247(b) and (c).

⁵⁶ Rule 12.2 Notice of an Insanity Defense; Mental Examination

(c) Mental Examination.

(1) Authority to Order an Examination; Procedures.

...

(B) If the defendant provides notice under Rule 12.2(a), the court must, upon the government's motion, order the defendant to be examined under 18 U.S.C. §4242.

...

(4) Inadmissibility of a Defendant's Statements. No statement made by a defendant in the course of any examination conducted under this rule (whether conducted with or without the defendant's consent), no testimony by the expert based on the statement, and no other fruits of the statement may be admitted into evidence against the defendant in any criminal proceeding except on an issue regarding mental condition on which the defendant:

(A) has introduced evidence of incompetency or evidence requiring notice under Rule 12.2(a) or (b)(1), or...

⁵⁷ James W.H. McCord and Sandra L. McCord, *Criminal Law and Procedure a Systems Approach*, p. 238.

⁵⁸ Federal Rules of Evidence, Rule 704(b) “Exception. In a criminal case, an expert witness must not state an opinion about whether the defendant did or did not have a mental state or condition that constitutes an element of the crime charged or of a defense. Those matters are for the trier of fact alone.”

หลังจากที่มีการนำเสนอพยานหลักฐานเกี่ยวกับการกระทำความผิดรวมทั้งข้อต่อสู้ว่าวิกลจริตในขณะกระทำความผิดเสร็จสิ้นแล้ว คณะลูกขุนหรือศาล (ในกรณีไม่มีการพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุน) จะต้องพิจารณาและชี้ขาดตัดสินคดี ซึ่งตามกฎหมายในระดับสหรัฐแล้ว Title 18 United States Code Section 4242(b)⁵⁹ กำหนดคำพิพากษาไว้สามแบบ คือ ถ้าเชื่อว่าจำเลยกระทำความผิดในขณะที่ไม่วิกลจริต ศาลก็จะมีคำพิพากษาว่าจำเลยมีความผิด (Guilty) แต่ถ้าเชื่อว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิดก็จะมีคำพิพากษาว่าจำเลยไม่มีความผิด (Not Guilty) หรือถ้าเชื่อว่าจำเลยกระทำไปในขณะที่วิกลจริตก็จะมีคำพิพากษาว่า จำเลยไม่มีความผิดเนื่องจากเหตุวิกลจริต (Not Guilty Only by Reason of Insanity) ส่วนในกฎหมายระดับมลรัฐ ในบางมลรัฐศาลอาจจะมีคำพิพากษาว่า จำเลยมีความผิดอาญาแต่เจ็บป่วยทางจิต (Guilty but Mentally Ill)

หลังจากที่มีคำพิพากษาว่าจำเลยไม่มีความผิดเนื่องจากเหตุวิกลจริตแล้ว ในบางมลรัฐและในศาลระดับสหรัฐ เป็นการบังคับที่จำเลยจะต้องถูกส่งไปบำบัดรักษาในสถานบำบัดรักษาทางจิตเวช แต่ในมลรัฐส่วนใหญ่แล้ว จำเลยจะถูกส่งไปบำบัดรักษาก็ต่อเมื่อศาลพบว่าจำเลยยังมีอาการวิกลจริตอย่างต่อเนื่องหรือสภาพของจำเลยจะเป็นอันตรายต่อตนเองหรือผู้อื่น⁶⁰

4.3 ประเทศเยอรมนี

ประเทศเยอรมนี หรือชื่ออย่างเป็นทางการว่า “สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี” (Federal Republic of Germany) มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (Grundgesetz หรือ The Basic Law) ซึ่งมีการประกาศใช้บังคับเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม ค.ศ. 1949 ใช้รูปแบบการปกครองในลักษณะสหพันธรัฐประกอบไปด้วยมลรัฐ (Land) ต่างๆ จำนวน 16 มลรัฐ ส่งผลให้องค์กรในเยอรมนี เช่น รัฐสภาและรัฐบาลมีทั้งของสหพันธรัฐ (Bund) และของมลรัฐ (Länder) ศาลที่พิจารณาคดีอาญาก็เช่นเดียวกันที่มีทั้งศาลของสหพันธรัฐและศาลของมลรัฐ โดยศาล

⁵⁹ 18 USC § 4242 - Determination of the existence of insanity at the time of the offense

...

(b) Special Verdict.—If the issue of insanity is raised by notice as provided in Rule 12.2 of the Federal Rules of Criminal Procedure on motion of the defendant or of the attorney for the Government, or on the court’s own motion, the jury shall be instructed to find, or, in the event of a nonjury trial, the court shall find the defendant—

- (1) guilty;
- (2) not guilty; or
- (3) not guilty only by reason of insanity.

⁶⁰ Wayne R. LaFave, *Criminal Law*, p. 458.

ของสหพันธรัฐที่พิจารณาคดีอาญาจะเป็นศาลชั้นฎีกาที่รับเฉพาะคดีในปัญหาข้อกฎหมายที่ฎีกา
มาจากศาลมลรัฐ⁶¹

ระบบกฎหมายของเยอรมนีนั้น เป็นระบบกฎหมายซีวิลลอว์ มีแหล่งที่มาของ
กฎหมายทั้งจากกฎหมายจารีตประเพณี (*Gewohnheitsrecht*, Custom) และจากกฎหมายที่บัญญัติ
เป็นลายลักษณ์อักษร (*Gesetz*, Statute) เช่น รัฐธรรมนูญ ประมวลกฎหมาย กฎหมายต่างๆ ที่ออก
โดยสหพันธรัฐและโดยมลรัฐต่างๆ ทั้งนี้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดอาญา กฎหมายที่
กำหนดการกระทำที่เป็นความผิดอาญาและบทลงโทษจะต้องถูกกำหนดไว้โดยกฎหมายที่บัญญัติ
เป็นลายลักษณ์อักษร กฎหมายอาญาสารบัญญัติจึงถูกบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาเป็นหลัก
และกฎหมายอาญาวิธีสบัญญัติจะถูกบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นหลัก
เช่นกัน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการที่เยอรมนีจะมีการปกครองในรูปแบบสหพันธรัฐ ซึ่งทั้งสหพันธรัฐและ
มลรัฐมีอำนาจออกกฎหมายได้ภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ แต่กฎหมายอาญาและกฎหมาย
วิธีพิจารณาความอาญาซึ่งมีการบัญญัติขึ้นโดยสหพันธรัฐ จะมีผลใช้บังคับเหมือนกันทั่ว
ทั้งประเทศ⁶²

4.3.1 โครงสร้างความผิดทางอาญา

การพิจารณาความรับผิดทางอาญาตามหลักกฎหมายเยอรมนีนั้น ดังที่ผู้เขียนเคย
ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ 2.2.4 ซึ่งผู้เขียนได้ยึดแนวคิดและทฤษฎีกฎหมายอาญาเยอรมนีมาอธิบาย
โครงสร้างความรับผิดทางอาญาของระบบกฎหมายซีวิลลอว์ แบ่งโครงสร้างความรับผิดทางอาญา
โดยทั่วไปออกเป็นสามส่วน ดังนี้

1) มีการกระทำที่ครบองค์ประกอบตามที่กฎหมายบัญญัติ (*Tatbestand*)
หมายถึง ทั้งองค์ประกอบภายนอกและองค์ประกอบภายใน โดยองค์ประกอบภายนอกจะเป็น
การพิจารณาเกี่ยวกับตัวผู้กระทำ ผลของการกระทำ กรรมของการกระทำและความสัมพันธ์ระหว่าง
การกระทำและผล ตลอดจนข้อเท็จจริงอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำนั้น ส่วนองค์ประกอบภายใน
จะเป็นการพิจารณาเกี่ยวกับเจตนาและมูลเหตุจูงใจอื่นๆ⁶³

⁶¹ คณิต ฒ นคร, "อัยการเยอรมันและการดำเนินคดีอาญาของอัยการเยอรมันก่อนฟ้อง," ใน *รวบบทความด้านวิชาการของ
ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร*, (กรุงเทพฯ: พิมพ์อักษร, 2540), หน้า 146-148; Nigel Foster and Satish Sule, *German Legal
System and Laws*, 3 ed. (United States: Oxford University Press Inc., 2005), pp. 66-67,146,153,174-175.

⁶² Nigel Foster and Satish Sule, *German Legal System and Laws*, pp. 6,174,295-299.

⁶³ แสง บุญเฉลิมวิภาส, "โครงสร้างความผิดอาญา: ความแตกต่างในระบบกฎหมาย," *วารสารนิติศาสตร์*: 3; Michael
Bohlander, *Principles of German Criminal Law* (USA: Hart Publishing, 2009), p. 16.

1.1) องค์ประกอบภายนอก (*Objektiver Tatbestand*, Physical Element) หมายถึง องค์ประกอบทางกายภาพที่แสดงออกมาให้มองเห็นได้อันเนื่องมาจากการเคลื่อนไหวร่างกายภายใต้การควบคุมของจิตใจ และรวมไปถึงพฤติการณ์แวดล้อมการกระทำและความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลของการกระทำนั้นด้วย⁶⁴

อย่างไรก็ตาม มีบางกรณีที่จำเลยไม่ได้มีการกระทำหรือไม่ได้มีการเคลื่อนไหวร่างกาย แต่ผู้นั้นก็อาจมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ หากผู้นั้นมีหน้าที่ที่จะต้องกระทำการบางอย่างเพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดผลร้ายเกิดขึ้นตามประมวลกฎหมายอาญาเยอรมนี มาตรา 13⁶⁵ เช่น แม่มีหน้าที่ต้องดูแลลูก แต่กลับไม่ได้ทำอะไรทั้งๆ ที่เห็นลูกที่อยู่ในวัยกำลังหัดเดิน เดินลงไปในสระน้ำและจมน้ำตาย แม้มีความผิดฐานฆ่าโดยเจตนา⁶⁶ เป็นต้น นอกจากนี้ในประมวลกฎหมายอาญาเยอรมนียังมีการกำหนดหน้าที่ตามกฎหมายของบุคคลทั่วไปที่จำเป็นต้องกระทำในกรณีที่มีอุบัติเหตุเกิดขึ้น หากผู้ใดไม่เข้าช่วยเหลือทั้งที่สามารถที่จะให้ความช่วยเหลือได้โดยที่จะไม่เป็นอันตรายต่อตัวเอง ผู้นั้นมีความผิดตามมาตรา 323c⁶⁷

1.2) องค์ประกอบภายใน (*Subjektiver Tatbestand*, Mental Element) หมายถึง องค์ประกอบภายในจิตใจ ซึ่งตามประมวลกฎหมายอาญาเยอรมนี มาตรา 15⁶⁸ วางหลักไว้ว่า กฎหมายจะลงโทษการกระทำที่กระทำโดยมีเจตนาเท่านั้น เว้นแต่ในกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติไว้ว่ากระทำโดยประมาทเป็นความผิด ทั้งนี้ การกระทำโดยเจตนา (Intent) หมายถึง การกระทำโดยผู้กระทำตระหนักได้ถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นและผู้กระทำต้องการให้ผลดังกล่าวเกิดขึ้น เช่น ในความผิดฐานลักทรัพย์ จำเลยจะต้องรู้ว่ากำลังเอาไปซึ่งทรัพย์ที่ไม่ใช่ของตัวเองและจำเลยตั้งใจที่จะกระทำเช่นนี้ การกระทำของจำเลยก็ครบทั้งองค์ประกอบภายนอกและองค์ประกอบภายในแล้ว

⁶⁴ Nigel Foster and Satish Sule, *German Legal System and Laws*, pp. 301-302; *The Handbook of Comparative Criminal Law*, p. 260.

⁶⁵ German Criminal Code, Section 13 Omissions “(1) Whosoever fails to avert a result which is an element of a criminal provision shall only be liable under this law if he is responsible under law to ensure that the result does not occur, and if the omission is equivalent to the realisation of the statutory elements of the offence through a positive act.”

⁶⁶ *The Handbook of Comparative Criminal Law*, p. 260.

⁶⁷ German Criminal Code, Section 323c Omission to effect an easy rescue “Whosoever does not render assistance during accidents or a common danger or emergency although it is necessary and can be expected of him under the circumstances, particularly if it is possible without substantial danger to himself and without violation of other important duties shall be liable to imprisonment not exceeding one year or a fine”

⁶⁸ German Criminal Code, Section 15 Intent and negligence “Unless the law expressly provides for criminal liability based on negligence, only intentional conduct shall attract criminal liability.”

ส่วนการกระทำโดยประมาทนั้น หมายถึง การกระทำโดยไม่ระมัดระวังตามสมควร ทั้งนี้ การพิจารณาโครงสร้างในส่วนแรก ไม่ต้องคำนึงว่าจำเลยจะรู้หรือไม่ว่าการกระทำดังกล่าวขัดต่อกฎหมาย⁶⁹

2) ความผิดกฎหมาย (*Rechtswidrigkeit*, Unlawfulness) หมายถึง เป็นการกระทำที่กฎหมายบัญญัติเป็นความผิดและไม่มีเหตุที่กฎหมายให้อำนาจผู้กระทำให้กระทำได้ แต่ถ้ามีเหตุตามกฎหมายให้อำนาจผู้กระทำไว้ การกระทำนั้นก็จะไม่เป็นความผิดกฎหมาย⁷⁰ เช่น การกระทำเพื่อป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย⁷¹ การกระทำโดยจำเป็น⁷² เป็นต้น

3) ความชั่ว (*Schuld*, Guilt) หมายถึง การกระทำที่สังคมตำหนิได้ โดยพิจารณาจากมาตรฐานของวิญญูชนที่อยู่ในฐานะเดียวกับตัวผู้กระทำ หากสามารถแยกแยะความผิดของการกระทำได้แต่ยังเลือกที่จะกระทำการอันเป็นความผิดกฎหมายลงไป การกระทำนั้นย่อมต้องถูกตำหนิจากสังคมถือว่ามีความชั่ว แต่ถ้าบุคคลนั้นไม่สามารถแยกแยะความผิดของการกระทำได้เท่ากับไม่มีความสามารถในการทำชั่ว การกระทำของเขาย่อมไม่อาจที่จะถูกตำหนิจากสังคมได้ เนื่องจากปราศจากความชั่ว กฎหมายจะไม่ลงโทษการกระทำที่ปราศจากความชั่ว⁷³ การพิจารณาโครงสร้างในส่วนของความชื่อนี้ จึงถือเป็นหลักพื้นฐานของการลงโทษทางอาญา⁷⁴ ทั้งนี้ ตามประมวลกฎหมายอาญาเยอรมนีได้วางหลักในการพิจารณาความสามารถในการทำชั่วออกเป็นสามกรณี⁷⁵ คือ

⁶⁹ Nigel Foster and Satish Sule, *German Legal System and Laws*, pp. 304-305,320.

⁷⁰ แสง บุญเฉลิมวิภาส, "โครงสร้างความผิดอาญา: ความแตกต่างในระบบกฎหมาย," *วารสารนิติศาสตร์*: 4-6; Michael Bohlander, *Principles of German Criminal Law*, p. 16.

⁷¹ German Criminal Code, Section 32 Self-defence

(1) A person who commits an act in self-defence does not act unlawfully.

(2) Self-defence means any defensive action that is necessary to avert an imminent unlawful attack on oneself or another.

⁷² German Criminal Code, Section 34 Necessity "A person who, faced with an imminent danger to life, limb, freedom, honour, property or another legal interest which cannot otherwise be averted, commits an act to avert the danger from himself or another, does not act unlawfully, if, upon weighing the conflicting interests, in particular the affected legal interests and the degree of the danger facing them, the protected interest substantially outweighs the one interfered with. This shall apply only if and to the extent that the act committed is an adequate means to avert the danger."

⁷³ คณิต ณ นคร, *กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป*, หน้า 284-287; Michael Bohlander, *Principles of German Criminal Law*, pp. 17,20-22; Nigel Foster and Satish Sule, *German Legal System and Laws*, p. 313.

⁷⁴ German Criminal Code, Section 46 Principles of sentencing "(1) The guilt of the offender is the basis for sentencing. The effects which the sentence can be expected to have on the offender's future life in society shall be taken into account. ..."

⁷⁵ Nigel Foster and Satish Sule, *German Legal System and Laws*, pp. 313-314.

3.1) กรณีที่ในขณะที่กระทำความผิด ผู้กระทำความผิดมีอายุต่ำกว่า 14 ปี⁷⁶ กฎหมายถือว่าไม่มีความสามารถในการทำชั่ว

3.2) กรณีที่ในขณะที่กระทำความผิด ผู้กระทำความผิดวิกลจริต (Insanity) ซึ่งผู้เขียนจะกล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อถัดไป

3.3) กรณีที่ในขณะที่กระทำความผิด ผู้กระทำความผิดมีความรับผิดชอบที่ลดลง (Diminished Responsibility) ซึ่งผู้เขียนจะกล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อถัดไป

กล่าวสรุปได้ว่า การกระทำใด ผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบทางอาญาหรือไม่ จะต้องมีการพิจารณาโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญาตามลำดับที่กล่าวมาข้างต้น หากการกระทำใดเป็นไปตามโครงสร้างความรับผิดชอบทั้งสามส่วน คือ ครบองค์ประกอบความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติเป็นความผิดกฎหมายและผู้กระทำความผิดมีความชั่วแล้ว ผู้นั้นจะต้องมีความรับผิดชอบทางอาญาและถูกลงโทษตามกฎหมาย แต่หากเมื่อพิจารณาแล้ว ไม่เป็นไปตามโครงสร้างในลำดับใด ผู้นั้นก็ไม่ต้องรับผิดชอบทางอาญาโดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาโครงสร้างในลำดับถัดไป สำหรับในหัวข้อถัดไปนี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึงหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต อันเป็นเหตุหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการทำชั่วซึ่งอยู่ในโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญาส่วนที่สาม

4.3.2 ความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต

ตามประมวลกฎหมายอาญาของเยอรมนี หากบุคคลใดกระทำความผิดในขณะวิกลจริต บุคคลดังกล่าวจะมีความผิดหรือจะต้องรับโทษทางอาญาหรือไม่นั้น ศาลจะต้องพิจารณาการกระทำดังกล่าวตามลำดับโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญาดังที่กล่าวมาในหัวข้อที่ 4.3.1 และหากได้พิจารณามาถึงโครงสร้างส่วนที่สามซึ่งกล่าวถึงในเรื่องของความชั่วแล้ว ก็จะมีบทบัญญัติอีกสองมาตราที่ศาลจะต้องคำนึงถึง เพราะมีผลกระทบต่อความสามารถในการทำชั่วอันได้แก่ มาตรา 20 ซึ่งเป็นเรื่องของเหตุแห่งความวิกลจริต และมาตรา 21 ซึ่งเป็นเรื่องของความรับผิดชอบที่ลดลง

มาตรา 20⁷⁷ วางหลักกฎหมายไว้ว่า หากในขณะที่กระทำ ผู้กระทำไม่มีความสามารถที่จะรู้ว่าการกระทำของเขาเป็นความผิด หรือเป็นการกระทำอันเนื่องมาจาก

⁷⁶ German Criminal Code, Section 19 Lack of criminal capacity of children “Persons who have not attained the age of fourteen at the time of the commission of the offence shall be deemed to act without guilt.”

⁷⁷ German Criminal Code, Section 20 Insanity “Any person who at the time of the commission of the offence is incapable of appreciating the unlawfulness of their actions or of acting in accordance with any such

ความผิดปกติทางจิตที่เกิดจากการเจ็บป่วยทางกายหรือจากปัญหาทางจิตใจ (Pathological Mental Disorder) หรือความผิดปกติทางจิตที่เกิดจากอารมณ์ที่รุนแรงจนควบคุมตนเองไม่ได้ (Profound Consciousness Disorder) หรือปัญญาอ่อน (Debility) หรือเนื่องจากความผิดปกติทางจิตอย่างรุนแรง (Any Other Serious Mental Abnormality) การกระทำนั้นไม่เป็นความผิดอาญา (Without Guilty) ซึ่งในการพิจารณาถึงเหตุแห่งความวิกลจริตดังกล่าว ชั้นแรก ศาลจะต้องพิจารณาความวิกลจริตของจำเลยว่าเป็นความผิดปกติทางจิตต่างๆ ตามมาตรา 20 หรือไม่ โดยอาศัยความรู้จากผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตเวช หากได้ความว่าจำเลยมีความผิดปกติทางจิตตามมาตรา 20 แล้ว ชั้นต่อมาศาลก็จะมาพิจารณาต่อไปว่า ความวิกลจริตดังกล่าวจะต้องกระทบต่อความสามารถของจำเลยจนทำให้จำเลยไม่อาจรู้ได้ว่าการกระทำของตนเองเป็นสิ่งที่ผิด หรือถึงแม้จะสามารถรู้ได้ว่าสิ่งที่ตัวเองทำเป็นความผิด แต่จำเลยก็ไม่มีความสามารถพอที่จะควบคุมตนเองเพื่อหลีกเลี่ยงการกระทำดังกล่าวได้ หากศาลพิจารณาได้ความตามเงื่อนไขข้างต้นแล้ว การกระทำของจำเลยก็จะเป็นความผิดอาญาตามมาตรา 20 เพราะโดยหลักพื้นฐานแล้ว ผู้ที่มีสภาพจิตปกติจะมีความสามารถในการยับยั้งตัวเองไม่ให้กระทำความผิดได้โดยอิสระ⁷⁸ แต่อย่างไรก็ตาม หากในขณะที่กระทำความผิดความวิกลจริตตามมาตรา 20 ของจำเลยเป็นเพียงแต่เหตุที่ทำให้ความสามารถในการตระหนักได้ถึงความผิดในการกระทำของจำเลยลดลง จำเลยยังจะต้องรับผิดชอบโดยอาจได้รับการลดหย่อนโทษลงตามมาตรา 21⁷⁹ ซึ่งในการลดหย่อนโทษอันเนื่องมาจากเหตุดังกล่าวจะเป็นไปตามอัตราที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งขึ้นอยู่กับความผิดที่ได้กระทำลงไป⁸⁰

เมื่อการกระทำดังกล่าวของจำเลยไม่เป็นความผิดตามกฎหมายเนื่องจากต้องด้วยเหตุแห่งความวิกลจริตตามมาตรา 20 หรือการที่จำเลยได้รับการลดหย่อนโทษมาตรา 21 แล้ว ศาลอาจออกคำสั่งตามมาตรา 63⁸¹ ให้ส่งตัวจำเลยไปเข้ารับการบำบัดสภาพจิตที่โรงพยาบาล

appreciation due to a pathological mental disorder, a profound consciousness disorder, debility or any other serious mental abnormality, shall be deemed to act without guilt.”

⁷⁸ *The Handbook of Comparative Criminal Law*, p. 273; A.R. Felthous, H. L. K., H. Saß, „Forensic Evaluations for Civil and Criminal Competencies and Criminal Responsibility in German and Anglo-American Legal Systems ” 295.

⁷⁹ German Criminal Code, Section 21 Diminished responsibility “If the capacity of the offender to appreciate the unlawfulness of his actions or to act in accordance with any such appreciation is substantially diminished at the time of the commission of the offence due to one of the reasons indicated in section 20, the sentence may be mitigated pursuant to section 49(1)”

⁸⁰ ศึกษาอัตราการลดโทษเพิ่มเติมได้จาก German Criminal Code, Section 49(1)

⁸¹ German Criminal Code, Section 63 Mental hospital order “If a person has committed an unlawful act in a state of insanity (section 20) or diminished responsibility (section 21) the court shall make a mental hospital order if a comprehensive evaluation of the offender and the act leads to the conclusion that as a result of

ทางจิตเวชได้ หากศาลเห็นว่าจำเลยอาจจะกระทำความผิดที่รุนแรงขึ้นอีกในอนาคตและสภาพของจำเลยจะเป็นอันตรายต่อสังคม ซึ่งการออกคำสั่งตามมาตรา 63 นี้ เป็นมาตรการในการบำบัดฟื้นฟูจำเลยและในขณะเดียวกันก็เป็นการรักษาความปลอดภัยของสังคมด้วย⁸² ในส่วนหัวข้อต่อไป ผู้เขียนจะกล่าวถึงหลักการและลำดับขั้นตอนในการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทย

4.3.3 การดำเนินคดีอาญา

เยอรมนีเป็นประเทศที่มีแนวคิดที่ว่าหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยเป็นของรัฐ รูปแบบของการดำเนินคดีอาญาจึงเป็นการดำเนินคดีโดยรัฐ ส่งผลให้การค้นหาความจริงในคดีอาญาอันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินคดีอาญากระทำโดยองค์กรของรัฐ ซึ่งแบ่งออกเป็นการค้นหาความจริงในคดีชั้นก่อนฟ้องคดีที่จะกระทำโดยพนักงานอัยการและหลังจากฟ้องคดีแล้วศาลจะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการค้นหาความจริง⁸³ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในเยอรมนีผู้เชี่ยวชาญจะสามารถฟ้องคดีอาญาได้ แต่ก็ถูกจำกัดไว้ว่าจะฟ้องคดีได้เฉพาะฐานความผิดตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาระบุไว้เท่านั้น⁸⁴ สำหรับในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงเฉพาะในส่วนของการดำเนินคดีโดยรัฐ

การดำเนินคดีอาญาจะเริ่มขึ้นเมื่อพนักงานอัยการได้รับข้อมูลว่ามีการกระทำความผิดอาญา พนักงานอัยการจะเริ่มทำการสอบสวนเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด⁸⁵ เจ้าหน้าที่ตำรวจก็เช่นกันมีอำนาจเริ่มทำการสอบสวนคดีอาญาได้ แต่จะต้องส่งสำนวนการสอบสวนและพยานหลักฐานที่รวบรวมมาได้ให้กับพนักงานอัยการ⁸⁶ และพนักงานอัยการมี

his condition, future serious unlawful acts can be expected of him and that he therefore presents a danger to the general public.”

⁸² The Handbook of Comparative Criminal Law, pp. 273,275.

⁸³ คณิต ฒ นคร, "วิธีพิจารณาความอาญาไทย: หลักกฎหมายกับทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน," *วารสารนิติศาสตร์*: 4-5; ชชาติ ชัยเดชสุริยะ และณัฐวสา ฉัตรไพฑูรย์, "ระบบการค้นหาความจริงในคดีอาญา: ข้อพิจารณาสำหรับการปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทย," *อัยการนิเทศ*: 60.

⁸⁴ ศึกษาเพิ่มเติมได้ตาม German Criminal Procedure Code, Section 374

⁸⁵ German Criminal Procedure Code, Section 160(1) “As soon as the public prosecution office obtains knowledge of a suspected criminal offence either through a criminal information or by other means it shall investigate the facts to decide whether public charges are to be preferred.”

⁸⁶ German Criminal Procedure Code, Section 163 Duties of the Police

“(1) The authorities and officials in the police force shall investigate criminal offences and shall take all measures that may not be deferred, in order to prevent concealment of facts. To this end they shall be entitled to request, and in exigent circumstances to demand, information from all authorities, as well as to conduct investigations of any kind insofar as there are no other statutory provisions specifically regulating their powers.

อำนาจสั่งเจ้าหน้าที่ตำรวจในส่วนที่เกี่ยวกับการสอบสวนคดีอาญาได้⁸⁷ แสดงให้เห็นได้ว่า ในชั้นสอบสวนนี้พนักงานอัยการจะเป็นผู้รับผิดชอบโดยมีเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นผู้ช่วย แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจอยู่ภายใต้อำนาจของพนักงานอัยการ เพียงแต่เป็นการที่กฎหมาย กำหนดขอบเขตอำนาจในการฟ้องคดีของรัฐเท่านั้น ทั้งนี้ องค์กรอัยการอยู่ภายใต้กระบวน การยุติธรรม ส่วนองค์กรตำรวจอยู่ภายใต้กระบวนมหาดไทย⁸⁸

ในชั้นของการสอบสวนคดี พนักงานอัยการจะต้องสอบสวนและแสวงหาข้อเท็จจริง ทั้งที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดของผู้ถูกกล่าวหา รวมถึงข้อเท็จจริงที่จะเป็นประโยชน์ต่อ ผู้ถูกกล่าวหาด้วย⁸⁹ หรืออาจกล่าวได้ว่า จะต้องรวบรวมพยานหลักฐานทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับ การกระทำความผิดและตัวผู้ถูกกล่าวหาไม่ว่าจะเป็นพยานหลักฐานที่เป็นผลร้ายหรือผลดีกับ ผู้ถูกกล่าวหากก็ตาม เมื่อรวบรวมข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานดังกล่าวมาเรียบร้อยแล้ว พนักงาน อัยการก็มีหน้าที่ในการฟ้องคดี⁹⁰ โดยหากพนักงานอัยการพิจารณาแล้ว เห็นว่ามีเหตุผลเพียงพอที่จะ ฟ้องคดีต่อศาล พนักงานอัยการก็จะเสนอคำฟ้องคดีต่อศาล⁹¹ แต่หากพนักงานอัยการพิจารณาแล้ว

(2) The authorities and officials in the police force shall transmit their records to the public prosecution office without delay. Where it appears necessary that a judicial investigation be performed promptly, transmission directly to the Local Court shall be possible.”

⁸⁷ German Criminal Procedure Code, Section 161 Information and Investigations

“(1) For the purpose indicated in Section 160 subsections (1) to (3), the public prosecution office shall be entitled to request information from all authorities and to make investigations of any kind, either itself or through the authorities and officials in the police force provided there are no other statutory provisions specifically regulating their powers. The authorities and officials in the police force shall be obliged to comply with the request or order of the public prosecution office and shall be entitled, in such cases, to request information from all authorities.”

⁸⁸ Nigel Foster and Satish Sule, *German Legal System and Laws*, p. 346.

⁸⁹ German Criminal Procedure Code, Section 160(2) “The public prosecution office shall ascertain not only incriminating but also exonerating circumstances, and shall ensure that evidence, the loss of which is to be feared, is taken”

⁹⁰ German Criminal Procedure Code, Section 152 Indicting Authority; Principle of Mandatory Prosecution

“(1) The public prosecution office shall have the authority to prefer public charges.

(2) Except as otherwise provided by law, the public prosecution office shall be obliged to take action in relation to all prosecutable criminal offences, provided there are sufficient factual indications.”

⁹¹ German Criminal Procedure Code, Section 170 Conclusion of the Investigation Proceedings

“(1) If the investigations offer sufficient reason for preferring public charges, the public prosecution office shall prefer them by submitting a bill of indictment to the competent court.”

เห็นว่าเป็นคดีความผิดเล็กๆ น้อยๆ และการฟ้องคดีดังกล่าวจะไม่ใช่ประโยชน์ต่อสาธารณะ พนักงานอัยการก็มีดุลยพินิจที่จะไม่ฟ้องคดีได้โดยความยินยอมจากศาล⁹²

หากต่อมามีการฟ้องคดี ศาลจะทำการไต่สวนมูลฟ้องเพื่อดูว่าคดีมีมูลพอที่จะมีความเป็นไปได้ในการลงโทษจำเลยหรือไม่ โดยที่ศาลไม่ถูกผูกมัดกับสำนวนการสอบสวนหรือคำฟ้องของอัยการ ซึ่งในขั้นนี้ผู้พิพากษาอาชีพ (Professional Judge) จะเป็นผู้ไต่สวนมูลฟ้อง หากต่อมามีศาลรับประทับฟ้อง คดีก็จะเข้าสู่ชั้นพิจารณาของศาล (Main Proceedings)⁹³ สำหรับชั้นพิจารณาคดีของศาลในเยอรมนีนี้ ไม่มีการใช้คณะลูกขุนเข้าร่วมในการพิจารณาคดี แต่ในบางคดีจะมีการใช้ผู้พิพากษาสมทบ (Lay Judges) เข้าร่วมเป็นองค์คณะผู้พิพากษากับผู้พิพากษาอาชีพ ซึ่งจำนวนผู้พิพากษาอาชีพและผู้พิพากษาสมทบในแต่ละคดีจะขึ้นอยู่กับศาลและลักษณะของคดี ผู้พิพากษาอาชีพ หมายถึง ผู้ที่สำเร็จการศึกษาทางด้านกฎหมาย ส่วนผู้พิพากษาสมทบ หมายถึง ประชาชนที่ได้รับการคัดเลือกมา ทั้งนี้ ในการพิจารณาคดี ผู้พิพากษาสมทบบมีอำนาจในการตัดสินคดีเช่นเดียวกับผู้พิพากษาอาชีพ⁹⁴ โดยในชั้นการพิจารณาคดีของศาล (*Hauptverhandlung*, Main Proceedings) ผู้พิพากษามีอำนาจเต็มที่เท่าที่เห็นว่าจำเป็นในการค้นหาพยานหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการพิสูจน์ความจริง⁹⁵ โดยไม่จำเป็นต้องมีการร้องขอจากฝ่ายใดในคดี ทั้งจะต้องคำนึงถึงการตีความข้อเท็จจริงทุกอย่างที่จะสามารถเป็นไปได้ ไม่ใช่เพียงแต่ข้อเท็จจริงที่พนักงานอัยการหรือจำเลยเสนอต่อศาลเท่านั้น ผู้พิพากษาจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักอันสำคัญในชั้นการพิจารณาคดีและจะต้องคุ้มครองสิทธิของจำเลยด้วย ในขณะที่พนักงานอัยการจะมีบทบาทน้อยกว่าผู้พิพากษาและก็ถูกผูกมัดที่จะต้องแสวงหาความยุติธรรมไม่ใช่การแสวงหาคำพิพากษาลงโทษ เช่น การที่พนักงานอัยการมีหน้าที่จะต้องคัดค้านหากว่าศาลกระทำการผิดพลาดจนเป็นผลร้ายกับจำเลย⁹⁶

ในส่วนของการพิจารณาคดีนั้น กฎหมายอาญาเยอรมนีไม่มีแนวคิดในเรื่องที่ฝ่ายจำเลยจะต้องยกข้อสู้เพื่อที่จะไม่ต้องรับโทษทางอาญา เพราะการที่ศาลจะตัดสินว่าจำเลยมีความผิดและพิพากษาลงโทษจำเลยได้ ก็ต่อเมื่อจะต้องได้ความว่าเข้าเงื่อนไขในการลงโทษโดยที่ไม่มีเหตุทางกฎหมายหรือข้ออ้างทางกฎหมายที่จะทำให้จำเลยไม่มีความผิดหรือไม่ต้องรับโทษ ดังนั้น พนักงานอัยการและศาลจึงมีหน้าที่ในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงทั้งหมดในคดีเพื่อให้ศาลตัดสิน โดย

⁹² ศึกษาเพิ่มเติมได้ตาม German Criminal Procedure Code, Section 153-154e

⁹³ Nigel Foster and Satish Sule, *German Legal System and Laws*, pp. 352-353.

⁹⁴ Michael Bohlander, *Principles of German Criminal Procedure* (UK: Hart Publishing, 2012), pp. 48-51.

⁹⁵ German Criminal Procedure Code, Section 244(2) "In order to establish the truth, the court shall, *proprio motu*, extend the taking of evidence to all facts and means of proof relevant to the decision."

⁹⁶ Nigel Foster and Satish Sule, *German Legal System and Laws*, pp. 354-355.

ฝ่ายจำเลยไม่มีภาระในการพิสูจน์ข้อเท็จจริง⁹⁷ และสำหรับประเด็นเรื่องความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดนั้น ผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่จะถูกสันนิษฐานไว้ก่อนว่ามีสุขภาพจิตปกติ เว้นแต่ว่ามีข้อเท็จจริงบางอย่างเป็นที่น่าสงสัย กรณีนี้ก็เช่นเดียวกันที่ฝ่ายจำเลยไม่มีหน้าที่ในการพิสูจน์ถึงความวิกลจริตหรือเหตุที่ทำให้ความสามารถลดลง แต่หน้าที่ในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงดังกล่าวเป็นของพนักงานอัยการและศาลที่จะต้องค้นหาความจริงให้ได้ในประเด็นนี้⁹⁸ ฉะนั้น หากมีข้อสงสัยว่าจำเลยมีความผิดปกติทางจิตหรือวิกลจริต ศาลจะออกคำสั่งให้ผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชมาตรวจจำเลย แม้ว่าจำเลยจะไม่ได้ยกเอาความวิกลจริตขึ้นมาอ้างก็ตาม เพราะการพิจารณาประเด็นเกี่ยวกับความวิกลจริตของจำเลยไม่จำเป็นต้องคำนึงว่าจำเลยจะได้ยกเหตุดังกล่าวขึ้นมาอ้างหรือไม่⁹⁹

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องเกี่ยวกับความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดนี้ หากปรากฏหลักฐานตั้งแต่ในชั้นสอบสวนที่อาจสันนิษฐานได้ว่าผู้ต้องหากระทำความผิดในขณะที่วิกลจริตหรือในขณะที่มีความสามารถลดลงตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 20 หรือมาตรา 21 และถ้ามีการกำหนดให้ผู้ผู้นั้นอยู่ในโรงพยาบาลทางจิตเวชหรือสถานบำบัดจะเป็นการปลอดภัยต่อสังคม ศาลอาจออกคำสั่งให้ผู้ผู้นั้นไปอยู่ในสถานที่ดังกล่าวได้¹⁰⁰ และเมื่อศาลมีคำสั่งดังกล่าวแล้ว จิตแพทย์จะต้องตรวจผู้ผู้นั้นเพื่อทำรายงานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำความผิดอาญาและความผิดปกติทางจิตของผู้ผู้นั้นรวมถึงระดับความรุนแรงของความผิดปกติทางจิต¹⁰¹ และจิตแพทย์ดังกล่าวจะต้องมาเบิกความในฐานะพยานผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ถึงข้อมูลเกี่ยวกับสภาพจิตของผู้ผู้นั้นรวมถึงแนวทางในการบำบัดรักษาต่อศาลในชั้นการพิจารณาคดี¹⁰² จิตแพทย์จะให้ความเห็น

⁹⁷ *The Handbook of Comparative Criminal Law*, pp. 268-269.

⁹⁸ Michael Bohlander, *Principles of German Criminal Law*, p. 131.

⁹⁹ Markus D. Dubber and Tatjana Hornle, *Criminal Law: A Comparative Approach* (United Kingdom: Oxford University Press, 2014), p. 511; *The Handbook of Comparative Criminal Law*, p. 269.

¹⁰⁰ German Criminal Procedure Code, Section 126a Provisional Placement

(1) If there are strong grounds to assume that while lacking criminal responsibility or in a state of diminished responsibility (sections 20 and 21 of the Criminal Code) someone has committed an unlawful act and that his placement in a psychiatric hospital or to an institution for withdrawal treatment will be ordered, the court may, in a placement order, direct that he be provisionally committed to one of these institutions, if public security so requires.

¹⁰¹ Norbert Konrad and Birgit Vollm, "Forensic Psychiatric Expert Witnessing within the Criminal Justice System in Germany," *International Journal of Law and Psychiatry* 37(2014): 149.

¹⁰² German Criminal Procedure, Section 246a Medical Expert

(1) Where it is expected that placement of the defendant in a psychiatric hospital or to preventive detention may be ordered or reserved, an expert shall be examined at the main hearing on the defendant's condition and his treatment prospects. The same shall apply where the court is considering an order committing the defendant to an institution for withdrawal treatment.

เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทางจิตเวช โดยจะไม่ได้วินิจฉัยเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญา เพราะหน้าที่ในการวินิจฉัยตัดสินคดีเป็นหน้าที่ของศาล เพียงแต่ความเห็นจากจิตแพทย์ดังกล่าวจะช่วยศาลในการค้นหาความจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดของจำเลย¹⁰³ เมื่อศาลพิจารณาข้อมูลดังกล่าวจากจิตแพทย์ประกอบพยานหลักฐานอื่นๆ แล้วเห็นว่า จำเลยวิกลจริตในขณะกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 20 จำเลยจะหลุดพ้นจากข้อกล่าวหาและถูกส่งตัวไปเข้ารับการบำบัดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 63 แต่ถ้าเป็นกรณีที่มีความสามารถลดลง ศาลจะตัดสินให้จำเลยรับโทษจำคุกหลังจากที่มีการส่งจำเลยไปบำบัดรักษาแล้ว¹⁰⁴

4.4 เปรียบเทียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องตามกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ

สำหรับในหัวข้อสุดท้ายนี้ ผู้เขียนจะกล่าวสรุปเปรียบเทียบกฎหมายของประเทศอังกฤษและเวลส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศเยอรมนีและประเทศไทย ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีและวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต โดยเพื่อให้สะดวกต่อการทำความเข้าใจ ผู้เขียนจึงจะขอเสนอในรูปแบบของตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

	อังกฤษและเวลส์	สหรัฐอเมริกา	เยอรมนี	ไทย
1. ระบบกฎหมาย	คอมมอนลอว์	คอมมอนลอว์	ซีวิลลอว์	ซีวิลลอว์
2. โครงสร้าง ความรับผิดชอบ อาญา	1. Actus Reus 2. Mens Rea	1. Actus Reus 2. Mens Rea	1. การกระทำที่ ครบองค์ประกอบ ความผิดตามที่ กฎหมายบัญญัติ 2. ความผิด กฎหมาย 3. ความชั่ว	1. การกระทำที่ ครบองค์ประกอบ ความผิดตามที่ กฎหมายบัญญัติ 2. ไม่มีกฎหมาย ยกเว้นความผิด 3. ไม่มีกฎหมาย ยกเว้นโทษ

¹⁰³ Norbert Konrad and Birgit Vollm, "Forensic Psychiatric Expert Witnessing within the Criminal Justice System in Germany," *International Journal of Law and Psychiatry*: 150.

¹⁰⁴ Michael Osterheider and Bernd Dimmek, "Germany," in *Placement and Treatment of Mentally Ill Offenders-Legislation and Practice in Eu Member States* (Germany: Central Institute of Mental Health, 2005), p. 154.

	อังกฤษและเวลส์	สหรัฐอเมริกา	เยอรมนี	ไทย
3. รูปแบบของกฎหมายอาญาสารบัญญัติและกฎหมายอาญาวิธีสบัญญัติ (เฉพาะกฎหมายหลัก)	กฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) และกฎหมายลายลักษณ์อักษร แต่โดยส่วนใหญ่แล้วจะมีการบัญญัติกฎหมายไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งจะบัญญัติอยู่ตามพระราชบัญญัติ (Act) ต่างๆ	กฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) และกฎหมายลายลักษณ์อักษร แต่โดยส่วนใหญ่แล้วจะมีการบัญญัติกฎหมายไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งได้มีการบัญญัติไว้เป็นประมวลกฎหมาย (Code) อย่างไรก็ตาม เนื่องจากรูปแบบของการปกครองประเทศที่เป็นรูปแบบสหพันธรัฐ จึงทำให้มีกฎหมายทั้งในระดับสหรััฐ (กฎหมายของรัฐบาลกลาง) และกฎหมายในระดับมลรัฐซึ่งแตกต่างกันไปตามแต่ละมลรัฐ	กฎหมายลายลักษณ์อักษร บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมาย อย่างไรก็ตาม แม้ประเทศเยอรมนีจะมีการปกครองในรูปแบบสหพันธรัฐ แต่ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ออกโดยสหพันธรัฐก็มีผลใช้บังคับเหมือนกันทั่วทั้งประเทศแตกต่างจากประเทศสหรัฐอเมริกา	กฎหมายลายลักษณ์อักษร บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมาย

	อังกฤษและเวลส์	สหรัฐอเมริกา	เยอรมนี	ไทย
4. ถ้อยคำใน กฎหมาย ที่เกี่ยวกับ เหตุวิกลจริต	Insanity Defence ตาม M’Naghten Rule ใช้ถ้อยคำ ว่า Disease of Mind	Insanity Defense ตาม U.S. Code, section 17 ใช้ถ้อยคำว่า Severe Mental Disease or Defect	Insanity ตาม German Criminal Code, section 20 ใช้ถ้อยคำว่า Pathological Mental Disorder, A Profound Consciousness Disorder, Debility or Any Other Serious Mental Abnormality	ประมวลกฎหมาย อาญา มาตรา 65 ใช้ถ้อยคำว่า จิตบกพร่อง โรคจิต จิตฟั่นเฟือน
5 .ถ้อยคำใน กฎหมาย ที่เกี่ยวกับ ความสามารถ ของจำเลย	ตาม M’Naghten Rule ใช้ถ้อยคำว่า Not to Know the Nature and Quality of the Act or Not Know the Act Was Wrong	ตาม U.S. Code, section 17 ใช้ถ้อยคำว่า Unable to Appreciate the Nature and Quality or the Wrongfulness of His Act	ตาม German Criminal Code, section 20 ใช้ถ้อยคำว่า Incapable of Appreciating the Unlawfulness of Their Actions	ตามประมวล กฎหมายอาญา มาตรา 65 ใช้ถ้อยคำว่า ไม่สามารถรู้ผิด ชอบ หรือ ไม่สามารถบังคับ ตนเองได้

	อังกฤษและเวลส์	สหรัฐอเมริกา	เยอรมนี	ไทย
6. ผลตามคำพิพากษาที่ตัดสินว่าจำเลยวิกลจริตในขณะกระทำความผิดอาญา	Not Guilty by Reason of Insanity หรือที่เรียกว่า Special Verdict	Not Guilty by Reason of Insanity หรือ Guilty but Mentally Ill	Without Guilty	ไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น
7. ระบบการดำเนินคดีอาญาและการนำข้อเท็จจริงเข้าสู่การพิจารณาคดี	เดิมเป็นระบบการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน แต่ต่อมาได้มีการเปลี่ยนมาเป็นรูปแบบการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชนก็ยังคงมีอิทธิพลอยู่ ส่งผลให้การดำเนินคดีอาญา ยังคงเป็นไปในลักษณะการต่อสู้กันระหว่างคู่ความในคดี คู่ความในคดีจึงมีหน้าที่หลักในการนำเสนอพยานหลักฐาน	หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ แต่เนื่องจากได้รับอิทธิพลในเรื่องทางกฎหมายจากอังกฤษ การดำเนินคดีจึงเป็นไปในลักษณะการต่อสู้กันระหว่างคู่ความในคดี การนำเสนอพยานหลักฐานเข้าสู่คดีจึงเป็นหน้าที่ของคู่ความในคดี โดยศาลจะวางเฉยและทำหน้าที่ในการควบคุมกติกาในการต่อสู้คดี ทำนองเดียวกับศาลในอังกฤษ	หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ การรวบรวมพยานหลักฐานและค้นหาความจริงในคดีอาญาจึงเป็นหน้าที่ของรัฐ และไม่มีลักษณะของการต่อสู้กันระหว่างโจทก์และจำเลย โดยการค้นหาความจริงจะแบ่งเป็นในชั้นก่อนฟ้องคดี ตำรวจและอัยการจะมีหน้าที่ในการค้นหาความจริง ส่วนในชั้นหลังฟ้องคดีแล้ว ศาลจะทำหน้าที่ในการค้นหาความจริง	หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ แต่มีบทบัญญัติของกฎหมายที่แสดงให้เห็นว่า ยอมรับแนวคิดการต่อสู้คดีกันระหว่างคู่ความในคดี การนำเสนอพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงจึงเป็นหน้าที่ของคู่ความในคดี โดยศาลจะวางเฉยในทำนองเดียวกับศาลของอังกฤษและสหรัฐอเมริกา

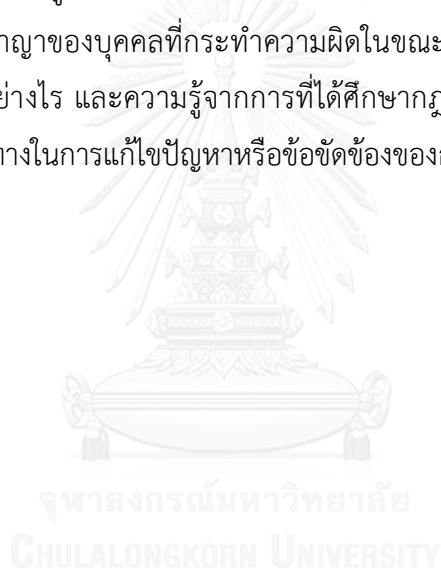
	อังกฤษและเวลส์	สหรัฐอเมริกา	เยอรมนี	ไทย
	เพื่อพิสูจน์ ข้อเท็จจริง โดยมี ศาลทำหน้าที่ใน การควบคุม การต่อสู้คดีให้ เป็นไปตาม กฎหมาย			
8. การพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุน	จะมีกฎหมาย กำหนดว่า คดีใดบ้างที่ จะต้องมี การพิจารณาคดี โดยคณะลูกขุน	จะมีกฎหมาย กำหนดว่า คดีใดบ้างที่ จะต้องมี การพิจารณาคดี โดยคณะลูกขุน	ไม่ใช่	ไม่ใช่
9. ภาระการพิสูจน์เหตุวิกลจริตและมาตรฐานการพิสูจน์	เรื่องวิกลจริต ถือเป็นข้อต่อสู้ ของฝ่ายจำเลย ฝ่ายจำเลยจึงมี ภาระการพิสูจน์ โดยจะต้องพิสูจน์ ให้ได้ถึงระดับที่มี ความเป็นไปได้ว่า จำเลยวิกลจริต	เรื่องวิกลจริต ถือเป็นข้อต่อสู้ ของฝ่ายจำเลย - ในกฎหมาย ระดับบมลรัฐ ส่วนใหญ่เป็น ภาระการพิสูจน์ ของฝ่ายจำเลยที่ จะต้องพิสูจน์ให้ ได้ถึงระดับ ที่น่าเชื่อถือกว่า พยานหลักฐาน ของฝ่ายโจทก์ (Preponderance of Evidence)	ไม่มีแนวคิดใน เรื่องที่ว่าฝ่ายจำเลย จะต้องยกข้อต่อสู้ เพื่อที่จะไม่ต้อง รับโทษทางอาญา ฝ่ายจำเลยจึง ไม่มีภาระในการ พิสูจน์ข้อเท็จจริง พนักงานอัยการ และศาลมีหน้าที่ ในการพิสูจน์ ข้อเท็จจริง ทั้งหมดในคดี รวมถึงประเด็น เรื่องวิกลจริต	เรื่องวิกลจริต ถือเป็นข้อต่อสู้ ของฝ่ายจำเลย ฝ่ายจำเลยมีภาระ ในการพิสูจน์ เว้นแต่จะปรากฏ เหตุวิกลจริตจาก พยานหลักฐาน ของฝ่ายโจทก์

	อังกฤษและเวลส์	สหรัฐอเมริกา	เยอรมนี	ไทย
		<p>มลรัฐส่วนน้อย พนักงานอัยการ จะมีภาระในการ พิสูจน์ว่าจำเลย ไม่วิกลจริต โดยจะต้องพิสูจน์ ให้ได้ถึงระดับที่ ปราศจากเหตุ อันควรสงสัย (Beyond A Reasonable Doubt)</p> <p>- ในกฎหมาย ระดับสหรัฐ ฝ่ายจำเลยมีภาระ ในการพิสูจน์ที่ จะต้องพิสูจน์ ให้ได้ด้วย พยานหลักฐาน ที่ชัดเจนและ น่าเชื่อถือ (By Clear and Convincing Evidence)</p>		

	อังกฤษและเวลส์	สหรัฐอเมริกา	เยอรมนี	ไทย
10. หลักกฎหมาย อาญาวิธีสบัญญัติ ที่รบบ การพิสูจน์ถึง เหตุวิกลจริต ในขณะกระทำ ความผิดอาญา	ตาม Criminal Procedure (Insanity and Unfitness to Plead) Act 1991, section 1 Acquittals on grounds of insanity. ประกอบ Trial of Lunatics Act 1883, section 2 กำหนดทำนองว่า คณะลูกขุน จะออก Special Verdict หรือ การตัดสินว่า จำเลยไม่มี ความผิดเนื่องจาก เหตุวิกลจริตได้ ก็ต่อเมื่อมี การยืนยันด้วย หลักฐานเป็น หนังสือหรือ ด้วยวาจาจาก ผู้เชี่ยวชาญทาง การแพทย์ที่ได้ ขึ้นทะเบียนไว้ อย่างน้อย 2 คน	ตาม U.S. Code, section 4242 และ Federal Rules of Criminal Procedure, rule 12.2 กำหนด ในทำนองว่า การที่จำเลยจะยก ข้อต่อสู้ว่า วิกลจริตใน ขณะกระทำ ความผิดขึ้นอ้าง ในชั้นพิจารณาได้ จำเลยจะต้องทำ หนังสือแจ้ง ล่วงหน้าก่อน การพิจารณาคดี หรือภายใน ระยะเวลาที่ ศาลกำหนด และ จากนั้น ศาลจะมี คำสั่งให้พนักงาน อัยการดำเนินการ จัดการให้ จิตแพทย์ตรวจ สภาพจิตจำเลย	ตาม German Criminal Procedure Code, section 126a กำหนด ในทำนองว่า หากปรากฏ หลักฐานตั้งแต่ ในชั้นสอบสวน ที่อาจสันนิษฐาน ได้ว่าผู้ต้องหา กระทำความผิด ในขณะวิกลจริต และถ้ามีการ กำหนดให้ผู้นั้นอยู่ ในโรงพยาบาล ทางจิตเวชหรือ สถานบำบัดจะ เป็นการปลอดภัย ต่อสังคม ศาลอาจ ออกคำสั่งให้ผู้นั้น ไปอยู่ในสถานที่ ดังกล่าวได้ ผู้นั้น ก็จะถูกตรวจ สภาพจิตโดย จิตแพทย์ และให้ จิตแพทย์มา รายงานและให้ ความเห็นต่อศาล ในชั้นพิจารณาคดี	ตามประมวล กฎหมาย วิธีพิจารณาความ อาญา ไม่ได้มี บทบัญญัติ มาตราใด ที่กล่าวถึง การพิสูจน์ถึง เหตุแห่งความ วิกลจริตในขณะ กระทำความผิด อาญา เป็นการ เฉพาะเจาะจง

จากตารางที่ผู้เขียนได้เปรียบเทียบหลักกฎหมายของแต่ละประเทศ จะเห็นได้ว่า ในส่วนของกฎหมายอาญาสารบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริตจะไม่ได้มีความแตกต่างกันมากโดยจะเป็นไปในทำนองเดียวกันว่า กฎหมายจะไม่ลงโทษผู้ที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต แต่ในส่วนของกฎหมายอาญาวิธีสบัญญัตินั้น จะมีความแตกต่างกันไปตามระบบกฎหมายที่สามารถแบ่งได้เป็นระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ซึ่งระบบกฎหมายดังกล่าวจะส่งผลต่อแนวคิดในการดำเนินคดี จึงเป็นที่มาของความแตกต่างในเรื่องของระบบการค้นหาความจริงในแง่ของผู้ที่มีหน้าที่หรือบทบาทในการแสวงหาพยานหลักฐานมาพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดี และหน้าที่หรือบทบาทของผู้ที่มีอำนาจตัดสินวินิจฉัยชี้ขาดคดี

ในบทต่อไปผู้เขียนจะวิเคราะห์ความเหมาะสมของการดำเนินคดีและพิจารณา วินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริตตามหลักกฎหมายไทยว่ามีปัญหาหรือข้อขัดข้องอย่างไร และความรู้จากการที่ได้ศึกษากฎหมายของต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง ในบทนี้จะนำมาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาหรือข้อขัดข้องของกฎหมายไทยได้อย่างไรบ้าง

บทที่ 5

วิเคราะห์กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีและพิจารณาวินิจฉัยความรับผิด ทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต

จากการศึกษากฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดี และพิจารณาวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของบุคคลวิกลจริตในบทที่ 3 และบทที่ 4 นั้น พบว่า แม้หลักกฎหมายทั้งของไทยและของต่างประเทศ จะยอมรับไปในทำนองเดียวกันว่า ผู้ที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริตไม่ต้องรับโทษทางอาญา เนื่องจากไม่ได้กระทำให้โดยมีจิตใจที่ชั่วร้าย หากแต่เป็นเพราะความเจ็บป่วยทางจิต ทำให้ไม่สามารถที่จะแยกแยะความผิดชอบชั่วดีได้ หรือทำให้ไม่สามารถบังคับตัวเองได้จึงกระทำความผิดขึ้น บุคคลเหล่านี้สมควรได้รับการบำบัดรักษาอาการทางจิตมากกว่าการลงโทษทางอาญา แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องด้วยแต่ละประเทศใช้ระบบกฎหมายที่แตกต่างกัน ระหว่างระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และระบบกฎหมายซีวิลลอว์จึงทำให้ระบบการดำเนินคดีมีหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันไปด้วย การค้นหาความจริงในส่วนของข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับความวิกลจริต และหลักการที่เกี่ยวกับการนำเสนอพยานหลักฐานจึงมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของระบบการดำเนินคดี ซึ่งประเทศไทยแม้จะเลือกใช้ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในลักษณะทำนองเดียวกับประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์คือ ยึดถือกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นสำคัญ แต่ในทางปฏิบัติในการดำเนินคดีอาญาแล้ว ประเทศไทยก็ยังยอมรับในลักษณะของการดำเนินคดีตามประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์

สำหรับเนื้อหาในบทนี้ ผู้เขียนจะวิเคราะห์ลักษณะการดำเนินคดีและการพิจารณาวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริตตามกฎหมายไทยเป็นหลัก ว่ามีความเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในสังคมไทยอย่างไร มีปัญหาอย่างไรบ้าง โดยอาจมีการเปรียบเทียบกับหลักกฎหมายบางส่วนของประเทศอังกฤษและเวลส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศเยอรมนี ทั้งนี้ ผู้เขียนจะวิเคราะห์โดยเริ่มจากประเด็นของถ้อยคำที่บัญญัติอยู่ในกฎหมาย จากนั้นก็จะวิเคราะห์ในส่วนของการดำเนินคดีและพิจารณาความรับผิดทางอาญาโดยไล่เรียงตามลำดับในการดำเนินคดี โดยเริ่มจากปัญหาในชั้นการสอบสวนคดีของพนักงานสอบสวน ชั้นการตรวจสำนวนการสอบสวนและสั่งคดีของพนักงานอัยการ จนมาถึงชั้นพิจารณาและวินิจฉัยคดีของศาล และในหัวข้อสุดท้ายของบทวิเคราะห์นี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึงปัญหาของความเข้าใจและทัศนคติของคนในสังคมที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับสภาพความเจ็บป่วยทางจิตอันส่งผลกระทบต่อการดำเนินคดีอาญา

5.1 ถ้อยคำที่บัญญัติในกฎหมาย

เนื่องด้วยกฎหมายอาญานั้นจะต้องตีความตามตัวอักษรอย่างเคร่งครัด ในส่วนหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะวิเคราะห์ถ้อยคำตามที่บัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 เป็นหลัก โดยจะวิเคราะห์เฉพาะถ้อยคำที่ยังมีปัญหาในการตีความซึ่งจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับความรู้ความเข้าใจทางจิตเวชด้วย ดังนี้

5.1.1 ถ้อยคำที่เกี่ยวข้องกับสภาพจิตใจ

แต่เดิมนั้นในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ซึ่งเป็นกฎหมายที่บังคับใช้อยู่ก่อนประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา บทบัญญัติที่กฎหมายยกเว้นโทษหรือลดโทษให้แก่บุคคลที่มีความผิดปกติทางจิต ใช้คำว่า “วิกลจริต” คำเดียว ต่อมาในการร่างประมวลกฎหมายอาญาอนุกรรมการร่างกฎหมายได้ตกลงใช้คำว่า “จิตบกพร่อง” “โรคจิต” “จิตฟั่นเฟือน” แทนคำว่า “วิกลจริต” ในการกล่าวถึงความผิดปกติทางจิต แต่จากการที่ประมวลกฎหมายอาญาได้มีการประกาศใช้มาตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2500 ซึ่งในปัจจุบันเป็นระยะเวลาที่ผ่านมาแล้วเกือบหกสิบปี วิทยาศาสตร์ทางการแพทย์ก็ได้มีการพัฒนาขึ้นไปมากรวมถึงความรู้ทางนิติจิตเวชก็ได้รับความสนใจและมีการพัฒนาอยู่เรื่อยมา ประกอบกับแนวคิดในทางกฎหมายที่ให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิของบุคคลมากขึ้นกว่าในอดีต ในขณะที่เดียวกันสังคมก็ได้ให้ความสำคัญกับบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตมากยิ่งขึ้นจนนำมาสู่การตราพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาใช้บังคับ เพื่อคุ้มครองบุคคลเหล่านั้นและเป็นการป้องกันอันตรายจากบุคคลเหล่านั้นด้วย ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่าการที่ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ยังใช้ถ้อยคำว่า “จิตบกพร่อง” “โรคจิต” และ “จิตฟั่นเฟือน” อาจไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบันที่วิทยาศาสตร์ทางการแพทย์ได้ก้าวหน้าขึ้นกว่าเดิม และที่ผ่านมาถ้อยคำทั้งสามคำดังกล่าวก็เป็นปัญหาามาโดยตลอดเพราะไม่มีการให้ความหมายที่ชัดเจน ผู้ใช้กฎหมายมักจะใช้ถ้อยคำรวมๆ กันไปทั้งสามคำ โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับความหมายของถ้อยคำทั้งสาม ซึ่งเกิดจากการที่ผู้ใช้กฎหมายไม่ได้มีความเข้าใจถึงถ้อยคำดังกล่าวอย่างแท้จริงรวมไปถึงการที่ไม่ได้มีความรู้ความสามารถเฉพาะทางจิตเวช และแม้ว่าในบางคดีมีการให้จิตแพทย์มาให้ความเห็น การให้ความเห็นดังกล่าวก็จะเป็นการให้ความเห็นโดยอยู่บนพื้นฐานของหลักวิชาการทางจิตเวชเกี่ยวกับสภาพอาการและความเจ็บป่วยของจำเลย อย่างไรก็ตาม เมื่อถ้อยคำตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายไม่ตรงกับอาการโรคทางจิตเวช โดยเฉพาะคำว่า “จิตฟั่นเฟือน” ซึ่งไม่ใช่ถ้อยคำทางจิตเวช จึงอาจทำให้นักกฎหมายและจิตแพทย์มีความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน อาจแปลความหมายไปตามความเข้าใจของแต่ละคนซึ่งแตกต่างกันไปตามความรู้ความสามารถรวมถึงประสบการณ์ของแต่ละบุคคล และจากการที่ผู้เขียนได้ศึกษาแนวคำพิพากษาศาลฎีกาของไทยพบว่า

โดยส่วนใหญ่แล้วศาลก็จะวินิจฉัยโดยใช้ถ้อยคำรวมกันไปทั้งสามคำ ทั้งๆ ที่ถ้อยคำทั้งสามคำนี้มีความแตกต่างกัน และแม้ว่าตามเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 จะไม่ได้มุ่งเน้นถึงความหมายของถ้อยคำทั้งสามคำอันเป็นสาเหตุของความเจ็บป่วยทางจิต แต่ในทางกฎหมายจะให้ความสำคัญกับความเจ็บป่วยทางจิตที่ทำให้ผู้กระทำความผิดกระทำไปโดยไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ก็ตาม อันมีผลทำให้ผู้กระทำอาจไม่ต้องรับโทษ ได้รับการยกเว้นโทษหรือลดโทษ แต่ในเมื่อการตีความกฎหมายอาญาจะต้องตีความโดยเคร่งครัด ผู้เขียนจึงเห็นว่าไม่ควรจะใช้ถ้อยคำทั้งสามคำ แต่ควรจะใช้ถ้อยคำเดียวที่เป็นถ้อยคำกลางๆ ซึ่งคนทั่วไปก็สามารถเข้าใจความหมายได้ในเบื้องต้นและสามารถอธิบายอ้างอิงได้ตามหลักวิชาการทางจิตเวช

ในทางการแพทย์มีการแบ่งกลุ่มโรคทางจิตเวชเพื่อใช้ในการสื่อสารระหว่างบุคลากรทางการแพทย์ในแง่ของการบำบัดรักษา ซึ่งการจำแนกกลุ่มโรคทางจิตเวชขององค์การอนามัยโลกหรือตามระบบ ICD-10 แบ่งโรคทางจิตเวชออกเป็น 10 กลุ่ม แต่มีเฉพาะบางกลุ่มเท่านั้น ที่อยู่ในข่ายของความหมายตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ซึ่งกลุ่มโรคที่อยู่ในข่ายดังกล่าวก็ไม่ได้หมายความว่าทุกโรคในกลุ่มดังกล่าวจะเป็นกรณีตามมาตรา 65 เพราะจะต้องมาพิจารณาขนาดของอาการของแต่ละบุคคลด้วยว่า จะต้องถึงขนาดที่ทำให้ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้

นอกจากนี้ การที่ในกฎหมายแต่ละฉบับใช้ถ้อยคำที่แตกต่างกันดังต่อไปนี้

กฎหมาย	ใช้ถ้อยคำว่า
ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 และมาตรา 48	“จิตบกพร่อง” “โรคจิต” “จิตฟั่นเฟือน”
ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 มาตรา 246 และมาตรา 248	“วิกลจริต”
พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551	“ความผิดปกติทางจิต”

เนื่องมาจากกฎหมายแต่ละฉบับตราขึ้นในยุคสมัยที่แตกต่างกันและมีจุดมุ่งหมายในการบังคับใช้ที่แตกต่างกัน ประมวลกฎหมายอาญามุ่งถึงการพิจารณาความรับผิดชอบทางอาญาเพื่อคุ้มครองบุคคลวิกลจริตที่ไม่ได้มีจิตใจชั่วร้ายในการกระทำความผิดและการกำหนดใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยเพื่อป้องกันอันตรายหรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตจากบุคคลเหล่านี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามุ่งถึงการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย

ในการดำเนินคดีอาญา ส่วนพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มุ่งถึงการคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวช ให้ได้รับการบำบัดรักษาและป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากผู้ป่วยจิตเวช

อย่างไรก็ตาม ทั้งคำว่า “จิตบกพร่อง” “โรคจิต” “จิตฟั่นเฟือน” “วิกลจริต” ก็ไม่ได้มีกฎหมายฉบับใดหรือบทบัญญัติมาตราใดให้คำนิยามเอาไว้ มีแต่เพียงการให้ความหมายไว้ตามตำรากฎหมาย ส่วนในคำพิพากษาก็ใช้ถ้อยคำรวมๆ กันไป โดยส่วนใหญ่แล้ว การวินิจฉัยในประเด็นที่เกี่ยวกับถ้อยคำดังกล่าว ผู้ใช้กฎหมายจะอ้างอิงความรู้ทางการแพทย์ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชเป็นผู้ที่ช่วยในการให้ความเห็นเกี่ยวกับลักษณะอาการของจำเลย เพื่อให้ศาลได้ใช้ประกอบดุลยพินิจในการวินิจฉัยคดี แต่ในทางการแพทย์เองก็ไม่ได้มีการกำหนดความหมายของถ้อยคำดังกล่าวและไม่ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ในการตรวจวินิจฉัยเพื่อให้ความเห็นในเรื่องดังกล่าวต่อกระบวนการยุติธรรมอย่างชัดเจนโดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 การตรวจวินิจฉัยและการให้ความเห็นจึงเป็นไปตามความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของจิตแพทย์แต่ละคน ซึ่งในส่วนนี้ผู้เขียนเห็นว่านอกจากการแก้ถ้อยคำตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 แล้ว ในส่วนของทางการแพทย์ก็ควรมีการกำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาถ้อยคำดังกล่าวด้วยเช่นกัน ซึ่งอาจจะออกหลักเกณฑ์มาในลักษณะทำนองเดียวกับประกาศแพทยสภา เรื่อง หลักเกณฑ์การวินิจฉัยสมองตาย ทั้งนี้ แม้ว่าข้อบังคับแพทยสภาหรือประกาศแพทยสภาจะเป็นเพียงระเบียบข้อบังคับที่มีผลผูกพันเฉพาะกับแพทย์ภายในองค์กร ไม่ได้มีศักดิ์เป็นกฎหมายที่ใช้บังคับกับบุคคลทั่วไปก็ตาม แต่หากมีการจัดทำเป็นประกาศแพทยสภาดังกล่าว ก็จะทำให้การตรวจวินิจฉัยและการให้ความเห็นของแพทย์ต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความชัดเจนและเสมอภาคกัน

หากจะพิจารณาในส่วนของถ้อยคำที่เหมาะสมจะใช้บัญญัติในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว นักกฎหมายไทยส่วนใหญ่จะเรียกเหตุยกเว้นโทษหรือเหตุลดโทษตามมาตรา 65 นี้ในทำนองว่าเป็นเหตุอันเนื่องมาจาก “ความวิกลจริต” ดังปรากฏถ้อยคำนี้ตามตำรากฎหมายต่างๆ¹ ทั้งๆ ที่ไม่ได้มีการบัญญัติถ้อยคำนี้ไว้ในมาตรา 65 แต่อย่างไรก็ตาม รวมถึงมักจะปรากฏถ้อยคำนี้ในคำพิพากษาเช่นกัน นอกจากนี้ หากพิจารณาในส่วนของกฎหมายต่างประเทศ เช่น ประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา ก็จะเรียกบทบัญญัติในส่วนนี้ว่า “Insanity Defense” คำว่า “Insanity” ก็ตรงกับคำในภาษาไทยว่า “วิกลจริต” นั่นเอง ซึ่งคำว่า “วิกลจริต” เป็นถ้อยคำทางกฎหมาย ไม่ใช่ถ้อยคำทางการแพทย์ หรือที่คนทั่วไปจะเรียกกันว่า “บ้า” โดยหากจะอธิบายโดยอิงความรู้ทางจิตเวชแล้ว อาจอธิบายได้ในลักษณะที่ว่าวิกลจริตมิใช่โรค แต่เป็นกลุ่มอาการที่

¹ จิตติ ดิงศักดิ์, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 696; อุทิศ แสนโกศิก, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 135; เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบาย กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 447.

เกิดได้จากหลายสาเหตุ และอาการนี้จะทำให้ขาดความสามารถในการแยกแยะระหว่างเรื่องจริงกับเรื่องที่ไม่จริง (Reality Testing) หรือทำให้บุคคลมีพฤติกรรม ความคิด การรับรู้ ผิดไปจากปกติ และอาการวิกลจริตไม่จำเป็นต้องแสดงอาการอยู่ตลอดเวลา หากมองแต่เพียงภายนอกจึงอาจมีช่วงเวลา ที่บุคคลนั้นใช้ชีวิตปกติเหมือนคนทั่วไปได้ แต่ก็อย่างที่ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า คำว่า “วิกลจริต” ก็ไม่ได้มีกฎหมายฉบับใดให้ความหมายที่ชัดเจนรวมทั้งการกำหนดความหมาย ในทางการแพทย์ด้วย ผู้เขียนจึงไม่เห็นด้วยหากจะแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 โดยกลับไปใช้คำว่า “วิกลจริต” เช่นเดียวกับที่เคยบัญญัติไว้ในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127

ผู้เขียนมีความเห็นว่าควรจะพิจารณาถึงคำว่า “ความผิดปกติทางจิต” เนื่องจาก ถ้อยคำนี้เป็นคำกลางๆ ที่บุคคลทั่วไปก็สามารถเข้าใจความหมายในเบื้องต้นได้ และก็เป็นถ้อยคำที่ได้ มีการให้ความหมายไว้ตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 “ความผิดปกติทางจิต หมายความว่า อาการผิดปกติของจิตใจที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม อารมณ์ ความคิด ความจำ สติปัญญา ประสาทการรับรู้ หรือการรู้เวลา สถานที่หรือบุคคล รวมทั้งอาการผิดปกติของจิตใจ ที่เกิดจากสุราหรือสารอื่น ที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท” ซึ่งในกระบวนการร่างกฎหมายสุขภาพจิต ฉบับดังกล่าวได้มีการประชุมร่วมกันระหว่างนักกฎหมายและบุคลากรทางการแพทย์โดยเฉพาะแพทย์ ผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวช จึงได้มีการร่างโดยอิงหลักวิชาการและเทคโนโลยีทางการแพทย์ที่ได้มีการพัฒนาแล้ว ทั้งนี้ แม้กฎหมายสุขภาพจิตจะตราขึ้นมาเพื่อมุ่งเน้นการคุ้มครองบุคคล ผู้มีความผิดปกติทางจิตให้ได้รับการบำบัดรักษาโดยวิธีการทางการแพทย์และคุ้มครองสังคม ให้ปลอดภัยจากอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นจากบุคคลเหล่านั้นก็ตาม แต่ก็ถือได้ว่าเป็นการใช้ถ้อยคำที่ได้ มีการอ้างอิงหลักวิชาการและเป็นการเห็นชอบร่วมกันระหว่างแพทย์และนักกฎหมาย แตกต่างจากไป จากคำว่า “จิตบกพร่อง” “โรคจิต” “จิตฟั่นเฟือน” และ “วิกลจริต” ตามที่บัญญัติอยู่ในประมวล กฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา อย่างไรก็ตาม หากจะมีการแก้ไขถ้อยคำ ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 มาใช้คำว่า “ความผิดปกติทางจิต” ตามกฎหมายสุขภาพจิต ก็จะเป็นการขยายขอบเขตของบุคคลที่อาจจะได้รับการยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมาย อาญา มาตรา 65 ออกจนกว้างเกินไป เพราะจะหมายรวมถึงความผิดปกติทางจิตทุกประเภท ซึ่งจะทำให้การบังคับใช้ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 มาเป็นเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษเป็นไป อย่างไม่เหมาะสมและไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ที่จะยกเว้นโทษหรือลดโทษให้กับบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตบางประเภทเท่านั้นที่อาจเข้าหลักเกณฑ์ทางกฎหมาย ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า ควรจะใช้คำว่า “ความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรง” แทน เพื่อเป็นการจำกัดประเภทของบุคคล ที่อยู่ในข่ายที่อาจจะได้รับยกเว้นโทษหรือลดโทษ ส่วนความรุนแรงของความผิดปกติทางจิตดังกล่าว จะรุนแรงถึงขนาดใด เป็นปัญหาทางการแพทย์ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางกฎหมาย จึงควรที่จะต้อง มีการปรึกษาและหารือร่วมกันระหว่างนักกฎหมายและจิตแพทย์ต่อไป

5.1.2 ความสามารถในการรู้ผิดชอบและความสามารถในการบังคับตนเอง

หากพิจารณาหลักกฎหมายในการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลวิกลจริต ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65² แล้ว จะเห็นได้ว่ากฎหมายให้ความสำคัญกับการไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือการไม่สามารถบังคับตนเองได้อันเนื่องมาจากเหตุวิกลจริต กฎหมายจึงยกเว้นโทษหรือลดโทษให้ ซึ่งในชั้นการพิจารณาคดีนั้น หลังจากที่ศาลได้รับฟังพยานหลักฐานต่างๆ รวมทั้งพยานผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชแล้ว ศาลจะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดว่าในขณะที่กระทำความผิดจำเลยรู้ผิดชอบหรือไม่ หรือสามารถบังคับตนเองได้หรือไม่ แต่อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ศาลจะวินิจฉัยได้อย่างถูกต้องนั้น ศาลจำเป็นต้องมีความเข้าใจในลักษณะอาการทางจิตของจำเลยด้วย และการที่จะเข้าใจลักษณะอาการทางจิตได้ ศาลก็จำเป็นต้องได้รับการอธิบายจากผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวช เพราะเป็นความรู้เฉพาะทางซึ่งอยู่นอกเหนือความรู้ความเข้าใจของบุคคลทั่วไป แต่จากที่ผู้เขียนได้ศึกษาแนวคำพิพากษาศาลฎีกาก็พบว่า มีหลายคดีที่ไม่ได้มีการรับฟังความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวช และในการวินิจฉัยคดี ศาลก็มักวินิจฉัยโดยใช้ถ้อยคำรวมๆ กันไปว่า ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ ทั้งๆ ที่ความสามารถในการรู้ผิดชอบกับความสามารถในการบังคับตนเองมีความแตกต่างกัน อาจเป็นเพราะไม่ว่าจะเป็นกรณีที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ ก็มีผลทางกฎหมายเช่นเดียวกัน แต่หากได้มีการเข้าใจในลักษณะอาการทางจิตของจำเลยอย่างแท้จริงจะทำให้ศาลสามารถเข้าใจในความสามารถของจำเลยและวินิจฉัยโดยใช้ถ้อยคำได้อย่างถูกต้องชัดเจน อีกทั้งกฎหมายอาญาจะต้องตีความโดยเคร่งครัด นอกจากนี้ แม้คำว่า “รู้ผิดชอบ” และคำว่า “ไม่สามารถบังคับตนเองได้” จะเป็นถ้อยคำทางกฎหมาย แต่อาการทางจิตอาจส่งผลต่อความสามารถดังกล่าวได้และก็จะส่งผลต่อความรับผิดชอบทางอาญา ความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยให้ศาลวินิจฉัยคดีได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

คำว่า “รู้ผิดชอบ” หมายถึง รู้ว่าการกระทำนั้นผิดหรือชอบด้วยศีลธรรม รู้ว่าการกระทำนั้นควรหรือไม่ควรทำ แต่มิได้หมายความว่าต้องรู้ว่า การกระทำนั้นถูกหรือผิดกฎหมาย โดยในการพิจารณาความรับผิดชอบนั้นจะพิจารณาจากตัวผู้กระทำเองว่ามีความคิดอย่างไรต่อการที่ได้กระทำไปนั้น ส่วนการที่จะดูว่าตามความคิดเช่นนั้นของผู้กระทำเป็นผิดหรือชอบอย่างไร จะต้องถือตามระดับความคิดซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยบุคคลทั่วไปว่าเป็นสิ่งที่ผิดหรือไม่³ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว หากพิจารณาในแง่ของผู้ที่มีอาการป่วยทางจิต ความสามารถในการรู้ผิดชอบ

² ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 “ผู้ใดกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น

แต่ถ้าผู้กระทำความผิดยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้”

³ จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 705.

ของผู้ที่มีอาการป่วยทางจิตเวชบางคน อาจไม่ได้บ่งพร่องเสียไปทั้งหมด แต่อาจมีความบกพร่องหรือเสียไปบางส่วนก็ได้ เช่น ผู้ที่อยู่ในภาวะหลงผิด จะไม่สามารถแยกถูกผิดได้ในเรื่องที่ยุ้นั้นหลงผิด แต่สามารถรู้ผิดชอบหรือแยกถูกผิดในเรื่องที่ตัวเองไม่ได้หลงผิดได้

คำว่า “ไม่สามารถบังคับตนเองได้” หมายถึง ผู้กระทำไม่สามารถจะบังคับจิตใจให้ยับยั้งการกระทำนั้นได้⁴ ไม่ว่าตัวผู้กระทำเองจะสามารถรู้ผิดชอบหรือไม่⁵ ก็มีความหมายตามความเข้าใจทั่วไป คือไม่อาจบังคับตัวเองไม่ให้กระทำการนั้นๆ ได้ ซึ่งใกล้เคียงกับการไม่พยายามบังคับตนเองทั้งๆ ที่สามารถบังคับตนเองได้อันไม่ใช่กรณีตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 การที่ศาลจะวินิจฉัยในส่วนนี้ได้ ศาลจะต้องมีความเข้าใจลักษณะอาการของจำเลยก่อนเช่นกัน

สำหรับกรณีตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 นี้เป็นเรื่องของการที่กฎหมายยกเว้นโทษหรือลดโทษอันเนื่องมาจากเหตุความวิกลจริตที่ส่งผลต่อความสามารถในการรู้ผิดชอบหรือความสามารถในการบังคับตนเอง ซึ่งผู้ใช้กฎหมายควรจะคำนึงไว้เสมอว่าเป็นคนละกรณีกับ “ความสามารถในการต่อสู้คดี” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 เนื่องจากเป็นการประเมินสภาพจิตคนละช่วงเวลากัน โดยประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 พิจารณาเฉพาะสภาพจิตของจำเลยในขณะที่กระทำความผิด (อดีต) ส่วนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 พิจารณาเฉพาะสภาพจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยในขณะที่มีการดำเนินคดี (ปัจจุบัน) เกณฑ์การประเมินจึงมีความแตกต่างกัน และไม่จำเป็นว่าผู้ที่มีอาการวิกลจริตจนไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ในขณะกระทำความผิดจะต้องต่อสู้คดีไม่ได้เสมอไป เพราะอาจมีกรณีที่จำเลยสามารถต่อสู้คดีได้และจำเลยก็เข้าเกณฑ์ที่ได้รับการยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 หรือ กรณีที่ในขณะที่กระทำความผิดจำเลยสามารถรู้ผิดชอบหรือสามารถบังคับตนเองได้ แต่พอมาในชั้นการดำเนินคดีจำเลยไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ความสามารถในการรู้ผิดชอบหรือความสามารถในการบังคับตนเองได้จึงไม่ได้สัมพันธ์กับความความสามารถในการต่อสู้คดีเสมอไป

5.2 การดำเนินคดีอาญาและการพิจารณาความรับผิดชอบทางอาญา

5.2.1 การดำเนินคดีในชั้นพนักงานสอบสวน

การที่พนักงานสอบสวนไม่มีความรู้ทางนิติจิตเวช หากผู้ต้องหาไม่ได้มีอาการผิดปกติอย่างชัดเจน พนักงานสอบสวนก็ไม่อาจที่จะรู้ว่า ผู้ต้องหามีอาการความเจ็บป่วยทางจิตแฝงอยู่ เพราะอาการทางจิตบางอาการก็ซับซ้อนเกินกว่าที่บุคคลทั่วไปจะรับรู้ได้ หรือในกรณีอาการทางจิต

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 707.

⁵ หยุด แสงอุทัย, กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป, หน้า 267.

ไม่ได้แสดงออกอยู่ตลอดเวลา ซึ่งตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนเชื่อว่าไม่มีเหตุอันควรสงสัยว่าผู้ต้องหาวิกลจริต ก็จะมีการดำเนินคดีอาญาไปตามปกติ ไม่ได้มีการส่งตัวผู้ต้องหาไปตรวจสภาพจิต แม้ว่าบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 จะเป็นบทบัญญัติที่ให้อำนาจพนักงานสอบสวนสั่งให้ส่งผู้ต้องหาไปตรวจสภาพจิต ก็เพื่อเป็นการประเมินความสามารถในการต่อสู้คดี ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญา หรืออาจกล่าวได้ว่าจุดมุ่งหมายของการส่งผู้ต้องหาไปตรวจสภาพจิตตามมาตรา 14 นี้ไม่ได้กระทำเพื่อกันหาความจริงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดอาญา แต่เป็นบทบัญญัติที่คุ้มครองผู้ต้องหาในส่วนของคดีอาญาว่า ผู้ต้องหาจะต้องมีความสามารถพอที่จะต่อสู้คดีได้ แต่หากในกรณีที่ผู้ต้องหามีอาการวิกลจริตที่แสดงออกมาชัดเจนจนพนักงานสอบสวนรับรู้ได้ พนักงานสอบสวนก็จะใช้อำนาจตามมาตรา 14 ดังกล่าวส่งตัวผู้ต้องหาไปตรวจสภาพจิตเพื่อประเมินความสามารถในการต่อสู้คดี จนอาจจะได้ทราบลักษณะของอาการวิกลจริตในขณะที่ผู้ต้องหากระทำความผิดด้วยก็ตาม ในส่วนเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด ผู้เขียนมีความเห็นว่าการที่กฎหมายที่ใช้บังคับอยู่บัญญัติให้เป็นดุลยพินิจของพนักงานสอบสวนในการส่งตัวผู้ต้องหาไปตรวจสภาพจิต ทั้งๆ ที่พนักงานสอบสวนก็ไม่ได้มีความรู้ความสามารถเฉพาะทางจิตเวช อาจทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้ต้องหารายที่กระทำความผิดในขณะที่วิกลจริตแต่ในขณะดำเนินคดีผู้ต้องหาไม่ได้มีอาการวิกลจริตแสดงออกมาให้เห็นชัดเจน ผู้เขียนจึงเห็นว่า หากมีการกำหนดลักษณะของคดีและมีบทบังคับให้พนักงานสอบสวนต้องส่งตัวผู้ต้องหาตามลักษณะคดีที่กำหนดดังกล่าวไปตรวจสภาพจิตที่สถานบำบัดรักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 โดยเร็วที่สุดหลังจากเกิดเหตุเพื่อที่จะได้ผลการตรวจเป็นพยานหลักฐานเบื้องต้นประกอบพยานหลักฐานอื่นๆ ในการพิจารณาวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาก็น่าจะเป็นการช่วยทำให้ผู้ต้องหาเหล่านั้นได้รับความเป็นธรรมมากขึ้น ทั้งยังเป็นการช่วยกันหาความจริงในคดีอาญ่อีกด้วย โดยจากการที่ผู้เขียนศึกษาแนวคำพิพากษาศาลฎีกาแล้วเห็นว่า ควรกำหนดลักษณะของคดีตามลักษณะของการกระทำความผิด เช่น คดีที่ใช้วิธีการกระทำความผิดที่รุนแรง ทารุณโหดร้ายหรืออุกฉกรรจ์ เกินกว่าที่บุคคลปกติทั่วไปจะทำ หรือคดีที่ก่อเหตุขึ้นโดยไม่มีมูลเหตุจูงใจที่บุคคลปกติทั่วไปเห็นว่าสมเหตุสมผล หรือ คดีที่มีการกระทำความผิดต่อบุคคลใกล้ชิดหรือบุคคลทั่วไปที่ไม่ได้มีการรู้จักกันมาก่อน ซึ่งลักษณะคดีที่ผู้เขียนกล่าวมา จะเห็นได้ว่า เป็นการผิดวิสัยที่บุคคลปกติทั่วไปจะกระทำ

ในส่วนของกรรวบรวมนพยานหลักฐาน แม้ว่าจะมีบทกฎหมายกำหนดให้พนักงานสอบสวนต้องรวบรวมนพยานหลักฐานทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับความผิดตามที่กล่าวหาเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ดังนั้น พนักงานสอบสวนจึงต้องรวบรวมนพยานหลักฐานทั้งที่จะพิสูจน์

ให้เห็นความผิดและความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา⁶ รวมทั้งพยานหลักฐานที่จะเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้ต้องหาด้วย แต่ในความเป็นจริงแล้ว ส่วนใหญ่พนักงานสอบสวนจะรวบรวมเพียงแต่พยานหลักฐานเพื่อเอาผิดผู้ต้องหาแต่เพียงอย่างเดียว และปล่อยให้ฝ่ายผู้ต้องหาเป็นผู้มีหน้าที่ในการหาพยานหลักฐานมาเพื่อต่อสู้คดีเองฝ่ายเดียว ซึ่งไม่เป็นไปตามหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐที่มีแนวคิดที่ว่า เจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรมฝ่ายต่างๆ จะต้องมีส่วนร่วมในการค้นหาความจริงว่า ผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิดจริงหรือเป็นผู้บริสุทธิ์ อันเป็นการช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน นอกจากนี้ ตามกฎหมายแล้วพนักงานสอบสวน มีอำนาจในการรวบรวมข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับตัวผู้ต้องหาด้วย เช่น ความเป็นมาแห่งชีวิตและความประพฤติ อันเป็นอาณัติของผู้ต้องหา⁷ ซึ่งข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับตัวผู้ต้องหา แม้อาจจะไม่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดโดยตรง แต่ก็อาจมีความเกี่ยวข้องกับเหตุที่ศาลอาจใช้ประกอบดุลยพินิจในการลงโทษหรือการกำหนดมาตรการที่เหมาะสมกับตัวจำเลยเป็นรายบุคคลได้ ดังจะสอดคล้องกับแนวคิดทางอาชญวิทยาและทัณฑวิทยา ในส่วนนี้ผู้เขียนเห็นว่าหากจะพิจารณาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดแล้ว ข้อเท็จจริงส่วนนี้เป็นข้อเท็จจริงที่เป็นคุณกับผู้ต้องหา เพราะอาจเป็นเหตุยกเว้นโทษหรือเหตุลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 และยังเป็นข้อเท็จจริงในส่วนของความเป็นมาแห่งชีวิตของผู้ต้องหาอันเป็นข้อเท็จจริงสำคัญที่อาจจะทำให้ทราบถึงมูลเหตุของการกระทำความผิด อีกทั้งยังเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลอาจใช้ประกอบดุลยพินิจในการกำหนดโทษหรือกำหนดใช้มาตรการที่เหมาะสมกับตัวจำเลย ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการแก้ไขฟื้นฟูตัวจำเลยด้วย แต่ในความเป็นจริงแล้ว การรวบรวมข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวผู้ต้องหามักจะเป็นไปในทางที่เป็นผลร้ายต่อตัวผู้ต้องหา เช่น ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดในครั้งก่อนๆ หรือ ความประพฤติในส่วนที่ไม่ดีของผู้ต้องหา เป็นต้น

5.2.2 การดำเนินคดีในชั้นพนักงานอัยการ

การที่พนักงานอัยการไม่มีอำนาจในการส่งผู้ต้องหาไปตรวจสภาพจิต ไม่ว่าจะเป็นการส่งตรวจสภาพจิตเพื่อจุดประสงค์ใดก็ตาม เพราะดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่บัญญัติให้มีการส่งตรวจสภาพจิตมีเพียงตามมาตรา 14 โดยที่มาตรานี้

⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 “ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา”

⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 138 “พนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวนเองหรือส่งประเด็นไปสอบสวนเพื่อทราบความเป็นมาแห่งชีวิตและความประพฤติอันเป็นอาณัติของผู้ต้องหา แต่ต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบข้อความทุกข้อที่ได้มา”

ก็ให้อำนาจเฉพาะพนักงานสอบสวนหรือศาลเป็นผู้สั่งให้มีการตรวจสภาพจิตเพื่อประเมินความสามารถในการต่อสู้คดี แต่ไม่ได้ให้อำนาจพนักงานอัยการไว้ อย่างไรก็ตาม ในกรณีนี้มีผู้ให้ความเห็นว่า พนักงานอัยการสามารถใช้อำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 143 วรรคสอง(ก)⁸ โดยการสั่งให้พนักงานสอบสวนไปทำการสอบสวนเพิ่มเติม แล้วให้พนักงานสอบสวนเป็นผู้ใช้อำนาจตามมาตรา 14 ส่งผู้ต้องหาไปตรวจสภาพจิต⁹ ซึ่งผู้เขียนก็เห็นด้วยกับความเห็นดังกล่าวว่าน่าจะดำเนินการเช่นนั้นได้ แต่ความเห็นดังกล่าวก็ยังเป็นเพียงแค่ความเห็นและยังไม่ได้มีการกำหนดแนวทางการปฏิบัติให้ชัดเจนว่าจะต้องทำอะไร ทั้งนี้ ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า เพื่อให้การดำเนินคดีเป็นไปตามหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ พนักงานอัยการในฐานะที่เป็นเจ้าพนักงานของรัฐก็ควรมีหน้าที่ในการค้นหาความจริงเกี่ยวกับเรื่องที่มีการกล่าวหาเช่นกัน แม้ว่าตามกฎหมายไทยจะแยกอำนาจในการสอบสวนและอำนาจในการฟ้องคดีออกจากกัน โดยอำนาจในการสอบสวนเป็นของพนักงานสอบสวน ส่วนอำนาจในการฟ้องคดีเป็นของพนักงานอัยการก็ตาม แต่การที่กฎหมายกำหนดให้พนักงานอัยการมีอำนาจในการตรวจสอบสำนวนการสอบสวนเพื่อออกคำสั่งฟ้องหรือคำสั่งไม่ฟ้องคดี รวมทั้งมีอำนาจในการสั่งให้พนักงานสอบสวนไปทำการสอบสวนเพิ่มเติมได้ ผู้เขียนจึงเห็นว่า ควรมีบทบัญญัติที่ให้พนักงานอัยการมีอำนาจในการส่งผู้ต้องหาไปตรวจสภาพจิตในทำนองเดียวกับพนักงานสอบสวน แต่ไม่ใช่เพื่อประเมินความสามารถในการต่อสู้คดี หากแต่เป็นการทำเพื่อประเมินความสามารถในการรู้ผิดชอบหรือความสามารถในการบังคับตนเองของผู้ต้องหาในขณะกระทำความผิด อันเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาความรับผิดชอบทางอาญา

นอกจากนี้ หากหลังจากที่พนักงานอัยการตรวจสอบสำนวนแล้วเห็นว่า การฟ้องคดีใด จะไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน พนักงานอัยการก็มีอำนาจในการใช้ดุลยพินิจสั่งไม่ฟ้องคดีได้ ซึ่งที่ผ่านมา พนักงานอัยการก็เคยใช้ดุลยพินิจสั่งไม่ฟ้องคดี ในกรณีที่ผู้ต้องหากระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรครจิต หรือจิตฟั่นเฟือน อันเป็นเหตุตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคแรก แต่เมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องแล้ว จะต้องปล่อยตัวผู้ต้องหาไป ก็จะมีปัญหาตามมาว่าการปล่อยผู้วิกลจริตดังกล่าวไปอาจจะเป็นอันตรายต่อทั้งตัวผู้วิกลจริตเองและต่อผู้อื่น แล้วจะทำอย่างไรในเมื่อพนักงานอัยการไม่สามารถที่จะออกคำสั่งให้ใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยในการส่งผู้ต้องหาไปคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลตามประมวล

⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 143 “เมื่อได้รับความเห็นและสำนวนจากพนักงานสอบสวนดังกล่าวในมาตราก่อน ให้พนักงานอัยการปฏิบัติดังต่อไปนี้...

ในกรณีหนึ่งกรณีใดข้างต้น พนักงานอัยการมีอำนาจ

(ก) สั่งตามที่เห็นควร ให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวน เพิ่มเติม หรือส่งพยานคนใดมาให้ซักถามเพื่อส่งต่อไป”

⁹ สังกัส เนาวรัตน์พันธ์, “ปัญหาการดำเนินคดีอาญาและการบังคับโทษกับผู้วิกลจริต,” หน้า 71-72.

กฎหมายอาญา มาตรา 48¹⁰ ได้ เพราะการสั่งให้ใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยจะต้องเป็นกรณีที่ได้มีการฟ้องคดีต่อศาลแล้ว และศาลเป็นผู้ออกคำสั่งนั้น ในอดีตจึงเคยมีกรณีที่พนักงานอัยการฟ้องคดีไปเพื่อให้ศาลมีคำสั่งใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยดังกล่าว แต่ต่อมาเมื่อพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ตราออกมาเพื่อคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชให้ได้รับการบำบัดรักษาและป้องกันสังคมจากอันตรายที่อาจจะเกิดจากผู้ป่วยจิตเวชเหล่านั้น ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า กรณีที่พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีเนื่องจากเหตุตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ดังกล่าว พนักงานอัยการก็สามารถดำเนินการให้มีการส่งบุคคลเหล่านั้นไปรับการบำบัดรักษาได้ตามบทบัญญัติในพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ที่กำหนดว่า พนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจมีอำนาจดำเนินการให้นำตัวบุคคลที่มีภาวะอันตรายหรือมีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษา ส่งไปยังสถานพยาบาลของรัฐหรือสถานบำบัดรักษาเพื่อรับการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้นได้¹¹

อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงแล้ว แม้พนักงานอัยการจะใช้ดุลยพินิจสั่งไม่ฟ้องคดีได้ก็ตาม แต่ก็ไม่ค่อยปรากฏการสั่งไม่ฟ้องคดีเพราะเหตุวิกลจริตดังกล่าว ส่วนใหญ่แล้วพนักงานอัยการมักจะฟ้องคดีไปเพื่อให้ศาลเป็นผู้ตัดสินชี้ขาด ปัญหาในส่วนนี้อาจจะมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการที่ในคดีไม่ได้มีพยานหลักฐานที่บ่งชี้ว่าผู้ต้องหาวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิดหรือไม่ได้มีพยานหลักฐานที่ทำให้เกิดความสงสัยได้ว่าผู้ต้องหาวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิดหรือไม่ จึงไม่ได้มีการสั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเพิ่มเติม ซึ่งก็เป็นปัญหาต่อเนื่องมาจากการรวบรวมพยานหลักฐานและการทำสำนวนของพนักงานสอบสวน ในส่วนนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่า การที่บุคคลวิกลจริตไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีอาการมากหรือน้อยก็ตาม ยังคงต้องถูกนำเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมต่อไป ทั้งที่พนักงานอัยการสามารถใช้ดุลยพินิจที่จะสั่งไม่ฟ้องได้ก็ตาม อาจทำให้อาการทางจิตของบุคคลเหล่านั้นทรุดหนักลง ดังนั้น หากมีกำหนดลักษณะของคดีเป็นการบังคับให้ต้องมีการส่งผู้ต้องหา

¹⁰ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48 “ถ้าศาลเห็นว่า การปล่อยตัวผู้มีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ซึ่งไม่ต้องการโทษหรือได้รับการลดโทษตามมาตรา 65 จะเป็นการไม่ปลอดภัยแก่ประชาชน ศาลจะสั่งให้ส่งไปคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลก็ได้ และคำสั่งนี้ศาลจะเพิกถอนเสียเมื่อใดก็ได้”

¹¹ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 22 “บุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตในกรณีใดกรณีหนึ่งดังต่อไปนี้ เป็นบุคคลที่ต้องได้รับการบำบัดรักษา

- (1) มีภาวะอันตราย
- (2) มีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษา”

มาตรา 23 “ผู้ใดพบบุคคลซึ่งมีพฤติกรรมอันน่าเชื่อว่าบุคคลนั้นมีลักษณะตามมาตรา 22 ให้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยไม่ชักช้า”

มาตรา 24 วรรคหนึ่ง “เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจได้รับแจ้งตามมาตรา 23 หรือพบบุคคลซึ่งมีพฤติกรรมอันน่าเชื่อว่าบุคคลนั้นมีลักษณะตามมาตรา 22 ให้ดำเนินการนำตัวบุคคลนั้นไปยังสถานพยาบาลของรัฐหรือสถานบำบัดรักษาซึ่งอยู่ใกล้โดยไม่ชักช้า เพื่อรับการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้นตามมาตรา 27 ทั้งนี้ โดยจะมีผู้รับดูแลบุคคลดังกล่าวไปด้วยหรือไม่ก็ได้”

ไปตรวจสภาพจิต ผลการตรวจดังกล่าวก็จะเป็นพยานหลักฐานในเบื้องต้นที่น่าเชื่อถือ ซึ่งอาจทำให้ การสังคดีของพนักงานอัยการเป็นไปได้โดยเหมาะสมกับสภาพของตัวผู้ต้องหาแต่ละรายและเป็นการ ยุติธรรมมากยิ่งขึ้น

ในกรณีที่พนักงานอัยการมีคำสั่งฟ้องคดีแล้ว แม้พนักงานอัยการจะเป็นโจทก์ ผู้ฟ้องคดีก็ตาม แต่พนักงานอัยการในฐานะของตัวแทนของแผ่นดินที่มีหน้าที่ในการนำความจริง มาเสนอต่อศาล ไม่ใช่ในฐานะคู่ต่อสู้ของจำเลย พนักงานอัยการจึงสามารถที่จะดำเนินคดีเพื่อให้ ฝ่ายจำเลยได้รับความเป็นธรรมในคดีได้เช่นเดียวกัน โดยในการร่างฟ้อง หากมีข้อเท็จจริงใดที่เป็นคุณ กับฝ่ายผู้ต้องหาหรือจำเลย พนักงานอัยการก็ควรจะต้องบรรยายข้อเท็จจริงที่เป็นคุณนั้นด้วย โดยเฉพาะข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ตามที่ระเบียบสำนักงาน อัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2547 ข้อ 94(3) ได้กำหนดไว้ แต่ในความเป็นจริงแล้วการฟ้องคดีและการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการยังคงเป็นไปในทำนองที่ พนักงานอัยการเข้าเป็นคู่ต่อสู้ฝ่ายตรงข้ามกับจำเลย ปัญหานี้ส่วนหนึ่งอาจจะมาจากแนวคิดใน ระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ และจากการที่ประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่ได้กำหนดบทบาทและการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการ ให้ชัดเจน มีแต่การกำหนดไว้ตามระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของ พนักงานอัยการ พ.ศ. 2547 ซึ่งก็เป็นเพียงระเบียบและแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ของ พนักงานอัยการ

5.2.3 การพิจารณาและวินิจฉัยคดีในชั้นศาล

5.2.3.1 การนำเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุแห่งความวิกลจริตในขณะกระทำ ความผิด

ในการศึกษาถึงการนำเสนอข้อเท็จจริงใดๆ เข้าสู่การพิจารณาคดีของศาลนั้น จะต้องมีการศึกษาถึงระบบการดำเนินคดีอาญาหรือแนวคิดในการดำเนินคดีอาญา เนื่องจากแนวคิด ในการดำเนินคดีอาญาที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศจะส่งผลให้ระบบการแสวงหาพยานหลักฐาน การนำข้อเท็จจริงเข้าสู่คดีและระบบการนำสืบพยานหลักฐานในคดีมีความแตกต่างกันไป แม้ว่าระบบ การดำเนินคดีอาญาของไทย จะเป็นระบบผสมระหว่างแนวคิดการดำเนินคดีอาญาของประเทศ ในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์กับประเทศในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ แต่ระบบการต่อสู้กันระหว่าง คู่ความในคดี (พนักงานอัยการ-ฝ่ายจำเลย) ของประเทศในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ยังคงมี อิทธิพลต่อระบบในการดำเนินคดีอาญาของไทยเป็นอย่างมาก จึงทำให้การรวบรวมพยานหลักฐาน ตั้งแต่ในชั้นสอบสวนจนมาถึงชั้นการฟ้องร้องดำเนินคดีเป็นไปในด้านที่จะนำจำเลยมาลงโทษแต่เพียง

อย่างเดี่ยว เช่น การที่พยานหลักฐานของฝ่ายพนักงานอัยการมีแต่พยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิด แต่ไม่มีพยานหลักฐานที่เป็นคุณแก่จำเลยหรือพยานหลักฐานที่จะทำให้จำเลยได้รับโทษเบาลง เป็นต้น แทนที่ระบบการดำเนินคดีของไทยจะยึดแนวคิดที่ว่าเป็นการดำเนินคดีอาญาเพื่อความยุติธรรม เพื่อค้นหาความจริง ทำให้ข้อเท็จจริงปรากฏและได้รับการวินิจฉัยชี้ขาดอย่างถูกต้อง ทั้งๆ ที่ประเทศไทยก็เลือกที่จะใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นสำคัญอย่างประเทศในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ และตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยก็มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนที่ต้องรวบรวมพยานหลักฐานในส่วนที่เป็นคุณกับผู้ต้องหาด้วย¹² ทั้งยังสามารถสอบสวนเกี่ยวกับความเป็นมาแห่งชีวิตและความประพฤติของผู้ต้องหา¹³ และยิ่งไปกว่านั้น ก็มีบทบัญญัติที่ให้อำนาจศาลมีบทบาทในการค้นหาความจริงในการเรียกพยานมาสืบได้เอง¹⁴ ส่วนพนักงานอัยการนั้นในฐานะที่เป็นตัวแทนของรัฐ มีหน้าที่ในการเสนอความจริงต่อศาล ซึ่งระเบียบการดำเนินคดีของพนักงานอัยการก็มีข้อที่กล่าวถึงว่า พนักงานอัยการสามารถแถลงข้อเท็จจริงในส่วนที่เป็นคุณแก่จำเลยหรือการร่างฟ้องโดยบรรยายข้อเท็จจริงที่เป็นคุณแก่จำเลย รวมไปถึงกรณีการใช้ดุลยพินิจสั่งไม่ฟ้องคดีที่เห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน ดังแสดงให้เห็นได้ว่า ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยแล้วการค้นหาความจริงในคดีเป็นหน้าที่ของทุกองค์กรในกระบวนการยุติธรรมเช่นเดียวกับการดำเนินคดีอาญาของประเทศในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ แต่ในความเป็นจริง ศาลไทยจะวางตัวเป็นกลางเสมือนกรรมการในการตัดสินการต่อสู้กันระหว่างพนักงานอัยการซึ่งเป็นเจ้าพนักงานของรัฐกับฝ่ายจำเลย เช่นเดียวกับการดำเนินคดีอาญาของประเทศในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์

หากจะพิจารณาในแง่ของการรวบรวมพยานหลักฐาน ผู้เขียนมีความเห็นว่าพยานหลักฐานในส่วนข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับตัวจำเลยเป็นข้อเท็จจริงที่สำคัญโดยเฉพาะข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอาการความผิดปกติทางจิตหรือความวิกลจริต เพราะอาจมีผลต่อความรับผิดชอบทางอาญาของจำเลยหรือแม้ข้อเท็จจริงบางอย่างจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับการพิสูจน์ความผิดโดยตรง แต่หากมีข้อเท็จจริงดังกล่าวเข้ามาในคดีก็อาจจะเป็นประโยชน์ต่อศาลในการใช้ประกอบดุลยพินิจในการกำหนดบทลงโทษหรือกำหนดใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยให้เหมาะสมกับตัวจำเลยเป็น

¹² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 “ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา”

¹³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 138 “พนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวนเองหรือส่งประเด็นไปสอบสวนเพื่อทราบความเป็นมาแห่งชีวิตและความประพฤติอันเป็นอาณัติของผู้ต้องหา แต่ต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบข้อความทุกข้อที่ได้มา”

¹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 228 “ระหว่างพิจารณาโดยพลการหรือคู่ความฝ่ายใดร้องขอ ศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติม จะสืบเองหรือส่งประเด็นก็ได้”

รายบุคคลไป ทั้งผู้เขียนยังเห็นว่า หากมีการรวบรวมพยานหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดตั้งแต่แรก อาจจะมีการยุติการดำเนินคดีโดยไม่ต้องมีการฟ้องผู้ต้องหาเป็นจำเลยต่อศาล หรือศาลอาจพิจารณาปรับใช้กฎหมายให้เหมาะสมกับตัวจำเลยเป็นรายบุคคลอย่างแท้จริงได้ ซึ่งในทางปฏิบัติแม้จะมีพยานหลักฐานแสดงถึงความเจ็บป่วยทางจิตของผู้ต้องหา พนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการก็จะฟ้องคดีไปก่อนดังที่ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้ว หรือการที่ปล่อยให้จำเลยเป็นฝ่ายหาพยานหลักฐานมาพิสูจน์ถึงเหตุวิกลจริตเองแต่เพียงฝ่ายเดียว ดังนั้น การที่ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุแห่งความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดไม่ได้มีการนำเสนอเข้าสู่การพิจารณาคดีหรือมีการนำเสนอแต่เพียงบางส่วน ทำให้ไม่มีข้อเท็จจริงพอที่ศาลจะวินิจฉัยได้หรือไม่มีข้อเท็จจริงที่ทำให้ศาลเกิดความสงสัยในประเด็นนี้ได้ ส่วนหนึ่งก็เป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากการรวบรวมพยานหลักฐานตั้งแต่ในชั้นพนักงานสอบสวนเรื่อยมาจนถึงการดำเนินคดีในชั้นศาล

สำหรับในประเด็นความวิกลจริตในขณะกระทำความผิด อันอาจเป็นเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 นั้น กฎหมายไทยไม่ได้บังคับว่าจะต้องมีการอ้างอิงพยานหลักฐานทางการแพทย์หรือจะต้องอ้างผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชหรือจะต้องมีการตรวจสอบสภาพจิตของจำเลยก่อน แต่ขึ้นอยู่กับการนำเสนอพยานหลักฐานของคู่ความในคดีภายใต้หลักกฎหมาย และศาลก็มีดุลยพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานเพื่อตีความและชี้ขาดข้อเท็จจริง นอกจากนี้ จากการศึกษาได้ศึกษาแนวคำพิพากษาศาลฎีกาจึงพบว่า ในบางคดีศาลก็วินิจฉัยคดีไปโดยไม่ได้พิจารณาพยานหลักฐานทางการแพทย์ หรือไม่ได้มีการรับฟังความเห็นจากพยานผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชทั้งๆ ที่เหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 นี้ มีความแตกต่างจากเหตุยกเว้นโทษหรือเหตุลดโทษอื่นๆ ตามกฎหมาย เช่น การอ้างเหตุจำเป็นตามกฎหมาย หรือ การอ้างเหตุบันดาลโทสะ เป็นต้น เนื่องจากในแง่ที่เกี่ยวข้องกับพยานหลักฐานแล้ว พยานหลักฐานทางการแพทย์หรือความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชสามารถที่จะช่วยสนับสนุนทำให้เหตุตามมาตรา 65 นี้ มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น และยิ่งไปกว่านั้น เหตุตามมาตรา 65 ก็ยังเป็นเหตุที่มีอยู่ภายในตัวผู้กระทำความผิดอยู่แล้วเช่นเดียวกับเหตุเกี่ยวกับอายุของเด็ก เพียงแต่ความวิกลจริตนั้นจะแสดงออกมาให้คนทั่วไปรับรู้ได้เพียงใดและในระยะเวลาใดเท่านั้น

กฎหมายในต่างประเทศทั้งประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศเยอรมนี ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นความวิกลจริตในขณะกระทำความผิด จะมีกฎหมายบังคับให้ต้องมีการอ้างอิงพยานหลักฐานทางการแพทย์ เช่น บังคับว่าต้องมีการตรวจสอบสภาพจิตจำเลย ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีบทบัญญัติทางกฎหมายวิธีสบัญญัติกำหนดหลักปฏิบัติเฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับการที่ศาลจะวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริตโดยอ้างอิงความรู้จากศาสตร์ทางการแพทย์เข้ามาช่วยในการชี้ขาดข้อเท็จจริง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการบังคับให้ต้องมีการรับฟังหรือพิจารณาพยานหลักฐานทางการแพทย์ ส่วนหลังจากนั้น ผลของการตัดสินชี้ขาดคดี

จะเป็นอย่างไรก็เป็นดุลยพินิจของผู้ที่มีอำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดคดี ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า หากมีการกำหนดบทกฎหมายในลักษณะทำนองเดียวกับต่างประเทศที่บังคับให้การพิจารณาประเด็น ความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดต้องมีการรับฟังพยานหลักฐานทางการแพทย์หรือความเห็นของ พยานผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชประกอบพยานหลักฐานอื่นๆ ในคดี จะทำให้การพิจารณาคดีอาญา ของไทยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความวิกลจริตเป็นไปอย่างเหมาะสมและยุติธรรมมากขึ้น

5.2.3.2 ภาระการพิสูจน์ถึงเหตุวิกลจริต

การที่กฎหมายไทย ถือว่าภาระในการพิสูจน์ถึงเหตุวิกลจริตเป็นภาระของ ฝ่ายจำเลย เว้นแต่จะปรากฏข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ยังมีคดีอีกมากที่ฝ่ายจำเลยไม่ว่าจะเป็นตัวจำเลยเองหรือญาติของจำเลย ไม่มีความรู้ในทางกฎหมาย และไม่มีความรู้ในทางการแพทย์เกี่ยวกับอาการทางจิตเวช รวมไปถึงการที่จำเลยซึ่งเป็นผู้ป่วยจิตเวช ก็มักไม่ยอมรับในความเจ็บป่วยของตนเอง จึงอาจไม่ทราบถึงข้อกำหนดกฎหมายอาญา มาตรา 65 หรือถึงจะทราบ แต่ก็ไม่อยู่ในสถานะที่จะสามารถหาพยานหลักฐานทางการแพทย์ ที่น่าเชื่อถือมานำสืบต่อศาลได้ ทั้งๆ ที่เรื่องความวิกลจริตนี้ เป็นประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญในคดี หากปล่อยปละละเลยจนจำเลยถูกส่งตัวไปยังเรือนจำ ก็จะเป็นการไม่เหมาะสมและไม่ยุติธรรม รวมทั้งอาจจะทำให้อาการของจำเลยทรุดหนักลงจนจำเลยอาจทำให้เกิดอันตรายกับบุคคลรอบข้าง และตัวจำเลยเองได้

อย่างไรก็ดี แม้จะเป็นความจริงที่ว่า อาการความวิกลจริตของจำเลย เป็นข้อเท็จจริงที่ฝ่ายจำเลยรับรู้อยู่เพียงฝ่ายเดียว พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการหรือศาล ซึ่งไม่ได้มีความรู้ความสามารถเฉพาะทางจิตเวชก็ไม่อาจจะรับรู้ได้ ถ้าจำเลยไม่ได้มีอาการแสดงออก ชัดเจนหรือจำเลยไม่ได้ต่อสู้มา แต่หากมีการกำหนดลักษณะของคดีให้ต้องมีการบังคับส่งตัวจำเลย ไปตรวจสภาพจิต ก็จะเป็นการส่งเสริมหลักการค้นหาความจริงในคดีในลักษณะที่องค์กรของรัฐ ได้ร่วมกันในการช่วยค้นหาความจริงเช่นเดียวกับหลักการดำเนินคดีอาญาของประเทศเยอรมนี เพราะ ข้อเท็จจริงในส่วนนี้ก็จะเป็พยานหลักฐานส่วนหนึ่งในคดีและจะช่วยศาลในการวินิจฉัยชี้ขาด ความรับผิดชอบทางอาญารวมไปถึงการกำหนดมาตรการที่เหมาะสมกับตัวจำเลยเป็นรายบุคคลอีกด้วย ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า ไม่ควรกำหนดว่าเป็นภาระการพิสูจน์ของจำเลยฝ่ายเดียว และก็ไม่ควรที่จะ กำหนดให้เป็นภาระการพิสูจน์ของฝ่ายโจทก์ดังเช่นกฎหมายของบางมลรัฐในสหรัฐอเมริกา แต่ควร กำหนดว่าในเรื่องเกี่ยวกับความวิกลจริตนี้ไม่ต้องมีภาระการพิสูจน์ ควรจะเป็นข้อเท็จจริงที่ทุกฝ่าย ต้องร่วมกันในการค้นหาความจริงเช่นเดียวกับกฎหมายของประเทศเยอรมนี

5.2.3.3 บทบาทของพยานผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวช

กรณีที่เกิดคดีมีประเด็นเกี่ยวกับสภาพจิตของจำเลยในขณะกระทำความผิด ลำพังเพียงแต่ความรู้ในทางกฎหมายเพียงอย่างเดียวก็ไม่เพียงพอที่จะวินิจฉัยคดีได้อย่างเหมาะสมและยุติธรรม เพราะสภาพความผิดปกติภายในจิตใจอันส่งผลต่อการกระทำเป็นประเด็นปัญหาทางการแพทย์ที่มีความละเอียดอ่อนและซับซ้อนอยู่นอกเหนือความรู้ความเข้าใจของบุคคลธรรมดาทั่วไป รวมทั้งนอกเหนือความรู้ความสามารถของศาล การวินิจฉัยในประเด็นนี้จึงจำเป็นต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านทางจิตเวช ผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชจึงมีความจำเป็นในคดี โดยผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชจะใช้ความรู้ความสามารถและความชำนาญในการตรวจสอบสภาพจิตจำเลย รวมถึงการสอบถามประวัติอาการเจ็บป่วยของจำเลยจากผู้ดูแลใกล้ชิดจำเลยเพื่อนำมาเป็นข้อมูลประกอบการประเมินผล และให้ความเห็นที่เป็นประโยชน์แก่ศาลในการวินิจฉัยคดี หรืออาจกล่าวได้ว่า ผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชจะเป็นผู้ช่วยเหลือศาลในการพิสูจน์ความจริงในคดีอาญา เป็นการช่วยให้ศาลได้อาศัยความรู้ทางการแพทย์มาประกอบในการพิจารณาพิพากษาคดีให้มีความยุติธรรมและเหมาะสมกับตัวจำเลยแต่ละราย

ในส่วนของการดำเนินคดีอาญาและกระบวนการพิจารณาคดี จิตแพทย์ในฐานะที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตเวช ผู้ที่ได้ตรวจสอบสภาพจิตจำเลยหรือผู้ต้องหา จะทำหน้าที่ในการให้ความเห็นเกี่ยวกับสภาพจิตของจำเลย โดยประเมินผลจากการตรวจสอบสภาพจิตและข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเจ็บป่วยของจำเลยประกอบกับหลักการทางวิชาการ และแปรถ้อยคำทางการแพทย์เป็นภาษาที่เข้าใจง่ายเพื่ออธิบายลักษณะอาการของจำเลยให้ผู้ที่ไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางการแพทย์ได้เข้าใจ คือเป็นการให้ความรู้และความเห็นทางวิชาการ โดยที่จะต้องไม่ก้าวล่วงลงไปวินิจฉัยประเด็นข้อกฎหมาย เนื่องจากการวินิจฉัยชี้ขาดในข้อกฎหมายและความรับผิดชอบของจำเลยเป็นดุลยพินิจของศาล ซึ่งตามกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาจะมีบทบัญญัติที่กำหนดห้ามไม่ให้พยานผู้เชี่ยวชาญเบิกความเกี่ยวกับสภาพจิตหรือสภาวะทางจิตของจำเลยในส่วนที่เป็นองค์ประกอบความผิดตามที่ถูกลงโทษหรือที่ต่อสู้ เนื่องจากเป็นความเห็นในส่วนที่เกี่ยวกับประเด็นชี้ขาด (Ultimate Issue) นี้ ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้ตัดสินคดี หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นการห้ามมิให้จิตแพทย์ในฐานะพยานผู้เชี่ยวชาญเบิกความในลักษณะที่ชี้ขาดเกี่ยวกับว่าสภาพจิตใจของจำเลยว่ายู่ในสภาวะที่จำเลยจะกระทำการอันเป็นองค์ประกอบความผิดได้หรือไม่ และห้ามมิให้เบิกความในลักษณะที่ชี้ขาดว่าจำเลยวิกลจริตในขณะกระทำความผิดหรือไม่ เพราะการชี้ขาดว่าจำเลยกระทำความผิดหรือไม่ รวมทั้งการชี้ขาดว่าจำเลยวิกลจริตในขณะกระทำความผิดหรือไม่ เป็นอำนาจของคณะลูกขุนหรือศาล (ในกรณีที่ไม่มี การพิจารณาโดยคณะลูกขุน) ไม่ใช่หน้าที่ของจิตแพทย์ แต่สำหรับตามกฎหมายไทย บทบัญญัติในส่วนของพยานผู้เชี่ยวชาญไม่ได้มีการห้ามในทำนองเดียวกันกับ

กฎหมายของสหรัฐอเมริกา ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า กฎหมายไทยก็ควรมีการกำหนดขอบเขตของการให้ความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชในลักษณะทำนองเดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกา เพราะมีเช่นนั้น อาจกลายเป็นว่าพยานผู้เชี่ยวชาญจะเป็นผู้ชี้ขาดตัดสินคดีแทนศาล

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังมีความเห็นอีกว่า การส่งตรวจสภาพจิตเพื่อประเมินความผิดปกติทางจิตอันเกี่ยวข้องกับความสามารถในการรู้ผิดชอบหรือความสามารถในการบังคับตนเอง ในขณะที่กระทำความผิดนั้น เนื่องจากการที่ผลการตรวจจะเกี่ยวข้องกับการที่ศาลจะใช้ประกอบในการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญา จึงควรมีการกำหนดแนวทางหรือหลักเกณฑ์หลักปฏิบัติของจิตแพทย์ให้ชัดเจนในทำนองเดียวกับประกาศแพทยสภา เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีวินิจฉัยสมองตาย เพราะการที่ไม่มีการกำหนดหลักเกณฑ์ดังกล่าวให้จิตแพทย์ต้องปฏิบัติตามให้ชัดเจน การตรวจวินิจฉัยและการให้ความเห็นต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของจิตแพทย์แต่ละท่านอาจไม่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน เนื่องจากจิตแพทย์แต่ละท่านก็มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกัน

ส่วนการที่จะอ้างพยานผู้เชี่ยวชาญจากที่ใด เพราะในคดีที่มีการอ้างพยานผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวช โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นจิตแพทย์ที่ฝ่ายจำเลยนำสืบเข้ามาในคดี โดยเป็นจิตแพทย์ที่รักษาจำเลยเป็นประจำอยู่แล้ว เนื่องจากจะเป็นผู้ที่มีข้อมูลเกี่ยวกับอาการความเจ็บป่วยทางจิตของจำเลยมากที่สุด แต่ก็อาจมีการโต้แย้งถึงความเป็นกลางของจิตแพทย์ดังกล่าวและจิตแพทย์ประจำตัวจำเลยดังกล่าวก็อาจไม่ได้มีความเชี่ยวชาญทางด้านนิติจิตเวช ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า เพื่อความเป็นกลางและเป็นการอำนวยความสะดวก ควรมีการกำหนดให้ฝ่ายรัฐไม่ว่าจะเป็นพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการหรือศาล ประสานขอความร่วมมือจากจิตแพทย์อย่างน้อยอีกท่านหนึ่งมาเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชในคดีด้วย ซึ่งควรจะเป็นจิตแพทย์ที่อยู่ในสถานบำบัดรักษาอาการทางจิตตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551

5.2.3.4 แนวทางการวินิจฉัยคดี

ข้อสังเกตจากคำพิพากษาศาลฎีกาของศาลไทยในส่วนของกรณีวินิจฉัยถ้อยคำว่า “จิตบกพร่อง” “โรคจิต” “จิตฟั่นเฟือน” พบว่า โดยส่วนใหญ่ศาลมักใช้ถ้อยคำรวมๆ กันไป ไม่ได้วินิจฉัยแยกว่ากรณีอย่างไรเป็นโรคจิต จิตบกพร่องหรือจิตฟั่นเฟือน โดยในการวินิจฉัยความผิดปกติทางจิตดังกล่าว นอกจากพยานหลักฐานทางการแพทย์ต่างๆ เช่น ประวัติการเข้ารับการรักษาอาการทางจิตของจำเลย ผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชที่ศาลตั้ง หรือผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชที่เคยตรวจรักษาจำเลย ศาลยังพิจารณาถึงปัจจัยอื่นๆ มาประกอบกันด้วย อันได้แก่ ความเกี่ยวข้องระหว่างจำเลยกับผู้เสียหาย เช่น ผู้เสียหายเป็นผู้ใกล้ชิดกับจำเลย หรือ ผู้เสียหายเป็นบุคคลทั่วไป

ที่ไม่ได้มีกรู้จักกับจำเลยมาก่อน ความสัมพันธ์ระหว่างจำเลยกับผู้เสียหาย เช่น ระหว่างจำเลยกับผู้เสียหายไม่มีสาเหตุโกรธเคืองกันมาก่อน หรือ ไม่มีสาเหตุเพียงพอที่จำเลยจะต้องกระทำความผิดกับผู้เสียหาย หรือ ไม่มีมูลเหตุจูงใจให้จำเลยจะต้องกระทำการเช่นนั้นต่อผู้เสียหาย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะในมุมมองของจำเลยอาจก่อเหตุเพราะมีแรงจูงใจก็ตาม แต่แรงจูงใจของจำเลยดังกล่าวไม่สมเหตุสมผลในมุมมองของบุคคลปกติทั่วไป เช่น จำเลยฆ่าผู้ตายเพราะเข้าใจว่าผู้ตายเป็นปีศาจ เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัจจัยต่างๆ ตามที่กล่าวมานี้ เป็นการกระทำความผิดที่มีลักษณะผิดปกติวิสัยของคนปกติที่จะกระทำความผิดเช่นนั้นลงไป

นอกจากนั้น พฤติการณ์ของจำเลยในช่วงเวลาใกล้เคียงกับขณะเกิดเหตุ ไม่ว่าจะ เป็นก่อน ขณะหรือหลังเกิดเหตุ ศาลก็จะนำมาพิจารณาประกอบในการวินิจฉัยว่าจำเลยมีอาการผิดปกติก่อนเกิดเหตุหรือไม่ด้วย และพฤติการณ์ในช่วงเวลาใกล้เคียงกับ ขณะเกิดเหตุนี้ ศาลก็จะนำมาพิจารณาในส่วนของขนาดของความผิดปกติก่อนเกิดเหตุด้วย เช่น การที่จำเลยไม่ทำร้ายบุคคลในครอบครัวหรือคนใกล้ชิดที่อยู่ในบริเวณที่เกิดเหตุ แสดงว่าจำเลย จำบุคคลเหล่านั้นได้ ถือได้ว่าจำเลยยังพอรู้ผิดชอบอยู่บ้าง¹⁵ หรือ ในบางคดีศาลก็วินิจฉัยว่า การที่หลังก่อเหตุ จำเลยไม่หลบหนี ทั้งยังมาพบกับพนักงานสอบสวนและเล่าเหตุการณ์ ขณะกระทำความผิดได้อย่างละเอียด แสดงว่า ในขณะที่กระทำความผิดจำเลยยังสามารถรู้ผิดชอบ อยู่บ้างตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคสอง แต่อย่างไรก็ตาม ในบางคดีศาลก็ตัดสินว่า การกระทำของจำเลยที่ไม่ต้องรับโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคแรกนั้น จะต้องพิจารณาถึงผู้กระทำว่ารู้สึกผิดชอบในการกระทำผิดลงในขณะที่นั้นกับขณะนั้นผู้กระทำสามารถ ยับยั้งหรือบังคับตนเองได้หรือไม่ อันเนื่องจากมีจิตบกพร่องหรือโรคจิต มิใช่ถือเอาการกระทำของ จำเลยภายหลังเกิดเหตุที่จำเลยนำชี้สถานที่เกิดเหตุกับแสดงท่าทางในการกระทำผิดมาเป็นเกณฑ์ พิจารณาประกอบการกระทำความผิด¹⁶ และกรณีที่จำเลยมีอาการเป็นๆ หายๆ แต่ก็สามารถใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างคนปกติทั่วไป ศาลก็มักวินิจฉัยว่าจำเลยยังพอที่จะรู้ผิดชอบหรือยังสามารถ บังคับตนเองได้บ้างตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคสอง

อย่างไรก็ดี จากการที่มีแนวคิดว่าประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 เป็นข้อต่อสู้อย่างหนึ่งของจำเลย จึงมีคำพิพากษาของศาลวินิจฉัยทำนองว่า การที่จำเลยไม่ได้ยกเหตุแห่งความวิกลจริต ขึ้นต่อสู้ในศาลชั้นต้นหรือศาลอุทธรณ์จึงเป็นข้อเท็จจริงที่ไม่ได้มีกรว่ากล่าวกันมาแล้วในศาลชั้นต้น หรือศาลอุทธรณ์ต้องห้ามไม่ให้ฎีกา ในขณะที่ก็มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6956/2553 ตัดสินว่า ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคแรก เป็นข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย

¹⁵ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1086/2530

¹⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 530/2542

แม้จำเลยจะมีได้นำสืบต่อสู้และยกขึ้นอุทธรณ์ฎีกาก็ตาม ศาลฎีกาก็มีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยได้เอง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 195 วรรคสอง ประกอบมาตรา 225 ด้วยความเคารพต่อศาลฎีกา ผู้เขียนเห็นว่า จากคำพิพากษาศาลฎีกาทั้งสองแนว ทำให้เกิดเป็น ปัญหาของความไม่ชัดเจนและความไม่แน่นอนในการปรับใช้กฎหมาย อันอาจส่งผลกระทบต่อ ความยุติธรรมและสิทธิของจำเลยในคดีอาญา

ด้วยความเคารพต่อศาลฎีกา ผู้เขียนมีความเห็นว่า ในคดีที่มีประเด็นเกี่ยวกับ ความวิกลจริตในขณะกระทำความผิด ควรมีการที่ศาลได้รับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชก่อน ที่จะวินิจฉัยคดี เพราะความรู้และความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชจะเป็นประโยชน์ต่อศาล ในการวินิจฉัยคดี แต่ส่วนหนึ่งของสาเหตุที่ในคำพิพากษาศาลฎีกาในอดีตที่ผ่านมาบางคดีนั้น ไม่ได้มี การรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชอาจเป็นเพราะ ในอดีตจิตแพทย์มีน้อยและความรู้ทางด้าน นิติจิตเวชยังไม่ได้ได้รับความสนใจ บางคดีศาลจึงฟังแค่พยานบุคคลต่างๆ ไปที่ได้พบเห็นอาการ ความวิกลจริตของจำเลย แต่หากเป็นกรณีที่อาการความวิกลจริตนั้นไม่ได้แสดงออกมาชัดเจนแต่กลับ ส่งผลต่อความสามารถในการรู้ผิดชอบหรือความสามารถในการบังคับตนเองของจำเลยเช่นนี้ ถ้าไม่มีการอ้างพยานผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชแล้ว จำเลยก็อาจจะไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ ให้เห็นถึงความวิกลจริตดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้ความรู้ทางนิติจิตเวชได้มีการพัฒนา ขึ้นแล้ว รวมทั้งได้มีพระราชบัญญัติสุขภาพจิตประกาศใช้บังคับแล้ว และก็มีสถานบำบัดรักษา สุขภาพจิตตามพระราชบัญญัตินี้กระจายอยู่ทั่วประเทศ ผู้เขียนจึงเห็นว่า หากมีบทบัญญัติบังคับ ให้ศาลต้องรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชก่อน ก็จะเป็นการช่วยทำให้ความจริงปรากฏชัดเจนขึ้น เพราะหากยังคงให้เป็นดุลยพินิจที่ศาลอาจแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา ก็คงเป็นการไม่เหมาะสมดังที่เคยกล่าวมาแล้วว่า ความรู้ทางนิติจิตเวชเป็นศาสตร์ เฉพาะทางที่อยู่นอกเหนือความรู้ความเข้าใจของบุคคลธรรมดาทั่วไป ศาลจึงอาจไม่ทราบถึงอาการ ความวิกลจริตของจำเลย หรือไม่ได้เข้าใจในศาสตร์ทางนิติจิตเวชอย่างถูกต้องแท้จริง จนอาจนำมาสู่ การวินิจฉัยคดีที่คลาดเคลื่อนต่อความเป็นจริง ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อจำเลย นอกจากนี้ ผู้เขียนยังมีความเห็นอีกว่า ในบางคดีที่ศาลฟังว่าจำเลยยังคงสามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติเหมือน คนทั่วไปหรือในกรณีที่จำเลยสามารถเล่าถึงเหตุการณ์ในขณะกระทำความผิดได้อย่างละเอียด แล้วศาลวินิจฉัยว่าจำเลยยังพอรู้ผิดชอบอยู่บ้าง ในส่วนนี้ผู้เขียนไม่เห็นด้วย เนื่องจากว่าตามหลักของ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 จะต้องพิจารณาสภาพจิตของจำเลยในขณะกระทำความผิด เป็นสำคัญ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว การจะหยั่งรู้ถึงสภาพจิตของจำเลยอย่างแท้จริงในขณะกระทำ ความผิดเป็นเรื่องยาก การตรวจประเมินจากจิตแพทย์ก็เป็นเพียงข้อสันนิษฐานบนพื้นฐานทาง หลักวิชาการทางจิตเวชจากลักษณะอาการของจำเลย แต่ก็มี ความใกล้เคียงกับความจริงมากที่สุด และ ความเห็นจากจิตแพทย์ก็ไม่ได้มีผลผูกมัดให้ศาลต้องฟังเป็นยุติตามนั้น ศาลจึงอาจฟังพยานหลักฐาน

อื่นๆ มาประกอบ เช่น พฤติการณ์ของจำเลยก่อนหรือหลังเกิดเหตุ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ดี ศาลก็ต้องคำนึงถึงเสมอว่าอาการทางจิตบางอย่างก็ไม่จำเป็นต้องแสดงอาการให้เห็นอยู่ตลอดเวลา อาจมีช่วงเวลาที่เบื่อบ่อยๆ หรือแสดงอาการออกมาบ้างหรือไม่ หรือบางกรณีที่มีผู้กระทำความผิด มีความผิดปกติทางจิตจนตกอยู่ภายใต้ภาวะการหลงผิด (Delusion) หรือตกอยู่ในภาวะที่บังคับตนเองไม่ได้ แต่ก็รู้ว่าตัวเองกำลังทำอะไรอยู่ หลังเกิดเหตุจำเลยจึงสามารถเล่าเหตุการณ์ในขณะกระทำความผิดได้อย่างละเอียด ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า เรื่องสภาพความวิกลจริตนี้ เป็นเรื่อง ที่ละเอียดอ่อนและซับซ้อน การที่ศาลจะวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าวได้ ผู้เขียนเห็นว่า ศาลควรทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเพื่อให้การวินิจฉัยคดีได้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของประมวล กฎหมายอาญา มาตรา 65

สำหรับในส่วน of ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 นั้น ก็มีคำพิพากษาที่ได้วินิจฉัยไว้ทำนองว่า การที่จำเลยถูกส่งไปตรวจสภาพจิตตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 เป็นการส่งตรวจเพื่อที่จะชี้ขาดสภาพจิตของจำเลยในระหว่าง การพิจารณาคดีว่าจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ ยังไม่อาจเอามาจับเป็นยุติได้ว่ามีเหตุ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65¹⁷ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าคำพิพากษาดังกล่าวได้ยืนยันให้เห็น อย่างชัดเจนว่า บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 มุ่งเน้นการตรวจ สภาพจิตเพื่อประเมินความสามารถในการต่อสู้คดี (สภาพจิตในขณะที่มีการตรวจหรือขณะดำเนิน คดีอาญา) อันเป็นคนละส่วนกับความสามารถในการรู้ผิดชอบหรือความสามารถในการบังคับตนเอง ในขณะกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 หรืออาจกล่าวได้ว่า แม้จำเลยจะได้รับการ ตรวจสภาพจิตตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 มาแล้ว ก็อาจจะไม่ได้ เอื้อประโยชน์ต่อการอ้างเหตุตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 เสมอไป เพราะประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ไม่ได้บัญญัติขึ้นมาเพื่อให้รองรับการอ้างเหตุยกเว้นโทษ หรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65

5.3 ความเข้าใจและทัศนคติของคนในสังคม

สำหรับในหัวข้อสุดท้ายนี้ อาจจะไม่ได้อ้างอิงเกี่ยวกับบทบัญญัติของกฎหมายโดยตรง แต่มุมมองและทัศนคติของคนในสังคมก็อาจมีผลต่อการบังคับใช้กฎหมายได้ ผู้เขียนจึงอยาก จะกล่าวถึงมุมมองและทัศนคติของคนในสังคมที่ส่งผลกระทบต่อการใช้กฎหมายในภาพรวม

การที่ศาสตร์ทางจิตเวชเป็นศาสตร์ทางการแพทย์เฉพาะทางที่มีความละเอียดอ่อน และซับซ้อนจึงอยู่นอกเหนือความรู้ความเข้าใจของบุคคลทั่วไป และด้วยอาการทางจิตอาจ

¹⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1816/2541 และ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 496/2536

แสดงออกมาได้ในหลายลักษณะ การจะทำความเข้าใจจึงจะต้องมีการศึกษาอย่างละเอียด ซึ่งผู้ใช้กฎหมายโดยส่วนใหญ่แล้ว จะไม่เข้าใจในลักษณะหรืออาการความเจ็บป่วยทางจิตใจ เมื่อไม่เข้าใจ จึงส่งผลให้ในบางครั้งไม่ทราบถึงอาการดังกล่าวหรือไม่เห็นถึงความสำคัญของอาการดังกล่าว ทั้งๆ ที่อาการบางอย่างอาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงได้ ผู้ที่มีอาการเจ็บป่วยทางจิตเหล่านี้ จึงถูกละเลยและมองข้ามไป โดยเฉพาะผู้มีความเจ็บป่วยทางจิตที่แสดงอาการไม่ชัดเจน หรือพวกที่เป็นๆ หายๆ หรือพวกที่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างบุคคลปกติทั่วไป หรือบุคคลที่อยู่ในระหว่างการบำบัดรักษาที่อาจมีอาการดีขึ้นเมื่อมีการรักษาอย่างต่อเนื่อง แต่หากขาดการรักษา อาการก็อาจกลับมากำเริบได้อีก ซึ่งการที่บุคคลเหล่านั้น พูดยุติเรื่อง สามารถตอบคำถามได้ สามารถเล่าเรื่องได้ ไม่ได้แปลว่าบุคคลเหล่านั้นปกติเสมอไป เช่น ในระหว่างการดำเนินคดีอาญา หากจำเลยหรือผู้ต้องหา ตอบคำถามได้ เล่าถึงเหตุการณ์ในขณะกระทำความผิดได้ พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการหรือศาลก็มักจะเห็นว่าจำเลยหรือผู้ต้องหาปกติ ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องเสมอไป แต่หากจะให้ผู้ใช้กฎหมายจะต้องทราบถึงอาการความเจ็บป่วยทางจิตที่แอบแฝงอยู่เช่นเดียวกับจิตแพทย์ก็คงจะเป็นไปไม่ได้ เพราะเป็นความรู้ความเชี่ยวชาญต่างสาขากัน นักกฎหมายจึงทำได้เพียงการประเมินผู้ต้องหาหรือจำเลยเหล่านั้นในเบื้องต้นจากการพูดคุยและสังเกตท่าทาง และจากการที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 กำหนดให้เป็นดุลยพินิจของพนักงานสอบสวน หรือศาล หากมีความสงสัยว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตจนไม่สามารถต่อสู้คดีได้ พนักงานสอบสวน หรือศาลมีอำนาจส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปตรวจสภาพจิตเพื่อประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีได้ การประเมินในเบื้องต้นของนักกฎหมายจึงให้ความสำคัญกับการดูว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเหล่านั้น สามารถพูดยุติเรื่องและตอบคำถามได้หรือไม่ จนในบางครั้งอาจส่งผลมาถึงตอนที่ จะวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญา เพราะการที่จำเลยสามารถต่อสู้คดีได้ ไม่ได้แปลว่าจำเลยมีความสามารถในการรู้ผิดชอบหรือมีความสามารถในการบังคับตนเองในขณะกระทำความผิดได้เสมอไป ดังนั้น ความเข้าใจในส่วนดังกล่าวนี้จึงเป็นที่เรื่องสำคัญ ในทางปฏิบัติเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยพูดยุติเรื่อง ก็จะถูกมองว่าสามารถต่อสู้คดีได้ ไม่มีเหตุในการที่จะส่งไปตรวจสภาพจิตผู้ต้องหาหรือจำเลยเหล่านั้น ก็จะถูกดำเนินคดีไปอย่างบุคคลปกติทั่วไป เมื่อถึงขั้นพิจารณาของศาล ก็อาจจะไม่มีประเด็นตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ทั้งๆ ที่เป็นสิทธิตามกฎหมายของจำเลย ที่ควรจะได้รับคุ้มครองตามกฎหมายมาตรา 65 นี้เช่นกัน

ในแง่ของเหยื่อ (ผู้เสียหายหรือผู้ตาย) และบรรดาญาติของเหยื่อรวมถึงสังคม จะมีความรู้สึกโกรธแค้นต่อผู้กระทำความผิด จนในบางครั้งมองข้ามสภาพของผู้กระทำความผิดไป โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดในขณะที่มีอาการวิกลจริต จึงมักมีการเรียกร้องให้มีการลงโทษบุคคลเหล่านั้นให้สาสมกับความผิดที่ได้กระทำลงไปตามแนวคิดการลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทน แต่ถ้าหากได้มีการพิจารณาโดยปราศจากความรู้สึกโกรธแค้นแล้ว ความเสียหายหรือ

ความสูญเสียที่เกิดขึ้นก็ไม่อาจทดแทนได้ด้วยการที่จำเลยถูกลงโทษอย่างสาสม เพียงแต่เป็นความรู้สึกในด้านของจิตใจที่พอใจว่าจำเลยจะต้องเป็นทุกข์เพื่อชดใช้กับสิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นการทำให้จำเลยเข็ดหลาบจนไม่กล้ากระทำความผิด อีกทั้งเป็นการข่มขู่บุคคลทั่วไปไม่ให้เอาเป็นเยี่ยงอย่าง แต่การที่จำเลยมีสภาพจิตผิดปกติ การลงโทษจำเลยเช่นนั้นก็คงไม่อาจที่จะทำให้จำเลยสำนึกได้ หรือหากจะมองว่าเป็นการกัณฑ์ตัวจำเลยออกจากสังคมเพราะจำเลยถูกจำกัดอิสรภาพอยู่ในเรือนจำก็ตาม ก็ยังมีวิธีอื่นที่สามารถกัณฑ์ตัวจำเลยออกจากสังคมได้เช่นกัน คือการส่งตัวจำเลยไปบำบัดในสถานบำบัดรักษาอาการทางจิตโดยตรง ซึ่งเป็นวิธีที่เหมาะสมกับสภาพของจำเลยมากกว่าการจำคุก เพราะสภาพในเรือนจำ ไม่เหมาะสมและไม่เอื้ออำนวยต่อการบำบัดฟื้นฟูแก้ไขจำเลยได้อย่างการบำบัดในสถานบำบัดรักษาอาการทางจิต ผู้เขียนมีความเห็นว่า หากเลือกได้ ทุกคนก็อยากเกิดมามีสภาพจิตที่เป็นปกติอย่างคนทั่วไป คงไม่มีใครอยากมีอาการป่วยทางจิต ซึ่งก็เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ไม่ต้องการลงโทษผู้ที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต เพราะบุคคลเหล่านั้นไม่ได้มีจิตใจชั่วร้ายในการกระทำความผิด แต่เป็นเพราะความเจ็บป่วยทางจิตทำให้ไม่อาจแยกความผิดชอบชั่วดีได้หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ เพียงแค่บุคคลเหล่านั้นมีอาการทางจิตก็นับว่าเป็นการถูกลงโทษไปแล้ว

นอกจากนี้ ปัญหาของความเข้าใจและทัศนคติของสังคมที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับอาการความเจ็บป่วยทางจิตยังอาจส่งผลให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปในทำนองที่จะลงโทษกับผู้กระทำความผิดแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งๆ ที่มีบทบัญญัติของกฎหมายเปิดโอกาสให้เป็นดุลยพินิจของฝ่ายรัฐที่สามารถดำเนินคดีโดยอำนาจความยุติธรรมให้กับฝ่ายจำเลยได้ด้วยเช่นกัน แต่ผู้ใช้กฎหมายกลับไม่กล้าที่จะดำเนินคดีเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับฝ่ายจำเลย เพราะเกรงว่าจะถูกฝ่ายผู้เสียหายหรือสังคมกล่าวหาว่าเป็นการช่วยเหลือจำเลยให้พ้นความผิด กลายเป็นว่าฝ่ายรัฐคำนึงถึงความรู้สึกของผู้เสียหายและสังคมจนละเลยและมองข้ามสิทธิของจำเลยในคดีอาญา ผู้เขียนมีความเห็นว่า เหตุแห่งความวิกลจริตอันเป็นเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 นี้ เป็นสิทธิตามกฎหมายของจำเลยในคดีอาญาที่จะต้องได้รับการคุ้มครอง และในการจะพิจารณาการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นในขณะที่ผู้กระทำวิกลจริต หากจะใช้กฎหมายมองย้อนกลับไปเพื่อลงโทษจำเลยให้สาสมกับความเสียหายหรือความสูญเสียที่เกิดขึ้นแต่เพียงอย่างเดียว ย่อมไม่อาจที่จะป้องกันอันตรายที่อาจจะขึ้นในอนาคตได้ แต่ควรจะใช้กฎหมายเพื่อมองล่วงหน้าไปถึงผลที่อาจจะตามมาในอนาคตด้วยเช่นกัน เพราะหากผู้กระทำความผิดได้รับการบำบัดฟื้นฟูโดยวิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสม อาการทางจิตที่เคยมีก็อาจจะบรรเทาลงไป จนผู้นั้นอาจจะกลับมาใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้โดยที่ไม่เป็นอันตรายต่อทั้งตนเองและผู้อื่นอีก

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 บทสรุป

ลักษณะและอาการความเจ็บป่วยทางจิตอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีสัมพันธ์กับการกระทำ ความผิด เนื่องมาจากสภาพจิตใจที่อ่อนไหว บอบบาง มีการแสดงออกของอารมณ์ที่แปรปรวน มีระบบของความคิดผิดปกติ หรือมีระบบประสาทการรับรู้ที่คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง ผู้ที่มีความเจ็บป่วยทางจิตจึงมีความบกพร่องในเรื่องของความสามารถในด้านต่างๆ บุคคลเหล่านี้ จึงควรที่จะได้รับการดูแลและบำบัดรักษาด้วยวิธีการที่ถูกต้องตามหลักทางจิตเวช อย่างไรก็ตาม หากบุคคลดังกล่าวไปก่อให้เกิดอันตรายหรือความเสียหายขึ้นในสังคม กระบวนการยุติธรรมก็จะ เข้ามาจัดการกับบุคคลเหล่านี้ โดยในแง่ของกฎหมายแล้ว หากการกระทำความผิดดังกล่าวเกิดขึ้น ในขณะที่ผู้กระทำความผิดปกติทางจิตหรือที่ในทางกฎหมายเรียกกันว่า กระทำความผิดใน ขณะวิกลจริตและลักษณะของอาการความวิกลจริตเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด กฎหมายจะไม่ ลงโทษบุคคลดังกล่าว เพราะการลงโทษบุคคลที่ไม่ได้มีจิตใจชั่วร้ายในการกระทำผิดหรือการลงโทษ บุคคลที่ไม่สามารถจะรับรู้ได้ว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดอันเนื่องมาจากปัญหาความเจ็บป่วยทางจิต การลงโทษย่อมจะไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษในส่วนที่จะมุ่งหมายให้ผู้กระทำความผิด ได้สำนึกหรือรู้สึกเข็ดหลาบจนไม่กล้าที่จะกระทำความผิดอีก โดยในการที่จะพิจารณาและวินิจฉัย ถึงความรับผิดชอบก็ต้องพิจารณาถึงภูมิหลังของการกระทำความผิด โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ ตัวบุคคลผู้กระทำความผิดด้วย เพราะจะช่วยทำให้การพิจารณาและวินิจฉัยคดีเป็นไปอย่างยุติธรรม และมีความเหมาะสมกับสภาพของผู้กระทำความผิดแต่ละรายอย่างแท้จริง ทั้งนี้ เนื่องมาจากการ ที่บุคคลแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งจากจิตใจภายในรวมถึงสภาพแวดล้อมภายนอกที่รายล้อม บุคคลแต่ละคน การกระทำความผิดของแต่ละคนจึงมีปัจจัยที่เป็นสาเหตุในการกระทำความผิด ที่แตกต่างกัน การจะหาวิธีการแก้ไขผู้กระทำความผิดแต่ละคนจึงต้องแยกพิจารณาเป็นรายกรณีไป การใช้มาตรการทางกฎหมายหรือการลงโทษโดยพิจารณาแต่เพียงบทบัญญัติของกฎหมายแต่เพียง อย่างเดียวจึงอาจไม่เหมาะสมกับบุคคลแต่ละคน นอกจากนี้ ในการดำเนินคดีอาญาจะต้องคำนึงถึง อยู่เสมอว่า จะต้องเป็นการค้นหาความจริงเพื่อทำให้ความจริงเป็นที่ปรากฏ หากการค้นหาความจริง ในส่วนใดอยู่นอกเหนือความรู้ความสามารถของผู้ใช้กฎหมาย ดังเช่นกรณีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของ สภาพจิตใจก็ควรที่จะต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางจิตเวชเข้ามาช่วยในการค้นหา ความจริงนั้นเพื่อให้การวินิจฉัยคดีเป็นไปอย่างถูกต้องแท้จริง

สำหรับในประเทศไทย ได้ยอมรับแนวคิดในการไม่ลงโทษผู้ที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต ปรากฏตามกฎหมายตราสามดวง ตั้งแต่ในสมัย พ.ศ. 2230 และแนวคิดดังกล่าวก็เป็นที่ยอมรับเรื่อยมาจนถึงประมวลกฎหมายอาญา ฉบับปัจจุบัน ซึ่งประกาศใช้บังคับมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 โดยตามมาตรา 65¹ แห่งประมวลกฎหมายอาญา ได้บัญญัติยกเว้นโทษให้กับผู้ที่กระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิต จิตฟั่นเฟือน แต่ถ้าผู้กระทำความผิดยังพอรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นยังต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้ โดยกฎหมายได้ให้ความสำคัญกับความไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือความสามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิต จิตฟั่นเฟือน ดังนั้น ขนาดของจิตบกพร่อง โรคจิต จิตฟั่นเฟือน หรือที่ผู้ใช้กฎหมายเรียกกันทั่วไปว่า ขนาดของความวิกลจริต จะมีความสำคัญต่อการพิจารณาความรับผิดทางอาญา โดยจะต้องมีการพิจารณาว่า ในขณะที่ยุ่่นกระทำความผิด ผู้นั้นมีความวิกลจริตถึงขนาดที่จะกระทบต่อการบังคับของจิตใจ หรือกระทบต่อความสามารถในการรู้ผิดชอบหรือความสามารถในการบังคับตนเองได้หรือไม่ เพราะขนาดของความวิกลจริตที่แตกต่างกันย่อมส่งผลในทางกฎหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจกล่าวสรุปเป็นกรณี ดังต่อไปนี้

1. กรณีผู้วิกลจริตกระทำสิ่งใดโดยไม่รู้สำนึกหรือกระทำโดยที่ไม่อยู่ภายใต้การบังคับของจิตใจ หรือกระทำสิ่งใดโดยไม่รู้ถึงสภาพและสาระสำคัญของการกระทำของตน แม้สิ่งที่กระทำนั้นกฎหมายจะบัญญัติไว้ว่าเป็นความผิดทางอาญาก็ตาม กรณีนี้ก็ต้องถือว่า ไม่มี “การกระทำ” ตามความหมายของประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59² จึงไม่อาจถือว่าผู้นั้นกระทำความผิดอาญาได้เลย ผู้นั้นจึงไม่มีความรับผิดทางอาญาและกรณีนี้ก็ไม่ใช้กรณีของมาตรา 65 เนื่องจากกรณีตามมาตรา 65 จะต้องมีกรกระทำอันเป็นความผิดทางอาญาแล้ว

¹ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 “ผู้ใดกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น

แต่ถ้าผู้กระทำความผิดยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้”

² ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 “บุคคลจะต้องรับผิดทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่จะได้กระทำโดยประมาท ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดเมื่อได้กระทำโดยประมาทหรือเว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยแจ้งชัดให้ต้องรับผิดเมื่อได้กระทำโดยไม่มีเจตนา

กระทำโดยเจตนา ได้แก่การกระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำและในขณะที่กระทำผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น

ถ้าผู้กระทำมิได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด จะถือว่าผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือยอมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้นมิได้ ...”

2. กรณีผู้วิกลจริตกระทำสิ่งใดโดยรู้สำนึกหรือมีการกระทำโดยอยู่ภายใต้การบังคับของจิตใจ หรือกระทำไปโดยรู้สภาพและสาระสำคัญของการกระทำของตน และสิ่งนั้นกฎหมายบัญญัติไว้ว่าเป็นความผิดทางอาญา แต่ได้กระทำไปในขณะที่ตนไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองไม่ให้กระทำการนั้นได้ เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน การกระทำของผู้นั้นเป็นความผิดทางอาญา แต่ไม่ต้องรับโทษ เนื่องจากเข้าลักษณะของเหตุยกเว้นโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคแรก

3. กรณีผู้วิกลจริตกระทำสิ่งใดโดยรู้สำนึกหรือมีการกระทำโดยอยู่ภายใต้การบังคับของจิตใจ หรือกระทำไปโดยรู้สภาพและสาระสำคัญของการกระทำของตน และสิ่งนั้นกฎหมายบัญญัติไว้ว่าเป็นความผิดทางอาญา แต่ได้กระทำไปในขณะที่ตนยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง การกระทำของผู้นั้นเป็นความผิดทางอาญา แต่กฎหมายจะลดหย่อนโทษให้ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคสอง

อย่างไรก็ตาม หากสุดท้ายแล้วฟังไม่ได้ว่ามีเหตุตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ศาลก็อาจจะพิจารณาเป็นเหตุบรรเทาโทษ³ ตามกฎหมาย ซึ่งก็เป็นดุลยพินิจของศาลที่อาจจะลดโทษให้จำเลยหรือไม่ ก็ได้ ตามแต่พฤติการณ์เป็นรายคดีไป

สำหรับในการที่จะบังคับใช้ประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งเป็นกฎหมายอาญาสารบัญญัติในส่วนที่กฎหมายยกเว้นโทษหรือลดโทษดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะต้องอาศัยกฎหมายอาญาวิธีสบัญญัติ อันได้แก่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดกฎเกณฑ์และขั้นตอนในการดำเนินคดีอาญาเพื่อค้นหาความจริงมาพิสูจน์ถึงความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหา โดยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับบุคคลวิกลจริตบัญญัติอยู่ในมาตรา 14⁴ ซึ่งเป็นบทบัญญัติคุ้มครองบุคคล

³ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 78 “เมื่อปรากฏว่ามีเหตุบรรเทาโทษ ไม่ว่าจะได้มีการเพิ่มหรือการลดโทษตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่นแล้วหรือไม่ ถ้าศาลเห็นสมควรจะลดโทษไม่เกินกึ่งหนึ่งของโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นก็ได้”

เหตุบรรเทาโทษนั้น ได้แก่ ผู้กระทำความผิดเป็นผู้เฒ่าชราเบา ปัญญาตกอยู่ในความทุกข์อย่างสาหัส มีคุณความดีมาแต่ก่อน รู้สึกความผิดและพยายามบรรเทาผลร้ายแห่งความผิดนั้น ลูกโทษต่อเจ้าพนักงานหรือให้ความรู้แก่ศาลอันเป็นผลประโยชน์แก่การพิจารณา หรือเหตุอื่นที่ศาลเห็นว่ามิได้ลักษณะทำนองเดียวกัน”

⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 “ ในระหว่างทำการสอบสวน ได้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี สั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้นั้น เสร็จแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำ หรือให้การว่าตรวจได้ผลประการใด

ในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการสอบสวนได้สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ และให้มีอำนาจส่งตัวผู้นั้นไปยังโรงพยาบาลโรคจิตหรือมอบให้แก่ผู้อนุบาล ข้าหลวงประจำจังหวัด หรือผู้อื่นที่เต็มใจรับไปดูแลรักษาก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร

กรณีที่ศาลงดการได้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาดังบัญญัติไว้ในวรรคก่อน ศาลจะสั่งจำหน่ายคดีเสียชั่วคราวก็ได้”

วิกลจริตที่ไม่สามารถต่อสู้คดีได้ในระหว่างการดำเนินคดีอาญา และตามมาตรา 246⁵, มาตรา 248⁶ ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่คุ้มครองในชั้นบังคับโทษ แต่ไม่ได้มีบทบัญญัติที่คุ้มครองบุคคลวิกลจริตในการที่จะพิสูจน์ถึงความรับผิดชอบทางอาญาที่เกี่ยวข้องกับเหตุแห่งความวิกลจริต ในขณะที่มีการกระทำความผิดโดยเฉพาะเจาะจงแต่อย่างใด โดยที่การดำเนินคดีอาญาของไทยยึดถือตามแนวทางที่เป็นการต่อสู้กันระหว่างคู่ความในคดี แม้จะมีบทบัญญัติบางมาตราที่ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานในทางที่เป็นคุณกับตัวผู้ต้องหาและมีอำนาจในการรวบรวมพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของชีวิตผู้ต้องหาที่ตาม แต่การรวบรวมพยานหลักฐานโดยส่วนใหญ่ก็จะเป็นไปในทำนองที่จะนำผู้ต้องหาไปลงโทษ บทบาทของพนักงานอัยการที่แม้จะมีดุลยพินิจในการออกคำสั่งฟ้องคดีหรือไม่ฟ้องคดี แต่ส่วนใหญ่แล้วพนักงานอัยการก็จะสั่งฟ้องคดีไปเพื่อให้ศาลเป็นผู้ตัดสินชี้ขาด โดยที่พยานหลักฐานในคดีที่เสนอต่อศาลมักจะไม่ค่อยปรากฏข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับความวิกลจริตของผู้ต้องหา ศาลไทยก็จะพิจารณาคดีไปตามพยานหลักฐานที่คู่ความทั้งสองฝ่ายนำเสนอเข้ามาในคดี และจากการศึกษาแนวคำพิพากษาของศาลพบว่า ศาลไม่ได้ให้ความสำคัญกับการอธิบายแปลความหมายของถ้อยคำตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 และปัจจัยที่ศาลใช้ประกอบในการตัดสินคดีโดยส่วนใหญ่แล้วศาลจะพิจารณาจากลักษณะของการกระทำความผิด เช่น ในแง่ของสาเหตุในการกระทำความผิดที่จำเลยที่วิกลจริตมักจะกระทำความผิดไปโดยไม่มีสาเหตุ กระทำความผิดต่อบุคคลใกล้ชิดหรือบุคคลที่ไม่มีการรู้จักกันมาก่อน อันเป็นการผิดวิสัยที่คนปกติทั่วไปจะกระทำความผิดเช่นนั้น และศาลก็จะพิจารณาจากพยานบุคคลที่เบิกความเกี่ยวกับพฤติการณ์ของจำเลยในช่วงเวลาใกล้เคียงกับขณะเกิดเหตุ นอกจากนี้ ในบางคดีก็ไม่ได้มีการฟังความเห็นของจิตแพทย์ในฐานะพยานผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวช ในขณะที่บางคดีก็ไม่ได้มีการฟังความเห็นของจิตแพทย์ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประเทศไทยจะได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 แต่จุดประสงค์ของกฎหมายดังกล่าวก็เพื่อที่จะคุ้มครองให้ผู้ป่วยจิตเวชได้รับการบำบัดรักษาด้วยวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสมและป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดจากผู้ป่วยจิตเวช โดยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาก็จะเป็นเพียงการบัญญัติ

⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 246 “เมื่อจำเลย สามี ภริยา ญาติของจำเลย พนักงานอัยการ ผู้บัญชาการเรือนจำหรือเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่จัดการตามหมายจำคุกร้องขอ หรือเมื่อศาลเห็นสมควร ศาลมีอำนาจสั่งให้ทุเลการบังคับให้จำคุกไว้ก่อนจนเหตุอันควรทุเลาจะหมดไป ในกรณีต่อไปนี้

(1) เมื่อจำเลยวิกลจริต ...”

⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 248 “ถ้าบุคคลซึ่งต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตเกิดวิกลจริตก่อนถูกประหารชีวิต ให้รอการประหารชีวิตไว้ก่อนจนกว่าผู้นั้นจะหาย ขณะทุเลการประหารชีวิตอยู่นั้น ศาลมีอำนาจยกมาตรา 46 วรรค (2)* แห่งกฎหมายลักษณะอาญามาบังคับ

ถ้าผู้วิกลจริตนั้นหายภายหลังปีหนึ่งนับแต่วันที่คำพิพากษาถึงที่สุดให้ลดโทษประหารชีวิตลงเหลือจำคุกตลอดชีวิต”

*มาตรา 48 แห่งประมวลกฎหมายอาญา

รับรองแนวทางปฏิบัติในการตรวจสภาพจิตเพื่อประเมินความสามารถในการต่อสู้คดี ซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับโดยตรงกับเรื่องการพิสูจน์ความรับผิดชอบทางอาญา และก็มีบทบัญญัติที่รองรับการที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาส่งผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตมาเข้ารับการรักษาอาการทางจิต

เมื่อได้พิจารณาตามกฎหมายไทยแล้ว บทบัญญัติที่ยกเว้นโทษหรือลดโทษเพราะเหตุแห่งความวิกลจริตนั้น เป็นข้อต่อสู้อย่างหนึ่งของฝ่ายจำเลย การจะพิสูจน์ถึงเหตุดังกล่าวจึงเป็นภาระการพิสูจน์ของฝ่ายจำเลย เว้นแต่จะปรากฏเหตุแห่งความวิกลจริตดังกล่าวขึ้นจากพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์ จึงอาจกล่าวได้ว่า การที่จำเลยจะได้รับยกเว้นโทษหรือลดโทษเพราะเหตุแห่งความวิกลจริตตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 หรือไม่อย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถในการนำสืบพยานหลักฐานของฝ่ายจำเลยและดุลยพินิจของศาลเป็นสำคัญ ซึ่งในกรณีที่จำเลยไม่ได้มีอาการความผิดปกติทางจิตหรือความวิกลจริตแสดงออกให้เห็นชัดเจนในขณะการดำเนินคดีอาญา การที่ฝ่ายจำเลยจะนำสืบย้อนกลับไปถึงความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดให้ศาลเชื่อ อาจกระทำได้โดยยาก เพราะจำเลยบางรายไม่ยอมรับความเจ็บป่วยของตนเองหรือจำเลยและญาติของจำเลยไม่ได้มีความรู้ทางกฎหมายหรือทางการแพทย์ จึงละเลยที่จะยกข้อต่อสู้ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 หรือเนื่องด้วยสภาพฐานะทางเศรษฐกิจของจำเลยที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการที่จะหาพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือมาพิสูจน์ถึงเหตุดังกล่าวได้ ทั้งๆ ที่บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ถือว่าเป็นสิทธิของจำเลยที่กฎหมายได้บัญญัติรับรองไว้ อีกทั้งข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความวิกลจริตของจำเลยยังถือเป็นประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญในคดี ที่อาจมีผลต่อความรับผิดชอบทางอาญา หากจำเลยวิกลจริตในขณะกระทำความผิดจริง แต่ไม่ได้รับการพิจารณาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 การที่จำเลยถูกส่งตัว ไปรับโทษในเรือนจำก็จะเป็นการไม่เหมาะสม เพราะอาจจะทำให้อาการของจำเลยทรุดหนักลงจนจำเลยอาจจะทำให้เกิดอันตรายกับบุคคลรอบข้างและตัวจำเลยเองได้

สำหรับในการศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ จะศึกษาจากทั้งประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ได้แก่ ประเทศอังกฤษและเวลส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ได้แก่ ประเทศเยอรมนี ซึ่งผู้เขียนพบว่า ทั้งสามประเทศได้ยอมรับหลักการที่จะไม่ลงโทษผู้ที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริต แต่เนื่องมาจากความแตกต่างของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และระบบกฎหมายซีวิลลอว์ จึงส่งผลต่อแนวคิดในการดำเนินคดีอาญาและระบบการนำสืบพยานหลักฐาน หลักเกณฑ์ในการนำข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุแห่งความวิกลจริตเข้าสู่การพิจารณาคดีจึงมีความแตกต่างกันไปด้วย

ประเทศอังกฤษและเวลส์ ยอมรับเหตุแห่งความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดเป็นข้อต่อสู้ของจำเลย (Insanity Defence) โดย The House of Lords ได้วางหลักเกณฑ์ในการพิจารณาเรื่องนี้ไว้ในคดีของนาย *McNaghten* (หลัก *M'Naghten*) ว่า ในการอ้างข้อต่อสู้ว่า

วิกลจริตจะต้องมีการพิสูจน์ให้ชัดเจนถึงข้อเท็จจริงที่ว่า ในขณะที่กระทำความผิด ผู้กระทำถูกจำกัด อยู่ภายใต้ความบกพร่องทางเหตุผลอันเนื่องมาจากโรคทางจิตใจ ทำให้ผู้กระทำไม่รู้ถึงสภาพและ สาระสำคัญของการกระทำ หรือถึงจะรู้ แต่ก็รู้ว่าสิ่งที่ตนเองทำเป็นสิ่งที่ผิด ส่วนในการดำเนิน คดีอาญานั้น เนื่องจากที่มีลักษณะของการต่อสู้กันระหว่างคู่ความในคดี ดังนั้น จำเลยจึงเป็นฝ่ายที่ มีภาระในการพิสูจน์ถึงเหตุวิกลจริตดังกล่าวให้ได้ในระดับที่มีความเป็นไปได้ว่าจำเลยวิกลจริต และ ในคดีที่มีประเด็นเกี่ยวกับเหตุวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิด จะต้องถูกพิจารณาโดยคณะลูกขุน หากต่อมา คณะลูกขุนเชื่อว่าจำเลยกระทำความผิดในขณะที่วิกลจริต คณะลูกขุนจะออกคำพิพากษา ที่เรียกว่า “Special Verdict” หรือคำพิพากษาที่ตัดสินว่าจำเลยไม่มีความผิดเนื่องจากเหตุวิกลจริต แต่อย่างไรก็ตาม การที่คณะลูกขุนจะออกคำพิพากษาดังกล่าวได้ จะต้องมีการยืนยันเกี่ยวกับสภาพจิต ของจำเลยด้วยหลักฐานเป็นหนังสือหรือด้วยวาจาจากผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ที่ได้มีการขึ้นทะเบียน ไว้อย่างน้อยสองคน

ประเทศสหรัฐอเมริกา มีการปกครองในลักษณะสหพันธรัฐ กฎหมายที่ใช้บังคับ ในประเทศจึงมีทั้งกฎหมายในระดับสหรัฐ และกฎหมายในระดับมลรัฐ ซึ่งแตกต่างกันไปตามแต่ละ มลรัฐ อย่างไรก็ตาม กฎหมายของสหรัฐอเมริกาได้รับอิทธิพลมาจากระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ของ ประเทศอังกฤษ การดำเนินคดีอาญาจึงเป็นไปในลักษณะของการต่อสู้กันระหว่างคู่ความในคดี โดยในส่วนของที่เกี่ยวข้องกับเหตุแห่งความวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิด กฎหมายในระดับสหรัฐและ กฎหมายในระดับมลรัฐส่วนใหญ่ยอมรับว่าเป็นข้อต่อสู้ของจำเลย (Insanity Defense) มีเพียงสี่มลรัฐ เท่านั้นที่ไม่มีข้อต่อสู้ดังกล่าว กฎหมายในระดับสหรัฐบัญญัติอยู่ใน Title 18 of the United States Code, Section 17 วางหลักในการพิจารณาไว้ว่า ถ้าในขณะที่กระทำความผิด จำเลยไม่อาจ เข้าใจได้อย่างลึกซึ้งถึงสภาพและสาระของการกระทำหรือความถูกผิดของการกระทำอันเนื่องมาจาก ความเจ็บป่วยหรือบกพร่องทางจิตอย่างร้ายแรง ส่วนความเจ็บป่วยหรือบกพร่องทางจิตอย่างธรรมดา ไม่อาจยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ได้ และกฎหมายกำหนดให้ฝ่ายจำเลยมีหน้าที่ในการพิสูจน์ข้อต่อสู้ดังกล่าว ด้วยพยานหลักฐานที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือ ส่วนกฎหมายในระดับมลรัฐก็มีหลักในการพิจารณา แตกต่างกันไปตามแต่ละมลรัฐ ในมลรัฐส่วนใหญ่ฝ่ายจำเลยมีหน้าที่ในการพิสูจน์เหตุวิกลจริตด้วย พยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือกว่าพยานหลักฐานของพนักงานอัยการ ในมลรัฐส่วนน้อยพนักงานอัยการ มีหน้าที่จะต้องพิสูจน์ว่าจำเลยกระทำความผิดในขณะที่ไม่วิกลจริตซึ่งจะต้องพิสูจน์ให้ได้ถึงระดับ ที่ปราศจากเหตุอันควรสงสัย อย่างไรก็ตาม การที่จำเลยจะยกข้อต่อสู้ว่าวิกลจริตขึ้นอ้างในชั้นพิจารณา คดีได้ โดยหลักแล้ว จำเลยจะต้องทำหนังสือแจ้งล่วงหน้าก่อนการพิจารณาคดี ซึ่งในกฎหมาย ระดับสหรัฐและกฎหมายระดับมลรัฐโดยส่วนใหญ่ ศาลจะมีคำสั่งให้พนักงานอัยการจัดการ ให้จิตแพทย์ตรวจสภาพจิตจำเลย โดยในการให้ความเห็นของจิตแพทย์นั้น มีกฎหมายกำหนด ห้ามไม่ให้จิตแพทย์เปิดเผยความเกี่ยวกับสภาพจิตของจำเลยในส่วนที่เป็นองค์ประกอบความผิด เพราะ

เป็นประเด็นชี้ขาด ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้มีอำนาจตัดสินคดี ไม่ใช่หน้าที่ของจิตแพทย์ หากต่อมา คณะลูกขุนหรือศาลในคดีที่ไม่มีกรพิจารณาโดยคณะลูกขุน เชื่อว่าจำเลยวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิด ก็จะมีคำพิพากษาว่าจำเลยไม่มีความผิดเนื่องจากเหตุวิกลจริต หรือในบางมลรัฐจะมีคำพิพากษาว่า จำเลยมีความผิดแต่เจ็บป่วยทางจิต

ประเทศเยอรมนี มีแนวคิดหลักพื้นฐานของการลงโทษทางอาญาจะต้องพิจารณา ในส่วนของความชั่วของจำเลย หากจำเลยไม่สามารถแยกแยะความถูกผิดของการกระทำได้ ถือเท่ากับไม่มีความสามารถในการทำชั่ว การกระทำของจำเลยย่อมไม่อาจที่จะถูกตำหนิจากสังคมได้ เนื่องจากปราศจากความชั่ว และตามหลักกฎหมายของเยอรมนีแล้ว เหตุแห่งความวิกลจริตถือเป็น เหตุหนึ่งที่สามารถทำให้จำเลยขาดความสามารถในการทำชั่ว ซึ่งตามมาตรา 20 แห่งประมวลกฎหมาย อาญาเยอรมนีได้วางหลักไว้ว่า หากในขณะที่กระทำ ผู้กระทำไม่มีความสามารถที่จะรู้ว่าการกระทำ ของเขาเป็นความผิด หรือเป็นการกระทำอันเนื่องมาจากความผิดปกติทางจิตที่เกิดจากการเจ็บป่วย ทางกายหรือจากปัญหาทางจิตใจ หรือความผิดปกติทางจิตที่เกิดจากอารมณ์ที่รุนแรงจนควบคุม ตนเองไม่ได้ หรือปัญญาอ่อน หรือเนื่องจากความผิดปกติทางจิตอื่นๆ อย่างรุนแรง การกระทำนั้น ไม่เป็นความผิดอาญา ในส่วนของการดำเนินคดีอาญามีแนวคิดที่ว่า รัฐมีหน้าที่ในการรักษา ความสงบเรียบร้อย การค้นหาความจริงในคดีอาญาจึงเป็นหน้าที่ของรัฐ การดำเนินคดีอาญา จึงไม่ได้มีลักษณะของการต่อสู้ระหว่างคู่ความในคดีและไม่มีแนวคิดในเรื่องที่จำเลยจะต้องยกข้อต่อสู้ เพื่อที่จะไม่ต้องรับโทษทางอาญา ดังนั้น ในประเด็นเรื่องความวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิด จำเลยจึงไม่มีหน้าที่ในการพิสูจน์ถึงความวิกลจริต แต่พนักงานอัยการและศาลจะมีหน้าที่ในการพิสูจน์ ข้อเท็จจริงดังกล่าว หากคดีมีข้อสงสัยในประเด็นดังกล่าว ศาลจะออกคำสั่งให้ผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวช มาตรวจจำเลย นอกจากนี้ หากปรากฏหลักฐานตั้งแต่ในชั้นสอบสวนที่อาจสันนิษฐานได้ว่า ผู้ต้องหาคกระทำผิดในขณะที่วิกลจริตและถ้ามีการกำหนดให้ผู้ผู้นั้นอยู่ในโรงพยาบาลทางจิตเวช หรือ สถานบำบัดจะเป็นการปลอดภัยต่อสังคม ศาลอาจออกคำสั่งให้ผู้ผู้นั้นไปอยู่ในสถานที่ดังกล่าวได้ ผู้นั้นก็จะได้รับการตรวจจากจิตแพทย์ และเมื่อถึงในชั้นการพิจารณาคดี จิตแพทย์ในฐานะ พยานผู้เชี่ยวชาญก็จะต้องมาเบิกความให้ความเห็นเกี่ยวกับอาการของจำเลย โดยศาลจะเป็น ผู้วินิจฉัยตัดสินคดี

เมื่อได้ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายของประเทศไทยและกฎหมายของต่างประเทศ ดังกล่าวแล้วพบว่า แม้กฎหมายอาญาของประเทศไทยจะไม่ลงโทษผู้ที่กระทำความผิดในขณะที่วิกลจริต ในทำนองเดียวกันกับประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศเยอรมนีก็ตาม แต่ในการพิสูจน์ถึงเหตุแห่งความวิกลจริตดังกล่าว กฎหมายของประเทศไทยไม่ได้มีบทบัญญัติ ทางกฎหมายอาญาวิธีสบัญญัติมารองรับการพิสูจน์เหตุดังกล่าวโดยเฉพาะเหมือนดังเช่นกฎหมาย ของต่างประเทศที่ได้ให้ความสำคัญกับการตรวจสภาพจิตโดยจิตแพทย์ในฐานะผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวช

ในต่างประเทศดังกล่าวจิตแพทย์จึงเข้ามามีบทบาทในการช่วยค้นหาความจริงในคดีอาญา แม้ว่าความเห็นของจิตแพทย์ในคดีจะไม่ได้ผูกมัดให้ศาลต้องพิพากษาตัดสินคดีตาม แต่ความรู้และความเห็นจากจิตแพทย์ก็จะช่วยทำให้ศาลได้เข้าใจถึงสภาพจิตของจำเลยตามหลักวิชาการทางจิตเวชได้อย่างใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริงที่สุด อันจะเป็นประโยชน์ต่อการที่ศาลจะใช้ประกอบดุลยพินิจในการวินิจฉัยตัดสินความรับผิดชอบทางอาญาของจำเลยได้อย่างยุติธรรมและเหมาะสมกับสภาพของจำเลยเป็นรายบุคคล นอกจากนี้ เนื่องมาจากความแตกต่างของระบบการดำเนินคดีอาญาของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ที่เป็นลักษณะของการต่อสู้กันระหว่างคู่ความในคดี กับระบบการดำเนินคดีอาญาของระบบกฎหมายซีวิลลอว์ที่ไม่ได้มีลักษณะเป็นการต่อสู้กัน ทำให้ระบบการนำข้อเท็จจริงเข้าสู่การพิจารณาของศาลและบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในคดีมีความแตกต่างกันไปด้วย โดยประเทศไทย ประเทศอังกฤษ และประเทศสหรัฐอเมริกา มีการดำเนินคดีอาญาในลักษณะที่เป็นการต่อสู้กันระหว่างคู่ความในคดี เรื่องความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดจึงเป็นข้อต่อสู้ของฝ่ายจำเลย ซึ่งฝ่ายจำเลยมีหน้าที่ในการพิสูจน์ให้ศาลเห็นถึงเหตุดังกล่าว ในขณะที่ประเทศเยอรมนี การดำเนินคดีอาญาไม่ได้มีลักษณะของการต่อสู้คดีกัน จำเลยจึงไม่มีหน้าที่ในการยกข้อต่อสู้เพื่อให้ตนเองพ้นผิดหรือได้รับโทษน้อยลง เรื่องความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดจึงเป็นข้อเท็จจริงที่พนักงานอัยการและศาลจะต้องมีหน้าที่ในการค้นหาความจริงในส่วนนี้

จากการศึกษาวิเคราะห์กฎหมายที่เกี่ยวข้องในการพิจารณาและวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริตพบว่า ประเทศไทยยังคงมีปัญหาในการปรับใช้ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 สาเหตุหลักของปัญหาดังกล่าวเกิดเนื่องมาจากความเข้าใจของคนในสังคมรวมทั้งผู้ใช้กฎหมายที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับสภาพอาการความเจ็บป่วยทางจิต จึงส่งผลให้มีทัศนคติในด้านลบกับผู้ที่มีอาการเจ็บป่วยทางจิต เช่น การไม่เชื่อว่าผู้นั้นเจ็บป่วยทางจิตจริง แต่เชื่อว่าเป็นการแกล้งวิกลจริตเพื่อหลีกเลี่ยงการรับโทษตามกฎหมาย หรือ การไม่เชื่อผลการตรวจจากจิตแพทย์ ทั้งๆ ที่ผู้ใช้กฎหมายก็ไม่ได้มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางจิตเวชได้อย่างจิตแพทย์ เป็นต้น นอกจากความรู้ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องดังกล่าวแล้ว ก็ยังมีปัญหาของการตีความถ้อยคำว่า “จิตบกพร่อง” “โรคจิต” “จิตฟั่นเฟือน” ตามที่บัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ที่กฎหมายไม่ได้ให้คำจำกัดความไว้อย่างชัดเจน ทำให้การตีความถ้อยคำดังกล่าวขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจของบุคคลแต่ละคน และปัญหาของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ยังคงเป็นระบบการต่อสู้ระหว่างคู่ความในคดี การพิสูจน์เหตุแห่งความวิกลจริตจึงขึ้นอยู่กับความสามารถในการนำสืบพยานหลักฐานของฝ่ายจำเลยเป็นหลัก ซึ่งเป็นการไม่เหมาะสม เพราะในบางกรณี จำเลยอาจมีศักยภาพที่ดีกว่าฝ่ายโจทก์ ทั้งๆ ที่ประเด็นเกี่ยวกับความวิกลจริตในขณะกระทำความผิดเป็นประเด็นสำคัญในคดีเพราะอาจมีผลต่อความรับผิดชอบทางอาญา จึงควรที่จะต้องถือว่าข้อเท็จจริงในเหตุแห่งความวิกลจริตเป็นข้อเท็จจริงที่ทุกฝ่ายในคดีจะต้องช่วยกันในการค้นหาความจริง นอกจากนี้

ยังมีปัญหาอันเนื่องมาจากการที่ไม่ได้กำหนดให้มีบทบัญญัติที่ชัดเจนเกี่ยวกับการพิสูจน์เหตุแห่งความวิกลจริตอันอาจมีผลต่อความรับผิดชอบทางอาญา ทำให้ในบางคดีศาลวินิจฉัยคดีไปโดยที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากความรู้ทางจิตเวช การวินิจฉัยคดีจึงเป็นไปอย่างไม่เหมาะสมกับสภาพของจำเลยแต่ละคน การปรับใช้เหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 จึงไม่มีประสิทธิภาพ ไม่เป็นธรรมและเป็นการละเมิดสิทธิของจำเลยตามกฎหมายที่รัฐธรรมนูญได้ให้ความคุ้มครองไว้

6.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาและวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลที่กระทำความผิดในขณะวิกลจริตรวมไปถึงกระบวนการในการดำเนินคดีอาญาดังกล่าวของประเทศไทยเปรียบเทียบกับกฎหมายอาญาต่างประเทศและแนวคิดต่างๆ มาแล้ว ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ควรมีการแก้ไขถ้อยคำตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 โดยใช้ถ้อยคำเป็นคำเดียวแทนถ้อยคำว่า “จิตบกพร่อง” “โรคจิต” “จิตฟั่นเฟือน” เพราะถ้อยคำที่ใช้อยู่ในขณะนี้มีการประกาศใช้มานานแล้วและเป็นถ้อยคำที่นักกฎหมายในสมัยนั้นตราขึ้นโดยไม่ได้มีการประชุมร่วมกันระหว่างนักกฎหมายและจิตแพทย์ อีกทั้ง ที่ผ่านมามีถ้อยคำทั้งสามคำก็มักจะมีปัญหาในการตีความ เพราะไม่ได้มีการกำหนดความหมายที่ชัดเจน ผู้เขียนจึงเสนอแนะให้ใช้คำว่า “ความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรง” คำเดียวแทนถ้อยคำทั้งสาม เพราะคำว่า “ความผิดปกติทางจิต” เป็นถ้อยคำที่ได้มีการบัญญัติให้ความหมายไว้ในพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 3 “ความผิดปกติทางจิต หมายความว่า อาการผิดปกติของจิตใจที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม อารมณ์ ความคิด ความจำ สติปัญญา ประสาทการรับรู้ หรือการรู้เวลา สถานที่หรือบุคคล รวมทั้งอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากสุราหรือสารอื่นที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท” ซึ่งถ้อยคำนี้ได้ผ่านการประชุมปรึกษาร่วมกันระหว่างนักกฎหมายและจิตแพทย์มาแล้ว ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่ามีเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ด้วยเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามหากจะใช้ถ้อยคำเพียงว่า “ความผิดปกติทางจิต” ตามถ้อยคำในพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 เลยเสียทีเดียว แม้ว่าจะจะเป็นถ้อยคำที่มีกฎหมายให้คำจำกัดความแล้วก็ตาม แต่เนื่องจากเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติสุขภาพจิตนั้น เพื่อที่จะคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชให้ได้รับการบำบัดรักษา ความหมายของ “ความผิดปกติทางจิต” จึงหมายความรวมถึงความผิดปกติทางจิตทุกประเภท หากนำมาบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ก็จะเป็นการขยายขอบเขตของบุคคลที่กฎหมายจะยกเว้นโทษหรือลดโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ออกจนกว้างเกินไป

จนอาจทำให้การบังคับใช้มาตรา 65 ไม่เหมาะสมกับเจตนารมณ์ของกฎหมายอาญาที่จะยกเว้นโทษหรือลดโทษให้กับความผิดปกติทางจิตบางประเภทเท่านั้นที่อาจเข้าหลักเกณฑ์ตามกฎหมาย ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่าควรที่จะเพิ่มคำว่า “ขั้นรุนแรง” เข้าไปด้วย เป็นถ้อยคำว่า “ความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรง” เพื่อเป็นการจำกัดประเภทของบุคคลที่อยู่ในข่ายที่อาจจะได้รับการยกเว้นโทษหรือลดโทษ ส่วนความรุนแรงนั้นจะรุนแรงถึงขนาดใด เป็นปัญหาทางการแพทย์ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางกฎหมาย ผู้เขียนเห็นว่า ควรที่จะมีการหารือร่วมกันระหว่างนักกฎหมายและจิตแพทย์ต่อไปเพื่อกำหนดความหมายของขนาดของความรุนแรงโดยอาจจะมีการอธิบายไว้ในเจตนารมณ์ของกฎหมายหรือตามประกาศหรือข้อบังคับของแพทยสภา

ผู้เขียนขอเสนอแนะให้ยกเลิกความในมาตรา 65 วรรคแรก แห่งประมวลกฎหมายอาญาและให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา 65 ผู้ใดกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ เพราะมีความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรง ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น”

2. เสนอให้ประเด็นความวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิด เป็นประเด็นที่ทุกฝ่าย โดยเฉพาะองค์กรของรัฐตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไม่ว่าจะเป็นตำรวจ พนักงานอัยการ หรือศาล จะต้องร่วมมือกันในการช่วยค้นหาความจริงในประเด็นนี้ แทนที่จะมองว่าเป็นข้อต่อสู้ของจำเลยและจำเลยจะต้องหาพยานหลักฐานมายืนยันกับศาลเอง เนื่องจากประเด็นเกี่ยวกับความวิกลจริตดังกล่าวเป็นประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสตร์ทางการแพทย์ ทั้งประเด็นนี้ยังเป็นประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดและเป็นข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับตัวจำเลย อันอาจเป็นเหตุยกเว้นโทษหรือลดโทษให้กับจำเลยได้ หรือถึงแม้จะไม่เข้าลักษณะของเหตุตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ศาลก็อาจใช้ประกอบดุลยพินิจกำหนดโทษจำเลยให้เบาลงได้ จึงเป็นการสมควรที่องค์กรของรัฐซึ่งมีความพร้อมมากกว่าฝ่ายจำเลยจะต้องช่วยกันในการค้นหาความจริง เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา ทั้งเป็นการอำนวยความสะดวกยุติธรรมอย่างแท้จริงและเป็นการป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากอันตรายที่อาจเกิดจากบุคคลที่ป่วยทางจิตเวชด้วย นอกจากนี้ ในปัจจุบันตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ก็ได้มีการจัดตั้งหน่วยงานในการตรวจและบำบัดรักษาผู้ป่วยทางจิตเวชรวมทั้งผู้ป่วยจิตเวชคดีขึ้นทั่วประเทศแล้ว ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่า ฝ่ายรัฐก็มีหน่วยงานที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางจิตเวชที่มีความพร้อมและมีความเหมาะสมที่จะเข้ามาช่วยในการค้นหาความจริงในคดีอาญาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาได้ เพราะในบางคดี จำเลยที่วิกลจริตอาจไม่อยู่ในสถานะที่สามารถจะสรรหาผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชที่มีความรู้ความสามารถมาสนับสนุนข้อเถียงของตนได้ จำเลยจึงอาจจะตกเป็นฝ่ายที่เสียเปรียบในการต่อสู้คดีและไม่ได้รับความเป็นธรรม

3. กำหนดลักษณะของการกระทำความผิด ที่กฎหมายบังคับให้ต้องมีการส่งผู้ต้องหาหรือจำเลยไปตรวจสภาพจิตโดยเร็วที่สุด เช่น ในคดีที่ใช้วิธีการกระทำความผิดที่รุนแรง ทารุณโหดร้าย อุกฉกรรจ์ เกินกว่าที่บุคคลปกติทั่วไปจะกระทำ หรือ คดีที่ก่อเหตุขึ้นโดยผู้กระทำ ไม่มีมูลเหตุจูงใจที่บุคคลทั่วไปเห็นว่าสมเหตุสมผล หรือ คดีที่มีการกระทำความผิดต่อผู้ใกล้ชิดหรือบุคคลทั่วไปที่ไม่ได้มีการรู้จักกันมาก่อน ซึ่งจากลักษณะของการกระทำความผิดที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าเป็นการผิดปกติวิสัยที่บุคคลปกติทั่วไปจะกระทำการเช่นนั้น รวมไปถึงการกำหนดให้ในคดีที่มีการรวบรวมพยานหลักฐานแล้วพบประวัติเกี่ยวกับการรักษาอาการทางจิต หรือในคดีที่มีการอ้างเหตุตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 จะต้องมีการส่งให้จิตแพทย์ตรวจสภาพจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยเร็วที่สุดหลังจากที่ได้ทราบเหตุดังกล่าวเช่นกัน

เหตุผลของการกำหนดให้บังคับส่งตรวจสภาพจิตให้เร็วที่สุด ก็เพื่อที่ว่าเมื่อได้ผลการตรวจมาแล้วก็จะรวบรวมเป็นส่วนหนึ่งของพยานหลักฐานในเบื้องต้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมไม่ว่าจะเป็นพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ ในการพิจารณาพยานหลักฐานทำความเข้าใจหรือการออกคำสั่งฟ้องหรือคำสั่งไม่ฟ้องคดีในขณะเดียวกันหากพบว่าผู้ต้องหาป่วยทางจิตตั้งแต่เนิ่นๆ ผู้ต้องหาซึ่งเป็นผู้ป่วยทางจิตก็จะได้รับการดูแลที่เร็วขึ้น อาการทางจิตจะได้ไม่ทรุดหนักลงไปกว่านี้ สำหรับการส่งผู้ต้องหาไปรับการบำบัดรักษาก็เป็นอีกส่วนหนึ่งต่างหาก ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการที่ศาลจะวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของจำเลย

นอกจากนั้น การกำหนดลักษณะของคดีที่บังคับให้ต้องส่งตรวจสภาพจิตดังกล่าว ก็เพราะหากไม่ได้มีการกำหนดบังคับ การรวบรวมพยานหลักฐานในคดีก็จะเป็นไปตามดุลยพินิจของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ แต่ในเมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ ไม่ได้มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางจิตเวช จึงอาจทำให้ไม่ได้มีการสงสัยในประเด็นที่ผู้ต้องหาอาจจะกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะวิกลจริต ซึ่งอาจจะทำให้การดำเนินคดีเป็นไปอย่างไม่เหมาะสม

ส่วนวิธีการในการส่งตรวจ (ตรวจที่ไหน ตรวจกับใคร และมีขั้นตอนในการดำเนินการอย่างไร) ผู้เขียนเห็นว่า ควรกำหนดให้เป็นไปในทำนองเดียวกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ประกอบพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 หรืออาจกล่าวได้ว่า ข้อเสนอแนะของผู้เขียนในข้อนี้เท่ากับเป็นการเสนอเพิ่มตัวบุคคลที่จะต้องถูกส่งไปตรวจสภาพจิตให้นอกเหนือไปจากกรณีที่สงสัยว่าผู้ต้องหาวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 โดยใช้ขั้นตอนดำเนินการในลักษณะเดียวกัน แต่มีจุดมุ่งหมายที่ต่างกันเพราะเป็นการประเมินสภาพจิตคนละช่วงเวลากัน หลักเกณฑ์ในการตรวจวินิจฉัยจึงแตกต่างจากกรณีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 โดยผู้เขียน

เสนอแนะให้จะต้องมีการกำหนดให้ชัดเจนว่าเป็นการส่งตรวจเพื่อใช้ประกอบการพิจารณาในประเด็น ความรับผิดชอบทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65

ผู้เขียนเสนอแนะ ให้เพิ่มเติมความต่อไปนี้เป็นมาตรา 131/2 แห่งประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา

“มาตรา 131/2 ในคดีความผิดที่ปรากฏว่ามีลักษณะของการกระทำความผิด ที่ผิดปกติวิสัยของบุคคลทั่วไปที่จะกระทำ ได้แก่ การใช้วิธีการกระทำความผิดที่มีลักษณะรุนแรง ทารุณโหดร้าย คดีที่มีการก่อเหตุโดยที่ผู้ต้องหาไม่มีมูลเหตุจูงใจอันสมเหตุสมผล คดีที่มีการกระทำความผิดต่อบุคคลใกล้ชิดหรือบุคคลที่ไม่ได้มีการรู้จักกันมาก่อน ให้พนักงานสอบสวนหรือ พนักงานอัยการส่งตัวผู้ต้องหาไปให้จิตแพทย์ตรวจสภาพจิตของผู้ต้องหาเพื่อประเมินเหตุแห่ง ความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรงตามประมวลกฎหมายอาญา โดยเร็วที่สุดภายหลังจากที่ได้ตัวผู้ต้องหา

ในคดีที่ปรากฏประวัติการรักษาอาการทางจิตของผู้ต้องหา หรือในคดีที่มีการอ้าง เหตุแห่งความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรงตามประมวลกฎหมายอาญา ให้พนักงานสอบสวนหรือ พนักงานอัยการปฏิบัติตามวรรคแรก โดยเร็วที่สุดภายหลังจากที่ได้ทราบถึงเหตุเช่นนั้น

การส่งตรวจสภาพจิตตามวรรคแรกหรือวรรคสอง ให้ส่งผู้ต้องหาไปตรวจยัง สถานบำบัดรักษาทางสุขภาพจิตตามกฎหมายว่าด้วยสุขภาพจิต และการตรวจต้องกระทำ โดยจิตแพทย์ตามกฎหมายว่าด้วยสุขภาพจิต

ให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการรวบรวมผลการตรวจสภาพจิตตามมาตรานี้ เป็นพยานหลักฐานในคดี”

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. เสนอให้มีการออกกฎหมายมากำหนดบังคับว่า การพิสูจน์เหตุตามประมวล กฎหมายอาญา มาตรา 65 จะต้องมีพยานหลักฐานทางการแพทย์ หรือหากในคดีนั้นเป็น คดีที่ไม่ได้บังคับให้มีการส่งตรวจตามข้อเสนอแนะในข้อ 3. ก็บังคับให้ศาลจะต้องส่งจำเลยไป ตรวจสภาพจิต เพราะหากปล่อยให้ศาลมีดุลยพินิจที่จะส่งจำเลยไปตรวจสภาพจิตหรือไม่ก็ได้ แต่ในเมื่อศาลไม่ได้มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางจิตเวชก็อาจมีกรณีที่ศาลใช้ดุลยพินิจ โดยผิดพลาด ซึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่ธรรมขึ้นในคดี นอกจากนี้ เหตุผลที่ควรมีการกำหนดให้ต้องมี การอ้างพยานหลักฐานทางการแพทย์ดังกล่าว ก็เพราะประเด็นเกี่ยวกับความวิกลจริตในขณะกระทำความ ผิด สามารถที่จะมีการประเมินความเป็นไปได้ของสภาพจิตของจำเลยด้วยวิธีการเฉพาะ ทางการแพทย์ และแม้ว่าจิตแพทย์จะไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์ขณะเกิดการกระทำความผิด จึงไม่อาจ ที่จะยืนยันข้อเท็จจริงได้ เพียงแต่เป็นการให้ความเห็นถึงความน่าจะเป็นไปได้ตามหลักวิชาการก็ตาม แต่ก็ต้องถือว่าหลักวิชาการมาสนับสนุนย่อมเป็นที่น่าเชื่อถือและผลการตรวจประเมินนี้ก็มี ความใกล้เคียงกับสภาพความจริงมากที่สุด จึงสมควรกำหนดให้ต้องมีการรับฟังพยานหลักฐาน

ทางการแพทย์ดังกล่าวประกอบพยานหลักฐานอื่นๆ ในคดี เพื่อเป็นการช่วยให้ศาลมีความเข้าใจในลักษณะอาการความเจ็บป่วยของจำเลยมากยิ่งขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ในการวินิจฉัยตัดสินคดีให้มีความเหมาะสมกับสภาพของจำเลยแต่ละรายอย่างแท้จริง

ส่วนวิธีการขั้นตอนในการส่งตรวจ (ตรวจที่ไหน ตรวจกับใคร และมีขั้นตอนในการดำเนินการอย่างไร) ผู้เขียนเห็นว่า ควรกำหนดให้เป็นไปในลักษณะเดียวกับข้อเสนอแนะในข้อ 3. แต่ก็ไม่ตัดสิทธิที่ฝ่ายจำเลยจะนำสืบผู้เชี่ยวชาญทางจิตเวชของฝ่ายจำเลยเอง

ทั้งนี้ จะต้องตระหนักอยู่เสมอว่า ผลการตรวจจากจิตแพทย์ไม่ได้เป็นการชี้ขาดความรับผิดชอบของจำเลย แต่เป็นเพียงการประเมินความเป็นไปได้ของสภาพจิตของผู้กระทำความผิด ในขณะที่มีการก่อเหตุ ผลการตรวจจึงเป็นพยานหลักฐานชิ้นหนึ่งในคดีเท่านั้น ไม่ได้ผูกมัดศาลให้ต้องรับฟังเป็นยุติ ส่วนอำนาจในการตัดสินชี้ขาดความรับผิดชอบของจำเลยยังคงเป็นดุลยพินิจของศาล และถึงแม้ศาลจะเห็นว่ากรณีไม่มีเหตุที่จะยกเว้นโทษหรือลดโทษให้กับจำเลยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ก็ตาม แต่ความเห็นของจิตแพทย์ก็อาจจะช่วยในการที่ศาลจะใช้ประกอบดุลยพินิจในการกำหนดโทษหรือมาตรการทางกฎหมายให้มีความเหมาะสมกับสภาพของจำเลยเป็นรายบุคคลได้อย่างแท้จริง

ผู้เขียนเสนอแนะ ให้เพิ่มเติมความต่อไปนี้เป็นมาตรา 244/2 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

“มาตรา 244/2 ภายใต้บังคับมาตรา 131/2 ในการพิจารณาเหตุแห่งความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรงตามประมวลกฎหมายอาญา ให้ศาลส่งตัวจำเลยไปตรวจสภาพจิตยังสถานบำบัดรักษาทางสุขภาพจิตตามกฎหมายว่าด้วยสุขภาพจิต และการตรวจต้องกระทำโดยจิตแพทย์ตามกฎหมายว่าด้วยสุขภาพจิต

ให้จิตแพทย์ผู้ที่ได้ทำการตรวจจำเลยตามมาตรานี้ หรือได้เคยตรวจตามมาตรา 131/2 เป็นผู้เชี่ยวชาญที่จะต้องมาให้ความเห็นต่อศาลตามมาตรา 243 แห่งประมวลกฎหมายนี้ ทั้งนี้ ห้ามไม่ให้จิตแพทย์ให้ความเห็นต่อศาลในลักษณะที่จะเป็นการชี้ขาดความรับผิดชอบทางอาญาของจำเลย”

5. เสนอให้มีการกำหนดหลักเกณฑ์การประเมินของจิตแพทย์เพื่อให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เพราะจิตแพทย์แต่ละคน อาจมีความเห็นทางวิชาการและประสบการณ์ที่แตกต่างกัน เช่น เสนอให้แพทย์สภาซึ่งเป็นองค์กรทางวิชาชีพแพทย์ออกเป็นประกาศหรือข้อกำหนดของแพทย์สภา กำหนดแนวทางให้จิตแพทย์ต้องปฏิบัติตามในการที่จะตรวจสภาพจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเพื่อประเมินความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรงอันเป็นเหตุตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ทำนองเดียวกับประกาศแพทย์สภาที่ 7 /2554 เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการวินิจฉัย

สมองตาย โดยที่ในการกำหนดแนวทางดังกล่าวจะต้องมีการประชุมหารือร่วมกันระหว่างจิตแพทย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม (ทนายความ ตำรวจ อัยการ ศาล และราชทัณฑ์)

6. ควรมีการจัดอบรมให้ความรู้ทางจิตเวช แก่บุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ทุกองค์กรไม่ว่าจะเป็นตำรวจ อัยการ ศาลและราชทัณฑ์ เพื่อให้มีความเข้าใจในความเจ็บป่วยทางจิต หรือลักษณะอาการทางจิตในเบื้องต้น และในขณะเดียวกันก็ต้องให้ความรู้ทางด้านกฎหมาย แก่บุคลากรทางการแพทย์ด้วยเช่นเดียวกัน เพื่อให้บุคลากรทางการแพทย์เข้าใจในบทบาทและหน้าที่ ของตนเอง โดยเฉพาะในการให้ความเห็นต่อบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมโดยที่จะต้องไม่ก้าวล่วง ลงไปชี้ขาดในปัญหาข้อกฎหมาย ทั้งนี้ การจัดอบรมทางจิตเวชก็เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน ในระหว่างบุคลากรทางกฎหมายและบุคลากรทางการแพทย์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ต่อการปฏิบัติงานและการค้นหาความจริงในคดีอาญา เพื่ออำนวยความสะดวกยุติธรรมที่แท้จริงให้เกิดขึ้น ในสังคม

7. ข้อเสนอแนะข้อสุดท้ายนี้ อาจจะได้เกี่ยวข้องกับความรู้ทางอาญาโดยตรง แต่ก็จะเป็นการช่วยในการพัฒนาและปรับปรุงกฎหมายให้มีความเหมาะสมทันสมัยได้ ผู้เขียนเสนอแนะให้ในส่วนพระราชทัณฑ์ก็ควรจะต้องเน้นการปรับปรุงแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ควบคู่ไปกับการบังคับโทษจำคุก บุคลากรในเรือนจำก็ควรจะต้องมีความรู้ความเข้าใจทางจิตเวช ในเบื้องต้น เพื่อจะได้คอยสอดส่องดูแลผู้ต้องขังในเรือนจำ หากพบเห็นอาการความผิดปกติ ทางจิตใดๆ ก็ควรรีบดำเนินการให้ผู้ต้องขังรายนั้นได้พบกับจิตแพทย์หรือนักจิตวิทยาโดยเร็วที่สุด เพื่อเป็นการป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดจากผู้นั้น นอกจากนี้ กระบวนการยุติธรรมก็ควรที่จะมี ระบบติดตามและตรวจสอบความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการตัดสินใจ เช่น กรณีที่ผู้ต้องขังในเรือนจำมีอาการวิกลจริต ควรจะต้องมีการตรวจสอบย้อนกลับไปด้วยว่า อาการนั้น เกิดมีขึ้นมาตั้งแต่เมื่อใด เพราะที่เคยมีคดีที่จิตแพทย์มาตรวจในเรือนจำและพบว่าสาเหตุในการกระทำ ความผิดเกิดเนื่องมาจากอาการความผิดปกติทางจิตที่เป็นมาตั้งแต่ก่อนจะก่อคดีอาญา แต่ว่าใน การพิจารณาคดีนั้นกลับไม่มีข้อเท็จจริงในส่วนนี้เลย ซึ่งจะแสดงให้เห็นได้ว่า ระบบการดำเนินคดีและ พิจารณาคดีอาญายังคงมีปัญหาอยู่ แต่หากได้มีระบบการติดตามตรวจสอบให้ชัดเจนดังที่ผู้เขียน เสนอแนะแล้ว กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะได้นำข้อผิดพลาดในอดีตมาเป็นแนวทาง ในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้มีความเหมาะสมกับยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงไปได้เสมอ

รายการอ้างอิง

- A.R. Felthous, H. L. K., H. Saß ,. "Forensic Evaluations for Civil and Criminal Competencies and Criminal Responsibility in German and Anglo-American Legal Systems " In Contemporary Psychiatry, edited by Fritz Henn, N. S., Hanfried Helmchen, Hans Lauter,, 287-302. Berlin: Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2001.
- The Handbook of Comparative Criminal Law. California: Stanford University Press, 2011.
- Jacqueline Martin and Tony Storey. Unlocking Criminal Law. 5 ed. Oxon: Routledge, 2015.
- James W.H. McCord and Sandra L. McCord. Criminal Law and Procedure a Systems Approach. 3 ed. United States: Thomson Delmar Learning, 2006.
- Jonathan Herring. Criminal Law the Basics. Oxon: Routledge Taylor & Francis Group, 2010.
- Joycelyn M. Pollock. Criminal Law. 10 ed. USA: Anderson Publishing, 2013.
- Markus D. Dubber and Tatjana Hornle. Criminal Law: A Comparative Approach. United Kingdom: Oxford University Press, 2014.
- Michael Bohlander. Principles of German Criminal Law. USA: Hart Publishing, 2009.
- . Principles of German Criminal Procedure. UK: Hart Publishing, 2012.
- Michael Osterheider and Bernd Dimmek. Germany. In Placement and Treatment of Mentally Ill Offenders-Legislation and Practice in Eu Member States Germany: Central Institute of Mental Health, 2005.
- Nigel Foster and Satish Sule. German Legal System and Laws. 3 ed. United States: Oxford University Press Inc., 2005.
- Norbert Konrad and Birgit Vollm. Forensic Psychiatric Expert Witnessing within the Criminal Justice System in Germany. International Journal of Law and Psychiatry 37 (2014): 149-154.
- R.D.Mackay. Mental Condition Defences in the Criminal Law. UK: Clarendon Press, 1995.

- The Law Commission. "Criminal Liability: Insanity and Automatism a Discussion Paper-Summary for Non-Specialists." London: Law Commission, 2013.
- Wayne R. LaFave. Criminal Law. United State of America: West Publishing Co., 2010.
- กองบรรณาธิการ. การเรียนรู้งานราชทัณฑ์กับเรื่องราวในอดีต. วารสารราชทัณฑ์ 1, 2558 (2558).
- กุลพล พลวัน. การแก้ไขเพิ่มเติมวิธีการเพื่อความปลอดภัยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48 เกี่ยวกับบุคคลที่จิตไม่ปกติ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.stat.ago.go.th/inf_menu1.html
- . การปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวกับผู้กระทำความผิดจิตไม่ปกติ. ใน เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง การระดมความคิดเห็น(Focus Group) เกี่ยวกับ "ร่างกฎหมายตามแผนพัฒนากฎหมายของสำนักงานอัยการสูงสุดประจำปี พ.ศ.2549". กรุงเทพมหานคร: สำนักงานอัยการสูงสุด, 2549.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: หจก. จิรัลการพิมพ์, 2549.
- โกเมศ ขวัญเมือง. กฎหมายอาญาชั้นสูง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2550.
- คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กฎหมายลักษณะอาญา รัตนโกสินทรศก 127. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.
- คณิต ฒ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555.
- . กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2556.
- . วิธีพิจารณาความอาญาไทย: หลักกฎหมายกับทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน. วารสารนิติศาสตร์ 15, 3 (2528).
- . อัยการเยอรมันและการดำเนินคดีอาญาของอัยการเยอรมันก่อนฟ้อง. ใน รวบบทความด้านวิชาการของศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร. กรุงเทพฯ: พิมพ์อักษร, 2540.
- จิตติ เกษมศิริวัฒน์. ปัญหากฎหมายเรื่อง "ความรับผิดชอบอาญาของบุคคลวิกลจริต". บทบัญญัติ 57, 1 (2544).
- จิตติ ดิงศภัทัย. กฎหมายอาญา ภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2555.
- . กฎหมายอาญา ภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2536.
- ชัยเกษม นิตสิริ. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค 2 สอบสวน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2551.

- ชาติ ชัยเดชสุริยะ และณัฐวสา ฉัตรไพฑูริย์. ระบบการค้นหาคำความจริงในคดีอาญา: ข้อพิจารณา
สำหรับการปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทย. อัยการนิเทศ เล่มที่ 60 ฉบับที่ 1-
4 (2541).
- ชาย เสวีกุล. อาชญาวิทยา และพัฒนาวิทยา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2517.
- โชค จารุจินดา. รายงานการประชุมร่างประมวลกฎหมายอาญา (และบันทึกประกอบ) มาตรา 47-
48. ตุลพาท เล่มที่ 7, ปีที่ 9 (2505): 839-853.
- ณรงค์ ใจหาญ. กฎหมายอาญา ว่าด้วยโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543.
- . หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2550.
- ณัฐ ตันศรีสวัสดิ์ และธีรโชติ จงสกุล. สมองต่าย. วารสารนิติเวชศาสตร์ ปีที่ 3, ฉบับที่ 1 (2553):
54-57.
- ณัฐจักร ปัทมสิงห์ ณ อยุธยา. "วิกัลจรีต" ในทัศนะกฎหมายอาญาอเมริกัน. วารสารอัยการ ปีที่ 2,
ฉบับที่ 22 (2522).
- ดวงตา ไกรภัสสรพงษ์. นิติจิตเวช: จากงานบริการเชิงรับสู่การคุ้มครองสิทธิผู้ป่วยจิตเวชเชิงรุก.
วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย 54 (ฉบับผนวก1)(2552): 115-138.
- . พระราชบัญญัติสุขภาพจิต: กฎหมายคุ้มครองสิทธิของผู้มีความผิดปกติทางจิต. ใน แสง
บุญเฉลิมวิภาส (บรรณาธิการ), นิตินิติเวชศาสตร์และกฎหมายการแพทย์. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2556.
- ธนา นิลชัยโกวิทย์. การสัมภาษณ์และการตรวจทางจิตเวช. ใน มาโนช หล่อตระกูล และปราโมทย์
สุคนิษฐ์ (บรรณาธิการ), จิตเวชศาสตร์รามาริบัติ. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาจิตเวชศาสตร์
คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาริบัติ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2558.
- ธานีศ เกศวพิทักษ์. คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 7.
กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2553.
- . คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 5.
กรุงเทพมหานคร: สำนักศึกษอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2551.
- ธานี วรภัทร์. กฎหมายราชทัณฑ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2558.
- ธานี สิงหนาท. คำอธิบายพยานหลักฐานคดีแพ่งและอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร:
บริษัท กรุงเทพมหานครพัблиชชิง จำกัด, 2554.

- อึ้งประพันธ์. ทัศนญาณขลิ. จิตแพทย์-นักกฎหมาย: ปัญหาการปฏิบัติบางประการ. วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 18, ฉบับที่ 2 (2531).
- นวลจันทร์ ทัศนชัยกุล. อาชญากรรม การป้องกัน และการควบคุม. นนทบุรี: พรทิพย์การพิมพ์.
 ———. อาชญาวิทยาคลินิก. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2530.
- ประทีภัส ลิขิตเลอสรวง. นิติจิตเวชศาสตร์เบื้องต้น. ใน สุวงศ์ ศาสตร์วาทา (บรรณาธิการ), รวมบทความวิชาการในโอกาสเกษียณอายุราชการศาสตราจารย์ นายแพทย์วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2536.
- ประทีป อ่าววิจิตรกุล. คนวิกลจริต. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: บริษัท กรุงเทพมหานครพาณิชย์ จำกัด, 2556.
- ประธาน วัฒนวานิชย์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาชญาวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประกายพริก, 2546.
- พรเพชร วิชิตชลชัย. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2555.
- มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง. ประมวลกฎหมาย รัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166 พิมพ์ตามฉบับหลวง ตรา 3 ดวง เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2529.
- มานิตย์ จุมปา. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายสหรัฐอเมริกา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2553.
 ———. คำอธิบาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ.2550) เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.
- มานิช หล่อตระกูล และพิชญา กุศลารักษ์. การจำแนกโรคและการวินิจฉัยโรคทางจิตเวช. ใน มาโนช หล่อตระกูล และปราโมทย์ สุนิษฐ์ (บรรณาธิการ), จิตเวชศาสตร์รวมาธิบัติ.
กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2558.
- รมชัย คงสกันซ์. ตำรานิติจิตเวชศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: หจก.บางกอกบล็อก, 2551.
- วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์. นิติเวชศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548.
 ———. วิกลจริต จิตบกพร่อง โรคจิต จิตฟั่นเฟือน ในแง่กฎหมาย. วารสารอัยการ ปีที่ 13, ฉบับที่ 150 (2533).
 ———. สาระสำคัญของพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551. กรุงเทพมหานคร: สถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์, 2553.

วีระพงษ์ บุญโญภาส. เอกสารประกอบคำบรรยาย วิชาอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา.

กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและสื่อการสอน คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สติยศ เล็งไธสง. แง่คิดในคดีวอคเกอร์เกี่ยวกับปัญหาวิกฤลจริต. วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 2, ฉบับที่ 4 (2514).

สมภพ เรื่องตระกูล. การตรวจสภาพจิต. ใน สมภพ เรื่องตระกูล (บรรณาธิการ), ตำราจิตเวชศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2542.

สมภพ เรื่องตระกูล และสุนันทา ฉันทรุจิกพงค์. อาการวิทยา. ใน สมภพ เรื่องตระกูล (บรรณาธิการ), ตำราจิตเวชศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2542.

สังกัส เนาวรัตน์พันธ์. ปัญหาการดำเนินคดีอาญาและการบังคับโทษกับผู้ป่วยจิตเวช. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2549.

สัญญาชัย กุลาดี และปราโมทย์ สุคนิษฐ์. อาการและอาการแสดงทางจิตเวช. ใน มาโนช หล่อตระกูล และปราโมทย์ สุคนิษฐ์ (บรรณาธิการ), จิตเวชศาสตร์รามาริบัติ. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2558.

สุนัย มโนมัยอุดม. ระบบกฎหมายอังกฤษ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.

แสวง บุญเฉลิมวิภาส. ความสำคัญของแพทย์นิติเวชกับกระบวนการยุติธรรม. ตุลพาท ปีที่ 3, เล่ม 54 (2550): 16-25.

———. โครงสร้างความคิดอาญา: ความแตกต่างในระบบกฎหมาย. วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 14, ฉบับที่ 4 (2527).

———. ผู้ป่วยจิตเวช: ความเข้าใจที่ต่างกันระหว่างนักกฎหมายกับจิตแพทย์. วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 17, ฉบับที่ 4 (2532).

———. ผู้ป่วยจิตเวชกับปัญหาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ตุลพาท เล่มที่ 1, ปีที่ 54 (2550).

———. หลักกฎหมายอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2551.

โสภณ รัตนการ. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2557.

หยุด แสงอุทัย. กฎหมายอาญา ภาคทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516.

———. คำอธิบายกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2548.

อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ. ทฤษฎีกฎหมายอาญา พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2556.

อัฉฉนพ ชูบ้ำรูง และ อุนีซา เลิศโตมรสกุล. อชฉนภกรรรมและอชฉนภววิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 1.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.

อุททิส แสนโกศิก. กฎหมายอชญภ ภาค 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรื้อนแก้วการพิมพ์, 2525.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวดวงพร งามไพบูลย์ เกิดเมื่อ วันจันทร์ที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2531 ที่จังหวัด กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาและชั้นมัธยมศึกษาจากโรงเรียนสาธิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปริญญาตรีนิติศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับสอง) จากคณะ นิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2553 สอบผ่านหลักสูตรวิชาว่าความของสำนัก ฝึกอบรมวิชาว่าความ สภานายความแห่งประเทศไทย รุ่นที่ 33 และสอบไล่ได้ในการสอบ ความรู้ชั้นเนติบัณฑิตจาก สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา สมัยที่ 63 เมื่อปี พ.ศ. 2554 จากนั้น เข้าศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2555

ปัจจุบัน รับราชการเป็นข้าราชการธุรการ ตำแหน่งนิติกรปฏิบัติการ ประจำสำนักงาน อัยการสูงสุด

